

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет

НАУКОВІ ЗАПИСКИ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Філологічні науки



Випуск XXIII



Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бондарева О. Є. – доктор філологічних наук, професор (Київський столичний університет імені Бориса Грінченка)

Зимомря І. М. – доктор філологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

*Друкується за рішенням вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 8 від 27.02.2025 р.)*

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення:
Рішення № 1386 від 25.04.2024. Ідентифікатор медіа – R30-04381

Редакційна колегія:

Ольга Харлан (головний редактор) – доктор філологічних наук, професор (Бердянський державний педагогічний університет); **Оксана Гальчук** – доктор філологічних наук, професор (Київський столичний університет імені Бориса Грінченка); **Юлія Герасименко** – кандидат філологічних наук (Бердянський державний педагогічний університет); **Олена Павленко** – доктор філологічних наук, професор (Маріупольський державний університет); **Неля Павлик** – кандидат філологічних наук, доцент (Бердянський державний педагогічний університет); **Наталія Рула** – кандидат філологічних наук (Бердянський державний педагогічний університет); **Фелікс Штейнбук** – доктор філологічних наук, професор (Університет Коменського в Братиславі); **Анжеліка Шульженко** – кандидат філологічних наук (Бердянський державний педагогічний університет).

Н 34 **Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки** : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2025. Вип. XXIII. 212 с.

У збірнику вміщено наукові статті, присвячені актуальним проблемам мовознавства та літературознавства. Висвітлено проблеми лінгвістики тексту, дискурсології, дискурс-аналізу, когнітивної лінгвістики, лексикології та фразеології. Досліджено проблеми часопросторових вимірів літератури, поетики художнього тексту, теорії літератури і порівняльного літературознавства.

Мови публікації: українська, англійська, болгарська, німецька, польська, французька.

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Berdiansk State Pedagogical University

SCIENTIFIC PAPERS OF BERDYANSK STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Philological sciences



Issue XXIII



Publishing house
"Helvetica"
2025

UDC 81:82–1/9:82.091:821.161.2
H 34

ISSN 2412-933X
DOI 10.32782/2412-933X

REVIEWERS:

Bondareva Olena, Doctor of Philological Sciences, Professor (Boris Grinchenko Kyiv Metropolitan University)

Zymomria Ivan, Doctor of Philology, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University)

*It is published according to the resolution of the Academic Council
of Berdiansk State Pedagogical University
(protocol № 8 of 27.02.2025)*

Registered by the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine:
Decision No. 1386 as of 25.04.2024. Media Identifier – R30-04381

Editorial Board:

Olga Kharlan (editor-in-chief) – Doctor of Philological Sciences, Professor (Berdiansk State Pedagogical University); **Oksana Halchuk** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University); **Yuliia Herasymenko** – Candidate of Philological Sciences (Berdiansk State Pedagogical University); **Olena Pavlenko** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Mariupol State University); **Nelia Pavlyk** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Berdiansk State Pedagogical University); **Nataliia Rula** – Candidate of Philological Sciences (Berdiansk State Pedagogical University); **Felix Shteynbuk** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Comenius University in Bratislava); **Anzhelika Shulzhenko** – Candidate of Philological Sciences (Berdiansk State Pedagogical University).

N 34 **Scientific papers of Berdiansk State Pedagogical University. Philological sciences.** Berdiansk : BSPU, 2025. Issue XXIII. 212 p.

The collection contains research papers dedicated to the topical issues of literary criticism and linguistics. The questions of literature theory, comparative studies, the history of Ukrainian literature, development of tendencies, styles and genres of domestic and foreign literature and poetics of fiction are considered. The problems of cognitive linguistics, grammar, vocabulary and sociolinguistics are dealt with.

Publication languages: Ukrainian, English, Bulgarian, German, Polish, French.

The authors assume responsibility for the contents of articles and accuracy of citation

ЗМІСТ

Бабкова Надія, Митрофанова Анастасія, Саліонович Людмила, Рубцова Вікторія. РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ ВИЯВЛЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ У СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА.....	9
Бабчук Юлія, Бабій Сергій. ВИМОВНИЙ АКЦЕНТ В МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ-БІЛІНГВІВ.....	22
Байло Юлія, Богачик Марина, Форманюк Оксана МОВЛЕННЄВІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В МЕРЕЖЕВОМУ ДИСКУРСІ.....	29
Богдан Валерій. ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ У ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТІВ США ДОНАЛЬДА ТРАМПА ТА ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА В ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ.....	37
Navylenko Kateryna, Chugai Oksana. PROSPECTS OF VISUAL COMMUNICATION DEVELOPMENT.....	47
Гавриш Михайло, Гавриш Олена, Слободзян Раїса. ВПЛИВ РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ НА ЗБАГАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....	54
Дячук Віра. НАРОДНА ЕТИКА ДІАЛЕКТОНОСІЇВ СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРОК У СВІТЛІ ДІАЛЕКТНОГО НАРАТИВУ.....	62
Жихарєва Олена, Ставцева Вікторія. АНАЛІЗ ВІЗУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ У РАКУРСІ ВІДПОВІДНОСТІ ПРИНЦИПАМ ОПТИМАЛЬНОСТІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ.....	72
Іванишин Наталія. СТІЙКІ СПОЛУЧЕННЯ СЛІВ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНТРАСТУ В СУЧАСНОМУ ПРОЗОВОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДАРИ КОРНІЙ «ТРОЯН-ЗІЛЛЯ»).....	80
Кечеджі Оксана. ЕТИМОЛОГІЧНО ГЕТЕРОГЕННІ НЕТРАНСПОНУЮЧІ ПОСТПОЗИТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ.....	88
Крупеньова Тетяна. ОНІМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «КАТАНАНХЕ».....	95
Мікрюкова Катерина. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВАРІАНТИ ЛЕКСЕМИ «МІСТО» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	101
Палій Оксана. ФОРМУВАННЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ МОДЕЛІ У ЧЕСЬКІЙ ПРОЗІ 60-Х РР. ХХ СТ.....	109
Ріба-Гринишин Оксана, Млиниська Іванна. ЛІНГВІСТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПЕРЕКЛАДУ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДИРЕКТИВ.....	118
Семак Людмила, Сергієнко Ольга. ГРА ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ МОВИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	125
Сенчило-Татліліоглу Надія. МАГІЯ ЧИСЕЛ У НАРОДНІЙ КАЗЦІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТА ТУРЕЦЬКИХ КАЗОК.....	132
Стефурак Роксолана. ТРОПЕЇЧНИЙ ВИМІР ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ ТАРАСА МЕЛЬНИЧУКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЧАГА»).....	140
Tymkova Valentina, Lebedieva Nataliia. FORMATION OF SPEECH COMMUNICATION CULTURE OF MODERN STUDENT YOUTH.....	146
Хороз Наталія. КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОФРАЗЕМИКИ ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ВОРОЖІ ВТРАТИ».....	154
Чепелюк Наталія, Рогальська-Якубова Інна, Назаров Артем. ВНУТРІШНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСКУРСУ Й ПЕРЕКЛАД (НА МАТЕРІАЛІ КОНТЕНТУ ВІДЕОІГОР).....	164

Чопик Ростислав. ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І МОСКОВСЬКЕ «УШКУЙНИЦТВО».....	173
Шовкопляс Галина. ПОСТАТЬ ШВЕЙКА ТА ФЕНОМЕН ШВЕЙКУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ.....	181
Штогрин Мар'яна, Кушнірюк Сергій. СТИЛІСТИЧНО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАФТОГАЗОВОГО ТЕКСТУ НА ПРИКЛАДІ ПОСІБНИКА КОМПАНІЇ SHELL «WELL CONTROL: PRINCIPLES AND PRACTICES».....	189
Юносова Валентина. МАРКОВАНА ЛЕКСИКА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	198

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Сулима Віра. «ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ І ВИТРИВАЛОСТІ В ОСОБИСТИХ ДОКУМЕНТАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, ХУДОЖНИКІВ ТА КІНОРЕЖИСЕРІВ (ВІД ОРЛИКА ДО СУЧАСНИКІВ)». VI-ТА МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ.....	208
---	-----

CONTENTS

Babkova Nadiia, Mytrofanova Anastasiia, Salionovych Liudmyla, Rubtsova Victoria. DEVELOPMENT OF A MECHANISM FOR DETECTING MANIPULATIVE POTENTIAL OF ADVERTISING MESSAGES IN SOCIAL MEDIA.....	9
Babchuk Yuliia, Babii Sergiy. PRONUNCIATION ACCENT IN THE SPEECH OF UKRAINIAN BILINGUALS.....	22
Bailo Iuliia, Bogachyk Maryna, Formaniuk Oksana. LINGUISTIC MEANS OF REPRESENTING GENDER IDENTITY IN ONLINE DISCOURSE.....	29
Bohdan Valerii. MEANS OF EXPRESSING EMOTIONAL CONCEPTS IN THE INAUGURAL SPEECHES OF THE US PRESIDENTS DONALD TRUMP AND JOSEPH BIDEN IN A COMPARATIVE ASPECT.....	37
Havrylenko Kateryna, Chugai Oksana. PROSPECTS OF VISUAL COMMUNICATION DEVELOPMENT.....	47
Havrysh Mykhailo, Havrysh Olena, Slobodzyan Rayisa. INFLUENCE OF THE DEVELOPMENT OF THE CAR INDUSTRY ON THE EXPANSION OF THE PHRASEOLOGICAL STOCK OF THE GERMAN LANGUAGE.....	54
Diachuk Vira. FOLK ETHICS OF THE MIDDLE-UPPER-DNIPRO DIALECT SPEAKERS IN THE CONTEXT OF DIALECTAL NARRATIVE.....	62
Zhykharieva Olena, Stavtseva Viktoriia. ANALYSIS OF VISUAL METAPHOR: THE PERSPECTIVE OF CONFORMITY TO THE PRINCIPLES OF OPTIMALITY OF THE CONCEPTUAL NETWORK.....	72
Ivanyshyn Nataliia. FIXED WORD COMBINATIONS AS MEANS OF EXPRESSING CONTRAST IN MODERN PROSE TEXT (BASED ON DARA KORNIY'S NOVEL "TROJAN-HERB").....	80
Kechedzhi Oksana. ETYMOLOGICALLY HETEROGENEOUS NON-TRANSPOSITIONAL POSTPOSITIVE ELEMENTS OF THE ENGLISH LANGUAGE: MODERN PATTERN AND TRANSLATION FEATURES.....	88
Krupenyova Tetyana. THE ONYMICAL SPACE IN SOFIA ANDRUKHOVYCH'S NOVEL "KATANANJE".....	95
Mikriukova Kateryna. LEXICO-SEMANTIC VERSIONS OF THE LEXEME "CITY" IN THE UKRAINIAN LANGUAGE.....	101
Palii Oksana. FORMATION OF THE POSTMODERN MODEL IN CZECH PROSE OF THE 1960S.....	109
Riba-Hrynyshyn Oksana, Mlynyska Ivanna. LINGUISTIC PREREQUISITES FOR THE TRANSLATION OF ELECTROTECHNICAL AND LEGAL TERMINOLOGY OF EUROPEAN DIRECTIVES.....	118
Semak Liudmyla, Serhienko Olha. A GAME AS A METHOD OF LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	125
Senchylo-Tatlilioglu Nadiia. THE MAGIC OF NUMBERS IN A FOLK TALE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN AND TURKISH FAIRY TALES.....	132
Stefurak Roksolana. THE TROPE DIMENSION OF THE POETIC TEXT OF TARAS MELNYCHUK (BASED ON THE COLLECTION "CHAGA").....	140
Tymkova Valentina, Lebedieva Nataliia. FORMATION OF SPEECH COMMUNICATION CULTURE OF MODERN STUDENT YOUTH.....	146
Khoroz Nataliya. COGNITIVE AND SEMANTIC FEATURES OF NEOPHRASEOLOGY OF THE 'ENEMY LOSSES' PHRASEOSEMANTIC FIELD	154

Chepelyuk Nataliya, Rohalska-Yakubova Inna, Nazarov Artem. INTERNAL ORGANIZATION OF DISCOURSE AND TRANSLATION (BASED ON VIDEO GAME CONTENT MATERIAL).....	164
Chopyk Rostyslav. HRYHORII SOVORODA AND MOSCOW “USHKUINYTSTVO” (PLUNDER CUSTOM).....	173
Shovkopljas Halyna. THE FIGURE OF SCHWEIK AND THE ‘SCHWEIK-ING’ PHENOMENON IN UKRAININ CULTURAL SPACE.....	181
Shtohryn Mariana, Kushniriuk Serhii. STYLISTIC AND GRAMMATICAL FEATURES OF TRANSLATION OF OIL AND GAS TEXTS INTO UKRAINIAN ON THE EXAMPLE OF SHELL MANUAL “WELL CONTROL: PRINCIPLES AND PRACTICES”.....	189
Yunosova Valentyna. MARKED VOCABULARY IN FICTION.....	198

SCIENTIFIC LIFE

Sulyma Vira. "PHILOSOPHY OF BEING AND ENDURANCE IN THE PERSONAL DOCUMENTS OF UKRAINIAN WRITERS, ARTISTS AND FILM DIRECTORS (FROM ORLYK TO CONTEMPORARY ARTISTS)". VI-TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE.....	208
--	-----

УДК 811.161.2:81`33

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-1>

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ ВИЯВЛЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ У СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА

Бабкова Надія

кандидат технічних наук, доцент,
завідувач кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ORCID ID: 0000-0002-2200-7794
Scopus Author ID: 57204916728
Researcher ID: A-5110-2019

Митрофанова Анастасія

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ORCID ID: 0000-0002-5427-8927

Саліонович Людмила

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ORCID ID: 0000-0001-9005-9273
Researcher ID: KDR-0826-2024

Рубцова Вікторія

доцент кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
ORCID ID: 0000-0003-1120-5514

Стаття присвячена розробленню механізму виявлення маніпулятивного потенціалу рекламних повідомлень у соціальних медіа, що є актуальною проблемою в умовах цифрової комунікаційної трансформації. Зростання ролі SMM-менеджменту та маркетингових стратегій у соціальних мережах сприяє активному використанню мовних маніпулятивних засобів, спрямованих на формування споживчих установок. У статті здійснено аналіз основних лінгвістичних прийомів маніпуляції, зокрема використання оцінної лексики, емоційно забарвлених прикметників, евфемізмів, метафор, які слугують засобами впливу на сприйняття рекламної інформації.

Мета дослідження полягає в розробленні методики автоматизованого аналізу рекламних текстів у соціальних мережах на предмет пошуку мовленнєвих засобів маніпулятивного впливу та виявлення ознак маніпулятивності в рекламних повідомленнях із застосуванням корпусної лінгвістики та сучасних технологій обробки природної мови. Для реалізації цієї мети був проведений аналіз мовленнєвих засобів маніпулятивного впливу та створений механізм виявлення ознак маніпулятивності у текстах рекламних повідомлень у соціальних мережах за допомогою застосування корпусної лінгвістики та інформаційних технологій. Був використаний статистичний метод TF-IDF (Term Frequency – Inverse Document Frequency), що дозволяє ідентифікувати мовні одиниці з високим маніпулятивним потенціалом.

лом. У процесі аналізу застосовано інструменти Python, зокрема бібліотеку SpaCy, що дало змогу автоматизувати процес виявлення маніпулятивних прикметників у корпусі рекламних повідомлень.

Наукова новизна дослідження полягає в інтеграції лінгвістичного аналізу та методів комп'ютерної обробки природної мови для ідентифікації мовних маніпуляцій у цифровому середовищі. Запропонований алгоритм може бути використаний для підвищення рівня інформаційної безпеки споживачів, а також у подальших дослідженнях у сфері когнітивної лінгвістики та маркетингових комунікацій. Отримані результати сприятимуть розвитку механізмів протидії інформаційним маніпуляціям у соціальних медіа, можуть бути корисними для споживачів, які прагнуть захиститися від маніпулятивного впливу, а також для фахівців з SMM-менеджменту, які прагнуть створювати етичну рекламу.

Ключові слова: реклама, соціальні медіа, SMM-менеджмент, маніпуляція свідомістю, вербальні засоби маніпуляції, корпусна лінгвістика, обробка природної мови.

Babkova Nadiia

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Intelligent Computer Systems
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Mytrofanova Anastasiia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Management
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Salionovych Liudmyla

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Cross-Cultural Communication and Foreign Language
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Rubtsova Victoria

Associate Professor at the Department of Cross-Cultural Communication and Foreign Language
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

DEVELOPMENT OF A MECHANISM FOR DETECTING MANIPULATIVE POTENTIAL OF ADVERTISING MESSAGES IN SOCIAL MEDIA

The article is devoted to the development of a mechanism for detecting the manipulative potential of advertising messages in social media. The growing role of SMM management and marketing strategies in social networks has led to the active use of linguistic manipulative tools aimed at shaping consumer attitudes. The article analyzes the main linguistic techniques of manipulation.

The aim of the study is to develop a methodology for the automated analysis of advertising texts in social networks to identify linguistic means of manipulative influence and detect signs of manipulateness in advertising messages using corpus linguistics and modern natural language processing technologies. To achieve this goal, an analysis of linguistic means of manipulative influence was conducted, and a mechanism for identifying signs of manipulateness in advertising messages in social networks was created using corpus linguistics and information technologies. The statistical method TF-IDF (Term Frequency – Inverse Document Frequency) was applied to identify linguistic units with high manipulative potential. During the analysis, Python tools, particularly the spaCy library, were used to automate the process of detecting manipulative adjectives in a corpus of advertising messages.

The scientific novelty of the study lies in the integration of linguistic analysis and natural language processing methods to identify linguistic manipulations in the digital environment. The proposed algorithm can be used to enhance the level of information security for consumers. The obtained results can be useful for consumers seeking to protect themselves from manipulative influence, as well as for SMM specialists aiming to create ethical advertising.

Key words: *advertising, social media, SMM-management, mind manipulation, verbal manipulation techniques, corpus linguistics, natural language processing.*

Вступ. Бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та водночас великі соціально-економічні та політичні потрясіння (пандемії, війни, економічні кризи) сприяли виштовхуванню багатьох сфер соціально-економічного життя у віртуальний простір. Сьогодні, напевно, всі товари та послуги, які можна виготовляти або надавати онлайн, дійсно створюються у всесвітній мережі Інтернет. Зокрема, ідеться про такі сфери, як інформаційно-комунікаційні технології, торгівля, фінанси, управлінські послуги, освіта, консалтинг, переклад, частково навіть медичні послуги.

Процеси не тільки виробництва, але й розподілу, обміну, а також навіть споживання (якщо йдеться про нематеріальні товари та послуги) здійснюються через Інтернет. Комплекс маркетингових послуг, в тому числі просування товарів, зокрема рекламні послуги, надається через інтернет-платформи та соціальні мережі. І саме управління маркетингом у соціальних медіа (SMM-менеджмент) тепер виходить на перший план. Тобто за всіма законами бізнесу реклама йде за споживачем – від реклами на вулиці, на радіо, на телебаченні у недавньому минулому і до реклами у вебпросторі, тому що сучасний споживач проводить багато часу саме у соціальних мережах, адже соціальні медіа увійшли у наше життя, виконуючи функції універсальних ЗМІ та основних засобів спілкування.

Однак рекламі властиве сутнісне протиріччя: з одного боку, вона допомагає інформувати споживача та просувати товар, а з іншого боку, спеціалісти з SMM-менеджменту у прагненні залучити все більше споживачів вдаються до практик, які можна назвати суміжними, тому що вони мають певні риси маніпулювання свідомістю та вільним вибором споживача.

Отже, обрана тема є актуальною як з точки зору пересічного споживача, так і спеціаліста з SMM та є міждисциплінарною по суті, оскільки вона торкається як аспектів SMM-менеджменту в галузі просування товару, так і лінгвістичного аналізу текстів рекламних повідомлень у соціальних медіа. Перелік слів оцінної лексики та слів з високим маніпулятивним потенціалом може бути використаний споживачами інформації соціальних медіа з метою ідентифікації можливих маніпуляцій, що містяться в текстах рекламних повідомлень у соціальних мережах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки останніми роками можна спостерігати експоненціальне зростання присутності масмедіа у мережі та стрімке поширення ринку цифрових ЗМІ завдяки розвитку мережевих технологій та за рахунок трансформації традиційних друкованих видань у електронні, констатуємо, що цифровий інформаційний ринок стає все менш регульований з огляду на неможливість такої ж швидкої адаптації суспільних норм та практик до сучасних реалій, а також формалізації цих практик у вигляді законодавства з інформаційної політики. У зв'язку з цими процесами актуалізується питання маніпуляцій в масмедіа, на що звертає увагу українська наукова спільнота. Розглядається широке коло проблем, пов'язаних з маніпуляціями свідомістю в масмедіа, в тому числі лінгвістичні засоби маніпулювання в широкому сенсі.

Аналізуються загальні питання смислових та інформаційних війн як інструментів впливу на суспільну свідомість через маніпуляції інтерпретаціями та ціннісними орієнтирами,

розглядаються механізми створення фреймів і смислових інтервенцій, що формують у реципієнтів задані уявлення про події, явища або ідеї, причому особливу увагу приділено ролі таких стратегій у трансформації суспільних цінностей і світоглядних установок [12].

Масмедіа розглянуто як канал маніпулятивного впливу на суспільство, увагу акцентовано на загрозах інформаційно-психологічній безпеці. Розглядаються методи маніпулятивного впливу, що використовуються засобами масової інформації для формування суспільної думки, трансформації ціннісних орієнтацій та управління поведінкою аудиторії. Підкреслюється важливість аналізу цих процесів для забезпечення стійкості до інформаційно-психологічних загроз [11].

Досліджується застосування мовних засобів та прийомів у політичній рекламі для реалізації прихованого мовленнєвого впливу (семантичні натяки, емоційно забарвлена лексика та риторичні стратегії підсилення прихованого переконання) [13], а також ключових інструментів маніпуляції та вербальної агресії (семантичних, прагматичних і риторичних прийомів), створення конфліктних наративів у політичній комунікації [14].

Аналізуються вербальні засоби маніпуляції в комерційній рекламі, спрямовані на досягнення емоційного впливу через використання номінативних одиниць із позитивною конотацією, метафоричних конструкцій, слоганів [6]. Розглядаються методи створення лінгвокреативних текстів у рекламі, що характеризуються активним використанням мовної гри із залученням лексико-стилістичних прийомів (метафори, алюзії, каламбури), що призводить до активізації емоційних тригерів та конструювання позитивних когнітивних асоціацій із рекламним продуктом або послугою, а також технології персвазії як основної складової частини рекламного дискурсу, метою якої є цілеспрямоване переконання реципієнта через аргументацію [15]. Особливу увагу приділено дослідженню маніпулятивного впливу засобів масової інформації та соціальних медіа на формування споживчих установок. Увага акцентується на механізмах підсвідомого впливу. Ідеться про використання стереотипів, емоційних тригерів і психологічних прийомів, які стимулюють споживчу поведінку [3]. Також виявляються інформаційно-психологічні маніпуляції, спрямовані на потенційних покупців в онлайн-спільнотах. Розглядається модель тактики маніпуляції, заснована на принципах транзакційного аналізу, що дозволяє ідентифікувати приховані впливи в цифровому середовищі [10].

Розглядаються психолінгвістичні засоби впливу в рекламних текстах, що ґрунтуються на поєднанні маніпуляційних, психологічних та лінгвістичних прийомів, спрямованих на формування довіри до продукту та стимулювання цільової поведінки реципієнтів. Рекламні тексти такого типу виконують функцію когнітивно-емоційного переконання, забезпечуючи ефективну взаємодію з цільовою аудиторією через активізацію як раціональних, так і емоційних механізмів сприйняття [2]. Розробляються також алгоритми для виявлення шкідливих інформаційно-психологічних маніпуляцій в онлайн-спільнотах та запобігання негативним інформаційним впливам задля безпеки спільнот у соціальних мережах [4].

Невирішена частина проблеми. Водночас виявлення маніпулятивного потенціалу у текстах рекламних повідомлень у соціальних мережах за допомогою застосування методів корпусної лінгвістики та інформаційних технологій, створених для обробки природної мови, зокрема програмними засобами Python, як правило, не знаходить своєї реалізації у публікаціях авторів.

Мета статті. Мета дослідження полягає в розробленні методики автоматизованого аналізу рекламних текстів у соціальних мережах на предмет пошуку мовленнєвих засобів маніпулятивного впливу та виявлення ознак маніпулятивності в рекламних повідомленнях із застосуванням корпусної лінгвістики та сучасних технологій обробки природної мови.

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження були застосовані загально-наукові методи дослідження, такі як діалектичний метод, міждисциплінарний підхід, аналіз та синтез, індукція та дедукція, а також специфічні методи лінгвістичного аналізу, зокрема корпусний аналіз текстів. Для програмної реалізації алгоритму виявлення маніпулювання свідомістю в повідомленнях ЗМІ були вжиті такі програмні засоби, як Python, бібліотека SpaCy для обробки природної мови (NLP), україномовна модель `uk_core_news_sm`, що базується на новинних текстах інтернет-спрямованості, модулі `math` та `collections` для Python.

Результати та дискусії. Щоб зрозуміти сутність маніпуляції свідомістю, звернемося до загального визначення слова «маніпуляція». Словник іншомовних слів розтлумачує це поняття як «виконувана руками складна дія, що звичайно вимагає вправності, вміння тощо; демонстрування фокусів, пов'язаних із вправністю рук, умінням відвернути увагу глядачів від того, що має бути приховане від них; перен. махінації, шахрайські витівки» [1, с. 353]. Таким чином, маніпуляція є специфічною формою реалізації влади, за якої суб'єкт впливу спрямовує дії на об'єкта, приховуючи справжню мету очікуваних дій. Ключовими характеристиками маніпуляції свідомістю як механізму програмування поведінки є її психологічний вплив, тонкість реалізації та непомітність для об'єкта впливу. Успішність маніпуляції забезпечується тоді, коли маніпульований переконаний у природності й спонтанності того, що відбувається.

У сучасному суспільстві, орієнтованому на слово, мова виступає базовим інструментом комунікації, зокрема в медіадискурсі, що зумовлює її ключову роль у реалізації маніпулятивних стратегій впливу на індивідуальну та масову свідомість. До того ж мова надає для цього найширший вибір різноманітних форм і способів впливу, даючи змогу не тільки справити в аналізі мовленнєвих засобів маніпулятивного впливу та створення механізму виявлення ознак маніпулятивності у текстах рекламних повідомлень у соціальних мережах за допомогою застосування корпусної лінгвістики та інформаційних технологій необхідний ефект, а й замаскувати сам факт маніпуляції.

Мовленнєве маніпулювання становить цілеспрямований добір і застосування мовних засобів, що забезпечують здійснення впливу на свідомість та поведінку реципієнта. Мовленнєве маніпулювання характеризується тим, що реципієнт сприймає зовнішній вплив як невід'ємну частину об'єктивного інформаційного контенту. У його основі лежать специфічні психологічні та психолінгвістичні механізми, які забезпечують некритичне сприйняття мовленнєвого повідомлення та трансформують когнітивно-психологічну систему адресата з метою нав'язати певне уявлення про дійсність, ставлення до її елементів і, врешті-решт, змінити його поведінку в інтересах маніпулятора.

Виокремлюють кілька мовленнєвих рівнів маніпулятивного впливу:

- 1) маніпуляція інформацією: замовчування, вибірка, надмірність, спотворення, інверсія, конструювання та обмежене надання інформації;
- 2) паралогічний рівень за допомогою певних прийомів, тобто навмисні та усвідомлені порушення норм і принципів формальної логіки;
- 3) лінгвостилістичний вплив за допомогою стилістичних прийомів, що можуть охоплювати всі рівні.

Саме лінгвостилістичний рівень мовленнєвого маніпулювання надзвичайно поширений у рекламних повідомленнях. До лінгвістичних засобів реалізації мовленнєвої маніпуляції можна віднести порівняння, епітет, евфемізм та метафору.

Маніпулятивний потенціал вищезгаданих лінгвістичних засобів зумовлений наявністю в їх значенні емоційно-оцінного компонента, глибокої суб'єктивної оцінки, що детально

розтлумачено в українських словниках лінгвістичних термінів. Наприклад, термін «епітет» трактується як «експресивно образне художнє означення, основною функцією якого виступає підкреслення виразно характерної риси, визначальної якості певного предмета або явища» [5, с. 185], термін «евфемізм» визначено як «слово та вислів, що використовуються для уникнення слів із грубим чи непристойним змістом або недоречним у певних умовах забарвленням» [5, с. 161], а також «один із основних тропів поетичного мовлення, в якому увиразнення відбувається найменуванням одного поняття через інші за допомогою асоціативних механізмів» [5, с. 413].

Таким чином, маніпулятивний вплив вербальних засобів, які дуже часто використовуються у рекламних текстах, полягає в: посиленні виразності й образності певного рекламного тексту; підвищенні виразності мови; збагаченні змісту висловлювання; виокремленні типових рис продукту або явища.

Проаналізуємо лексико-семантичний аспект мовленнєвого впливу в рекламному тексті. Рекламний дискурс характеризується стандартною структурно-композиційною побудовою рекламного тексту як його продукту. Рекламний текст має низку специфічних рис:

1) згорнутість. Незалежно від обсягу рекламний текст сприймається як єдине ціле та містить класифікуючі та індивідуалізуючі ознаки;

2) додатковість. Текст рекламного повідомлення є поясненням до фото чи малюнку, становить остенсивне (вказівне) визначення, у якому головним компонентом є товарний знак (прагномі);

3) сигнальність. Виділяється заголовкова сигнальна фраза з високим ефектом впливу, яка концентровано виражає ідею рекламного тексту, відображає основну думку рекламного повідомлення та його посил;

4) ієрархічна структура. Рекламний текст містить інформацію першого порядку (великий шрифт) та інформацію другого порядку (дрібний шрифт);

5) оцінковість. Підкреслюються переваги рекламованого товару, мотивуючими факторами є функціональність, надійність, економність, універсальність, новизна, унікальність, а також соціальна значимість товару;

6) інструктивність. У рекламному повідомленні надається алгоритм дій покупця і зазначаються контактні дані виробника товару.

Рекламний текст – це носій і виразник інформації, оскільки в ньому актуалізується інтенція розробника. Рекламний текст включає мовні та немовні засоби, що сприяють реалізації цієї інтенції: текст повинен бути декодований на користь рекламодавця. У рекламному повідомленні візуалізується, символізується, кодується та вербалізується інформація про рекламований товар/послугу.

Реклама відображає комунікативні потреби людини. Це зумовлює появу нових текстових категорій, які важко класифікувати за традиційними підходами. Наявні загальноприйняті категорії тексту – цілісність, зв'язність, завершеність, ретроспекція – модифікуються в нові текстові категорії, а саме: алгоритмізованість (наприклад, тексти банківської та медичної реклами, реклама мобільних операторів), розсіяність (відсутність органічної єдності на якомусь одному рівні), полікодовість, полісеміотичність, антропоцентричність, оцінковість, каузативність.

Маніпулятивний вплив у рекламі слід вивчати з позицій лінгвістики, розглядаючи питання, що стосуються форм, жанрів реклами, засобів і прийомів маніпулятивної гри в рекламі, учасників рекламної комунікації. У фокусі уваги знаходяться оцінна лексика як атрибутивна цінність та категоріальна ознака реклами, механізми формування оцінного значення, комунікативні функції інформативності запозичених слів у рекламному тексті,

оцінкова розстановка лексичного матеріалу, слоган як комунікативне спокушання, комунікативний ефект прецедентних феноменів, гендерна маркованість лексики в рекламі тощо.

Реклама може виступати полем актуалізації маніпуляції, оскільки вона не тільки інформує про рекламований продукт, але й створює потребу в ньому. У цьому контексті слід говорити про певну програмованість, систематизованість, алгоритмізованість рекламного тексту. Зазначені характеристики рекламного тексту входять у його прагматичний потенціал. Зверніть увагу, як алгоритмізуються дії адресата в тексті банківської реклами.

1. Три легкі кроки для оформлення: виберіть товар, виберіть спосіб оплати «В кредит» на сайті магазину, відповідайте на дзвінок. Дочекайтеся дзвінка співробітника банку, відповідайте на запитання та дізнайтеся рішення. Отримайте товар. На відміну від умов у інших банках, оформлення повністю дистанційне. Товар, придбаний у кредит, доставить кур'єр. Підпишіть договір та надайте кур'єру копію паспорта.

2. Дізнайтеся рішення банку онлайн. Заповніть заявку на кредит і дізнайтеся рішення банку онлайн. Сума кредиту до 30 000 грн. Без відсотків на 55 днів. Без візиту до банку та без довідок про доходи. Без комісії за погашення: заповніть онлайн-заявку – вам не потрібно відвідувати офіс, дізнайтеся рішення банку відразу після заповнення заявки, представник банку доставить вам картку до вашого міста.

До маніпулятивних засобів належать ті, що фіксують повторюваність, яка співвідноситься з категорією ітеративності на всіх мовних рівнях. Повторювана інформація краще запам'ятовується, а повторюються, як правило, ключові одиниці рекламних текстів. До факторів, що сприяють повторюваності таких одиниць, належить мовне оформлення на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях. Наприклад, лексичні повтори: «Я можу везти чотирьох з вас. Я можу захистити вас. Я можу проїхати скрізь. Я унікальний. Тойота. Сьогодні. Завтра; Максимум можливостей. Максимум свободи (комерційна реклама на ТБ)»; «4G чекає на тих, хто не чекає. Брати чи не брати? Звісно, брати!» (ПрАТ «Vodafone Україна») [8].

Варто звернути увагу на те, що доволі частими є випадки повторів, які розглядаються як поліптит, тобто повтор одного й того самого слова у різних граматичних формах: «Повний привід. Повна свобода (комерційна реклама автомобіля Renault на ТБ)»; «Твій тариф. Твої правила» (ПрАТ «Київстар») [9].

Оцінні прикметники та інтенсифікатори супер-, екстра-, над-, ультра- формують своєрідний професійний сленг розробників рекламних текстів:

а) супер-: суперчистий, супервишуканий, супермодерний, супервідомий: «Супершвидкісний 4G мобільний інтернет безкоштовно; нова суперсерія тарифів за суперціною» (ПрАТ «Vodafone Україна») [8];

б) над-: наднормальний, надмодний, надвеликий, надшвидкий: «Завіт – надпухнасті – густі! Одна туш, а ефектів три!» (реклама на ТБ);

в) ультра-: ультрашвидкий, ультрависокий, ультрамодний, ультрам'який, ультрасучасний, ультратонкий;

г) екстра-: екстрамодний, екстрасенсорний, екстравагантний;

д) високо-: високоактивний, високогірний, висококалорійний, високоякісний, високооплачуваний: «Швидкість важлива для перемоги! Високошвидкісний 4G-Інтернет від «Київстар» (ПрАТ «Київстар») [9].

Розробники рекламних текстів також використовують як прагматичні інтенсифікатори лексеми з семантикою «насолода» – насолода, захоплення, задоволення, блаженство: «Новий гель для душу «Palmolive Крем». Фрукт, у якому хвилі зволожувального крему поєднуються з ароматним потоком фруктового гелю. Подорож у аромат починається

з фруктових акордів граната, червоного грейпфрута та манго, які манять далі до жіночого серця квітів троянди, малини та фіалки і ведуть у таємничу глибину сандалу з нотками ванілі та мускусу».

Оскільки оцінні предикати переконують споживача і стверджують думку про перевагу (або відмінність) товару над конкурентними, вони формують впливовий компонент рекламного тексту. Оцінна лексика є невід'ємною частиною маніпулятивної стратегії рекламного дискурсу: «Безмежна влада над простором. Нове покоління легендарного позашляховика. Ще потужніший. Ще комфортніший. Ще безпечніший. Потужний двигун у поєднанні з адаптивною 6-швидкісною АКПП. Респектабельний зовнішній вигляд. Стильний комфортабельний салон із трьома рядами сидінь та чудовою шумоізоляцією, двозонний клімат-контроль, нова потужна аудіосистема. Усі комплектації оснащені повним комплексом сучасних електронних систем, що дозволило досягти найвищого рівня керованості та безпеки. З новим Ford Explorer Вам підвладний будь-який маршрут» (комерційна реклама на ТБ).

Наведений приклад тексту автомобільної реклами демонструє тавтологію лексем «новий», «потужний», «безпечний», які створюють позитивне враження про рекламований товар і підсилюють прагматичний ефект. Новий відноситься до загальнооцінної лексики, тоді як потужний і безпечний — до частково оцінної.

Ядро загальнооцінних предикатів утворює лексема «хороший»: хороший смак, хороші манери, хороший ніж, гарний настрій, хороша реклама, хороша репутація, хороший стиль тощо. Частково оцінні предикати актуалізують суб'єктивний дескриптивний компонент значення: унікальна (можливість), спеціальна (пропозиція), неповторний (образ), ефективний (засіб), ексклюзивна (косметична лінія), чарівний (смак), райська (насолода), екстразахисна (фарба), престижний (автомобіль).

Як прагматичний інтенсифікатор у функції маніпулювання виступає нейтральна лексика *завжди, лише, всі, все, просто*, проте у рекламному тексті ці лексеми позначають:

– необхідність скористатися товаром/послугою у зв'язку з часовими або цінovими обмеженнями: «Інтернет цілий день! 9 грн лише в дні користування! Безкоштовний інтернет назавжди» (ПрАТ «Київстар») [9];

– можливість отримання повного обсягу послуг: «Все разом!» (ПрАТ «Київстар») [9].

– Частотними прагматичними інтенсифікаторами у функції маніпуляції виступають лексеми:

– «безкоштовно»: «Чим швидше, тим безкоштовніше. 4G-Інтернет – безлімітно та безкоштовно», «Супершвидкісний 4G мобільний інтернет безкоштовно. Говоріть у роумінгу безкоштовно!» (ПрАТ «Київстар») [9];

– «безлімітний»: «Безліміт всередині мережі. Пакети послуг. Безлімітні SMS та MMS. Безлімітний Інтернет. Міський номер безкоштовно» (ПрАТ «Київстар») [9]; «Тариф «Все включено». 330 грн/міс. пакет хвилин, SMS та безлімітний інтернет-трафік по всій Україні» (ПрАТ «Київстар») [9];

– най-: «Найшвидший мобільний інтернет за 2 грн/день» (ПрАТ «Vodafone Україна») [8]; «4G-модем із найшвидшим інтернетом для кожного» (ПрАТ «Vodafone Україна») [8]; «Доступ без ключа за допомогою найтоншої у світі smart-карти» (ПрАТ «Vodafone Україна») [8]; «Найсмачніший захист від карієсу» (комерційна реклама на ТБ); «У моді новий парфумерний формат – міський аромат. Ось три найяскравіші представники неоурбанізму» (комерційна реклама на ТБ);

– «спеціальний»: «Спеціальна пропозиція! Поспішайте, ставки знижено! (банк)»; «Море спілкування! Спеціальна пропозиція по літньому роумінгу» (ПрАТ «Vodafone Україна») [8];

«Фірмова кава» (ресторан); «Спеціальна пропозиція від шеф-кухаря» (ресторан); «Спеціальна пропозиція на річні карти для двох. Фітнес об'єднує!» (Фітнес-центр).

Варто звернути увагу на темпоральні експлікатори, які функціонують у рекламному тексті. Вони сигналізують необхідність придбання товару/послуги у зв'язку з часовими обмеженнями щодо ціни чи терміну дії: фіксуючі темпоральні експлікатори: «Пропозиція дійсна до 31.01.2023 р.» (ПрАТ «Київстар») [9]; «Спеціальна осіння пропозиція. Безкоштовне розміщення вашої реклами»; «Безкоштовні дзвінки з комп'ютера на комп'ютер. Лише до 30.06.2021 р.» (інтернет-провайдер); «Спецпропозиція –50%. Замовте сьогодні за пів ціни (ресторан).

Таким чином, з лінгвістичної перспективи реклама виступає специфічною сферою комунікації, результатом якої є вербальні конструкції – рекламні тексти, що володіють власними функціональними характеристиками та займають окреме місце в загальній системі текстових одиниць.

З іншого боку, з точки зору маркетингу основне завдання рекламного повідомлення – надавати характеристику споживчої вартості товару, що може бути визначено як здатність задовольняти потреби людини. Споживча вартість характеризується сукупністю корисних властивостей товару і може бути розкрита через опис конкретних фізичних рис товарів або послуг. Для опису рис та властивостей об'єктів в українській мові використовуються прикметники. Водночас якщо ідеться про маніпуляцію, то в процесі просування товару широко використовуються певні суміжні практики, які реалізуються через лінгвістичні засоби маніпуляції.

Таким чином, двоїста сутність реклами як соціально-економічного та мовленнєвого явища породжує її базове протиріччя, яке полягає у призначенні надавати об'єктивну інформацію про товар і водночас бути інструментом маніпулятивного впливу з метою спонукати споживача придбати товар.

У сучасному світі практично повне переміщення соціального життя споживачів, тобто цільової аудиторії рекламних повідомлень, у соціальні медіа зумовило зростання значення застосування інструментів просування товару саме у соціальних мережах. Звідси впливає актуалізація ролі маркетингу у соціальних мережах, а також важливого його інструменту – реклами у соціальних медіа.

Цікавим є те, що за ступенем близькості до споживача, а також за можливостями реалізації маніпулятивного впливу реклама у соціальних медіа не має рівних. Сьогодні вона виходить на новий рівень проникнення у соціальне буття споживача за рахунок впливу таргетованої реклами. Такий процес відбувається тому, що первісно підприємець, маючи сторінку у соціальній мережі і самостійно наповнюючи її контентом, у тому числі рекламного характеру, не зобов'язаний оплачувати такі рекламні повідомлення на кшталт телевізійної реклами, оскільки вони розміщені на його каналі чи сторінці.

Однак на новому етапі свого розвитку соціальні мережі пропонують використовувати поряд чи замість органічного маркетингу саме таргетовану рекламу. Органічний маркетинг у соціальних мережах – це довгострокова гра. Потрібно дотримуватися календаря публікації контенту, слідкувати за його якістю, підхоплювати тренди, перш ніж можна буде побачити результати. Натомість оплачувана таргетована реклама передбачає, що підприємець витрачає гроші, щоб досягти уваги потрібної аудиторії. Так, останніми роками середня вартість за клік для рекламних оголошень у Facebook становила \$0,28, а вартість за 1000 показів була \$7,19. Загалом рекламні витрати на ринку соціальних медіа досягли 1,28 мільярда доларів США у 2023 році.

Таргетована реклама забезпечує залучення бажаних демографічних груп даної соціальної мережі замість того, щоб покладатися на її алгоритми (набори математичних

правил, що використовуються соціальними медіа для визначення того, який контент показувати користувачам і в якому порядку). Підприємець може використовувати місцезнаходження, демографічні дані, інтереси, поведінку аудиторії для таргетування реклами. Відповідно і текст повідомлення може бути розроблений з урахуванням інтересів та поведінки певних соціальних груп, що також може посилювати його маніпулятивний характер. Тобто рекламні повідомлення демонструють лише певним соціальним групам, які можуть бути зацікавлені у товарі. Реклама з'являється у стрічці соціальних медіа цільової аудиторії як пост або сторіс. Але вона має мітку «спонсоровано», «промотовано» або будь-яку іншу подібну мітку, щоб повідомити, що пост є рекламою. А це означає відсутність рівності усіх споживачів у доступі до інформації про будь-який товар, тобто порушення одного з базових принципів ринкової економіки. З іншого боку, відбувається нав'язування певним соціальним групам рекламних повідомлень лише визначених товарів.

Популярність використання у рекламних повідомленнях саме оцінної лексики та епітетів зумовила зосередження даного дослідження саме на виявленні ролі оцінних прикметників як вербального засобу маніпулятивного впливу у рекламних текстах. Отже, у даному дослідженні автори висувають гіпотезу про те, що у рекламних повідомленнях у соціальних мережах набагато частіше трапляються саме оцінні прикметники порівняно з прикметниками, що відображають об'єктивні властивості товарів та послуг. З метою підтвердження або скасування даної гіпотези автори для проведення лінгвістичного аналізу створили корпус зі 120 текстів рекламних повідомлень з таких соціальних медіа, як Instagram та Facebook.

Для практичної реалізації завдання з виявлення оцінних прикметників у корпусі текстів був розроблений та реалізований такий алгоритм дій.

1. Авторами був створений вручну корпус зі 120 текстів рекламних повідомлень у Facebook та Instagram.

2. Задача виявлення оцінних прикметників у корпусі була поставлена і вирішена як задача вилучення з корпусу певних термінів, які, за припущенням, мають ознаки маніпулятивності. Серед усіх методів вилучення термінів з корпусу текстів – лінгвістичних, статистичних, комбінованих – був обраний один зі статистичних методів, а саме міра TF-IDF (Term Frequency – Inverse Document Frequency), що визначає те, якою мірою певний вираз характерний для документа всередині корпусу. Ця модель використовується для ідентифікації найважливіших слів та фраз у тексті. Індекс TF-IDF розраховується для кожного слова в корпусі з урахуванням частоти зустрічальності слова в корпусі (TF) та зворотної частоти зустрічальності слова в кожному документі (IDF). Загальна вага слова обчислюється множенням цих двох значень (див. формули 1, 2).

$$TF(t, d) = 1 + \log(f_{t,d}), \quad (1)$$

$$IDF(w) = \log_{10} \left(\frac{N}{d_f} \right), \quad (2)$$

3. З метою ідентифікації у рекламних текстах саме прикметників та обчислення їх ваги TF-IDF було розроблене програмне забезпечення мовою програмування Python [7] з використанням методів обробки природної мови. Програмне забезпечення використовує бібліотеку SpaCy, модулі math та collections, а також україномовну модель uk_core_news_sm, яка базується на україномовних новинних текстах інтернет-спрямованості.

Результатом роботи програми став список слів, де кожний елемент представлено у вигляді пари «ключ – значення». Ключем виступає слово, а значенням його TF-IDF.

У ньому представлено набір слів, які мають найвищу вагу, тобто можуть бути претендентами на включення в перелік оцінних прикметників, які мають маніпулятивний потенціал.

Відповідний перелік або словник створюється експертом на основі аналізу цього списку слів та їх значень TF-IDF. Після очистки від помилково включених елементів (наприклад, дієприкметники, дієслова, іменники) автори отримали список з 79 прикметників. У табл. 1 для прикладу подано перші 20 позицій цього списку, тобто прикметники, які є найбільш вживаними у рекламних оголошеннях соціальних мереж.

Таблиця 1

Перші 20 позицій словника прикметників, створеного експертом на основі аналізу отриманого у результаті роботи програмного коду списку слів та їх значень TF-IDF

№ з/п	Прикметник	Значення ваги TF-IDF
1	ідеальний	2.130870370699755
2	неймовірний	1.8168345735742109
3	перший	1.801510391639927
4	супер	1.5461438949730384
5	універсальний	1.4474024747486038
6	зручний	1.3574426384300902
7	новий	1.3476737478655818
8	безкоштовний	1.3047610905383604
9	якісний	1.2042370126850723
10	стильний	1.1374490151428824
11	сонячний	1.0692201825080485
12	красивий	1.0201633634713798
13	улюблений	1.017773450076436
14	можливий	1.001628679231399
15	нержавіючий	0.9970601532440269
16	вигідний	0.9965666811200626
17	теплий	0.9364105236828462
18	найкращий	0.9353537945173392
19	великий	0.9185075596018165
20	постійний	0.9169526657441049

Аналіз співвідношення кількості оцінних прикметників до кількості прикметників зі значенням фізичної якості показав, що з 79 прикметників, які залишилися в списку, лише 11, тобто 13,9%, мають значення об'єктивних характеристик: стать (жіночий, чоловічий), матеріал (керамічний, нержавіючий, шкіряний), сезон (зимовий, демісезонний), фізичні характеристики (зовнішній, матовий, портативний), колір/дизайн (леопардовий). Решта прикметників, тобто 86,1%, становить саме оцінні прикметники, які не додають об'єктивних характеристик описаним ними предметам – наприклад, ідеальний, неймовірний, зручний, якісний, стильний, улюблений, вигідний, найкращий тощо. Натомість вони виражають особисту думку, є цілком суб'єктивною. Такі слова використовуються з певною метою і можуть бути розглянуті як лексика з високим рівнем маніпулятивного потенціалу.

Висновки. В подальшому вбачаємо за необхідне аналізувати корпуси текстів рекламних повідомлень за допомогою розробленого нами програмного забезпечення з метою визначення маніпулятивного потенціалу іменників, дієслів, а також ідентифікації словосполучень, що можуть бути також включені в словник слів, які мають певний маніпулятивний потенціал.

Література:

1. Бибик С.П., Сютя Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С.Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
2. Бондар Л.В., Дегтярьова Є.О., Шпичак Д.І. Психолінгвістичні засоби впливу у фармацевтичних рекламних текстах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2024 № 67. С. 22–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.5> (дата звернення: 16.12.2025).
3. Брикалова А.О. Маніпулятивний вплив ЗМІ та формування споживчих установок. *Наукове мислення* : збірник статей учасників XXIII Всеукраїнської практ.-пізнавальної інтернет-конф. «Наукова думка сучасності і майбутнього», м. Дніпро, 25–31 жовт. 2018 р. Дніпро, 2018. С. 43–44. URL: <http://naukam.triada.in.ua/images/files/zbirnik23.pdf> (дата звернення: 16.12.2025).
4. Голуб (Лазурак) З.Д. Розроблення алгоритму виявлення шкідливих інформаційно-психологічних маніпуляцій в онлайн-спільнотах ВНЗ. *Інформатизація вищого навчального закладу: Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 879. С. 33–41.
5. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : Твори, 2020. 920 с.
6. Мойсеєнко І.П. Вербальні засоби маніпуляції в рекламі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2024. Т. 35 (74). № 1. Ч. 1. С. 126–130. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/21> (дата звернення: 10.12.2024).
7. Python : вебсайт. URL: <https://www.python.org/> (дата звернення: 14.11.2024).
8. ПрАТ «Vodafone Україна» : вебсайт. URL: <https://www.vodafone.ua/> (дата звернення: 12.09.2024).
9. ПрАТ «Київстар» : вебсайт. URL: <https://kyivstar.ua/> (дата звернення: 12.09.2024).
10. Пелещин А., Голуб (Лазурак) З. Виявлення маніпуляції щодо потенційних покупців в онлайн-спільноті. *Інформаційне суспільство: тенденції регіонального розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 2016 р. Львів : Редакція «УП», 2016. С. 58–59.
11. Поліщук Ю., Гнатюк С., Сейлова Н. Масмедіа як канал маніпулятивного впливу на суспільство. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*. 2015. Vol. 21, Issue 3. P. 301–308. DOI: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.21.9709> (дата звернення: 10.12.2024).
12. Почепцов Г.Г. Сміслові та інформаційні війни. *Інформаційне суспільство*. Київ, 2013. Вип. 18. С. 21–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2013_18_6 (дата звернення: 16.01.2025).
13. Пустовіт Т., Крещенко М. Мовні засоби здійснення прихованого впливу у політичній рекламі : матеріали XLVIII наук.-техн. конф., м. Вінниця, 13–15 бер. 2019 р. Вінниця, 2019. С. 173–175.
14. Рудик І.М., Муратова І.С. Мовні знаки як інструменти маніпуляції й вербальної агресії в політичному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. Житомир, 2008. Вип. 40. С. 186–189.
15. Хода Л. Лінгвокреативні тексти та мовні маніпуляції в рекламі (на матеріалі словацької та української мов). *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки»*. 2024. № 207. С. 283–289. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-43>.

References:

1. Bybyk, S. P., & Siuta, H. M. (2006). *Slovnyk inshomovnykh sliv: tлумachennia, slovotvorennia ta slovovzhyvannia* [Dictionary of foreign words: interpretation, word formation, and word usage]. (S. Ya. Yermolenko, Ed.). Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
2. Bondar, L. V., Dehtiarova, Ye. O., & Shpychak, D. I. (2024). *Psykhohinhvistychni zasoby vplyvu u farmatsevtichnykh reklamnykh tekstakh* [Psycholinguistic means of influence in pharmaceutical advertising texts]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, 67, 22–25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.5> [in Ukrainian].
3. Brykalova, A. O. (2018). *Manipuliatyvnyi vplyv ZMI ta formuvannia spozhyvchykh ustanovok* [Manipulative influence of mass media and formation of consumer attitudes]. *Naukove myslennia: zbirnyk statei uchashnykiv XXIII Vseukrainskoi praktychno-piznavalnoi internet-konferentsii "Naukova dumka suchasnosti i maibutnoho"* (25–31 zhovtnia 2018 r.) (pp. 43–44). Dnipro: NM. Retrieved from: <http://naukam.triada.in.ua/images/files/zbirnik23.pdf>. [in Ukrainian].

4. Holub (Lazurak), Z. D. (2017). Rozroblennia alhorytmu vyjavlennia shkidlyvykh informatsiino-psykhologichnykh manipuliatsii v onlain-spilnotakh VNZ [Development of an algorithm for detecting harmful information-psychological manipulations in university online communities]. *Informatyzatsiia vyshchoho navchalnogo zakladu: Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika"*, (879), 33–41. [in Ukrainian].
5. Zagnitko, A. (2020). Suchasnyi linhvistychnyi slovnyk [Modern linguistic dictionary]. Vinnytsia: Tvory. [in Ukrainian].
6. Moiseienko, I. P. (2024). Verbalni zasoby manipuliatsii v reklamakh [Verbal means of manipulation in advertising]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 35(74)(1), 126–130. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/21> [in Ukrainian].
7. Python Software Foundation. *Official Python website*. Retrieved from: <https://www.python.org/>.
8. PrAT "Vodafone Ukraina". *Ofitsiyni sait*. Retrieved from: <https://www.vodafone.ua/>. [in Ukrainian].
9. PrAT "Kyivstar". *Ofitsiyni sait*. Retrieved from: <https://kyivstar.ua/>. [in Ukrainian].
10. Peleshchyshyn, A., & Holub (Lazurak), Z. (2016). Vyjavlennia manipuliatsii shchodo potentsiinykh pokuptsiv v onlain spilnoti [Detection of manipulation towards potential buyers in an online community]. *In Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "Information Society: Trends of Regional Development" (ISRDT-2016)* (pp. 58–59). Lviv: "UP" Editorial. [in Ukrainian].
11. Polishchuk, Yu., Hnatiuk, S., & Seilova, N. (2015). Mas-media yak kanal manipuliativnoho vplyvu na suspilstvo [Mass media as a channel of manipulative influence on society]. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 21(3), 301–308. DOI: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.21.9709> [in Ukrainian].
12. Pochepstov, H. H. (2013). Smyslovi ta informatsiini viiny [Semantic and information wars]. *Informatsiine suspilstvo* (18), 21–27. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2013_18_6. [in Ukrainian].
13. Pustovit, T., & Kreshchenko, M. (2019). Movni zasoby zdiisnennia prykhovanoho vplyvu u politychnii reklamakh [Linguistic means of hidden influence in political advertising]. *In Proceedings of the XLVIII Scientific and Technical Conference of the Vinnytsia National Technical University* (pp. 173–175). Vinnytsia: VNTU. [in Ukrainian].
14. Rudyk, I. M., & Muratova, I. S. (2008). Movni znaky yak instrumenty manipuliatsii y verbalnoi ahresii v politychnomu diskursi [Linguistic signs as tools of manipulation and verbal aggression in political discourse]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu*, (40), 186–189. [in Ukrainian].
15. Khoda, L. (2024). Linhvokreatyvni teksty ta movni manipuliatsii v reklamakh (na materialakh slovatskoi ta ukrainskoi mov) [Linguocreative texts and linguistic manipulations in advertising (based on Slovak and Ukrainian languages)]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky*, (207), 283–289. <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-43>. [in Ukrainian].

УДК 811.111'373'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-2>

ВИМОВНИЙ АКЦЕНТ В МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ-БІЛІНГВІВ

Бабчук Юлія

кандидатка філологічних наук,
доцент кафедри романо-германських мов
Національна академія Служби безпеки України
ORCID ID: 0000-0003-1495-3112

Бабій Сергій

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри східної філології
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
ORCID ID: 0000-0001-8356-719X

У дослідженні оцінювався зв'язок між загальним ступенем сприйняття іноземного акценту в англійському мовленні людей, які не є носіями мови, та різноманітними факторами.

Студенти, які вивчають другу мову, часто стикаються з комунікативними проблемами через наявність іноземного акценту в їхньому мовленні, який формується під впливом рідної мови. Цей акцент може впливати на ритм, інтонацію, наголос та сегментний домен, який складається з окремих звуків мови. Це дослідження розглядає сегментний аспект вимовного акценту, вивчаючи сприйняття слухачів, коли українці спілкуються англійською мовою. Ще один висновок полягає в тому, що слухачі, як правило, краще розрізняють ступені акценту, коли слова звучать більш схоже на рідну мову.

У цій статті ми обговорюємо поняття «іноземний акцент» та розглядаємо відповідні дослідження різних факторів, що сприяють його виникненню. У статті розглядається поняття іноземного акценту і те, як це явище впливає на сприйняття мови, тобто на те, наскільки точно сприймається мова, коли вона вимовляється не носієм англійської мови, а саме українським білінгвом. Крім того, дослідження аргументує вплив варіацій акценту на рівень розбірливості англійського мовлення, висвітлюючи взаємозв'язок між акцентом і розбірливістю, який вважається вирішальним у багатьох різних сферах. Ця оглядова стаття має на меті надати всебічний огляд взаємозв'язку між іноземним акцентом, ідентичністю, дискримінацією за акцентом та вивченням другої мови. У зв'язку з цим у статті спочатку розглядаються сучасні перспективи зменшення акценту, а також місце іноземного акценту в процесі вивчення другої мови. Автор визначає акцент як маркер ідентичності та обговорює цю концепцію, після чого розглядає соціальні виміри іноземного акценту і те, як він може впливати на формування ідентичності.

Ключові слова: вимовний акцент, мовлення білінгва, сегментний та надсегментний рівні, мовна свідомість, лінгвокультура.

Babchuk Yuliia

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Romance and Germanic Languages
National Academy of the Security Service of Ukraine

Babii Sergiy

Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Head of the Department of Oriental Philology
V.I. Vernadsky Taurida National University

PRONUNCIATION ACCENT IN THE SPEECH OF UKRAINIAN BILINGUALS

The study assessed the relation between the overall degree of perceived foreign accent in non-natives' English speech and a variety of factors.

Second-language learners often encounter communication challenges due to a foreign accent (FA) in their speech, influenced by their native language (L1). This FA can affect rhythm, intonation, stress, and the segmental domain, which consists of individual language sounds. This study looks into the segmental FA aspect, exploring listeners' perceptions when Ukrainians interact with English. Another finding is that listeners tend to better discriminate degrees of accent when words are more native-like sounding.

In this article we discuss the notion of "foreign accent" and review the relevant research into the various factors that contribute to one. The paper discusses the concept of foreign accent and how this phenomenon influences speech perception, i.e., how accurately the speech is perceived when spoken from a non-native English speaker, namely Ukrainian bilingual. Further, the study argues the impact of accent variation on the intelligibility level of the English spoken language with highlighting the accent-intelligibility relationship, which is considered as a crucial in many, many different spheres. This review paper aims to provide a comprehensive overview of the relationship between foreign accent, identity, accent discrimination, and second language acquisition (SLA). In this regard, the paper first examines the concepts of interlanguage and transfer, ongoing debates of nativeness and intelligibility principles as sound goals for language learning and teaching environments, and current perspectives on accent reduction, as well as the position of foreign accent in SLA. The author introduces accent as an identity marker and discusses this concept, followed by an examination of the social dimensions of foreign accent and how it can affect identity formation.

Key words: *foreign accent, bilingual speech, segmental and suprasegmental levels, language identity, linguaculture, second language acquisition.*

Вступ. Розповсюджене використання англійської мови в міжмовній комунікації зумовило збільшення кількості її неносіїв. Користувачі англійської мови як *lingua franca* налічують близько одного мільярда осіб, що значно перевищує кількість мовців англійської як рідної і другої мови [5, с. 61].

Широке використання англійської мови як мови-посередника в міжмовному спілкуванні спричинило виникнення численних варіантів англійської як іноземної мови, до прикладу *Ukrainian English, Slovglish, Spanglish, Indian English* тощо. Ці варіанти різняться низкою фонетичних, лексичних і граматичних рис, серед яких провідна роль належить саме вимовним особливостям [10, с. 1]. Наразі англійська мова стала мовою глобального спілкування, тобто відбулась «глобангізація» земної кулі.

У зв'язку з цим останнім часом підвищився інтерес дослідників до питань функціонування англійської мови як основного засобу міжмовного спілкування, тобто *lingua franca* [6, с. 63], детального вивчення та опису наявних варіантів і різновидів англійської мови,

включаючи дослідження взаємодії фонетичних та контактуючих систем (див., наприклад, праці О.Р. Валігури, Т.О. Бровченко, Д.С. Бородіної, Ю.М. Захарової, Т.М. Корольової, В.Ю. Кочубей, М.М. Кубланової, Є.А. Устиновича, Hung, Murray, Toivanen, Zampini).

Провідною ознакою фонетичного оформлення англійського висловлення в міжмовній комунікації є вимовний акцент, що набуває популярності серед багатьох лінгвістичних розвідок. Особливого інтересу для дослідників набули питання щодо походження, чинників та причин вимовного акценту (R.C. Major, 2001; J.C. Wells, 1982; J. Flege, 1995; A. Brown, 1991), а також впливу цього явища на зрозумілість висловлення в глобальній комунікації (J. Jenkins, 2000; J. Kenworthy, 1996; M.J. Munro, 1995; T.M. Derwing, 1997). Серед українських науковців питаннями вимовного акценту українців займаються вітчизняні вчені (В.Ю. Кочубей, 2006; О.Р. Валігура, 2008; А. Девіцька, 2013).

Вивчення вказаних досліджень дозволяє визначити вимовний акцент як систему відхилень нормативної вимови, що зумовлена впливом фонетичної системи рідної мови й актуалізованої у сприйнятті носіїв мови.

Специфіка вимовного акценту в англійському мовленні українських білінгвів, для яких англійська є засобом спілкування, визначена фонетично варіативною [1]. Відхилення на обох рівнях – сегментному та надсегментному – у мовленні неносіїв англійської мови мають низку відмінних рис [9, с. 16, 28].

Така варіативність вимови визначається як *вимовний акцент*, що актуалізується в мовленні українця-білінгва (український акцент), і є маркером етнічної приналежності мовця. Слід відзначити, що вимовний акцент ідентифікує належність мовця до певної лінгвокультури, в нашому дослідженні – до української лінгвокультури, оскільки відхилення від нормативної вимови у мовленні неносія мови маркує його як представника чужої лінгвокультурної спільноти [2].

Мета статті полягає у виявленні основних ознак вимовного акценту українських білінгвів як представників певної лінгвокультури.

Результати. Вимовний акцент розглядають як поєднання фонетичних характеристик мовлення, що відображають мовну, територіальну та соціальну приналежність мовця [1].

Іншомовний акцент у мовленні білінгва як наслідок інтерференції яскраво маркує його мовну поведінку. Акцент як мовна характеристика мовця є найважливішим показником ідентифікації особистості мовця у процесі мовної комунікації [3].

Акцент (з лат. “accentus” – «наголос») пов’язують з виділенням окремих елементів у звуковому потоці мовлення (голосних звуків, складів, слів, фраз) голосом. У сучасній лінгвістиці термін «акцент» не тільки позначає наголос у слові або у фразі, але й демонструє особливості вимови мовця, що не володіє загальноприйнятою вимовною нормою певної мови, як правило, нерідною мовою.

Провідну роль у сприйнятті особистості співрозмовника відіграє його вимова (зокрема, акустичні параметри голосового тону, темпу говоріння, тембральне забарвлення). Отже, носій мови виявляє приналежність білінгва до іншої мовної спільноти, передусім за особливостями його вимови, а саме фонетичної забарвленості мовлення, викликаної інтерферованим впливом фонетики рідної мови неносія [3].

Під вимовним акцентом розуміють динамічне системне мовленнєве явище, що є сукупністю типових порушень, притаманних англійському мовленню більшості українських мовців. При цьому індивідуальні особливості іншомовного мовлення та випадкові помилки не відносять до вимовного акценту [2].

У межах теорії білінгвізму появу іншомовного акценту в мовленні пояснюють низкою чинників лінгвального та позалінгвального характеру, а саме психологічних, соціологічних,

методичних тощо. Розглядаючи поняття акценту з погляду теорії мовленнєвих актів, вчені наголошують, що акцент існує лише для слухача, у його свідомості та сприйнятті мовлення [2].

Отже, вимовний акцент є результатом об'єктивного відображення в мовній свідомості носія мови шляхом його суб'єктивного сприйняття тих порушень і відхилень у мовленні білінгва, які характеризують мовлення останнього як іншомовне [1].

Весь комплекс системних фонетичних порушень у мовленні відображено у вимовному акценті, який особливо помітний на фоні загальної граматичної та стилістичної правильності мовлення. Якщо висловлення синтаксично некоректне і не виконує комунікативну функцію, то питання про іншомовний акцент взагалі не виникає [2].

Експериментальне дослідження специфіки вияву вимовного акценту в англійському мовленні українців дозволяє простежити комплекс фонетичних порушень на *сегментному* (фонологічний та фонетичний аспекти, коартикуляційні явища) та *надсегментному* рівні: на рівні структури складу, словесного наголосу, мелодики мовлення, ритму, фразового наголосу, темпу, а також на рівні актуального членування, що виражається в сегментації мовленнєвого потоку. Специфіка реалізації англійського мовлення з українським вимовним акцентом охоплює, зокрема, висотнотональний рівень та гучність мовлення, зміну темпу мовлення, збільшення кількості фразових наголосів у висловленнях, значну варіативність ознаки якості голосу (тембру) тощо [1].

Причини фонетичних порушень на сегментному рівні зумовлюються взаємовідношеннями між фонологічними системами контактуючих мов – англійської та української. Що стосується об'єктивних характеристик фонетичної будови обох мов, то необхідно враховувати, крім особливостей реалізації фонем у мовленні та складу фонем контактуючих мов, ще й набір диференційних ознак в обох мовах у цілому і в окремих фонах зокрема [2]. Своєрідний інвентар ознак певної мови, що використовуються для розрізнення слів у мові, визначається не лише властивостями артикуляторної системи, що моделює мовлення, але і характеристиками людської аудитивної системи, що обробляє мовлення. Дистинктивні ознаки мають кореляти в артикуляторній, акустичній та аудитивній сферах. Ознаки кожного сегмента висловлювання, що зберігається в пам'яті мовця, визначають, які артикуляційні органи повинні контролюватися, несуть у собі інформацію про те, яким чином повинні бути задіяні ті чи інші артикуляційні органи, а також чітко вказують на те, які властивості звука можна одержати від тих чи інших артикуляційних рухів. Обмеження, що накладаються на артикуляцію та на звукову синтагматику, визначають детальну модель артикуляційних рухів, що є необхідними для втілення тих чи інших дистинктивних ознак у сегменті звукового мовлення. Отже, у кожній з контактуючих мов можливо виокремити специфічні диференційні ознаки та своєрідні їхні комбінації, не враховуючи значні акустико-артикуляційні відмінності подібних звуків, різні закономірності варіювання фонем та неоднакові дистрибутивні обмеження [2].

Слід додати, що поява вимовного акценту може спричинитися відмінностями артикуляційних апаратів мовлення у представників різних національностей, у нашому дослідженні – англійців та українців. У зв'язку з цим узагальнимо, що сучасний підхід до навчання англійській вимові й голосоутворення вимагає дотримання всіх необхідних особливостей англійської артикуляційної бази та акцентує увагу на необхідності врахування специфічного функціонування гортані та надгортанних резонаторів як невід'ємної частини англійського національного голосу. Труднощі, з якими мовці стикаються у реалізації словоформ, свідчать про реальність для мовної свідомості білінгвів цілісних, специфічних для кожної окремої мови образів звукових ланцюжків, що залежать від сегментів, з яких вони складаються [1].

На думку української мовознавиці О.Р. Валігури [2], лінгвістична свідомість білінгва автоматично поділяє потік іншомовного мовлення на кванти диференційних ознак, які зіставляються з відповідними фонологічними елементами рідної мови. Внаслідок такого зіставлення звуки англійської мови у мовленні українського білінгва отримують неправильне звучання, оскільки нерелевантні з погляду фонологічної системи рідної мови, але суттєві для англійської мови ознаки відкидаються, а ознаки, які не є диференційними у фонологічній системі англійської мови, але релевантні в системі української мови, стають основними під час поділу звуків у потоці іншомовного мовлення. Тут ідеться про так зване фонологічне сито рідної мови, скрізь яке сприймається звуковий потік іншомовного мовлення і яке спричиняє появу вимовного акценту.

Цілком логічно, на нашу думку, за аналогією з фонологічним ситом провести паралель просодичного сита, тобто матриці, через яку сприймається просодія іншомовного мовлення і яка зумовлює появу просодичного акценту.

Отже, причина вимовного акценту на двох рівнях суттєво відрізняються, тобто причина появи вимовного акценту на просодичному рівні відрізняється від причини виникнення фонетичних порушень на сегментному рівні. З одного боку, сприйняття та просодична організація мовленнєвих повідомлень актуалізується потоками інформації у вигляді наборів ритмічних структур, зафіксованих у нейродинамічних зв'язках головного мозку, тоді як інтонація висловлень сприймається монолітно у вигляді цілісних одиниць.

З іншого боку, процес породження білінгвом мовленнєвих повідомлень здійснюється на лексико-семантичному рівні, оскільки на перший план виступає лексичне наповнення та коректна граматична структура висловлення. У зв'язку з цим рідна мова білінгва бере участь в інтонаційному оформленні іншомовного мовлення і, безумовно, значно впливає на нього. Саме тому у процесі засвоєння англійської мови носії української мови (українські білінгви) повинні змінювати свої артикуляційні звички при вимовлянні звуків та оволодівати специфічними диференційними ознаками і дистрибутивними правилами не лише на сегментному рівні, але і брати до уваги просодіку звукової системи, навчитись сприймати й передавати інтонацію іноземної мови як цілісну одиницю [1].

Висновки. Таким чином, на рівні сприйняття та породження англійського мовлення у білінгва спостерігаються загальні і специфічні вияви вимовного акценту, спричинені інтерференцією навичок рідної мови, ситуацією двомовності, загальними труднощами зміни фонетичного (сегментного й надсегментного) стереотипу у процесі оволодіння англійською мовою, відмінностями артикуляційної бази, а також впливом когнітивних процесів на фонетичну організацію мовлення білінгвів.

Процеси фонетичної інтерференції, механізми її появи слід відносити, на нашу думку, до прихованих явищ, які відбуваються на тлі когнітивних структур і реалізуються в мовленні у вигляді вимовного акценту. Серед причин, що зумовлюють фонетичний акцент, слід ураховувати такі когнітивні чинники, як ментальні особливості білінгвів, когнітивна гнучкість, енциклопедичні та мовні знання, мовні здібності, мовне чуття тощо. За цих умов саме когнітивний підхід до дослідження джерел фонетичної інтерференції дозволяє аналізувати й інтерпретувати причини її виникнення та механізми реалізації англійського мовлення носіями української мови, відкриває подальші перспективи вивчення природи фонетичної інтерференції, лінгвістичного опису вимовного акценту у площині когнітивної лінгвістики. При цьому варто уваги й те, що з погляду когнітивістики результати впливу значної кількості чинників, що зумовлюють фонетичний акцент, інтегруються певним чином в етнічній складовій частині духовної сфери білінгва.

Література:

1. Валігура О.Р. Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 286 с. С. 31.
2. Валігура О.Р. Лінгвокогнітивні і комунікативні основи фонетичної інтерференції (експериментально-фонетичне дослідження англійського мовлення українців) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2010. 32 с.
3. Девіцька А.І. Дослідження білінгвізму у лінгвістичному та соціолінгвістичному аспектах. *Studia Slavistica / Сучасні тенденції славістики*. 2013. № 13. 26–34.
4. Birdsong D. Native-like pronunciation among late learners of French as a second language. *Language Experience and Second Language Speech Learning: In honour of James Emil Flege*. Amsterdam : John Benjamins, 2007. P. 99–117.
5. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 480 p.
6. Crystal D. *English as a global language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 228 p.
7. Denying T.M., Thomson R.I., Munro M.J. English pronunciation and fluency development in Mandarin and Slavic speakers. *System*, Vol. 34 (2). 2006. P. 183–193.
8. Flege J.E. MacKay I.R.A. Perceiving vowels in a second language. *Studies in Second Language Acquisition*. 2004. Vol. 26. P. 1–34.
9. Jenkins J. *The Phonology of English as an International Language*. Oxford : Oxford University Press, 2000. 258 p.
10. Jenkins J. ELF at the Gate: The Position of English as a Lingua Franca. *The European English Messenger*. 2004. Vol. 13.2. P. 63–69.
11. Major R.C. *Foreign Accent: The Ontogeny and Phytogeny of Second Language Phonology*. Mahwah, New Jersey, London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2001. 224 p.
12. Moyer A. *Foreign Accent: The Phenomenon of Non-native Speech*. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 218 p.
13. Munro M.J. *Foreign Accent and Speech Intelligibility. Phonology and Second Language Acquisition. Studies in Bilingualism*. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company. 2008. Vol. 36 P. 193–218.
14. Strange W. Cross-language phonetic similarity of vowels: theoretical and methodological issues. *Language Experience and Second Language Speech Learning*. Amsterdam : John Benjamins, 2007. P. 35–56.

References:

1. Valihura, O.R. (2008). *Fonetychna Interferenciia v Angliis'komu Movlenni Ukraiins'kykh Bilingviv: [monohrafiia] [Phonetic Interference in Ukrainian Bilinguals' English Speech: Monograph]*. Ternopil': Pidruchnyky i Posibnyky, 288 s.
2. Valihura, O.R. *Lingvokognitivni i komunikativni osnovy fonetichnoji interferenciji (eksperymentalno-fonetichne doslidzhenya anglijskogo movlenya ukrajinciv) (Avtoreferat dusertaciji na zdotyta naukovoogo stupenya doktora filologichnuh nauk)*. Kyivskyi nacionalnij lingvistichnij universitet, Kyiv.
3. Devitska, A.I. (2013). *Doslidzhenya biligvismu u lingvistichnomu ta sociolinguistichnomu aspektah. Studia Slavistica: Suchasni tendenciji slavistyku: zbirnik naukovuh statej*, (13), 26–34.
4. Birdsong, D. Native-like pronunciation among late learners of French as a second language. *Language Experience and Second Language Speech Learning: In honour of James Emil Flege*. Amsterdam: John Benjamins, 2007. P. 99–117.
5. Crystal, D. (2002). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 480 p.
6. Crystal, D. (2012). *English as a global language*. Cambridge: Cambridge University Press, 228 p.
7. Denying, T. M., R. I. Thomson and M. J. Munro. (2006). English pronunciation and fluency development in Mandarin and Slavic speakers. *System*, Vol. 34 (2). P. 183–193.
8. Flege, J. E., I.R.A. (2004). MacKay Perceiving vowels in a second language. *Studies in Second Language Acquisition*, Vol. 26. P. 1–34.

9. Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language*. Oxford : Oxford University Press, 258 p.

10. Jenkins, J. (2004). ELF at the Gate: The Position of English as a Lingua Franca. *The European English Messenger*. Vol. 13.2. P. 63–69.

11. Major, R.C. (2001). *Foreign Accent: The Ontogeny and Phytogeny of Second Language Phonology*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 224 p.

12. Moyer, A. (2013). *Foreign Accent: The Phenomenon of Non-native Speech*. Cambridge: Cambridge University Press, 218 p.

13. Munro, M.J. (2008). Foreign Accent and Speech Intelligibility. *Phonology and Second Language Acquisition*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, P. 193–218. (Studies in Bilingualism: Vol. 36).

14. Strange, W. (2007). Cross-language phonetic similarity of vowels: theoretical and methodological issues. *Language Experience and Second Language Speech Learning*: Amsterdam: John Benjamins, P. 35–56.

УДК [811: [316.346:130.2]]:004

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-3>

МОВЛЕННЄВІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В МЕРЕЖЕВОМУ ДИСКУРСІ

Байло Юлія

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики іноземних мов та методики викладання
Рівненський державний гуманітарний університет
ORCID ID: 0000-0003-1491-1254

Богачик Марина

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики іноземних мов та методики викладання
Рівненський державний гуманітарний університет
ORCID ID: 0000-0001-8063-9901

Форманюк Оксана

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології
Київський національний лінгвістичний університет
ORCID ID: 0000-0001-5838-5896

Стаття досліджує мовленнєві засоби, які молодь використовує для формування та репрезентації гендерної ідентичності в онлайн-дискурсі, зокрема в коментарях у Facebook під публікаціями Біллі Портера. Основну увагу приділено динамічним характеристикам цифрового спілкування та його ролі у трансформації суспільних норм. Автори застосовують міждисциплінарні підходи, що включають соціолінгвістику, психологію, культурологію та критичний дискурс-аналіз. У ході дослідження виявлено гендерні відмінності у мовленнєвих стратегіях молоді. Жінки частіше використовують емоційно забарвлені та ввічливі вислови, підкреслюючи емпатію та соціальну прийнятність, тоді як чоловіки надають перевагу нейтральним або прямим формулюванням, підтримуючи традиційні уявлення про маскуліність. Дослідження також акцентує увагу на впровадженні інноваційної лексики, таких як гендерно специфічні терміни ("cisgender", "non-binary") і хештеги (#HeForShe, #LovesLove), які відображають тенденцію до інклюзивності та чіткої саморепрезентації. У роботі підкреслюється важливість соціальних медіа у подоланні гендерних стереотипів і просуванні рівності. Лінгвістичні засоби, зокрема метафори, хештеги та інновації, стають інструментом для молоді у переосмисленні гендерних ролей у цифровому просторі. Стаття створює основу для подальших досліджень взаємозв'язку мовних та візуальних елементів у репрезентації гендерної ідентичності в онлайн-дискурсі.

Ключові слова: гендерна ідентичність, онлайн-дискурс, молодіжне спілкування, мовленнєві засоби, гендерна репрезентація, цифрові платформи, стереотипи.

Bailo Iuliia

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language Practice and Teaching
Methods
Rivne State University for Humanities

Bogachyk Maryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language Practice and Teaching
Methods
Rivne State University for Humanities

Formaniuk Oksana

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology
Kyiv National Linguistic University

**LINGUISTIC MEANS OF REPRESENTING GENDER IDENTITY
IN ONLINE DISCOURSE**

The article examines the linguistic tools utilized by youth to construct and represent gender identity within the framework of online discourse, focusing on Facebook comments under Billy Porter's posts. It highlights the dynamic nature of digital communication and its role in reflecting and reshaping societal norms. By employing interdisciplinary approaches from sociolinguistics, psychology, cultural studies, and critical discourse analysis, the study investigates the interactive and multimodal characteristics of networked discourse. The research identifies distinct linguistic patterns in youth communication. Women often employ emotionally charged and polite expressions, reflecting empathy and social acceptance, while men favor neutral or direct phrasing, reinforcing traditional perceptions of masculinity. Additionally, the use of innovative vocabulary, such as gender-specific terms ("cisgender," "non-binary") and hashtags (#HeForShe, #LovesLove), demonstrates a shift towards inclusivity and precision in self-identification. The study emphasizes the transformative potential of social media platforms in challenging gender stereotypes and promoting equality. Through the strategic use of metaphors, hashtags, and emerging linguistic trends, young people navigate and redefine gender roles within digital environments. Moreover, the research underscores the significance of linguistic tools in fostering social interaction, self-expression, and group identity. This article contributes to a deeper understanding of the interplay between language and gender in online youth communication, providing a foundation for future explorations into how verbal and visual elements shape digital representations of gender identity.

Key words: gender identity, online discourse, youth communication, linguistic tools, gender representation, digital platforms, stereotypes.

Вступ. У сучасному світі питання гендерної ідентичності та її репрезентації стають все більш актуальними та обговорюваними. Молодіжне спілкування, що проходить у віртуальному та реальному просторі, відображає різноманітні аспекти цього явища через мовленнєві засоби [4, с. 134]. Гендерна ідентичність є невід'ємною частиною соціальних взаємодій і відображається через мовленнєві засоби у різних формах комунікації, зокрема в онлайн-середовищі, тому соціальна мережа Facebook стала основною платформою для молодіжного спілкування, де гендерні відмінності знаходять своє вираження в текстових повідомленнях [1, с. 15]. Дослідження мовленнєвих засобів, які використовують молоді

люди для репрезентації гендерної ідентичності, дає можливість краще зрозуміти динаміку їхніх комунікаційних стратегій і соціальних ролей.

Метою статті є аналіз мовленнєвих засобів, які використовує молодь для вираження та репрезентації своєї гендерної ідентичності у мережевому дискурсі. Предметом дослідження є мовленнєві засоби репрезентації гендерної ідентичності у спілкуванні молоді в коментарях у Facebook під дописами Біллі Портера. Мережевий дискурс характеризується інтерактивністю, мультимодальністю та швидким поширенням інформації, що робить його ключовим для аналізу сучасних гендерних репрезентацій. Відповідно, методи аналізу мережевого дискурсу дозволяють глибше зрозуміти, як у цифровому середовищі конструюються й трансформуються гендерні ідентичності, забезпечуючи платформу для інклюзивного та динамічного відображення гендерних ролей.

Основними завданнями є:

- 1) розгляд різних перспектив вивчення гендерної ідентичності та молодіжного спілкування;
- 2) аналіз теоретичних засад гендерної лінгвістики та оцінка впливу мовних інновацій;
- 3) дослідження мовленнєвих засобів, що використовуються у мережевому дискурсі;
- 4) вивчення трансформацій гендерних стереотипів.

Гендерна лінгвістика досліджує зв'язок між мовою та гендером, зокрема те, як мовленнєві засоби відображають та конструюють гендерні ролі у суспільстві. Відповідно до цього підходу чоловіки і жінки схильні використовувати різні мовні стратегії через соціальні очікування та стереотипи, що впливають на вибір слів, синтаксис, граматичні структури та стилі спілкування. На думку дослідників, такі мовленнєві елементи, як вибір лексики, синтаксис, граматичні структури та стилі спілкування, можуть свідчити про приналежність до певного гендеру або про намір відтворювати чи трансформувати гендерні норми.

Теоретичні підходи до аналізу гендерної ідентичності та молодіжного спілкування розглядаються з різних перспектив, включаючи соціологічні, психологічні, культурні та лінгвістичні аспекти [5, с. 91]. Кожен із цих підходів робить унікальний внесок у розуміння явища, розглядаючи його з різних перспектив.

Соціокультурний підхід до аналізу гендерної ідентичності зосереджується на вивченні впливу соціокультурного контексту на формування та вираження гендерних ролей та ідентичності [2, с. 55]. Гендер розглядається як соціальний конструкт, створений та підтримуваний через взаємодію між індивідами в певних соціальних умовах. Молодіжне спілкування в цьому контексті аналізується як простір, де молодь відтворює, трансформує або кидає виклик традиційним гендерним ролям. Ключовими ідеями є соціалізація, групові норми, гендерні ролі, вплив соціальних інститутів (сім'я, школа, медіа).

Психологічний підхід акцентує увагу на індивідуальному розвитку гендерної ідентичності та її впливі на спілкування. З цієї перспективи гендерна ідентичність розглядається як частина особистісної структури, яка формується на основі когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів. Особлива увага приділяється процесам самоусвідомлення, самоприйняття та впливу гендерних стереотипів на формування особистості. Ключові ідеї: гендерна схема (Bem, 1981), психоаналітичні концепції (Freud, Chodorow), соціокогнітивна теорія (Bandura).

Культурна перспектива вивчає гендерну ідентичність у контексті культурних норм, традицій та цінностей. Гендер розглядається як феномен, вкорінений у культурних уявленнях про чоловіче і жіноче, які впливають на мовленнєві практики та стилі спілкування. Молодіжне спілкування стає полем для взаємодії між глобальними культурними трендами та локальними традиціями. Основні з ключових ідей – це культурна релятивність гендеру, вплив масової культури, глобалізація та гібридизація ідентичностей.

Лінгвістичний підхід фокусується на мовленнєвих засобах, що використовуються для репрезентації гендерної ідентичності. Мова виступає як інструмент вираження та конструювання гендеру. У молодіжному спілкуванні досліджуються лексичні, синтаксичні, прагматичні й стилістичні особливості, які відображають гендерні відмінності, стереотипи та інновації. До ключових ідей відносять теорію мовленнєвих актів (Austin, Searle), гендерні відмінності в мовленні (Tannen), критичний дискурс-аналіз (Fairclough, Wodak).

Кожен з цих підходів пропонує унікальні методи та інструменти для аналізу гендерної ідентичності та молодіжного спілкування. Їхнє поєднання забезпечує всебічне розуміння цього багатогранного явища, дозволяючи дослідити його не лише на індивідуальному, а й на соціальному та культурному рівнях.

У дослідженні гендерної ідентичності та її проявів у молодіжному спілкуванні особливу увагу було зосереджено на лінгвістичному аспекті, оскільки мова виступає ключовим інструментом конструювання, вираження та репрезентації ідентичності. Саме мовленнєві засоби дозволяють аналізувати те, як молодь вербалізує свої уявлення про гендер, моделює соціальні ролі та взаємодіє з усталеними стереотипами. Лінгвістичний підхід забезпечує можливість виявлення та інтерпретації тих лексичних, синтаксичних і прагматичних особливостей, які формують унікальну динаміку спілкування в межах молодіжного середовища. У цьому контексті мережевий дискурс виступає потужним простором для мовленнєвих експериментів, що дозволяють молоді як підкреслювати, так і трансформувати гендерні уявлення.

Мовленнєві засоби відіграють ключову роль у конструції гендерної ідентичності, відображають та виражають різні аспекти статевої самоідентифікації. Ці засоби включають в себе вживання мовленнєвих конструкцій, лексичних одиниць, інтонації та невербальних елементів комунікації, які відображають статеві ролі, переконання та ідентифікаційні ознаки особистості [3, с. 255]. Шляхом мовленнєвої взаємодії і вираження через мову люди активно формують свою гендерну самоідентичність, сприяючи розбудові гендерних уявлень та стереотипів у суспільстві.

У соціальній мережі Facebook спостерігається тенденція до частішого використання жінками емоційно забарвлених лексем для вираження почуттів, таких як “happy”, “sad”, “excited”, “worried”. Така мовленнєва поведінка узгоджується з усталеними стереотипами щодо більшої вираженості емоційної сфери жінок (рис. 1).

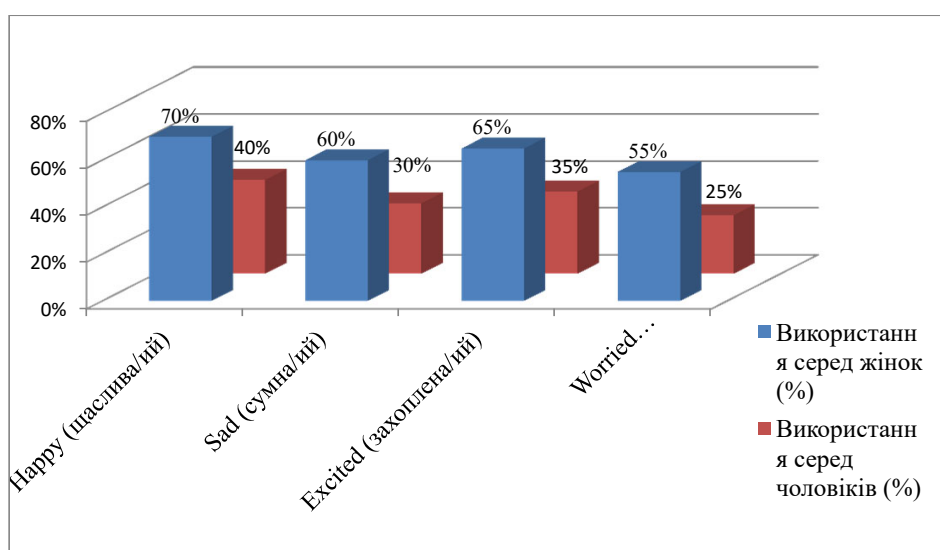


Рис. 1. Частота використання емоційно забарвлених слів жінками та чоловіками в соціальній мережі Facebook

Натомість чоловіки, уникаючи підриву традиційних уявлень про маскулінність, переважно вдаються до нейтральних або менш емоційно забарвлених слів, наприклад “fine” або “okay”.

Лексичні вибори в межах молодіжного спілкування також часто включають використання термінів, пов’язаних із позначенням гендерної ідентичності. Зокрема, поняття “cisgender”, “transgender”, “non-binary” набувають популярності як засіб точного окреслення власної гендерної ідентичності в рамках сучасного дискурсу про гендерну різноманітність. Уживання цих термінів може слугувати стратегією для чіткого вираження власної позиції у суспільстві та підкреслення належності до певної соціальної групи.

Окрім того, жінки частіше застосовують ввічливі форми звертання та пом’якшувальні вирази, такі як “please”, “sorry”, “would you mind”. Це може свідчити про прагнення створити соціально прийнятний образ, що акцентує увагу на емпатії та ввічливості в комунікації (рис. 2).

Чоловіки у спілкуванні переважно використовують прямі мовленнєві конструкції, які сприймаються як більш категоричні та домінуючі. Наприклад, замість ввічливої форми “Could you please do this?” вони обирають більш імперативне формулювання, таке як “I need this now”.

Молодіжне спілкування вирізняється активним використанням специфічної лексики, що виступає важливим засобом репрезентації гендерної ідентичності. Молодь створює нові терміни або використовує нестандартні вирази, які відображають їхнє розуміння гендеру, самовизначення та ставлення до гендерних концептів. У цьому процесі значну роль відіграють риторичні засоби, зокрема образи, метафори й метонімії, які впливають на формування сприйняття гендерної ідентичності. Гендерно марковані образи й метафори слугують як для підкреслення, так і для нівелювання гендерних ролей і стереотипів, що демонструє динамічний і змінний характер мовної репрезентації гендеру в молодіжному середовищі.

Дослідження особливостей гендерної репрезентації у мовленні підтверджує існування значущих відмінностей у мовних стратегіях різних груп. Чоловіки, як правило, тяжіють до прямого, імперативного стилю спілкування, який підкреслює домінуючість і силу. Натомість жінки демонструють тенденцію до використання ввічливих формулювань і пом’якшувальних виразів, що створюють образ соціальної емпатії та прийнятності.

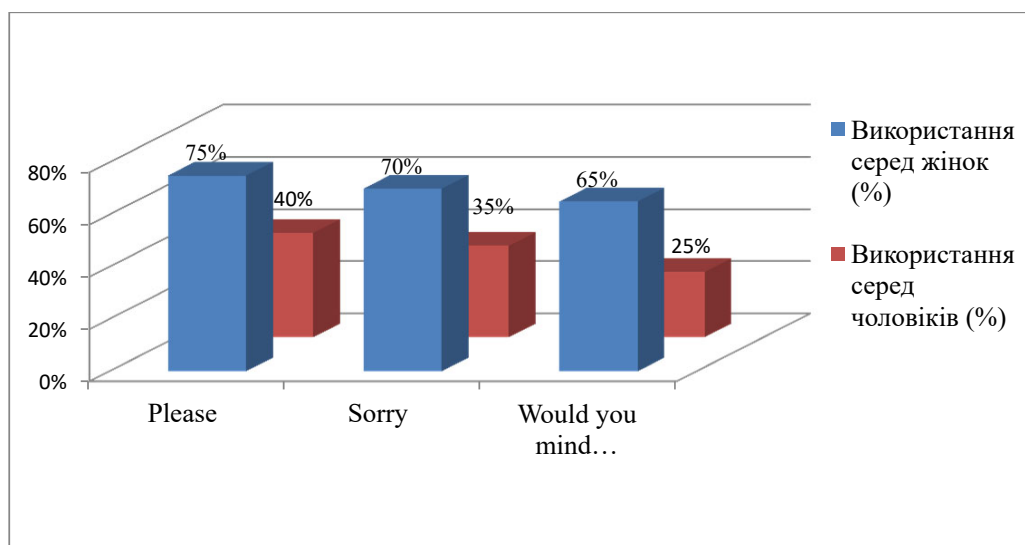


Рис. 2. Частота використання ввічливих фраз жінками та чоловіками у Facebook

У молодіжному середовищі мовленнєві засоби слугують важливим інструментом конструювання гендерної ідентичності. Молодь активно експериментує з лексикою, створюючи нові терміни або використовуючи креативні мовні конструкції, які відображають їхнє розуміння гендеру та самовизначення. Зокрема, у дискурсі значну роль відіграють риторичні засоби, такі як метафори, образи та метонімії, які допомагають формувати сприйняття гендерних ролей і стереотипів.

У сучасних умовах соціальні медіа відіграють значну роль у формуванні гендерної ідентичності молоді. Юнаки та дівчата активно використовують мовні конструкції, які або підтримують, або руйнують усталені гендерні стереотипи. Наприклад, вислови на кшталт “real men don’t cry” чи “strong independent woman” чинять суттєвий вплив на самоусвідомлення молодих людей, формуючи їхню поведінку в соціумі.

Крім того, у коментарях у соціальних мережах молодь часто демонструє свою позицію щодо гендерної рівності. Це проявляється через активне використання феміністичної лексики або підтримку маскуліністичних рухів. Такі фрази, як “girl power” чи “toxic masculinity”, стали ключовими засобами вираження поглядів на гендерні питання, стимулюючи дискусії та поляризацію думок.

Аналізуючи коментарі молодих людей на платформах на зразок Facebook, можна відзначити, що обговорення гендерних тем часто супроводжується словесними конфліктами. У таких ситуаціях нерідко використовуються дискримінаційні або зневажливі вислови. Наприклад, чоловіків можуть характеризувати терміном “beta”, що натякає на їхню передбачувану слабкість, а жінок — як “gold digger”, що апелює до стереотипу про матеріальні мотиви їхньої поведінки. Подібні мовні практики здатні негативно впливати на процес самоідентифікації молоді, посилюючи внутрішні конфлікти та сприяючи соціальній напрузі.

Молодь активно використовує хештеги, такі як #LovelsLove, #TransRightsAreHumanRights, #HeForShe, щоб висловлювати підтримку гендерній різноманітності та рівності. Такі мовленнєві засоби, інтегровані у комунікацію, відіграють ключову роль у популяризації інклюзивних цінностей та стимулюють дискусії про гендерні питання у ширшому соціальному контексті.

Мова загалом відіграє фундаментальну роль у процесі самовираження й ідентифікації. Молоді люди все частіше застосовують специфічну лексику, включаючи займенники, сленг, меми, а також інші мовні інновації, які допомагають їм чіткіше визначити власну гендерну ідентичність. Такі мовленнєві практики сприяють руйнуванню традиційних стереотипів та відкривають нові можливості для соціалізації.

Освітній та інформаційний контексти також відіграють значну роль у формуванні поглядів молоді на гендерну різноманітність. Розповсюдження інформації про гендерні ідентичності через навчальні програми, соціальні мережі та медіа сприяє підвищенню рівня обізнаності молодих людей. Проте варто враховувати, що медіа можуть не лише популяризувати інклюзивність, але й посилювати стереотипи та дискримінацію.

Соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter, TikTok і Instagram, слугують платформами для обговорення гендерних питань, розширюючи можливості для самовираження молоді. Використання хештегів, мемів та нових термінів демонструє адаптацію суспільства до нових гендерних норм. Водночас такі дискусії можуть сприяти як конструктивному діалогу, так і поляризації думок.

Для ілюстрації даних тенденцій можна звернутися до аналізу реакцій користувачів на відеопост Біллі Портера “Clothes don’t have gender!” у Facebook. У цій публікації американський актор наголошує на важливості агендерного підходу до сприйняття одягу. Портер, виконуючи роль агендерної феї-хресної у новій екранізації казки «Попелюшка», підкреслює готовність сучасної молоді до сприйняття персонажів без прив’язки до гендеру.

Застосування гендерно маркованих образів і метафор у молодіжному спілкуванні виконує дві такі ключові функції: акцентування традиційних ролей і цінностей або їх розмивання та трансформація. Така динаміка свідчить про те, що мова молоді не лише відображає соціальні уявлення про гендер, але й виступає засобом їхньої адаптації та змін відповідно до актуальних суспільних запитів. Мовні засоби, що використовуються молоддю в соціальних мережах, не лише сприяють формуванню нових ідентичностей, але й створюють платформи для обговорення складних соціальних тем. Аналіз комунікації у таких мережах дозволяє виявити як позитивні тенденції щодо прийняття різноманітності, так і ризики, пов'язані зі стереотипізацією та конфліктністю в онлайн-просторі.

Висновки. Отже, у статті висвітлено ключові мовленнєві особливості, що характеризують репрезентацію гендерної ідентичності молоддю в онлайн-дискурсі на прикладі комунікації у Facebook. Проведене дослідження підтвердило, що гендерні відмінності знаходять своє відображення у різних лексичних, синтаксичних, стилістичних та прагматичних засобах. Жінки, як правило, використовують емоційно забарвлену лексику та ввічливі мовні формули, тоді як чоловіки тяжіють до нейтральних або прямолінійних висловлювань. У дослідженні підкреслено значення інноваційної лексики, яка охоплює хештеги, гендерно специфічні терміни та інші мовні інновації. Виявлено, що соціальні мережі створюють сприятливі умови для переосмислення гендерних стереотипів і сприяють просуванню інклюзивних цінностей. Методи критичного дискурс-аналізу дозволили розкрити взаємозв'язок між мовленнєвими засобами і конструюванням гендерної ідентичності, а також динаміку трансформації усталених уявлень про гендер у цифровому середовищі.

Перспективи подальших досліджень передбачають аналіз взаємодії мовних і візуальних елементів, таких як емодзі, меми та гіфки, у репрезентації гендерної ідентичності та вивчення впливу гендерної ідентичності на побудову комунікаційних стратегій у міжкультурному спілкуванні.

Література:

1. Вжещ Я.Л. Інтернет-дискурс: проблема визначення поняття, особливості структури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 14. С. 15–19.
2. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Конструювання гендеру в когнітивній парадигмі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». Тематичний випуск «Актуальні проблеми когнітивної психології»*. 2010. Вип. 14. С. 55–65.
3. Дзюбіна О.І. Емоційно-оцінний компонент в тематичних групах неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2015. Вип. 4 (305). С. 255–257.
4. Каптюрова В.В. Сленг соціальних мереж та мікроблогів. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2012. С. 134–140.
5. Швачко С.О. Соціолінгвістичні аспекти гендерної проблеми. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2020. № 609. С. 91–93.

References:

1. Vzheshch, Ya.L. (2012). Internet-dyskurs: problema vyznachennia poniattia, osoblyvosti struktury [Internet discourse: the problem of defining the concept, features of the structure]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. № 14. S. 15–19. [in Ukrainian].
2. Hovorun, T.V., Kikinezhdi, O. M. (2010). Konstruiuvannia henderu v kohnityvnii paradyhmi [Constructing gender in a cognitive paradigm]. *Naukovi zapysky. Seriiia "Psykhohohiia i pedahohika. Tematychnyi vypusk "Aktualni problemy kohnityvnoi psykhohohii"*. Ostroh: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", Vyp. 14. S. 55–65. [in Ukrainian].
3. Dziubina, O.I. (2015). Emotsiino-otsinnyi komponent v tematychnykh hrupakh neolohizmiv sotsialnykh merezh Twitter ta Facebook [The emotional and evaluative component in the thematic groups

of neologisms of the social networks Twitter and Facebook]. *Nauk. visnyk SKhLeNU im. Lesi Ukrainky. Ser.: filolohichni nauky (movoznavstvo)*. Vyp.4 (305). S. 255–257. [in Ukrainian].

4. Kaptiurova, V.V. (2012). Slenh sotsialnykh merezh ta mikroblogiv. *Linhvistyka KhKhI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy* [Slang of social networks and microblogs. Linguistics of the XXI century: new research and perspectives]. Kyiv : Lohos, S. 134–140. [in Ukrainian].

5. Shvachko, S.O. (2020). Sotsiolinhvistychni aspekty hendernoi problem [Sociolinguistic aspects of the gender problem]. *Visnyk Kharkivskoho nats. un-tu im. V.N. Karazina*. Kharkiv : Konstanta, № 609. S. 91–93. [in Ukrainian].

УДК 81'324'42:159.942

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-4>

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ У ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТІВ США ДОНАЛЬДА ТРАМПА ТА ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА В ПОРІВНЯЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Богдан Валерій

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянський державний педагогічний університет
ORCID ID: 0000-0002-0985-5211

Емоції є невід'ємною частиною людського існування, а мова виступає основним потужним інструментом у формуванні думок і позицій, передаючи інформацію та відображаючи при цьому емоційний світ людини – її різноманітні почуття, реакції та стани. Прояв і відображення емоційного стану людини мовними засобами, вплив емоцій на формування (емоційної) мовної картини або світу відображається через емоційні концепти.

Концепти є предметом міждисциплінарних досліджень. На даний момент ще не існує загальноприйнятої класифікації емоцій. Крім того, питання щодо визначення поняття «концепт» і, відповідно, «емоційний концепт» вирішується в когнітивній лінгвістиці доволі неоднозначно, що свідчить про складність об'єкту, що дефінується, та відображає різні підходи до його опису.

Емоційний концепт є складовою частиною політичного дискурсу, інтерес до якого зумовлений важливою роллю політики у світі, оскільки вона є невід'ємною частиною нашої культури, пронизуючи і приватне, і суспільне життя людини. Інавгураційна промова є окремим жанром політичного дискурсу та складовою частиною політичної комунікації.

Попри щирий інтерес до політичного дискурсу загалом та інавгураційних промов зокрема, їхня емотивна складова частина (на відміну від персуазивної та маніпулятивної), особливо у зіставному аспекті, залишається мало вивченою, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

У статті досліджується наявність і лінгвостилістичні засоби реалізації емоційних концептів у інавгураційних промовах президентів США Дональда Трампа та Джозефа Байдена у порівняльному аспекті в межах парадигми політичної лінгвістики та емотиології тексту. Виявлено як ізоморфні, так і аломорфні риси в застосуванні обома політиками емоційних концептів, а також у спектрі вербальних і невербальних експресивно-образних мовних засобів їхнього вираження на різних рівнях.

Ключові слова: емоційний концепт, інавгураційна промова, політичний дискурс, Дональд Трамп, Джозеф Байден, засіб вираження.

Bohdan Valerii

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Methods of Teaching
Berdyansk State Pedagogical University

MEANS OF EXPRESSING EMOTIONAL CONCEPTS IN THE INAUGURAL SPEECHES OF THE US PRESIDENTS DONALD TRUMP AND JOSEPH BIDEN IN A COMPARATIVE ASPECT

Emotions are an integral part of human existence, and a language is the main powerful tool in the formation of opinions and positions, transmitting information and reflecting the emotional world of a person – his or her various feelings and reactions (states). The manifestation and reflection of a person's emotional state by linguistic means and the influence of emotions on the formation of an (emotional) linguistic world view are reflected through emotional concepts.

Concepts are the subject of interdisciplinary research. At the moment, there is no generally accepted classification of emotions. Moreover, the issue of defining the notion of a 'concept' and, accordingly, an 'emotional concept' is rather ambiguous in cognitive linguistics, which indicates the complexity of the object being defined, reflecting different approaches to its description.

An emotional concept, which reflects and forms an emotional picture of the world, is a component of political discourse, the interest in which is due to the important role of politics in the world, as it is an integral part of our culture, permeating both private and public life. An inaugural speech is a separate genre of political discourse and a component of political communication.

Despite the sincere interest in political discourse in general and inaugural speeches in particular, their emotive component (as opposed to the persuasive and manipulative one), especially in the comparative aspect, remains poorly studied, which makes our study relevant.

The article investigates the presence and linguistic and stylistic means of realisation of emotional concepts in the inaugural speeches of US Presidents Donald Trump and Joseph Biden in a comparative aspect within the paradigm of political linguistics and emotivology of a text. Both isomorphic and allomorphic features in the use of emotional concepts by both politicians, as well as in the spectrum of verbal and non-verbal expressive and figurative linguistic means of their expression at different levels, are revealed.

Key words: *emotional concept, inaugural address, political discourse, Donald Trump, Joseph Biden, means of expression.*

Вступ. Емоційна мовна картина світу, яка відображається через емоційні концепти (далі – ЕК) є одним із ключових понять емотиології [4]. Концепти загалом є предметом аналізу різних галузей науки, а ЕК, через які реалізується емоційна картина світу людини, вивчаються лінгвістами. Відсутність загальноновизнаної класифікації емоцій та поняття «концепт» і, відповідно, «емоційний концепт» свідчить про складність досліджуваного об'єкту та відображає різні позиції науковців щодо його опису. У цьому дослідженні ми будемо виходити з положення, що емоція виражається словами, але своє конкретне втілення у мовленні має не сама емоція, а її ідея (концепт), який є сукупністю багатьох взаємопов'язаних елементів – складною лексико-семантичною одиницею, структура якої утворюється і з раціонального складника (свідомості), і з емоційної частини [5; 13].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. ЕК входить до складу політичного дискурсу, інтерес до якого зумовлений важливим впливом політики на життя людини. Різновидом політичної промови є інавгураційна промова (далі – ІП) – окремий жанр політичного дискурсу та складова частина політичної комунікації. Саме в такій промові новообраний президент виділяє пріоритети майбутньої внутрішньої та зовнішньої політики на період

своєї каденції [8]. США – найвпливовіша світова держава в економічному, політичному плані, тому ІП президента США – подія світового масштабу, за якою сліdkують з великим зацікавленням на всіх континентах як їхні прихильники, так і конкуренти [4; 5; 13; 14].

У лінгвістиці вивчення емоцій та всього, що до них відноситься, обмежене переважно матеріалом художніх творів [6], а політичний дискурс цікавить українських і закордонних лінгвістів як інформаційна знакова система зі своїми складовими вербальними та невербальними засобами вираження [2; 7]. Попри значний інтерес до політдискурсу загалом й ІП зокрема, їхня емотивна складова частина, на відміну від персуазивної та маніпулятивної, залишається вивченою недостатньо. Зазначені вище аргументи й визначають *актуальність* нашої розвідки.

Методи та методики дослідження. Дана стаття продовжує серію розвідок з емоціології тексту, представлених у політичному й інавгураційному президентському дискурсах [1; 3; 8; 9; 11–15; 17]. *Метою* нашої розвідки є багатоаспектне вивчення ЕК, репрезентованих в ІП Дональда Трампа та Джозефа Байдена, і лінгвостилістичних засобів їхньої реалізації у зіставному аспекті. Відповідно до мети нами застосовувалась методика комплексного аналізу, що базується на поєднанні загальнонаукових методів (спостереження, опис, систематизація, індукція, дедукція), емпірико-теоретичних (аналіз, синтез) і методологічних засад лінгвокультурологічної, лінгвокогнітивної та емотиологічної наукових парадигм.

Результати та дискусії. Аналіз ЕК в ІП обох президентів виявив як ознаки подібності з промовами інших американських президентів, так і розбіжності. До переліку спільних загальноновживаних слів/словосполучень (*America, American, country, nation, national, our, people, together, union, United (States), we*) та стилістичних засобів (анафора, антитеза, емфатична конструкція, риторичне запитання, синтаксично просте стверджувальне речення, узагальнення) [3; 15], за нашими спостереженнями, слід додати ще модальні (діє)слова, цитування/апелювання до Біблії/Бога та специфічне графічне оформлення в таких виступах простих речень, словосполучень і навіть окремих слів – дуже часто вони короткі і, незважаючи на приналежність інавгураційної промови до офіційно-ділового стилю, починаються зі сполучників або прийменників, які виносяться в абзац, виконуючи тим самим певну лінгво-прагматичну функцію – підсилення уваги на висловленій думці, оскільки винесення лексичної одиниці в абзац означає більш глибоку, ніж зазвичай, паузу між частинами тексту і, відповідно, їхнє експресивне виділення [13; 14]. Усе це характерно і для аналізованих нами ІП:

«Much to repair.

Much to restore.

Much to heal.

Much to build.

And much to gain.» [16].

Однак уже сам початок обох промов *різниться*. На перший погляд, це нібито стандартне звернення з подякою до всіх присутніх на церемонії, але Д. Трамп починає та завершує своє послання з подяки (ЕК ВДЯЧНІСТЬ), реалізованого сухим «Thank you» [18]. Ця подяка дуже стисла, чисто протокольна, а не щира (і зустрічається усього двічі). Те саме стосується і його зауваження щодо мирного переходу влади від Б. Обами до нього навіть незважаючи на вживання емфатичних епітетів (*grateful i gracious*), які мають підвищити емоційність його висловлювань.

Президент Дж. Байден, навпаки, починає своє звернення з реалізації зовсім іншої світоглядної позиції: «This is America's day. This is democracy's day» – з ЕК ДЕМОКРАТІЯ. Він згадує нещодавню атаку на Капітолій спочатку імпліцитно: «America has been tested

anew» – і тільки потім, через декілька рядків – експліцитно («on this hallowed ground where just days ago violence sought to shake this Capitol's very foundation»). Цей ЕК проходить лейтмотивом через усю ІП (слово «democracy» повторюється 11 разів плюс слова, які належать до семантичного поля цього концепту – *Constitution* (3 рази) і *truth* (5 разів). Такий безпосередній лексичний повтор, безсумнівно, має кумулятивний ефект, виконуючи номінативно-експресивну та підсилювальну функції як засіб посилення й увиразнення висловлюваного почуття. До речі, у Д. Трампа слова *democracy*, *Constitution*, *truth* та їхні похідні повністю відсутні, що красномовно свідчить про його ціннісні орієнтації.

У цілому обидва президенти неодноразово звертаються до багатьох ЕК. Така побудова своєї ІП як серії «хвилеподібних закликів протягом усього виступу, що формують дискурсивний апелятивний простір мовця» [10, с. 10] ефективно впливає на слухачів, значно підсилює її емоційність і сприяє досягненню промовцем своєї комунікативної мети.

Далі у Дж. Байдена одразу ж підключається одна з традиційних американських цінностей – ЕК РЕЛІГІЯ. І тільки потім у нього вводиться ЕК ВДЯЧНІСТЬ із застосуванням анафоричного повтору: «I thank my predecessors of both parties for their presence here». На відміну від Д. Трампа, у Дж. Байдена цей ЕК представлено більш щиро – лексема «thank» звучить 3 рази, причому один раз у складі метафори («I thank them from the bottom of my heart»). Ще одна метафорична подяка звучить і у другій частині промови: «I am humbled by the faith you have placed in us». Як відомо, метафора є доволі виразним тропом, завжди привертає увагу й інтерес слухачів, надає виступу яскравості, художньої виразності та пафосу.

У обох президентів на початку їхніх промов одночасно знаходять своє незавуальоване вираження ЕК ІСТОРИЧНА ВАЖЛИВІСТЬ події, що відбувається для нації та світу, ЕК ЄДНІСТЬ і ЕК РІШУЧИСТЬ. У Д. Трампа: «We, the citizens of America, are now joined in a great national effort to rebuild our country and to restore its promise for all of our people. Together, we will determine the course of America and the world for years to come. We will face challenges» – за рахунок повного дублювання словосполучення *we will*, займенника *our*, вставного слова *Together*, метафори та приєднувальної конструкції («We will confront hardships. But we will get the job done»), яка відноситься до текстових одиниць експресивного синтаксису. Усі ці стилістичні засоби разом утворюють ще й висхідну градацію, посилюючи стилістичний ефект промови.

У Дж. Байдена ці ЕК реалізуються таким чином: «A day of history and hope. Of renewal and resolve» – ЕК вербалізується парцельованим реченням (експресивна одиниця рівня тексту); «Today, we celebrate the triumph not of a candidate, but of a cause, the cause of democracy. The will of the people has been heard and the will of the people has been heeded», «We will press forward with speed and urgency, for we have much to do» – за рахунок вживання лексичного та синтаксичного паралелізму й анафори (які ритмізують промову), метафори «America has risen to the challenge» та урочистої лексики (*triumph*, *cause of democracy*, *precious* тощо) та посилання на значиму історичну подію («an oath first sworn by George Washington»). Експліцитна алюзія на славне історичне минуле в промові не є поодиноким. На відміну від Д. Трампа, алюзії пронизують промову Дж. Байдена червоною ниткою майже до її кінця: «...on New Year's Day 1863, Abraham Lincoln signed the Emancipation Proclamation», «the Civil War», «Dr. King spoke of his dream», «108 years ago at another inaugural, thousands of protestors tried to block brave women from marching for the right to vote», «Saint Augustine» плюс цитування «American Anthem» – усе це має зробити виступ більш переконливим і створити атмосферу урочистості та прирівняти до цих подій січень 2021 року, коли, незважаючи на спроби прихильників Д. Трампа зірвати затвердження результатів волевиявлення американців, демократія та правда були відстояні.

Крім того, на початку промов обох президентів одразу ж підключаються також традиційні ЕК ПАТРІОТИЗМ і ЕК НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, які завжди мають особливо сильний позитивний емоційний відгук у американців. Зокрема, це досягається безпосереднім зверненням до співвітчизників («*fellow Americans*» – тільки 1 раз у Д. Трампа – та більш персоналізованим «*My fellow Americans*» – 5 разів протягом усієї промови у Дж. Байдена плюс 1 раз «*my friends*»). Займенник *my* у Дж. Байдена, безумовно, свідчить про присутність у його промові ще й ЕК ЄДНІСТЬ, єднання зі співвітчизниками (і кількісно, і якісно), чого не відчувається у Д. Трампа, хоча рекурентні займенник *we* і прикметник *all* десятки разів зустрічається в промовах від самого початку до кінця в обох президентів. ЕК ЄДНІСТЬ у Дж. Байдена (знову на відміну від Д. Трампа) більш експліцитно виражений, бо він поширюється не тільки на його прихильників, але й на супротивників. Президент Байден безпосередньо звертається до своїх опонентів не знеособленими в даному контексті займенниками *we* або *all*, а більш конкретними *all those who* та *you*: «*To all those who did not support us, let me say this: Hear me out as we move forward. Take a measure of me and my heart. And if you still disagree, so be it*».

Далі ЕК НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ розвивається у Д. Трампа у емфатичній приєднувальній конструкції «*This is your celebration. And this, the United States of America, is your country*», що допомагає донести думку в експресивній і одночасно найбільш раціональній, стислій формі, служачи тим самим цілям економії за рахунок компресії інформації.

Дж. Байден також втілює цей ЕК неодноразовим вживанням слова «*America*», наприклад: «*This is America's day*», та за допомогою стилістично піднесеної лексики: «*renewal and resolve*», «*triumph*», «*prevail*», «*I have just taken the sacred oath each of these patriots took*. У середині промови він розвиває свою думку щодо того, що робить американців американцями. Піднесена лексика змінюється стилістично нейтральною, але кардинально змінюється форма висловлення думки.

Відомо, що вмиле використання паравербальних (немовних) засобів, таких як ритмомелодика (темп, паузи, інтонація тощо), емфатично підсилює промову та привертає увагу до слів оратора. Чіткий карбований стиль попереднього прикладу, коли кожна лексема виноситься в окремий абзац, набуває особливої ваги завдяки тривалій паузі і разом з приєднувальною конструкцією робить цю частину промови особливо емоційно насиченою, чудово апелює та напряду впливає на емоції слухачів.

У виступах обох президентів іде оцінка стану суспільства й економіки на момент проголошення промови. Д. Трамп будує свою оцінку на антитезі двох концептів – ЕК ПРОЦВІТАННЯ (описуючи провладні кола своїх попередників) і ЕК ЗЛИДАРЮВАННЯ (зображуючи життя простих людей), підбираючи тропи з позитивною та негативною конотацією: «*a small group in our nation's Capital has reaped the rewards*» – «*people have borne the cost*», «*Washington flourished*» – «*people did not share in its wealth*», «*Politicians prospered*» – «*the jobs left, and the factories closed*», «*The establishment protected itself, but not the citizens of our country*» тощо.

Дж. Байден, навпаки, не намагається звинуватити в чомусь попередників і починає констатацію ситуації з економічних втрат, пов'язаних з COVID-19: «*It's taken as many lives in one year as America lost in all of World War II. Millions of jobs have been lost*». Акцент на необхідності перемогти смертельний вірус рекурентно з'являється і далі майже протягом всієї промови, а лексика, вжита для його характеристики, – «*stalks*», «*deadly*», «*the toughest and deadliest period of the virus*», «*raging*» – свідчить про глибоку стурбованість ситуацією. Далі він згадує й інші гострі соціальні проблеми: «*A rise in political extremism, white supremacy, domestic terrorism*».

До ЕК РІШУЧИСТЬ в обох президентів логічно підключаються ЕК НАДІЯ й одночасно ЕК ЄДНІСТЬ – сподівання на краще життя в майбутньому під їхнім керівництвом. У Д. Трампа – за рахунок епіфоричних тверджень: «That all changes – starting right here, and right now», «This American carnage stops right here and stops right now», а також перерахування того, що буде побудовано та зроблено: «We will build new roads, and highways, and bridges, and airports, and tunnels, and railways...». Рекурентне анафоричне «We will...» звучить в 6 реченнях поспіль і разом з полісиндетоном *and*, який ритмізує промову та трохи уповільнює темп мовлення, емоційно підсилює промову та символізує непохитну налаштованість політичного лідера держави на поліпшення справ у майбутньому.

Дж. Байден також реалізує ці концепти, закликаючи кожного американця включитися в рішучу боротьбу з проблемами, з якими зіштовхнулася країна:

«I ask every American to join me in this cause.

Uniting to fight the common foes we face:

Anger, resentment, hatred.

Extremism, lawlessness, violence.

Disease, joblessness, hopelessness».

Стислі, чеканні словосполучення графічно оформлюються окремими реченнями, що створює збільшені значущі паузи між ними та разом з синтаксичним паралелізмом породжує певну ритмомелодику промови, надаючи їй упевненості, рішучості, цілеспрямованості та тиску.

Тільки в середині другої половини своєї ІП у Президента Трампа знаходять своє експліцитне втілення ЕК ПАТРІОТИЗМ і ЕК РЕЛІГІЯ: «When you open your heart to patriotism, there is no room for prejudice. The Bible tells us, “how good and pleasant it is when God’s people live together in unity”», формалізовані метафорою з відповідною лексемою та цитатою з Біблії. ЕК РЕЛІГІЯ буде далі реалізований ще 2 рази в промові.

ЕК ПАТРІОТИЗМ продовжує і далі втілюватись в обох промовах, цілком закономірно поєднуючись з ЕК ГОРДІСТЬ за свою країну, за те, що ти американець/ка. Даний ЕК знаходить своє втілення в гіперболічному висловленні Д. Трампа: «When America is United. America is totally unstoppable», а також у відповідній емоційно відміченій лексиці з позитивною конотацією: «glorious destiny», «to let it shine as an example for everyone to follow» – та безпосередньому введенні в текст промови лексеми «pride».

У президента Байдена ці ЕК представлені (окрім вже згаданих вище алюзій/прецедентних феноменів славетної давнини) згадуванням (з використанням еліпсиса) про перше в американській історії призначення на одну з найвищих посад у державі жінки («we mark the swearing-in of the first woman in American history elected to national office – Vice-President Kamala Harris»), нагадуванням про полеглих героїв («Arlington National Cemetery, where heroes who gave the last full measure of devotion rest in eternal peace») і продовженням розвитку ЕК НАДІЯ й ЕК ДЕМОКРАТІЯ – щирим сподіванням, що ніколи знову не буде спроб силоміць змінити волевиявлення народу, тобто демократію, що висловлено відповідними лексемами з негативним забарвленням: «...a riotous mob thought they could use violence to silence the will of the people, to stop the work of our democracy».

Підсумовуючи свої промови, обидва президенти спираються практично на ті ж самі ЕК. Д. Трамп не тільки продовжує реалізацію ЕК РІШУЧИСТЬ, демонструючи свою тверду налаштованість разом з виборцями (ЕК ЄДНІСТЬ) вирішити актуальні проблеми сьогодні за допомогою вживання анафоричних синтаксичних конструкцій на початку суміжних мовних одиниць («We Will Make America...» звучить у 5 реченнях поспіль, підсиленіх 2 рази лексемою *Together* для створення емоційної картини необхідності єднання навколо

новообраного національного політичного лідера). Реалізуючи ці ЕК, Дж. Байден застосовує аналогічні стилістичні засоби: «I will always level with you». Анафоричні семантико-структурні словосполучення «I will...» вживаються ще в 4 реченнях посліпль, а дворазова редуплікація у них лексеми *defend* підключає й ЕК БЕЗПЕКА. Приєднувальна конструкція зі стилістично забарвленою лексикою та 2 метафоричними номінаціями («That is what we owe our forebearers, one another, and generations to follow». So, with purpose and resolve we turn to the tasks of our time») робить емоційний акцент на непохитній рішучості президента вирішити окреслені в його промові завдання.

Дональд Трамп також намагається вселити в слухачів почуття безпеки, радячи їм забути про страх і запевняючи їх у тому, що вони під захистом: «There should be no fear – we are protected, and we will always be protected». Вжитий у цьому реченні еліпсис допомагає досягти певного динамічного ритму та стислості у вираженні думки. У наступному реченні лексема «protected» дублюється ще 2 рази (ланцюжковий повтор), реалізуючи персуазивну стратегію промови в найбільш неприхованому вигляді. Бажаючи завершити на високій емоційній ноті свою ІП, Д. Трамп ще раз спирається в ній на ЕК РЕЛІГІЯ та ВДЯЧНІСТЬ (знову висловлений формально без конкретного адресата) у приєднаних частинах приєднувальних конструкцій: «We Will Make America Safe Again. And, Yes, Together, We Will Make America Great Again. Thank you, God Bless You, And God Bless America», а 5 структурно та лексично паралельних анафоричних моделей речень (ампліфікація) створюють кумулятивну семантику єдності та впевненості в досягненні мети. У Джозефа Байдена вдячність персоналізована: «Thank you, America», присутнє традиційне побажання божого благословення не тільки для цивільного населення, але й захисту для її військовослужбовців: «May God bless America and may God protect our troops».

Висновки. Проведений компаративний аналіз ІП Дональда Трампа та Джозефа Байдена показав, що для реалізації своєї ілокутивної мети та досягнення перлокутивного ефекту промовці використовують широкий спектр вербальних і невербальних засобів впливу на всіх мовних рівнях.

У політичних промовах президентів виявлено ізоморфні й аломорфні риси. Основою їхньої спільності є спирання на переважно одні й ті самі основоположні ЕК з позитивною конотацією (БЕЗПЕКА, ВДЯЧНІСТЬ, ГОРДІСТЬ, ЄДНІСТЬ, ІСТОРИЧНА ВАЖЛИВІСТЬ, НАДІЯ, НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ПАТРІОТИЗМ, РЕЛІГІЯ, РІШУЧІСТЬ) і застосування одних і тих самих стилістичних прийомів і мовностилістичних зворотів: переважання простих повних речень, велика кількість різних видів повторів, еліпсису, лексичного та синтаксичного паралелізму (ампліфікація), використання анафорично-катафоричних моделей, вставних слів і словосполучень, приєднувальних конструкцій, парцельованих речень, метафор і іншої стилістично маркованої лексики.

Водночас в обох ІП упадають у вічі суттєві розбіжності навіть у застосуванні ЕК цими політиками. Наприклад, ЕК ДЕМОКРАТІЯ, який у Д. Трампа повністю відсутній, проходить лейтмотивом через усю ІП Дж. Байдена. Аналогічно в останнього відсутнє протиставлення ЕК ПРОЦВІТАННЯ (який у Д. Трампа асоціюється з представниками верхівки попередньої влади) і ЕК ЗЛИДАРЮВАННЯ (з негативною конотацією, який він застосовує, характеризуючи становище пересічних громадян). Отже, для Дж. Байдена не є типовим експліцитне звинувачення представників попередньої влади за стан справ у країні. По-різному реалізується в обох політичних діячів і ЕК ВДЯЧНІСТЬ – сухо, формально у Д. Трампа і більш щиро та персоналізовано у Дж. Байдена.

На відміну від Д. Трампа, експліцитні алюзії на славетне історичне минуле проходять червоною ниткою майже через усю промову Дж. Байдена.

Крім того, номенклатура засобів вербалізації ЕК у Дж. Байдена включає такий стилістичний прийом ораторського мовлення, як риторичні запитання, які у Д. Трампа повністю відсутні. Останній використовує у своїй ІП тільки стверджувальні речення, очевидно для створення враження своєї впевненості у правильності проголошуваних ним тез.

Отже, насиченість і вдумливе використання експресивно-образних мовних засобів у ІП допомагає аудиторії краще сприйняти, зрозуміти та запам'ятати ті настанови, які промовець хоче до них донести.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у більш детальному аналізі (з наведенням частотності використання) стилістично маркованих мовних одиниць фонетичного та морфемного рівнів у президентському інавгураційному дискурсі загалом і політичному дискурсі зокрема.

Література:

1. Бондаренко О.М., Литвиненко О.К. Оцінювальна лексика в сучасному політичному дискурсі. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2014. С. 170–175.
2. Гнезділова Я.В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2007. 20 с.
3. Гуменюк Н. Інавгураційний дискурс Д. Трампа: синтаксично-стилістичний аспект (на матеріалі виступу від 20.01.17 р.). Старобільськ, 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/333032148_INAVGURACIJNIJ_DISKURS_D_TRAMPA_SINTAKSICNO-STILISTICNIJ_ASPEKT_NA_MATERIALI_VISTUPU_VID_200117_R (дата звернення: 21.08.2024).
4. Кольцова О.С. Функціонування поняття «емоційний концепт» у сучасній лінгвістичній парадигмі. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 19. Том 1. С. 150–155.
5. Крисанова Т.А. Емоційний концепт: лінгвістичні підходи до вивчення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2013. Вип. 33. С. 74–75.
6. Малій А.С., Опанасенко О.І. Лексика на позначення емоцій у художньому тексті (на прикладі німецької та англійської мов). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 25. Том 1. С. 132–136.
7. Мандер С.М. Емоції та їх вербальна репрезентація в українській та американській лінгвокультурі. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 50 (2). С. 42–48.
8. Москалюк О.В. Стилістичні особливості англомовних політичних промов (на матеріалі інавгураційних виступів сучасних американських президентів). *Modern Philology*. 2024. № 1. С. 39–45. DOI: <https://doi.org/10.32782/modernph-2024.1.6>.
9. Падалка О.В. Політична промова та її просодичні характеристики. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2012. № 6. С. 66–69.
10. Петлюрченко Н.В. Харизматика: мовна особистість, її дискурс : монографія. Одеса, 2009. 464 с.
11. Почепцов Г.Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Київ, 2017 р. 260 с.
12. Самойлова І.В., Подвойська О.В. Лексичні особливості політичних промов. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. 2016. Кн. 1. С. 235–238.
13. Хруленко К. Засоби вираження емоційних концептів у інавгураційній промові президента США Джозефа Байдена. *Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 14 лист. 2024 р. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 77–81.
14. Bohdan V., Shymanovych I., Shkola I. Emotional Concepts and Means of Their Expression in the Inaugural Speeches of the Us Presidents Donald Trump and Joseph Biden in a Comparative Aspect. *Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 14 листопада 2024 р. Полтава : ПДАУ, 2024. С. 17–21.
15. Campbell K.K., Jamieson K.H. Inaugurating the Presidency. Form, Genre and the Study of Political Discourse. New York : ColCar, 1986. 265 p.

16. Inaugural Address by President Joseph R. Biden, Jr. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/01/20/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/> (Last accessed: 5.01.2025).

17. Latif E.A. *Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor*, Metaphor and Symbol, 2016. P. 250–252.

18. Remarks of President Donald J. Trump as Prepared for Delivery Inaugural Address. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/> (Last accessed: 5.01.2025).

References:

1. Bondarenko, O.M., & Lytvynenko, O.K. (2014). *Otsiniuvalna leksyka v suchasnomu politychnomu dyskursi* [Evaluative vocabulary in contemporary political discourse]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky – Herald of Zaporizhzhia National University. Philological Sciences*, 170–175 [in Ukrainian].

2. Hnezdilova, Y.V. (2007). *Emotsiynist ta emotyvnist suchasnoho anhlomovnoho dyskursu: strukturnyi, semantychnyi i prahmatychnyi aspekty* [Emotionality and emotivity of modern English discourse: structural, semantic and pragmatic aspects]. (Author's synopsis of the PhD thesis). Kyiv National Linguistic University [in Ukrainian].

3. Humeniuk, N. (2019). *Inavhuratsiyni dyskurs D. Trampa: syntaktychno-stylistychnyi aspekt (na materialy vystupu vid 20.01.17)* [D. Trump's inaugural discourse: syntactic and stylistic aspect (based on the speech of 20.01.17)]. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/333032148_INAVGURACIJNIJ_DISKURS_D_TRAMPA_SINTAKSICNO-STILISTICNIJ_ASPEKT_NA_MATERIALI_VISTUPU_VID_200117_R [in Ukrainian].

4. Koltsova, O.S. (2021). *Funktsionuvannia ponyattia "emosiyni kontsept" u suchasni linhvistychnii paradyhmi* [Functioning of the concept of an 'emotional concept' in the modern linguistic paradigm]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies*, 19(1), 150–155 [in Ukrainian].

5. Krysanova, T.A. (2013). *Emotsiyni kontsept: linhvistychni pidkhody do vyvchennia* [Emotional concept: linguistic approaches to study]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostrozhka akademiia". Seriya "Filolohichna" – Scientific Notes of Ostroh Academy National University, Philology Series*, 33, 74–75 [in Ukrainian].

6. Malii, A.S., & Opanasenko, O.I. (2022). *Leksyka na poznachennia emotsii u khudozhnomu teksti (na prykladi nimetskoj ta anhliiskoi mov)* [Vocabulary to denote emotions in a literary text (on the example of German and English)]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies*, 25(1), 132–136 [in Ukrainian].

7. Mander, S.M. (2014). *Emotsii ta ikh verbalna reprezentatsiia v ukrainskii ta amerikanskii linhvokulturakh* [Emotions and their verbal representation in Ukrainian and American linguistic cultures]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and conceptual worldviews*, 50(2), 42–48 [in Ukrainian].

8. Moskaliuk, O.V. (2024). *Stylistychni osoblyvosti anhlomovnykh politychnykh promov (na materialy inavhuratsiynykh vystupiv suchasnykh amerykanskykh prezidentiv)* [Stylistic peculiarities of English political speeches (based on the material of inaugural speeches of modern American presidents)]. *Modern Philology*, 1, 39–45. DOI: <https://doi.org/10.32782/modernph-2024.1.6> [in Ukrainian].

9. Padalka, O.V. (2012). *Politychna promova ta yii prosodychni kharakterystyky* [Political speech and its prosodic characteristics]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo – Lesia Ukrainka Eastern European National University Scientific Bulletin. Philological Sciences. Linguistics*, 6, 66–69 [in Ukrainian].

10. Petliurchenko, N.V. (2009). *Kharyzmatyka: movna osobystist, yii dyskurs* [Charismatics: linguistic personality and its discourse: monograph]. Odessa [in Ukrainian].

11. Pocheptsov, H.H. (2017). *Vid pokemoniv do hibrydnykh viin: novi komunikatyvni tekhnolohii XXI stolittia* [From Pokémons to hybrid wars: new communication technologies of the XXI century]. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House [in Ukrainian].

12. Samoilova, I.V., & Podvoiska, O.V. (2016). *Leksychni osoblyvosti politychnykh promov* [Lexical peculiarities of political speeches]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoli*

Hoholia. Filolohichni nauky – Research Notes. Series ‘Pedagogy Research’ (Nizhyn Mykola Gogol State University), 1, 235–238 [in Ukrainian].

13. Khrulenko, K. (2024). *Zasoby vyrazhennia emotsiinykh kontseptiv u inavhuratsiinii promovi prezydenta SShA Dzhozefa Baidena [Means of expressing emotional concepts in the inaugural speech of US President Joseph Biden]. VI Vseukr. nauk.-prakt. konf., Mova i mizhkulturna komunikatsiia: teoriia ta praktyka. (Poltava, 14 lyst. 2024 r.). Poltava: PDAU, 77–81 [in Ukrainian].*

14. Bohdan, V., Shymanovych, I., & Shkola, I. (2024). *Emotional concepts and means of their expression in the inaugural speeches of the US Presidents Donald Trump and Joseph Biden in a comparative aspect. VI Vseukr. nauk.-prakt. konf., Mova i mizhkulturna komunikatsiia: teoriia ta praktyka. (Poltava, 14 lyst. 2024 r.). Poltava: PDAU, 17–21 [in English].*

15. Campbell, K.K., & Jamieson, K.H. (1986). *Inaugurating the Presidency: Form, Genre, and the Study of Political Discourse. New York: ColCAR [in English].*

16. *Inaugural address by President Joseph R. Biden, Jr. (2021). Retrieved from: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/01/20/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/> [in English].*

17. Latif, E.A. (2016). *Analysing political speeches: Rhetoric, discourse and Metaphor, Metaphor and Symbol, 250–252 [in English].*

18. *Remarks of President Donald J. Trump as prepared for delivery: Inaugural address. The White House. (2017). Retrieved from: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/the-inaugural-address/> [in English].*

UDC 378,147:81'4D

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-5>

PROSPECTS OF VISUAL COMMUNICATION DEVELOPMENT

Havrylenko Kateryna

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of English for Engineering № 2
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
ORCID ID: 0000-0001-9474-1990

Chugai Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of English for Engineering № 2
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
ORCID ID: 0000-0002-2118-8255

Modern internet communication is undergoing a significant transformation, wherein visual components increasingly support and, at times, replace verbal content. This shift from traditional text messaging to visual representation has fundamentally altered the conveyance of information, relying more on images and signs than words. Historically, visual communication was restricted to artistic forms; however, in contemporary society, visuals have become ubiquitous and diverse.

Since the latter half of the twentieth century, the distinction between artistic expressions and everyday visuals has diminished, enriching our visual experiences. The paper underlines the crucial role of visuals in representing social milestones, reinforcing group identities, and fostering collaboration. Consequently, the exploration of visual culture has ignited significant discourse regarding the critical role of visuals in creating impactful content.

The rise of virtual communication has integrated visual images as essential elements of messages. This trend necessitates a theoretical reevaluation of visuality, as classical concepts and theories often fall short in addressing the practical aspects of visual studies. An interdisciplinary research approach has emerged to explore the complexities of visuals in communication, drawing from such fields as linguistics, semiotics, and media studies.

The growing importance of visuality in social practices underscores the need for innovative methodologies to facilitate a linguistic study of this phenomenon. Furthermore, the evolution of visual communication highlights its profound impact on society, shaping how we connect, comprehend, and share experiences in an increasingly digital world. The paper analyses this transformation of visual elements, their influence on linguistic interactions, and the construction of meaning in contemporary discourse.

Key words: *communication, interdisciplinary, linguistics, online communication, text, visuality, visual communication, visuals.*

Гавриленко Катерина

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Чугай Оксана

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 2
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЗУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасна інтернет-комунікація зазнає значної трансформації візуальних компонентів, які все частіше доповнюють, а іноді замінюють контекст. Цей перехід від традиційного обміну текстами до візуального представлення принципово змінив передачу інформації, роблячи більший акцент на зображення та знаки, ніж на слова. Історично візуальна комунікація обмежувалася впливом художніх творів.

У другу половину XX століття різниця між відомими мистецькими творами та їх репрезентацією через візуальні зображення скоротилася. У статті підкреслюється важлива роль візуальних зображень у представленні соціальних впливів, посиленні особистісної ідентичності та сприянні розвитку комунікації. Дослідження візуальної культури спілкування викликало неоднозначне ставлення до ролі зображень у створенні змісту.

Візуальні засоби є важливою складовою частиною мовного спілкування, збагачуючи способи передачі та отримання інформації візуалізаційними елементами. Вони сприяють покращенню розуміння лексичних елементів повідомлення і суттєво впливають на емоційність спілкування в Інтернеті, посилюючи формування культурної ідентичності та соціальних взаємодій. Із розвитком цифрових технологій продовжує зростати важливість візуальних елементів у комунікації.

Віртуальна комунікація сприяє інтегруванню візуальних зображень як елементів повідомлення, що потребує теоретичної переоцінки класичних підходів до вивчення традиційного лінгвістичного дискурсу. Чинний міждисциплінарний підхід до вивчення ролі візуальних зображень у спілкуванні має включати такі галузі, як лінгвістика, семіотика та медіакомунікація.

Посилення інтеграції візуальних зображень у спілкуванні вимагає їх лінгвістичного аналізу шляхом комбінованих досліджень разом з традиційними текстами, дослідження їх в рамках змін у візуальних засобах спілкування, зумовлених розвитком інтернет-технологій та змін у сучасних культурних явищах. У статті проаналізовано поступову трансформацію візуальних елементів та їх вплив на розвиток лінгвістичного аналізу текстових повідомлень у сучасному дискурсі.

Ключові слова: візуальна комунікація, візуальні зображення, візуальність, інтернет-комунікація, комунікація, лінгвістика, міждисциплінарність, текст.

Introduction. Modern communication transforms radically when visual components lead in supporting and substituting verbal content. Online communication has gradually shifted from text messages to visual representations of information received not through words and meanings, but through images and signs. Previously, the visual sphere of communication included traditional visual objects such as paintings, photographs, films, and videos, mainly found in museums and art galleries. In our time they are practically everywhere and represented by various types of visuals.

Since the second half of the twentieth century, the blurring of the boundaries between art and non-art objects has significantly expanded the scope of visual experience. The visuals in communication can record social successes, emphasize belonging to certain groups, confirm participation in a team, etc. Currently, the study of visual culture has given rise to numerous discussions about the role of visuals in creating meaningful content.

The widespread distribution of virtual communication has included visual images as a natural part of a message. Nowadays, the phenomenon of visibility requires a theoretical rethinking, which classical concepts and theories cannot provide, since their methods of research of the visual do not extend to practical studying. The variety of visuals has determined a new type of research, based on an interdisciplinary approach. The growing role of visibility in everyday use determines the need to substantiate the methodology of linguistic research.

Research methods. Modern research of linguistic text has demanded a new theoretical approach to the phenomenon of visibility, which is not achievable by classical concepts or theories, as their methods and ways of studying the visual do not belong to the field of social practices. The growing role of visibility in modern communication and social experiences needs to be justified by the methodology for studying visuals.

The role of visuals and images in online communication has garnered attention from various scholars and researchers. D. Machin, a prominent figure in visual communication studies, explores how images and visuals shape meaning in media and online text focused on the semiotics of images and their role in communication [10]. K. Hayles applied an interdisciplinary approach to examine the relationship between text and image in digital environments [6]. M. Griffin investigates the impact of sociocultural perspectives on online communication and how visuals enhance learning experiences [5]. S. Herring addresses the role of visuals in online interactions, analyzing their effect on discourse and user engagement [7]. Many research works were devoted to the role of visuals in social culture. J. Wagemans described the principles of visual perception of objects used in graphic design studies [11].

The works devoted to the psychological influence of information visualization were written by C. Conati, M. Haraty, A. Lau, A. Moere, D. Toker, C. Wimmer and others. Publications covering the new trend development in information visualization, its types and forms, were presented by C. Chen, S. Card, B. Eden, J. Zhang and others.

Within the framework of visual linguistic research, two main directions can be distinguished. The first is based on the methodological sources of the historical development of communication means, and the second is analysis of the existing visuals as the representation of modern communication [4]. Modern reflection on visuals has questioned the classical idea of text and image distinction and is based on a phenomenological approach, studying the phenomenon of visual communication. Visuals have their meaning and behave relatively autonomously in the perceiver's view. Within this approach, a semiotic model of the image has been developed, which does not limit the range of imagery paradigms to the representation and display of real objects but extends their role in conveying meaning [3].

Visual communication has been studied as a part of visual literacy competencies in visual communication design, highlighting the importance of understanding visuals in digital communication; in a cognitive framework for studying images in social media, summarizing existing research and predicting future trends in visual communication. These scholars illustrate the growing recognition of visuals as a crucial component of online communication [5; 11].

The method of research on the role of visuals in communication has given rise to numerous discussions about the heterogeneity of the understanding of the visual. There is also the problem of discrepancies and sometimes conflicts in interpretations of the visual [1, p.11]. Many theorists associate the development of the visual research paradigm with the so-called visual elements, which replaced the linguistic text as a representation of a system of images and a new linguistic way of expressing thoughts [2, p. 2]. The development of virtual elements stopped the dominance of words in linguistics and started the process of formation and functioning of visual

images as equals for expressing thoughts and ideas. The researchers consider visual communication as an influencing individual experience and interfering with everyday life.

The evolution of complex, hybrid texts, with visual elements or visuals as a substitution of text, needs to be studied as a combination of multimodal means with their verbal and visual representation. The scientists use the semiotic method to analyse visual texts through the audience's reaction or the visuals as a background of verbal communications [3].

The main difficulty in researching visuals in linguistics is the absence of a universal method for studying visuality as the research into contemporary visual communication cannot be based on a systematic theory, and modern visual studies do not adopt any traditional methods successfully tested in linguistics.

The problem of studying the influence of visual images on the development of communication is considered in the paper. The purpose of our work is to study the concept of visual content and the influence of visual content representation in modern communication.

Results and discussion. Historically, communication has always preferred several specific means, specifically, text as a written form, radio as a spoken one, and lately, television as an image. Rapid computerization and network development made it possible to combine various previously uncombined means of communication – visual, text and audio speech in one medium. Nowadays, we can equally easily access text, visual and sound files, which are no longer just a way to transmit information but act as a combination of video, text, and sound accompanied by illustrations [10].

In recent years, philologists, sociologists, and psychologists have experienced increased interest in visual communications as a part of linguistics and culture. The transformation of visual practices is associated with the development of social media and digital culture, which have developed a new field of visuality and forms of online communication associated with the need to read the news and publish information, sharing personal life with the virtual world. In modern communication personal information has become publicly available and its content can be influenced by any participant in the communication process. H. Jenkins introduces the concept of participatory culture, drawing attention to the sociocultural aspect of new communication, where viewers and users take part in the creation of the content, erasing the boundary between the information providers and consumers [9]. Moreover, online communication reorganizes the private sphere, deconstructs the boundaries of reality, and creates a new attitude to privacy. All this requires the development of new approaches to the study of visualization in communicative culture and the virtualization of everyday experience.

The definition of *virtual* or *online communication* is interpreted differently. However, the researchers generally agree that virtual/online communication is a type of information exchange carried out via technical means. Online communication is characterized by the visual representation of complex data or infographics and can visually transform huge sets of interconnected complex data into user-friendly symbols. Visual information has a strong effect on the audience, which is called viral distribution or enthusiastic exchanges between contacts on social networks [4].

By visuals, we consider all the visual information that accompanies or substitutes the text (photographs, drawings, diagrams, videos, graphics, logos, etc.). Information visualization has become a trend in practically all types of communication. According to R. Zu, the demands of the consumer are changing and the era of active reading is gradually replaced by the era of visualization, when information is perceived by looking rather than reading and new approaches to representing facts and figures are developing. The audience prefers to receive information in a visual format [13, p. 3].

The role of visuals in communication includes content clarification (diagrams and infographics can break down intricate information into small and clear parts easier to comprehend than a complicated text part); contextualization: of the text that words alone may not convey (a photograph can evoke emotions and set a scene enhancing the meaning); emotional engagement or strong emotional response making communication more impactful; symbolism or specific meanings depending on the cultural background, aiding in communication across language barriers. Visuals can also play a crucial role in creating a narrative complementing the text.

Visuals can even supplement traditional language means and their elements integrate communication, blending language with visual expression. Visual aids, like charts and graphs, can serve as mnemonic devices that help individuals recall information more effectively and facilitate learning integrating visuals into language learning and catering to different learning styles. Visuals in the form of videos, animations, or interactive infographics can make learning more engaging and dynamic.

Visual elements like logos, colour schemes, and typography are essential for creating and communicating special values as they can convey messages without words. In advertising, visuals play a critical role in attracting attention, conveying messages quickly, and influencing consumer behaviour. Visual content is often more shareable than text, making it a powerful tool for communication in the digital age. Different online platforms prefer visual content to text. As in a digital environment, visuals quicken information consumption shortening the attention spans.

The nature of information consumption has also changed as a modern reader wants less to read and more to visualize what is published. The text is received better with live photographs, drawings, or infographics. A new model of information perception transforms the specifics of communication towards an increased sharing of visual messages in the total volume of information. Leading researchers recognize the meaning of information visualization as a natural outcome of the development of communicative culture. Scientists identify several stages of media visualization: basic visualization of the message from the spoken to written text; a progressive blend of the traditional forms of comics and illustrated texts to photography, film and television; a story expressed via a photo/video, a poster and, finally, pure forms of a symbol, label, logo, etc. [12].

Nowadays, visualization of information has reached such a level when any information is often deliberately transformed into visual form [10]. Communication is shifting towards operating images with short descriptions creating so-called verbal pictures. Words are no longer the main tool to express the content, they often act as means of expressing transformed visuals [6; 9; 13]. An image presented as a part of a text or a substitution of a text provides information not only about some aspects of reality but also a holistic picture of reality. A picture transmits thoughts and ideas and becomes an effective way of visualization [8].

The visualization of linguistic content is shaped both at the levels of information distribution and at the levels of data transmission, which is dependent on everyday communication designed to send and receive messages. The main reason for the visualization of online communication is the changing demand of the user and the result of technical development. The diversification of methods for delivering the intended content reflects a new level of evolution of convergent processes in the sphere of communication [2].

Visuals in online communication influence the interaction, and information exchange, and help to express personal feelings and emotions in the digital space. In an online environment, visuals draw attention more effectively than text through their bright colours, intriguing images, and compelling graphics instantly engaging users. Visuals often shape the first impression of content an image or video enticing users to further study the content, while dull visuals may cause them to scroll past. Posts with images or videos tend to receive more likes, shares,

and comments, fostering higher engagement rates. Visual content can evoke emotions leading to deeper connections and more meaningful interactions. Infographics and charts can simplify complex information, making it easier to grasp key points. Images can clarify the message, reducing misunderstandings from text.

Visual content is more likely to be shared across platforms as users are drawn to share eye-catching images, memes, and videos. Engaging visuals become viral increasing visibility and engagement, where memes, logos, colour schemes, and design elements can be a prime example of how visuals can rapidly spread across the internet creating a recognizable and memorable context. Online courses and educational content incorporate visual effects to facilitate learning as they retain information better through relevant visuals. They are used in quizzes, polls, and interactive infographics making learning more engaging and memorable. Visuals in online communication evolve rapidly enhancing the effectiveness of communication strategies via online platforms and permitting individuals to express themselves creatively and connect with others.

In modern communication, information visualization is represented at formal and content levels. Internet users are increasingly not reading, but watching. As a result of this trend, traditional mono-reading formats have been transformed into multimedia formats, where visuals are the most common way of context visualization. The number of photos on the internet is never limited and publications often contain a lot of illustrations. Text tends to become smaller and simpler consisting mostly of two or three paragraphs or less, accompanied by photographs or video. The main aim for the alternation of text and photographs is the task of engaging readers and reducing the strain on vision by switching the attention from text to photos.

Conclusions. Overall, visuals are an essential component of language communication, enriching the way we convey and receive messages. They bridge gaps, evoke emotions, and enhance understanding in ways that words alone may not achieve. Visuals significantly influence online communication by enhancing engagement, clarity, and emotional connection, shaping cultural identity and social interactions. As the digital landscape continues to evolve, the importance of effective visual communication will only grow.

The relevance of the problem of visual communication development and visualization of internet texts is difficult to overestimate. The integration of visual images for communication requires their joint study with texts, as well as a general analysis of the phenomenon of visual changes in modern culture. The creative methods of communication are conditioned by the development of computerization. The current stage of online communication is characterized by the search for the optimal visual content suitable for expressing complex thoughts and ideas. Therefore, further research on the visuals as a representation of textual information can provide valuable material for studying linguistic features of modern online communication.

Bibliography:

1. AlMamoory P.D.S.M.A., Al-Khazaali A.L.T.W. Linguistic strategy in online digital communication: a pragmatic study. April-May 2024. 2024. № 43. P. 10–21. <https://doi.org/10.55529/jmcc.43.10.21>.
2. Chen C. Information visualization. *Wiley interdisciplinary reviews: computational statistics*. 2010. Vol. 2. № 4. P. 387–403. <https://doi.org/10.1002/wics.89>.
3. Corpus linguistics for online communication. Taylor & Francis Group, 2019. 212 p.
4. Fahmy S., Bock M.A., Wanta W. Visual communication theory and research. New York : Palgrave Macmillan US, 2014. <https://doi.org/10.1057/9781137362155>.
5. Griffin M. Sociocultural perspectives on visual communication. *Journal of visual literacy*. 2002. Vol. 22. № 1. P. 29–52. <https://doi.org/10.1080/23796529.2002.11674580>.
6. Hayles N. K. Translating media: why we should rethink textuality. *The yale journal of criticism*. 2003. Vol. 16. № 2. P. 263–290. <https://doi.org/10.1353/yale.2003.0018>.

7. Herring S.C. Computer-Mediated discourse analysis. Designing for virtual communities in the service of learning. 2004. P. 338–376. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511805080.016>.
8. Hidayah L.R. The importance of using visual in delivering information. *Vcd*. 2023. Vol. 8. № 1. P. 52–61. <https://doi.org/10.37715/vcd.v8i1.2720>.
9. Jenkins H. Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century (Part One). *Nordic journal of digital literacy*. 2007. Vol. 2. № 01. P. 23–33. <https://doi.org/10.18261/issn1891-943x-2007-01-03>.
10. Visual communication / ed. by D. Machin. Berlin, Boston : DE GRUYTER, 2014. <https://doi.org/10.1515/9783110255492>.
11. Wagemans J. et al. A century of gestalt psychology in visual perception: i. perceptual grouping and figure–ground organization. *Psychological bulletin*. 2012. Vol. 138. № 6. P. 1172–1217. <https://doi.org/10.1037/a0029333>.
12. Zhu C.W., Lim J.Y. Visual communication design students' self-perception of their visual literacy competency in determining, retrieving, interpreting, and evaluating visual materials. *Journal of visual literacy*. 2024. P. 1–17. <https://doi.org/10.1080/1051144x.2024.2394331>.
13. Zu R. The validity of visual communication design of online advertisement based on interactivity. *Computational intelligence and neuroscience*. 2022. Vol. 2022. P. 1–9. <https://doi.org/10.1155/2022/2485809>.

References:

1. AlMamoory (Ph.D.), P. D. S. M. A., & Al-Khazaali, A. L. T. W. (2024). Linguistic strategy in online digital communication: A pragmatic study. April-May 2024, (43), 10–21. <https://doi.org/10.55529/jmcc.43.10.21>.
2. Chen, C. (2010). Information visualization. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Computational Statistics*, 2(4), 387–403. <https://doi.org/10.1002/wics.89>.
3. Corpus linguistics for online communication. (2019). Taylor & Francis Group.
4. Fahmy, S., Bock, M.A., & Wanta, W. (2014). Visual communication theory and research. *Palgrave Macmillan US*. <https://doi.org/10.1057/9781137362155>.
5. Griffin, M. (2002). Sociocultural perspectives on visual communication. *Journal of Visual Literacy*, 22(1), 29–52. <https://doi.org/10.1080/23796529.2002.11674580>.
6. Hayles, N.K. (2003). Translating media: Why we should rethink textuality. *The Yale Journal of Criticism*, 16(2), 263–290.
7. Herring, S.C. (2004). Computer-Mediated discourse analysis. *Y Designing for virtual communities in the service of learning* (c. 338–376). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511805080.016>.
8. Hidayah, L.R. (2023). The importance of using visual in delivering information. *VCD*, 8 (1), 52–61. <https://doi.org/10.37715/vcd.v8i1.2720>.
9. Jenkins, H. (2007). Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century (Part One). *Nordic Journal of Digital Literacy*, 2(01), 23–33. <https://doi.org/10.18261/issn1891-943x-2007-01-03>.
10. Visual communication / ed. by D. Machin. Berlin, Boston : DE GRUYTER, 2014. <https://doi.org/10.1515/9783110255492>.
11. Wagemans, J., Elder, J.H., Kubovy, M., Palmer, S.E., Peterson, M.A., Singh, M., & von der Heydt, R. (2012). A century of gestalt psychology in visual perception: I. Perceptual grouping and figure–ground organization. *Psychological Bulletin*, 138(6), 1172–1217. <https://doi.org/10.1037/a0029333>.
12. Zhu, C.W., & Lim, J.Y. (2024). Visual communication design students' self-perception of their visual literacy competency in determining, retrieving, interpreting, and evaluating visual materials. *Journal of Visual Literacy*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/1051144x.2024.2394331>.
13. Zu, R. (2022). The validity of visual communication design of online advertisement based on interactivity. *Computational Intelligence and Neuroscience*, 2022, 1–9. <https://doi.org/10.1155/2022/2485809>.

УДК 81-22

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-6>

ВПЛИВ РОЗВИТКУ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ НА ЗБАГАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО ФОНДУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Гавриш Михайло

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької мови
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: 0000-0002-5801-3002

Гавриш Олена

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької мови
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: 0000-0003-4500-3857

Слободзян Раїса

старший викладач кафедри німецької мови
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: 0009-0001-5863-823X

Стаття присвячена вивченню етнофразеологічної тематики та зорієнтована на німецькомовні фразеологічні одиниці, одним з компонентів яких є лексема з фахової мови автомобілістів. Відштовхуючись від загально визнаних висновків про асиметричність відображення різними мовами об'єктивних реалій та про те, що фразеологізми як результат образного переосмислення дійсності найбільш переконливо доводять неоднорідність світосприйняття різними етносами, автори звернулись до цієї проблематики з метою: а) вивчити специфіку семантичних трансформацій лексики з автомобільної галузі в процесах виникнення відповідних німецькомовних фразеологізмів; б) ідентифікувати на цій основі аспекти людського буття, які відображають зазначені фразеологізми; в) визначити вплив розвитку автомобілебудування в Німеччині на збагачення фразеологічного запасу німецької мови.

Предметом дослідження стали тридцять дев'ять фразеологічних одиниць, поширених у мовленнєвій практиці представників німецького етносу, а його головні результати є такими:

– відображення більшою частиною проаналізованих фразеологізмів дій та стану людини у різних ситуаціях, що зумовлено наявністю у їх складі (важлива формальна ознака) дієслів. Семантика цих фразеологічних одиниць досить диверсифікована, за кількісними показниками в ній можна виокремити п'ять сфер (швидкий рух / швидкі дії, повільний рух / повільні дії, подолання труднощів/проблем, бути на висоті, успішно справлятися з роботою, бути у збудженому, роздратованому стані);

– за критерієм позитивної, негативної чи нейтральної конотації переважають фразеологізми з позитивними оціночними відтінками при приблизній рівності фразеологічних одиниць з нейтральними та негативними характеристиками.

Лексикографічні видання засвідчують, що фразеологічні одиниці, які сформували предмет дослідження, виникли протягом ХХ століття, тобто розбудова автомобільної промисловості в Німеччині (як суттєвий зовнішній чинник) та лексика автомобільного походження

стали активними джерелами фразотворення і підкреслюють своєрідність світосприйняття членами німецькомовної спільноти.

Ключові слова: німецькомовна картина світу, автомобільна лексика, фразеологічна одиниця, фразотворення, фразеологічна семантика.

Havrysh Mykhailo

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Language
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Havrysh Olena

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of German Language
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Slobodzyan Rayisa

Senior Lecturer at the Department of German Language
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

INFLUENCE OF THE DEVELOPMENT OF THE CAR INDUSTRY ON THE EXPANSION OF THE PHRASEOLOGICAL STOCK OF THE GERMAN LANGUAGE

The article is devoted to the ethnophraseological topic and focuses on German phraseological units, one of the components of which is a lexeme from the language of car drivers. Based on the generally recognised conclusions about the asymmetry of the reflection of objective realities in different languages and the fact that phraseologisms as a result of figurative rethinking of reality most convincingly demonstrate the heterogeneity of the world perception of different ethnic groups, the authors have taken up this topic, a) to investigate the peculiarities of the semantic transformations of automotive vocabulary in the process of the emergence of the corresponding German phraseological units, b) to identify on this basis the aspects of human existence that these phraseological units reflect, and c) to determine the impact of the development of the automotive industry in Germany on the enrichment of the German-language phraseological stock.

Thirty-nine phraseological units actively used by representatives of the German ethnos were the subject of the study, the main findings of which are as follows:

– the majority of the phraseological units studied reflect actions and human states in various situations, which is due to the presence of verbs in their composition (an important formal feature). The semantics of these phraseologisms is quite diverse, and in terms of quantitative indicators, five areas can be distinguished: fast movement / fast actions, slow movement / slow actions, overcoming difficulties / problems, having things under control / managing work successfully, being excited / getting angry;

– according to the criterion of positive, negative or neutral connotation, phraseological units with a positive connotation predominate, with phraseological units with neutral and negative features being represented in roughly equal numbers.

The lexicographical sources show that the phraseologisms that are the subject of the study originated in the 20th century, i.e. the development of the automotive industry in Germany (as a significant external factor) and the vocabulary of ‘automotive origin’ became important factors in the emergence of new phraseologisms and thus refer to a particular aspect of the perception of the world by members of the German-speaking community.

Key words: world view of the German language, automotive vocabulary, phraseologism, formation of phraseologisms, semantics of phraseologisms.

Вступ. Міжкультурна комунікація як вербальне та невербальне спілкування, обмін інформацією між людьми з різною національною та мовно-культурною ідентичністю стає, на наше глибоке переконання, визначальним фактором розвитку сучасного світового суспільства, глобалізаційні та інтеграційні процеси в якому домінують в усіх сферах його еволюції та зумовлюють невідминне зростання контактів між представниками різних культурних спільнот. Логічним наслідком значущості цих об'єктивних факторів є інтенсивний розвиток *міжкультурної комунікації як міждисциплінарної науки*, яка на основі вивчення численних аспектів міжкультурних комунікативних актів покликана сприяти їх успішним кінцевим результатам, тобто подоланню міжкультурних непорозумінь та досягненню бажаних цілей [3; 5].

Одним із суттєвих чинників досягнення цієї мети є знання національно-культурних, образних особливостей мови співрозмовника – репрезентанта іншої культурної спільноти. Важливість мовного аспекту зумовлена тим, що лінгвістичні розвідки на численних прикладах довели незаперечність того, що об'єктивна дійсність різними мовами відображається неоднаково (асиметрично), що є наслідком її відмінного сприйняття носіями тієї чи іншої культури. Іншими словами, це означає, що у свідомості представників різних культурних етносів реальність, яка нас оточує, має свої специфічні риси/ознаки, які фіксуються мовними засобами відповідного етносу і які у своїй цілісності формують і утворюють його мовну картину світу.

Неоднорідність світосприйняття найбільш переконливо демонструють фразеологічні фонди різних мов, адже фразеологічні одиниці (далі – ФО) – «це продукт образного переосмислення дійсності, що ґрунтується на історично-культурному досвіді мовців, котрі належать до певного етносу. Цей досвід є проявом національного менталітету, національної самосвідомості відповідного мовного колективу» [1, с. 204].

Оскільки ФО виникають та вживаються у розмовній мові, то їхнє вивчення дозволяє зрозуміти ставлення нації до предметів і явищ навколишнього світу, зробити висновки щодо того, як інтерпретується їхня важливість / значущість, «а тим самим – це шлях до відчуття історичного розвитку кожної етнічної спільноти, до проникнення у формування її типових традицій, уявлень та обрядів» [2, с. 485].

Мета статті. Пропонований матеріал присвячений саме охарактеризованій вище *етнофразеологічній* тематиці і зорієнтований на розгляд ФО, одним з компонентів яких є лексема з (фахової) мови водіїв автомобілів. Звернення до цієї проблематики має на меті:

а) встановити специфічні особливості фразеологічних трансформацій лексики з автомобільної галузі представниками німецькомовної спільноти та ідентифікувати на цій основі аспекти людського буття, які відображають фразеологізми, що є предметом нашого аналізу;

б) визначити вплив розвитку автомобілебудування в Німеччині на збагачення фразеологічного запасу німецької мови.

Виклад основного матеріалу. Численні розвідки на прикладі багатьох мов щодо виникнення та поширення ФО переконливо засвідчують, що більшість фразеологізмів є продуктом креативної діяльності мовців в *усному спілкуванні*, результатом їх прагнення виразити свої емоції якимось незвичним, особливо дотепним чином. Саме тому корпус фразеологізмів, який став предметом цього дослідження (39 виразів), сформовано з опорою на «Словник розмовної німецької мови» Х. Кюппера [4], а також деякі джерела з інтернет-мережі.

За квантитативним показником, і це додатково підкреслює невичерпність людської фантазії у мовленнєвій поведінці, найбільшу фразотворчу активність / продуктивність засвідчує лексема *Kurve* (*поворот дороги, віраж*), яка не відображає деталі автомобіля (технічний /

«сухий» аспект), а пов'язана з управлінням автомобілем (суб'єктивний / багатий на ситуації та емоції аспект). З цією лексичною одиницею носії німецької мови утворили *десять* фразеологізмів, вісім з яких мають граматичну форму «die Kurve + дієслово» (формальна ознака з фокусом на активні дії), а в цілому в семантичному плані вони мають такі різнопланові значення:

а) успішне вирішення складних ситуацій (як первісна, основна семантика з позитивною конотацією):

- die Kurve finden – *подолати труднощі, справитись із труднощами;*
- die Kurve kratzen – *справитись з чимось з великими труднощами; ухилитися від виконання обов'язків; швидко (і ще вчасно) піти/зникнути;*
- die Kurve nehmen – *справитись із труднощами; втекти; здати екзамен.* Останнє значення належить до розмовного мовлення шкільної молоді, в середовищі якої вживаними є й деякі інші фразеологізми з компонентом *Kurve*:
 - die Kurve erwischen – *з величезними труднощами бути переведеним в наступний клас;*
 - die Kurve kriegen – *бути здатним впоратися зі справою; скерувати справу у сприятливе русло; щось розуміти, щось правильно сприймати.* Подібну семантику мають і дві наступні ФО:
 - die Kurve gaushaben – *розуміти щось ґрунтовно; вміло впоратися з певною справою;*
 - gut in der Kurve liegen – *мати успіх; бути в гарному гуморі; отримати схвалення / похвалу;*

б) зазнати невдачі, потерпіти фіаско (негативна конотація):

- die Kurve nicht schaffen – *провалитися на екзамені; не бути переведеним у наступний клас; зазнати поразки, поступитися* (вираз із шкільної сфери, що згадувалося вище);
- die falsche Kurve erwischen – *піти/поїхати у неправильному напрямку; заблукати;*
- in der Kurve hängen – *бути обділеним, бути в не вигідному становищі; бути перевіршеним, бути випередженим* [4, с. 473].

Як перший короткий висновок можна зазначити, що більшість ФО з компонентом *Kurve* є полісемантичними і що у їхніх значеннях переважає позитивна конотація (що в цілому нетипово для всього фразеологічного фонду німецької мови).

Друга сходинка за кількісним показником фразотворчої активності належить слову **Motor** (*двигун*), що досить логічно, оскільки двигун – це головна складова частина будь-якого автомобіля. *Дев'ять* фразеологізмів з цим компонентом мають різну граматичну структуру та відображають розмаїту семантику. З іншого боку, кожна з цих одиниць має у своєму складі дієслово, що закономірно пов'язане з роботою двигуна.

Значення п'яти ФО цієї під групи сфокусоване на різних, переважно негативних станах людського буття:

- der Motor läuft nicht mehr richtig – *людина швидко втомлюється;*
- einen defekten Motor haben – *бути при нездоровому глузді;*
- den Motor langsam anlaufen lassen – *після відпустки без надмірної поспішності входити в ритм щоденної роботи; тільки поступово знову досягати повної продуктивності;*
- den Motor ölen – *випити склянку алкоголю;*
- der Motor ist verreckt – *померти.*

Змістове наповнення одного фразеологізму з позитивною конотацією має відношення до економічної сфери, що можна трактувати як виняткове явище: *den Motor anspringen lassen* – *дати поштовх економічному розвитку.*

Три інших ФО завдяки влучним дієсловом-компонентам з певною часткою гумору передають стан роботи самого двигуна:

- den Motor frisieren – *підвищити потужність двигуна технічними змінами*;
- den Motor abwürgen – *помилковими діями зупинити роботу двигуна*;
- der Motor hustet – *двигун працює неритмічно*. Ця остання ФО, на відміну від двох перших, є полісемантичною і позначає *келський фізичний стан людини* [4, с. 548–549].

Отже, лексема *Motor*, як і *Kurve*, у складі фразеологізмів переосмислюється представниками німецького етносу для експресивно насиченого відображення дій та стану людини.

Не залишилися поза увагою і лексеми **Gang** (*передача, швидкість*) та **Gas** (*газ*), фразеологічне переосмислення яких призвело в обох випадках до виникнення *п'яти* фразеологізмів. Зрозуміло, що при керуванні автомобілем перемикання швидкостей та/або натискання/ненатискання на педаль газу безпосередньо впливають на швидкість руху автомобіля. Саме протиставленням «швидко – повільно» і зумовлена семантика ФО з зазначеними компонентами.

З компонентами *Gang* та *Gas* у лексикографічних виданнях можна знайти фразеологізми, що позначають:

а) активні дії:

– den zweiten Gang einschalten – *діяти активно/енергійно; миттєво взятися за справу*;

– an etwas im dritten Gang gehen – *домагатися прискорення справи*;

– den vierten Gang einlegen/einschalten – *дуже поспішати; поспішно/квапливо піти геть* [4, с. 269];

– Gas aufdrehen – *поспішати*;

– Gas geben – *поспішати; втікати; сприяти економічному підйому*;

– mehr Gas! – *працюй/працюйте наполегливіше/старанніше!; не падай/не падайте духом, вперед і швидше!* [4, с. 271];

б) уповільнені дії:

– auf kleinen Gang schalten – *відпочивати; працювати повільніше*;

– einen Gang zurückschalten – *діяти повільніше/спокійніше* [4, с. 269];

– Gas wegnehmen – *працювати повільніше; заспокоїтися* [4, с. 271].

І лише одна ФО має іншу співвіднесеність з людською діяльністю: *zu viel Gas!* – *знай міру, говори правду!* [4, с. 271].

Таким чином, можна констатувати, що фразотворче переосмислення лексем *Gang* та *Gas* експресивно матеріалізує активні/енергійні чи повільні/спокійні дії і не має при цьому орієнтації на конкретні сфери суспільної чи приватної людської діяльності.

Досить незначну фразотворчу продуктивність демонструє слово **Auto** (*автомобіль*), яке можна вважати базовим у досліджуваній групі фразеологізмів, що походять зі сфери «автомобілі та їхній рух». З одного боку, носії німецької мови пов'язують цю лексему з асоціаціями щодо людського погляду:

– wie ein Auto gucken/blicken – *витріщити очі від подиву або споглядати щось без всякої жалоби*. Цей фразеологізм реалізує два фактично протилежні значення;

– wie ein umgekipptes Auto gucken – *дуже здивовано дивитись на щось*.

З іншого ж боку, йдеться про технічне обслуговування автомобіля: *ein Auto satteln* – *підготувати автомобіль до поїздки* [4, с. 68].

Аналогічна фразотворча результативність – *три* ФО – характерна і для слова **Bremse** (*гальмо*), яке шляхом метафоричної трансформації стало основою для фразеологізмів з таким семантичним спрямуванням:

а) припинити певні дії:

– die Bremse ziehen – *припинити/зупинити щось, покласти край чомусь*;

– auf die Bremse treten – *припинити/зупинити щось* (як і попередня ФО), але цей фразеологізм з часом отримав і додаткове / друге значення: *зв'язати на свої сили (турботливо/дбайливо обходитися/поводитися з власними продуктивними можливостями)*;

б) мовленнєва поведінка: *ohne Bremse reden* – *говорити безперервно, говорити, не закриваючи рота* [4, с. 129].

Наведені приклади дозволяють зробити висновок про те, що пряме значення лексеми *Bremse* відбилось і на семантиці відповідних ФО, яка залежно від дієслівних компонентів відображає припинення чи нестримність певних дій.

Фразеологічний фонд німецької мови збагатився і за рахунок ФО з компонентами ***Überholspur*** (*смуга обгону*) та **180** (*мається на увазі рух автомобіля зі швидкістю 180 км/год*), які, як і лексема *Kurve*, пов'язані з керуванням автомобіля. В обох випадках лексикографічні джерела містять інформацію про два фразеологізми.

Результатом образного переосмислення лексеми *Überholspur* стало відображення двох різних аспектів з протилежною конотацією:

а) швидкі та успішні процеси (позитивна конотація): *auf der Überholspur sein* – *бути швидшим, ніж інші, випередити когось, стати на чолі, досягти успіху та мати/вести нервово/бурхливе/неспокійне життя* [6];

б) неврівноважений та нестабільний розвиток (негативна конотація): *ein Leben auf der Überholspur* – *нервово/бурхливе/неспокійне життя* [7].

Особливістю німецькомовної картини світу є, зокрема, той факт, що занадто висока, але дозволена в Німеччині швидкість руху в 180 км на годину, стала в процесі семантичної трансформації проявом невдоволення та гніву:

– *auf 180 sein* – *скаженіти від злості*;

– *j-n auf 180 bringen* – *сильно дратувати когось* [4, с. 368].

Висновки. На підставі представленої аналізу можна зробити такі *узагальнення*.

1. *Форма* фразеологізмів. Характерною ознакою більшості розглянутих ФО (36 з 39) є наявність у їхньому складі *дієслів*, тобто їх зміст віддзеркалює певні дії, процеси або стан осіб, що є логічним наслідком фразотворчого переосмислення лексики, пов'язаної з рухом і швидкістю.

2. *Семантика* фразеологізмів. Погляд на змістове наповнення проаналізованих ФО створює підґрунтя для певних констатацій.

2.1. Серед *сфер людської діяльності / людського буття*, які відображають представлені фразеологізми, домінантним є звернення до *дій та стану людини* у різних ситуаціях (*die Bremse ziehen* або *gut in der Kurve liegen*). Лише мінімальна кількість ФО розширила можливості експресивних висловлювань про *шкільні будні* (*die Kurve erwischen*), *економічний розвиток* (*Gas geben*) та сам *автомобіль* (*den Motor frisieren*).

2.2. Семантика фразеологізмів, зорієнтована на висвітлення *дій та стану людини*, досить неоднорідна. За кількісними показниками тут можна вказати на такі аспекти: *швидкий рух / швидкі дії* (*den vierten Gang einlegen*), *повільний рух / повільні дії* (*einen Gang zurückschalten*), *подолання труднощів / проблем* (*die Kurve nehmen*), *бути на висоті, успішно справлятися з роботою* (*gut in der Kurve liegen*) та *бути у збудженому, роздратованому стані* (*wie ein umgekipptes Auto gucken*).

2.3. Звернення до критерію *конотації* засвідчує перевагу ФО, які мають *позитивні* оцінні відтінки (*auf der Überholspur sein*), при приблизній рівності фразеологізмів з *нейтральними* (*auf kleinen Gang schalten*) та *негативними* (*einen defekten Motor haben*) характеристиками. Позитивний конотативний зміст – це *суттєва особливість* дослідженої групи ФО, адже в цілому у фразеологічному фонді німецької мови більшість становлять фразеологізми з негативною конотацією.

2.4. Приклади, наведені в головній частині роботи, доводять, що *багатозначність* є важливою рисою проаналізованих ФО, що дозволяє зробити висновок про їх активне / частотне вживання представниками німецького етносу, що зумовлює їх неодноразове переосмислення в мовленнєвих актах.

2.5. Логічним наслідком того, що мовці вбачають у цих ФО багатий потенціал для семантичних трансформацій з метою вразити співрозмовника неочікуваним фразеологічним образом, є і явище *синонімічності* певної частини виразів (Gas wegnehmen – einen Gang zurückschalten або Gas geben – den vierten Gang einlegen).

3. Усі зазначені у цій статті ФО, як свідчать дані лексикографічних джерел, з'явилися в німецькій мові протягом ХХ століття, тобто *зовнішній чинник*, а саме розвиток автомобілебудування в Німеччині, став помітним фактором поповнення фразеологічного корпусу німецької мови. Підґрунтя для фразотворчої креативності носіїв німецької мови сформували при цьому як лексеми, пряме значення яких відображає сам автомобіль та його важливі складові частини (25 ФО), так і слова, пов'язані з практичним керуванням автомобілем (14 ФО). Ідентифіковані ж вище особливості фразотворчого переосмислення лексичних одиниць автомобільного походження є складовою частиною німецькомовної картини світу і підкреслюють у цьому аспекті *неповторність / своєрідність* світосприйняття членами німецькомовної спільноти.

Література:

1. Гавриш М. Національно-культурний компонент німецької розмовної мови (на матеріалі фразеологізмів «означальне слово + іменник»). *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. Вип. 146. Кіровоград : Видавець «Лисенко В.Ф.», 2016. С. 204–209.

2. Гавриш М., Кудінов В. Автомобільна лексика у німецькомовній картині світу (на прикладі фразеологічних одиниць). *International scientific innovations in human life. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Manchester, United Kingdom: Cognum Publishing House. 2022. С. 484–491. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/INTERNATIONAL-SCIENTIFIC-INNOVATIONS-IN-HUMAN-LIFE-16-18.02.22.pdf>.*

3. Гнатюк Я. Методологічна комунікація як модус міжкультурної комунікації. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія «Філософія»*. Випуск 806. Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2018. С. 32–37.

4. Küpper H. *Pons-Wörterbuch der deutschen Umgangssprache*. 1. Aufl., 5. Nachd. Stuttgart, Dresden : Klett, Verlag für Wissen und Bildung, 1993. 959 S.

5. Maletzke G. *Interkulturelle Kommunikation: zur Integration zwischen Menschen verschiedener Kulturen*. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1996. 227 S.

6. Redensarten-Index. URL: [https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=~auf%20der%20%9Cberholspur%20sein&bool=relevanz&gawoe=an&suchspalte\[\]=rart_ou&suchspalte\[\]=rart_varianden_ou](https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=~auf%20der%20%9Cberholspur%20sein&bool=relevanz&gawoe=an&suchspalte[]=rart_ou&suchspalte[]=rart_varianden_ou) (дата звернення: 24.01.2025).

7. Duden-Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Ueberholspur> (дата звернення: 24.01.2025).

References:

1. Havrysh, M. (2016). Natsionalno-kulturnyi komponent nimetskoi rozmovnoi movy (na materialii frazeolohizmiv "oznachalne slovo + imennyk") [The natio-ethno-cultural component of the German spoken language (using the example of the phraseological units 'descriptive word + noun')]. *Naukovi zapysky. Serii: Filolohichni nauky*. Vyp. 146. Kirovohrad: Vydavets Lysenko V.F., 204–209. [in Ukrainian].

2. Havrysh, M., Kudinov, V. (2022). Avtomobilna leksyka u nimetskomovnii kartyni svitu (na prykladi frazeolohichnykh odynyt) [Automobile vocabulary in the German-speaking worldview (on the example of phraseological units)]. *International scientific innovations in human life. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Manchester, United Kingdom: Cognum Publishing House,*

484–491. Retrieved from: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/INTERNATIONAL-SCIENTIFIC-INNOVATIONS-IN-HUMAN-LIFE-16-18.02.22.pdf>. [in Ukrainian].

3. Hnatiuk, Ya. (2018). Metodolohichna komunikatsiia yak modus mizhkulturnoi komunikatsii [Methodological communication as a modus operandi of intercultural communication]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yurii Fedkovycha. Serii: Filosofiia*. Vypusk 806. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. u-t, 32–37. [in Ukrainian].

4. Küpper, H. (1993). Pons-Wörterbuch der deutschen Umgangssprache [Pons dictionary of the German colloquial language]. 1. Aufl., 5. Nachd. – Stuttgart, Dresden: Klett, Verlag für Wissen und Bildung, 959. [in German].

5. Maletzke, G. (1996). Interkulturelle Kommunikation: zur Integration zwischen Menschen verschiedener Kulturen [Intercultural communication: for integration between people of different cultures]. Opladen: Westdeutscher Verlag, 227. [in German].

6. Redensarten-Index [Idiom index]. Retrieved from: [https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=~~auf%20der%20%C3%9Cberholspur%20sein&bool=relevanz&gawoe=an&suchspalte\[\]=rart_ou&suchspalte\[\]=rart_varianten_ou](https://www.redensarten-index.de/suche.php?suchbegriff=~~auf%20der%20%C3%9Cberholspur%20sein&bool=relevanz&gawoe=an&suchspalte[]=rart_ou&suchspalte[]=rart_varianten_ou) (Accessed: 24.01.2025). [in German].

7. Duden-Wörterbuch [Duden dictionary]. Retrieved from: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Ueberholspur> (Accessed: 24.01.2025). [in German].

УДК 81'282.2:39](477.4+477.5)

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-7>

НАРОДНА ЕТИКА ДІАЛЕКТНОСІЇВ СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРОК У СВІТЛІ ДІАЛЕКТНОГО НАРАТИВУ

Дячук Віра

доктор філософії, молодший науковий співробітник відділу діалектології
Інститут української мови Національної академії наук України
ORCID ID: 0000-0002-3982-335X

Народна етика глибоко вкорінена в повсякденне життя говірконосіїв через неписані правила та звичаї, які репрезентують діалектні тексти. Тісний зв'язок між вербальними формами та культурними нормами дозволяє розглядати діалектне мовлення як джерело дослідження ареальних особливостей вербалізації ціннісних орієнтирів діалектоносіїв.

Мета статті – встановити засоби вираження морально-етичних цінностей у мовленні носіїв сучасних середньонаддніпрянських говірок.

Установлено, що виявлені етноетичні домінанти визначають принципи взаємодії між представниками досліджуваного мовно-культурного ареалу. З'ясовано, що морально-етичні принципи здебільшого об'єктивовано полікомпонентними мовними засобами; значну кількість моральних імперативів об'єктивовано в мікротекстових ілюстраціях. Деякі з виявлених способів вербалізації мають надситуативний характер та виявляються в різних комунікативних ситуаціях, проте разом вони відображають специфічні риси моральних орієнтирів окремо кожного діалектоносія, які формують систему цінностей, а з нею й «кодекс» народної етики.

Зафіксовані вербалізатори етичних категорій відіграють важливу роль у передачі традиційних цінностей і норм поведінки представників досліджуваного мовно-культурного простору; завдяки ним збережено народні уявлення про повагу, доброзичливість, турботу, взаємодопомогу, чесність, справедливість, що є одними з визначальних рис менталітету середньонаддніпрянців.

Наукова новизна запропонованої розвідки полягає в комплексному аналізі засобів репрезентації етноетичних домінант у мовленні представників середньонаддніпрянського субконтинууму. Проведене дослідження продемонструвало, що говіркове мовлення є цінним джерелом збереження колективного досвіду. Воно не лише зберігає традиційні уявлення про морально-етичні цінності, а й відображає їхню адаптацію до сучасних соціокультурних умов. Одержані результати вказують на важливість діалектного мовлення в контексті трансформації духовно-культурних домінант, що сприяє більш глибокому розумінню соціальних процесів та міжпоколінних зв'язків у традиційному суспільстві.

Ключові слова: народна етика, морально-етичні цінності, середньонаддніпрянські говірки, діалектне мовлення, духовна культура.

Diachuk Vira

PhD in Philology, Junior Researcher at the Department of Dialectology
Institute of the Ukrainian Language
of the National Academy of Sciences of Ukraine

FOLK ETHICS OF THE MIDDLE-UPPER-DNIPRO DIALECT SPEAKERS IN THE CONTEXT OF DIALECTAL NARRATIVE

Traditional moral framework plays an integral role in everyday life of the Middle-upper-Dnipro speakers, reflecting their moral principles, values, and cultural traditions. They are deeply embedded in unwritten rules and customs, which are verbalized in dialectal texts. Language serves not only as a means of communication but also as a repository of collective knowledge, experience, and social norms, making dialectal narratives a valuable source for studying the spiritual and moral dimensions of culture.

The purpose of the article is to analyze the means of representing moral and ethical values in the Middle-upper-Dnipro dialects. The research aims to uncover the linguistic mechanisms through which these concepts are expressed and to explore their role in shaping interpersonal relationships within the studied linguistic and cultural area.

The study identifies key ethnoethical dominants – respect, honesty, mutual assistance, and following the traditions – as central to regulating social interactions among Middle-upper-Dnipro speakers. These values are primarily verbalized through complex linguistic structures. Microtext illustrations further reveal the contextual use of these linguistic forms in everyday speech, highlighting their adaptation to modern socio-cultural conditions.

This study offers a comprehensive analysis of ethnoethical dominants in dialectal speech, providing new insights into ways of verbalizing and preserving moral and ethical values.

Dialectal speech serves as a significant repository of collective experience, preserving traditional moral-ethical concepts while reflecting their adaptation to contemporary realities. The findings underline the importance of dialectal texts in maintaining cultural heritage and offer valuable material for further comparative research into the linguistic representation of moral and ethical values across other Ukrainian dialects.

Key words: folk ethics, moral and ethical values, the Middle-upper-Dnipro dialects, dialectal speech, spiritual culture.

Вступ. Мова, як і культура, не існує окремо від людини. Пізнаючи світ, людина використовує мову, з одного боку, як засіб номінації об'єктів навколишньої дійсності, а з іншого, – як інструмент вираження своїх думок, знань, уявлень. У мовних одиницях відображено не тільки практичні аспекти життя людини, але також її духовні цінності, соціальні норми, особливості світобачення та світосприймання. За такого підходу дослідження діалектних текстів залишається важливим й актуальним завданням лінгвістів, оскільки вербалізовані в них духовно-культурні доміанти дозволяють визначити систему ціннісних орієнтирів діалектоносіїв, зокрема народної етики.

Попри те, що моральні традиції існували споконвічно, у науковому дискурсі їхнє дослідження розпочалося відносно нещодавно. Поведінкові стандарти, що регулюють взаємини між представниками середньонаддніпряньського мовно-культурного обширу, опосередковано представлені в етнографічних матеріалах ХІХ–ХХІ ст. В описах побуту, обрядів, звичаїв, вірувань наддніпрянців виявляємо інформацію про духовно-моральні орієнтири, які відображають їхню систему цінностей (праці П.П. Чубинського [17], М.Ф. Грушевського [5; 6], А.Ю. Кримського [10], Г.А. Скрипник [7]).

Етичні мотиви духовної культури мешканців Подніпров'я представлено також у текстах народної творчості, що, на відміну від етнографічних джерел, розкривають багатство морально-етичних орієнтирів через символи та художні образи. Так, сюжети казок, зокрема козацьких, що генетично пов'язані з етнографічною територією Наддніпрянщини, через метафоричне осмислення життєвих ситуацій, із якими стикається герой, утверджують

значущість моральних принципів честі, відданості, волелюбності, справедливості, що формують морально-етичний кодекс мікросоціуму [16] (докладніше також див. О.М. Гончаренко [4]). Моральні імперативи яскраво представлені й у малих фольклорних жанрах (прислів'ях, приказках), які, лаконічно узагальнивши досвід попередніх поколінь, передають короткі, але ємні настанови щодо поведінки людини в соціумі на основі принципів доброзичливості, взаємоповаги, чесності та працьовитості [1; 20]. Широкий спектр моральних норм репрезентовано й у пісенній творчості, що через образність, емоційну виразність та мелодику маніфестує любов до рідної землі, готовність боронити свободу [13; 15; 19].

У сучасному науковому дискурсі проблему народної моралі здебільшого досліджували в контексті народної духовної культури на основі фольклорних джерел [18], через зв'язок зі звичаєвим правом на основі текстів класичної української літератури [21]. Деякі з етичних установок, виявлених у діалектних текстах, охарактеризовано в межах аналізу рис менталітету представників Середньої Наддніпрянщини [12], проте етнотика як вербально виражений феномен духовної культури, залишається поза увагою науковців, тому потребує більш детального аналізу.

Зазначимо, що сутність моральних принципів, які сформували «кодекс» народної етики, а з нею й національний архетип поведінки, залишилася стійкою, тобто не зазнала впливів територіального (місцевого) характеру, проте способи її вербалізації набули регіональних відтінків, тому важливою є параметризація досліджуваних діалектних відмінностей у континуумі. **Мета дослідження** – встановити засоби вираження морально-етичних цінностей у мовленні носіїв сучасних середньонаддніпрянських говірок.

Матеріали й методи дослідження – діалектні тексти, власні польові записи 2020–2023 рр., які охоплюють говірки Правобережної Черкащини. Емпірична база дослідження пов'язана з побутовою, обрядовою та господарчою сферами життя інформантів, що дає змогу проаналізувати принципи регулювання міжлюдських взаємин у широкому соціокультурному контексті. Методологія дослідження ґрунтується на: 1) теоретичному методі, який уможливив вивчення й аналіз спеціальної літератури); 2) контекстуальному аналізу, за допомогою якого з'ясовано семантику морально-етичних категорій; 3) методі суцільної вибірки, спрямованому на добір способів вираження морально-етичних категорій із діалектних матеріалів для формування фактичного матеріалу дослідження.

Результати дослідження. Із давніх часів існували уявлення про правильну й неправильну поведінку людини, що, виникаючи як реакція на різноманітні виклики соціального життя, відображали глибоке розуміння взаємозв'язку між людиною та її оточенням. Ці уявлення формувалися на основі колективного досвіду й ставали основою для норм, які забезпечували стабільність соціальних структур. У процесі історичного розвитку соціальні установки впливали на формування етичних принципів, що в суспільстві виконували дві важливі функції, а саме забезпечували баланс між індивідуальними потребами та колективними інтересами та сприяли збереженню культурної ідентичності. За такого підходу народна етика як сукупність морально-етичних цінностей та імперативів є важливим елементом суспільної свідомості, який регулює взаємодію між людьми, визначає межі дозволеної поведінки, таким чином формуючи, на думку Г.І. Разумцевої, «типову людину: людину певного часу, місця, дії» [18, с. 11].

Вербальні ознаки, що класифікують конкретні мовні засоби як способи вираження етноетичних домінант у говірковому мовленні наддніпрянців, стосуються різних аспектів міжлюдських взаємин та виражені в різний спосіб, зокрема це:

– форми поважної множини, що свідчать про шанобливе ставлення до старших у родині та соціумі – давній принцип взаємин, сформований на основі вкоріненої християнської

традиції шанування батьків дітьми¹ та традиційної патріархальної моделі родини, у якій старші члени – носії досвіду, мудрості та морального авторитету: **мати / прибрали в хаті / приготували їсти / нас зукайут'** (Срд); коли **бат'ко вмерли / ми дуже б'їдували** (Срд); **матур'ї сказат' слова ни можна було / а бат'ков-ї вобше** (Трш). Засобом вираження поваги в мовленні говірконосіїв також слугують пестливі номінації (питомі та відносно нові зросійщені) у вибачальних конструкціях, які, підкреслюючи значущість ієрархії в родинних стосунках, водночас свідчать про емоційну близькість між членами сім'ї: **мати каже їди / бат'ко не буде бит' / т'їк-ї їди про'си про'бачен'а // їа їду про'с'у про'бачен'а татус'у їа б-їл'ш н'їколи не їбуду / ти мен'ї пробач / ти мен'ї пробач пробач папочка / ти мен'ї пробач / їа б-їл'ш н'їколи / їа не'чайано** (Трш).

Поширеними засобами вербалізації морально-етичних стандартів представників Подніпров'я також є заперечні імперативи, які відображають одні з ключових аспектів світогляду середньонаддніпрянців, а саме:

а) засудження аморальної поведінки та вивищення чесності в міжособистісних стосунках: **в нас <...> та'ки'ї закон / не дай Бог бри'хат' // не дай Бог бри'хат'** (Трш);

б) турботу про добробут усіх членів громади: **потом в-їн забол'ївайе туберкул'озом <...> о / ї знач'їт' / в-їн нас'к-їк-ї був розумний / о'д'ел'но руш'ник / чашка / комната / шоб н'ї дай Бог н'їкого с д'їтей не' зара'зит'** (Трш);

в) дотримання усталених правил, традицій, що оберігало долю людини від негативних наслідків: **не дай Бог голову помит' в поне'д'їлок // у нед'їл'у / не їматимеш суд'би / в поне'д'їлок їбудеш д'ївка / в-їв'торок голо'ва не їмийец'а / сере'да не їмийец'а чет'вер / су'хий чет'вер / п'їятниц'а / не їможна мит' голову бо їбуде чолов-їк п'їа'ниц'а / а т'їк-ї їмийеш голову в суботу / та'кий закон був / ї / о'це / не дай Бог їсеред їбудн'а** (Трш);

г) захист «свого» в контексті збереження соціальних меж та територіальних кордонів: **бувало т'їл'ки те шо їбилис'а хлопц'ї за д'їв'чат / територ'їал'но було роз'д'їл'ано шо не дай Бог а їак'шо ти вже п-їшов до'тей'ї д'ївчини да'вай ївкуп / о'це та'ке було** (Трш)²;

г) домінування колективних інтересів над індивідуальними: **ран'ше жи'нилис'а / нарожд'айиц'а д'ївочка / в су'с'їда там чи в кума нарожд'айиц'а мал'чик / ї їїх їуже зас'ватайут' / уже вони заручин'ї змалку / ї вже в-їн ни їмаїе п'їрава на друг-її жи'ниц'а** [3, с. 225].

Способи вираження етнодомінант варіюються залежно від соціальних ролей учасників взаємодії, комунікативних ситуацій, тому охоплюють як усталені мовні конструкції, закріплені в колективній свідомості, так і оказіональні словосполуки, що відображають особливості мислення мовця, його здатність адаптуватися до умов комунікації. Такими вербальними одиницями є:

– евфемічні словосполуки, що експлікують поблажливе ставлення до людей з фізичними вадами через пом'якшення чи імплікування небажаних характеристик об'єкта оповіді: **ж-їночка гор'батен'ка** (Шпл); **во'на була кри'вен'ка качеч'ка** (Шпл); **але в-їн худесен'к-ї'ї / їак ш'чепочка** (Шпл). Зауважимо, що поширення цього явища в різних мовних обширах дозволяє визначити його як типологічний засіб вираження оцінки в українському мовно-культурному просторі (докладніше див. І.В. Мілеву [14], В.В. Леснову [11], Л.Я. Колеснік [9]);

¹ Четверта заповідь, встановлена як моральний орієнтир у християнській традиції, проголошує: «Шануй свого батька й свою матір, щоб довголітнім був ти на землі, яку Господь, твій Бог, дає тобі» (Вихід 20:12; Повторення Закону 5:16).

² Цей уривок сигналізує про залишки давніх прав чоловіків на жінок їхнього роду, у якому чоловіки виконували функцію охоронців (докладніше див. Ф.К. Волкова [2]).

– конструкції побажання, благословення, які відображають глибоку релігійність, віру діалектоносіїв у божественний захист: **Господи пос'тав охоронц'а сво'його** (Шпл); **Господи / одведи от в'сакої ск'верни** (Шпл); **Господи заступи / дай сили й к'репост'і в'їка й здо'ров'я ш'част'а й дол'у мудрост'і й премудрост'і** (Шпл); **дай Господи шоб у тебе було і в тво'їх д'їтей і в'нук'ів / шоб у тебе було з роси і з во'ди**³ (Шпл);

– етикетна формула, що засвідчує прагнення до гармонії та злагоди в міжособистісних стосунках: **їди з миром** (Трш);

– віншування, яким на Василів день вітають господарів з новим роком: **на ш'час'т'а на дол'у на здо'ров'я на но'вий р'їк шоб к'рашча ро'дила йак то'р'їк ко'нопл'ї п'їд с'тел'у а л'он по кол'їна шоб у вас хриш'чених голо'ва не бол'їла / добрий в'еч'їр / з новим роком з новим ш'час'т'ам!** (Трш). Воно маніфестує глибокі соціальні та культурні переконання представників середньонаддніпряньського мовного субконтинууму, що стосуються сімейних цінностей, добробуту, духовних аспектів життя;

– афористичні повчання, у яких працю та любов до неї представлено як шлях до визнання й поваги: **ї о'це бат'ко ка'зав / роб'їт так / шоб не ви клан'алис'а / а вам клан'алис'а // шо л'уди йдуть / а меж'ї ж / сво'їе поле / мо'їе поле // йак'шо ти вже на пол'ї то йа йду та до тебе в'їтайус'а // то роби так / шоб не ти в'їталас'а / а до тебе в'їталис'а бо ти вже на пол'ї** (Шпл);

– паремії, що репрезентують:

а) визнання соціальної ієрархії – важливої ознаки патріархального суспільства: **по'к'їрне тил'атко дв'ї матки с:е** (Шпл);

б) розмежування соціальних ролей і поведінкових норм, що ґрунтується на усвідомленні свого місця в соціальній ієрархії та необхідності дотримання правил взаємодії в межах свого мікросоціуму: **гус'ви'н'ї не то'вариш** (Шпл);

в) неприйнятність порушення вірності в шлюбно-сімейних стосунках: **с чу'жою ж'їнкою шчас'ливим не будиш** (Трш);

г) ідею спільної участі громади в забезпеченні добробуту кожного її члена⁴: **з миру по нитц'ї голому со'рочка** (Шпл);

³ Сполучення з *роси і з води* експлікує вірування давніх слов'ян у сакральну силу роси через її зв'язок із небесною сферою. Особливо такі уявлення були поширені в період свят, пов'язаних із природними циклами: наприклад, День святого Юрія, Івана Купала. У ці дні роса набувала особливого символічного значення, асоціюючись із відновленням життєвих сил, очищенням і захистом від злих духів. Люди вірили, що омивання ранковою росою або обтирання нею забезпечувало їх здоров'ям, красою, достатком і довголіттям [8, с. 509], тому зафіксоване побажання виражає не лише доброзичливі наміри, але також свідчить про тяглість традиції сприймати природні явища як носіїв сакральної енергії, що впливають на долю людини.

⁴ Давня система традиційних зв'язків та громадських спільностей слугувала основою для формування соціально-етичної системи поглядів, що пропагує взаємозалежність людей й наголошує на пріоритеті групових інтересів над індивідуальними, таким чином спонукаючи індивіда діяти на благоустрій громади. Найбільш яскраво ідея колективної взаємодопомоги виражена в давньому звичаї спільного виконання громадських робіт (толоці), участь у якому не вимагала грошової нагороди, а ґрунтувалася на принципах колективної підтримки та відповідальності: **Толо'ка це гурт л'удей з вулиц'ї вс'а вулиц'а йак'ї йдуть робит' хату // с'т'їни му'рують / с'тел'у робл'ат' толо'кою / гур'том о'дин ни мог пост'ройц'а** (Шпл); **с'ход'ац':а л'уди / толо'ка / з'валас'а толо'ка / в'їм'їс'уйуть' і робл'ат' / в'ал'ками** (Шпл); **Та на тол'оку собирал'ис'** / ден' з'гукувал'и / робил'и за'м'їси к'їн'ми / кол'госп'ними к'їн'ми м'їсили ж / бо н'ї в'кого ж то'д'ї коне'ї ни бул' о' / а т'їки в кол'госп'ї давал'и кон'ї // сол'ома / гл'їна / нам'їсил'и / і л'апайут' / обл'апал'и // а ми л'їпил'и в матир'ї / о'то хата-л'їпка // с'тавил'и р'ишти / кл'ал'и сол'ому / пол'ївал'и гл'їною // і о'то так л'уди хо'дили кру'гом / хо'дил'и кру'гом / л'їпил'и так той / с'т'їни [3, с. 135]. Здійснені спостереження дають підстави стверджувати, що цінність колективної праці залишилася в пам'яті діалектоносіїв лише старшого покоління. Через розвиток технічних засобів та можливість користуватися послугами вузькопрофільних спеціалістів серед молодших представників середньонаддніпряньського мовно-культурного ареалу традиція толоки, втративши своє практичне значення, стала рідкісним явищем. Однак працьовитість як одна з ключових соціальних цінностей і досі є актуальною.

г) важливість дисципліни, пунктуальності та відповідальності у взаєминах: **семиро одного не ждуть** / так **бат'ко завжди казав йак'шо хтос' зап'зн'уйец'а** (Шпл);

д) засудження аморального ставлення до людей: **ни буд' тим хто рийе** (Шпл).

Морально-етичні принципи також об'єктивовано в уривках із оповідей про життєві історії, які формують переважну частину емпіричної бази дослідження. Через опис побутових реалій та ситуацій такі наративи репрезентують соціальні орієнтири, що, слугуючи засобом оцінки, скеровують поведінку респондентів відповідно до суспільно схвалених норм. Так, уривок **оце був у нас Кобзар' Шев'ченка і «Катерина» к'нишка то бат'ко й'її хо'ває на шафу шоб йа не прочитала** / Катерину (Трш) зосереджує увагу на родинній відповідальності за формування моральних принципів молодшого покоління. Згадка про приховування книги батьком від доньки свідчить про його обачливе ставлення до згаданого літературного твору через загрозу негативного впливу його змісту на емоційно-психологічний аспект світогляду дитини.

Свідчення у **хат'ї був Бог / ми бойалис' Бога** (Трш) вказує на інтеграцію релігійних вірувань у побутову свідомість діалектоносіїв, унаслідок чого родинне життя сприймали не тільки як особистий простір, але і як середовище, де кожний вчинок підлягав оцінці з боку вищої сили. Цінним для розуміння всеприсутності Бога представниками середньоаддніпрянського мовно-культурного обширу є уривок: **<...> був такий с'лучай / наче / йак був пост / шоб дитина не прот'агала руки до неск'ромного то сказали Божен'ка бачит' / так само до хл'їба / не л'їз' / н'їхто не пол'їзе на полиц'у / бат'ко т'їл'ки достане / і бат'ко пор'їже / Боз'їн'ка бачит' / і один мален'кий хлопчик дол'їз і виколив Боз'ї оч'ї / шоб не бачив // і пот'ом признав'а** (Трш). Принагідно додамо, що уявлення про всевидячого Бога слугували помічним інструментом для виховання моральних якостей та контролю поведінки дітей, оскільки застереження про нагляд Бога, з одного боку, стимулювали дотримуватися норм, прийнятних для свого мікросоціуму, а з іншого, – запускали механізм самоконтролю через усвідомлення наслідків своїх дій.

Взаємодія сакральних елементів із побутовою свідомістю, яку спостерігаємо у двох останніх уривках, відображає специфічний синтез релігійних уявлень з етичними нормами – типовий для традиційного суспільства. Цей факт яскраво проілюстровано уривком із діалектного наративу про гостинність як прояв морального обов'язку допомогти ближньому (нерідко попри обмеженість можливостей зробити це в найкращий спосіб), із водночас міфологізованим сприйняттям ролі гостя, мотивованого ототожненням його з Богом, який ходив по землі в людській подобі, і страху перед можливими негативними наслідками, що могли спіткати господарів у разі відмови: **був та'к'їй с'лучай в т'риц'ат' т'рет'ому роц'ї за'ходить' д'ад'ко / боро'да та'ка / до кол'їн / і в'ін п'росит' ст'ран'їк / п'росит' по'їсти / во'на** (мама респондентки – В. Д.) **наг'одувала йо'го / а в'ін ха'пайе за'рук'и та ка... йа то'б'ї пери'дам і на ли'хе і на д'обре / то'б'ї буде д'обре жит' а во'на сказала н'е йа не х'очу / не п'рийн'ала ц'ого** (Шпл).

Морально-етичні засади, які стосуються гостинності, доповнюють систему етноетичних домінант, що містить уявлення про рівність. Вони ґрунтуються на визнанні гідності та цінності людини, попри її соціальний статус. Таке сприйняття паритету актуалізовано в уривку: **Во'на в'нейї була сл'ужанко'ю але / во'на не шч'и'тала й'її за сл'ужанку / во'на й'її считала йак за л'удину** (Трш).

Зауважимо, що особливості світогляду представників середньоаддніпрянського мовно-культурного ареалу передбачали врегулювання взаємин не лише серед живих, але й між живими та померлими. Оскільки тих, хто відійшов у засвіти, не відокремлювали від тих, хто залишився, а вірування про втручання духів предків у життя їхніх нащадків зберігало

зв'язок між поколіннями, смерть вважали не остаточним припиненням взаємодії, а радше переходом до іншого етапу існування. За такого підходу шанування померлих, зокрема їхніх бажань, було обов'язковим і беззаперечним: *там похорон'ана вс'а йїї р'одина / то нїх'то не став протївор'ечит' йакшо л'удина запов'їла це ж'ел'езно* (Трш). Нехтування волею предків могло бути сприйняте як порушення морального обов'язку, що здатне призвести до порушення суспільного порядку та стати загрозою для благополуччя родини.

Зафіксовані уривки діалектного мовлення переконують у важливості етичних цінностей, пов'язаних із вербальною поведінкою, зокрема з аспектами взаємоповаги, доброзичливості та стриманості в спілкуванні. Уривок *не було мат'ука / нїх'то не чув шоб' молод'ож заг'нула погане с'лово а'бо йа'к'ес' погане с'лово так'е оскорб'їт'ел'не хтос' ко'мус' ска'зав / та'кого не' було* (Трш) свідчить про колективний контроль над вербальною поведінкою та високу оцінку чистоти мовлення як прояву поваги до співрозмовника. Відсутність в узусі грубої та ненормативної лексики підкреслює прихильність говірконосіїв до високих морально-етичних стандартів та прагнення зберегти гармонію в міжособистісних стосунках.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, у середньонаддніпряньському діалектному субконтинуумі ціннісно-етичні поняття переважно представлені полікомпонентними мовними засобами: формами поважної множини, заперечними імперативами, етикетними формулами, евфемічними словосполученнями, побажаннями, благословеннями, вибачальними конструкціями, афористичними повчаннями, пареміями. Значну кількість морально-етичних імперативів об'єктивовано в мікротекстових ілюстраціях.

Наведені засоби ословлення морально-етичних цінностей у досліджуваному ареалі не вичерпують усього спектру їхнього представлення, проте дають змогу висновкувати про характер взаємодії між членами досліджуваного мовно-культурного ареалу, зумовленого дуалізмом духовної культури (поєднанням християнських та язичницьких елементів). Зафіксовані в середньонаддніпряньських говірках етноетичні домінанти, зокрема повага, турбота, чесність, взаємодопомога, доброзичливість, підтримка, дотримання традицій, відображають базові цінності, що регулюють соціальну поведінку та підтримують внутрішню стабільність мікросоціуму.

Запропоновані теоретико-методологічні засади підтвердили продуктивність комплексного підходу до вивчення способів вербалізації морально-етичних цінностей у середньонаддніпряньському діалектному просторі. Результати дослідження демонструють, що діалектне мовлення є важливим засобом відтворення соціокультурного досвіду та цінним джерелом дослідження духовної спадщини носіїв середньонаддніпряньських говірок.

Перспективи подальших розвідок пов'язуємо з докладним вивченням етноетичних домінант у порівняльному аспекті, що допоможе встановити особливості вербалізації морально-ціннісних категорій у різних частинах сучасного українського діалектного макроконтинууму.

Список скорочень назв населених пунктів

Срд – с. Сердегівка Звенигородського району Черкаської області

Трш – с. Терешки Звенигородського району Черкаської області

Шпл – м. Шпола Звенигородського району Черкаської області

Література:

1. Василенко В.И. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии. Отдел I, II, III: Кустарные промыслы, сельское хозяйство и земледелие, народные поговорки и изречения. *Сборник Харьковского историко-филологического общества*. 1902. Т. 13. 80 с.

2. Волков Ф.К. Этнографические особенности украинского народа. *Украинский народ в его прошлом и настоящем*: в 2 т. Санкт-Петербург : Тип. Т-ва «Общественная Польза», 1916. Т. 2. С. 455–647.
3. Говірки Черкащини : збірник діалектних текстів / упоряд. Г. Мартинова. Черкаси, 2013. 881 с.
4. Гончаренко О.М. Художньо-стильові особливості козацьких казок Наддніпрянщини. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2013. Вип. 1. С. 14–25.
5. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з південної Київщини / опрац. Др. З. Кузеля. Ч. I. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів : З. друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1906. Т. VIII. 220 + VI с.
6. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з південної Київщини / опрац. Др. З. Кузеля. Ч. II. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів : З. друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка, 1907. Т. IX. 145 с.
7. Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів, за ред. Г. Скрипник. Київ : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2016–2020. Т. II–X.
8. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
9. Колеснік Л.Я. Варіювання номінацій людини в українських покутсько-буковинських говірках : монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 640 с.
10. Кримський А. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного. Відтворення авторського макету 1930 р. / авт. передмови А.Ю. Чабан. Черкаси : Вертикаль, 2009. 438 с.
11. Леснова В.В. Лінгвістичні засоби вираження оцінки в поліських говірках. *Волинь-Житомирщина*. 2013. № 24. С. 53–62.
12. Мартинова Г.І. Вербалізація менталітету середньонаддніпрянців у діалектному тексті. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. Київ. 2014. С. 327–332.
13. Милорадович В.П. Народные обряды и песни Лубенского уезда Полтавской губернии, записанные в 1888–1895 г. В.П. Милорадович. *Сборник Харьковского историко-филологического общества*. Харьков : Тип. Губерн. Правления. 1897. Т. 16. С. 1–223.
14. Мілева І.В. Евфемізація і дисфемізація у фразеотворенні говірок Сходу України : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Луганськ, 2005. 22 с.
15. Народні пісні Полтавщини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд. Л.О. Єфремова; НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Київ : Логос, 2016. 752 с.
16. Народные южнорусские сказки / изд. И.Я. Рудченко. Киев, 1869–1870.
17. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования / собрал П.П. Чубинский. Т. I–VII. Санкт-Петербург, 1872–1878.
18. Разумцева Г.І. Морально-етичні погляди українського народу за фольклорними джерелами: аксіологічний аспект : автореф. дис. ... канд. філософ. наук. Київ, 2004. 18 с.
19. Регіонально-жанрова антологія українського музичного фольклору. Том I. Обрядовий музичний фольклор Середньої Наддніпрянщини / ред. Г.А. Скрипник. Київ : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2016. 364 с.
20. Українські приказки, прислів'я і таке інше: збірники О.В. Марковича та інших / укл. М. Номис ; упоряд. М. Пазяк. Київ : Либідь, 1993. 768 с.
21. Ятищук О. Звичаєве право та народна мораль українського народу (на прикладі творів класичної української літератури). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія»*. 2015. Вип. 2, ч. 1. С. 187–190.

References:

1. Vasylenko, V.I. (1902). Opyt tolkovogo slovarya narodnoj tehničeskoj terminologii po Poltavskoj gubernii. Otdel I, II, III: Kustarnye promysly, sel'skoe khozyajstvo i zemlevedenie, narodnye pogovorki i izrecheniya [Experience of the Explanatory Dictionary of Folk Technical Terminology in Poltava Province. Parts I, II, III: Handicrafts, Agriculture and Land Management, Folk Sayings and Proverbs]. *Sb. Kharkov. istor.-filol. ob-va*. Vol. XIII [In Russian].

2. Volkov, F.K. (1916). *Ehtnograficheskaya osobennosti ukrainskogo naroda*. [Ethnographic Peculiarities of the Ukrainian People]. *Ukrainskij narod v ego proshlom i nastoyashchem*. Sankt-Peterburh: Tip. T-va "Obshchestvennaya Polza". Vol. II, 455–647 [In Russian].
3. Martynova, H. (Ed.). (2013). *Hovirky Cherkashchyny: zbirnyk dialektnykh tekstiv* [Dialects of Cherkasy Region: a Collection of Dialect Texts]. Cherkasy [in Ukrainian].
4. Honcharenko, O.M. (2013). *Khudozhno-stylovi osoblyvosti kozatskykh kazok Naddnuprianshchyny* [Artistic and Stylistic Features of Cossack Fairy Tales of the Middle-upper-Dnipro Region]. *Literaturny svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist*, issue 1, 14–25 [in Ukrainian].
5. Hrushevskiy, M. (1906). *Dytyna v zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho naroda*. *Materialy z poludnevoi Kyivshchyny* [The Child in the Customs and Beliefs of the Ukrainian People. Materials from Southern Kyiv Region]. *Materialy do ukrainsko-ruskoj etnologii*. Lviv: Z. druk. Nauk. T-va im. Shevchenka. Vol. VIII [in Ukrainian].
6. Hrushevskiy, M. (1907). *Dytyna v zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho naroda*. *Materialy z poludnevoi Kyivshchyny* [The Child in the Customs and Beliefs of the Ukrainian People. Materials from Southern Kyiv Region]. *Materialy do ukrainsko-ruskoj etnologii*. Lviv: Z. druk. Nauk. T-va im. Shevchenka. Vol. IX [in Ukrainian].
7. Skrypnyk, H. (Ed.). (2016–2020). *Etnografichniy obraz suchasnoi Ukrainy*. *Korpus ekspedytsiynykh folkloro-etnografichnykh materialiv* [The Ethnographic Image of Modern Ukraine. A Corpus of Field Folklore and Ethnographic Materials]. Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. Vol. II–X [in Ukrainian].
8. Zhaivoronok, V.V. (2006). *Znaky ukrainskoj etnokultury: Slovnyk-dovidnyk* [Signs of Ukrainian Ethnoculture: a Dictionary-Reference]. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].
9. Koliesnik, L.Ya. (2018). *Variuvannia nominatsii liudyny v ukrainskykh pokutsko-bukovynskykh hovirkakh* [Variation of Human Nominations in Ukrainian Pokuttia–Bukovyna Dialects]: monograph. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].
10. Krymskiy, A. (2009). *Zvenyhorodshchyna*. *Shevchenkova batkivshchyna z pohliadu etnografichnogo ta dialektolohichnogo*. *Vidtvorennia avtorskoho maketu 1930 r.* [Zvenyhorodshchyna: Shevchenko's Homeland from an Ethnographic and Dialectological Perspective. Reproduction of the Author's Layout]. Cherkasy: Vertykal [in Ukrainian].
11. Liesnova, V. V. (2013). *Linhvistychni zasoby vyrazhennia otsinky v poliskykh hovirkakh* [Linguistic Ways of Expressing Evaluation in Polissian Dialects]. *Volyn-Zhytomyrshchyna*, № 24, 53–62 [in Ukrainian].
12. Martynova, H.I. (2014). *Verbalizatsiia mentalitetu serednonaddnupriantsiv u dialektnomu teksti* [Verbalization of the Mentality of the Middle-upper-Dnipro Speakers in a Dialect Text]. *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: zahalnoslovianskyi kontekst*. Kyiv, 327–332 [in Ukrainian].
13. Miloradovich, V. P. (1897). *Narodnye obryady i pesni Lubenskogo uezda Poltavskoj gubernii, zapisannye v 1888–1895 g.* [Folk Rituals and Songs of Lubensky County, Poltava Province, Recorded in 1888–1895]. *Sbornik Khar'kovskogo istoriko-filologicheskogo obshchestva*. Vol. XVI, 1–223 [In Russian].
14. Milieva, I.V. (2005). *Evfemizatsiia i dysfemizatsiia u frazeotvorenii hovirok skhodu Ukrainy* [Euphemization and Dysphemization in the Phrase Formation of Eastern Ukrainian Dialects]. Author's abstract of PhD dissertation, specialty 10.02.01, Luhansk [in Ukrainian].
15. Yefremova, L.O. (Ed.). (2016). *Narodni pisni Poltavshchyny (z kolektsii zbyrachiv folkloru)* [Folk Songs of Poltava Region (from the Collections of Folklore Collectors)]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
16. Rudchenko, I.YA. (Ed.). (1869–1870). *Narodnye yuzhnorusskie skazki* [Folk South Russian Tales]. Kiev [In Russian].
17. Chubinskij, P.P. (Ed.). (1872–1878). *Trudy etnograficheskoi-statisticheskoi ehkspedicii v Zapadno-Russkij kraj, snaryazhennoj Imperatorskim Russkim Geograficheskim Obshchestvom*. Yugo-Zapadnyy otdel. *Materialy i issledovaniya* [Proceedings of the Ethnographic and Statistical Expedition to the Western Russian Region, Organized by the Imperial Russian Geographical Society. Southwestern Department. Materials and Research]. Sankt-Peterburh. Vol. I–VII [In Russian].
18. Razumtseva, H.I. (2004). *Moralno-etychni pohliady ukrainskoho narodu za folklornymi dzherelamy: aksiolohichniy aspekt* [Moral and Ethical Views of the Ukrainian People in Folklore Sources: the Axiological Aspect]. Author's abstract of PhD dissertation, specialty 09.00.07, Kyiv [in Ukrainian].

19. Skrypnyk, H.A. (Ed.). (2016). Obriadovi muzychni folklor Serednoi Naddniproshchyny [Ritual Musical Folklore of the Middle-upper-Dnipro Region]. *Rehionalno-zhanrova antolohiia ukrainskoho muzychnoho folkloru*. Kyiv: IMFE im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy. Vol. I [in Ukrainian].

20. Paziak, M. (Ed.). (1993). Ukrainski prykazky, pryslivia i take inshe: zbirnyky O. V. Markovycha ta inshykh. Uklav M. Nomys [Ukrainian Proverbs, Sayings, and so on: Collections by O.V. Markovych and Others. Compiled by M. Nomys]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

21. Yatyshchuk, O. (2015). Zvychaieve pravo ta narodna moral ukrainskoho narodu (na prykladi tvoriv klasychnoi ukrainskoi literatury) [Customary law and Folk Morality of the Ukrainian People (Based on Works of Classical Ukrainian Literature)]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, issue 2, p. 1, 187–190 [in Ukrainian].

УДК 811.111+659.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-8>

АНАЛІЗ ВІЗУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ У РАКУРСІ ВІДПОВІДНОСТІ ПРИНЦИПАМ ОПТИМАЛЬНОСТІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ

Жихарєва Олена

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри мовної підготовки
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури;
професор кафедри романо-германських мов
Національна академія Служби безпеки України
ORCID ID: 0000-0002-1054-3725

Ставцева Вікторія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0002-0034-4757

У статті здійснено аналіз візуальної метафори з акцентом на відповідності концептуальної обробки принципам оптимальності, запропонованим Ж. Фоконьє і М. Тернером. Критерії оптимальності концептуальної мережі виявлені на етапах композиції, завершення і розробки бленду. Визначено, що за типом концептуальної мережі візуальна метафора належить до одноманітної мережі, з домінуванням одного вхідного простору, елементи якого спроектовані на структуру вхідних даних іншого: домен «Планета Земля» описується через елементи і зв'язки домену «Мішок для сміття».

Дослідження засвідчує, що проаналізована візуальна метафора підпорядковується оптимізаційним принципам, котрі підтримують когнітивну інтеграцію. Структурні відповідності між вихідними та цільовими доменами вибудовуються відповідно до топологічного принципу зі збереженням у всій концептуальній мережі реляційної структури – концептуальної та візуальної аналогії між глобусом – планетою Земля – та мішком як контейнером для відходів. Когнітивна обробка візуальної метафори використовує метонімічне стиснення для спрощення когнітивної обробки і надання глядачеві більш насиченого сенсу без необхідності роз'яснення ідеї численними візуальними деталями. Стиск передбачає метонімічне ототожнення планети з глобусом, мішка з його вмістом, а також заміну сміттєвим мішком (частинною) всього спектра екологічних забруднень (цілого).

Відповідно до принципу релевантності у бленд включаються лише елементи, що є суттєвими для досягнення емерджентних властивостей метафори, включаючи ті значення, що відсутні у вхідних просторах, але є релевантними для цілей інтеграції, як-то: втрата людством контролю за своїм сміттям, використання планети як одноразового контейнера, глобальність забруднення. Завдяки візуальній метафорі глядач-інтерпретатор може оперувати цілісним образом планети Земля як сміттєвого контейнера, що відповідає принципу інтеграції. З відображень у бленді очевидно, з яких вхідних просторів вони походять, що відповідає принципу розпаковки. Суміш зберігає складну мережу взаємозв'язків і відносин, присутніх у вхідних просторах, що відповідає принципу мережі.

Перспективою подальших досліджень є аналіз візуальних метафор на основі інтеграції методів концептуального та візуального блендингу.

Ключові слова: концептуальна інтеграція, принципи оптимальності, візуальна метафора, топологія, релевантність, мережа, метонімічне стиснення.

Zhykharieva Olena

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Language Training
National Academy of Fine Arts and Architecture;
Professor at the Department of Romanic and Germanic Languages
National Academy of the Security Service of Ukraine

Stavtseva Viktoriia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv

ANALYSIS OF VISUAL METAPHOR: THE PERSPECTIVE OF CONFORMITY TO THE PRINCIPLES OF OPTIMALITY OF THE CONCEPTUAL NETWORK

The article analyzes a visual metaphor with a focus on the correspondence of conceptual processing to the optimality principles proposed by Fauconnier and Turner. The criteria of optimality in the conceptual network are identified at the stages of composition, completion, and elaboration of the blend. It is determined that the visual metaphor, by the type of conceptual network, belongs to a Single-Scope network, with the dominance of one input space, the elements of which are projected onto the structure of the input data from the other input space: the domain of Planet Earth is described through the elements and connections of the domain of a Garbage Bag.

The study shows that the analyzed visual metaphor adheres to optimization principles that support cognitive integration. Structural correspondences between the source and target domains are built according to the topological principle, maintaining the relational structure throughout the conceptual network – the conceptual and visual analogy between the globe-Planet Earth and the garbage bag as container for waste. Conceptual integration relies on metonymic compression to simplify cognitive processing and provide the viewer with a more enriched meaning without the need to explain the idea through numerous visual details. The compression involves the metonymic identification of the Planet with the globe, the garbage bag with its contents, and the substitution of the garbage bag (part) for the entire spectrum of ecological pollution (whole).

In accordance with the principle of relevance, only elements essential for achieving emergent properties are involved in the blend, including those meanings that are absent in the input spaces but are relevant for the purposes of integration, such as humanity's loss of control over its waste, the use of the planet as a disposable container, and the global nature of pollution. Thanks to the visual metaphor, the viewer-interpreter can operate with a holistic image of Planet Earth as a garbage container, which satisfies the integration principle. It is evident from the projections in the blend from which input spaces they originate, corresponding to the unpacking principle. The blend retains a complex network of interconnections and relationships present in the input spaces, adhering to the network principle.

Future research prospects include the analysis of visual metaphors based on the integration of conceptual and visual blending methods.

Key words: conceptual integration, optimality principles, visual metaphor, topology, relevance, network, metonymic compression.

Постановка проблеми. Теорія концептуальної інтеграції, започаткована Ж. Фоконьє і М. Тернером [4–9], наголошує на тому, що блендинг постає як «динамічний розвиток» унікальних проєкційних зображень індивіда, «динамічна когнітивна робота онлайн» [5, с. 368]. Такий підхід частково відрізняється від теорії концептуальних метафор [17; 18], що має справу зі стабільними структурами знань, представленими в довгостроковій пам'яті. Водночас динамічний характер моделі концептуального змішування не означає, що вона позбавлена аспекту конвенційності [9, с. 113–129], що стосується не лише абстрактних елементів загального простору у вигляді фреймів, схем, ролей тощо, але й певних конвенційних обмежень на процеси концептуального змішування.

Такий набір взаємопов'язаних обмежень отримав назву критеріїв або принципів оптимальності концептуальних мереж [5; 8; 11], що пояснюють закономірності процесу блендингу. Проблема принципів оптимальності залишається однією з найменш досліджених і дискусійних в аспекті їх практичного застосування в моделі аналізу, базованій на теорії концептуальної інтеграції. Критерії оптимальності аналізуються в нечисленних працях з аналізу вербальних метафор, але не застосовувались, наскільки нам відомо, у дослідженні візуальних метафор. Ми маємо на меті заповнити цю прогалину, проаналізувавши візуальну метафору в аспекті критеріїв оптимальності, що зумовлює новизну й актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мережа концептуальної інтеграції включає набір ментальних просторів, у яких розгортаються процеси концептуального змішування [4–9]. Когнітивна обробка метафор залучає два або більше вхідних простори, які містять: структуру елементів для інтеграції; загальний простір як своєрідний шаблон, що допомагає зв'язувати елементи з вхідних просторів та включає спільні для них абстрактні структури; змішаний простір, який містить вибрані аспекти структури з кожного вхідного простору, співвіднесені у мапуваннях, але також включає унікальні значення, яких не було у вхідних доменах.

Спроектвані елементи поєднуються в змішаному просторі на основі певних концептуальних процесів [5, с. 47–48], що включають: композицію – початковий етап формування змішаного простору і створення нової концептуальної структури; завершення – процес додавання відсутніх елементів або структур до змішаного простору на основі попереднього досвіду чи знань; розробку або елаборацію бленду, що здійснюється через деталізацію – додавання деталей до змішаного простору для більш повного значення; розширення – застосування суміші до нових контекстів; проєкцію – використання елементів змішаного простору в інших концептуальних галузях; побудову сценарію тощо.

Науковці виділяють чотири типи змішувань або мереж зростаючої складності: однодоменну мережу (Simple Network), дзеркальну мережу (Mirror Network), одноманітну мережу (Single-Scope Network) та подвійну мережу (Double-Scope Network). З огляду на те, що візуальна метафора, обрана для аналізу у цій статті, є за типом своєї концептуальної інтеграції одноманітною мережею, стисло звернемося до визначення цього типу у працях з теорії концептуальної інтеграції. Така мережа представляє тип концептуального зв'язку, де домінує один вхідний простір, встановлюючи основну структуру для інтеграції, тоді як інший простір містить елементи для заповнення цієї структури [5, с. 126–131; 20, с. 431–433].

У ракурсі моделі концептуальної інтеграції візуальна метафора аналізувалася в нечисленних вітчизняних [1; 12–15; 22] і зарубіжних [2; 3; 10; 16; 19–21] працях. Натомість візуальна метафора у ракурсі принципів оптимальності концептуальної мережі залишається недослідженою у сучасних когнітивних студіях, що зумовлює наукову актуальність і певну новизну цього дослідження.

Серед основних критеріїв оптимальності Ж. Фоконьє та М. Тернер [5; 8] визначають принципи топології, інтеграції, мережі, метонімічного стиснення, релевантності, розпаковки. Розглянемо кожний з наведених принципів більш докладно.

Відповідно до принципу топології зв'язки між елементами у вхідних просторах повинні залишатися зрозумілими та логічними у змішаному просторі. Тобто відображення створюються та підтримуються таким чином, що зберігається реляційна структура в усій концептуальній мережі. Отже, такий критерій оптимальності можна ще назвати принципом збереження структурних зв'язків, що корелює з принципом інваріантності Дж. Лакоффа у теорії концептуальної метафори [18, с. 39–74].

Згідно з критерієм інтеграції простір бленду має формувати жорстко інтегроване середовище, мапування в змішаному просторі мають утворювати єдину ментальну сцену, якою можна маніпулювати як єдиним цілим.

Відповідно до принципу мережі усі елементи та зв'язки, спроектовані з різних вхідних просторів у простір змішування, мають бути послідовними та сумісними. Якщо елементи X і Y з двох різних просторів пов'язані з елементом Z у змішаному просторі, ці зв'язки мають зберігатися і створювати узгоджене значення.

Принцип розпаковки полягає у можливості реконструювання вхідних просторів і структур загального (генеричного) простору на основі бленду. З елементів та зв'язків у змішаному просторі має бути очевидним, з яких вхідних просторів вони походять. Якщо змішаний простір містить елементи X , Y і Z , має бути зрозуміло, що X і Y походять з одного простору, а Z з іншого, а також те, як вони були об'єднані у змішаному просторі. Критерій розпаковки вимагає використання концептуальних метафор, таких як зв'язок між баченням і знанням, і конвенційних метонімічних відображень, таких як «частина для цілого», «контейнер для вмісту» тощо.

Відповідно до принципу релевантності тільки ті елементи і структури, які є суттєвими для досягнення цілей інтеграції, повинні бути включені в бленд. Елементи, що не сприяють когнітивному або концептуальному завданню, зазвичай виключаються або залишаються на периферії процесу інтеграції. Натомість будь-який концептуально суттєвий елемент, який з'являється у просторі змішування, навіть якщо він був відсутній у структурі вхідних просторів, отримує значення у бленді.

Згідно з критерієм метонімічної компресії Ж. Фоконьє та М. Тернер [7, с. 85], або метонімічної проєкції, під час відображення у бленді елементи з одного вихідного простору можуть метонімічно об'єднуватися з іншими елементами. При цьому виникає необхідність компресії метонімічної відстані між елементами. Водночас компресія не виключає відносин декомпресії. Іншими словами, метонімічно «стискаються» ті елементи, що є дифузними, і «декомпресуються» ті елементи і зв'язки, що є «стислими» або «конденсованими» [5, с. 119].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в аналізі візуальної метафори в ракурсі її відповідності принципам оптимальності концептуальної мережі. Завданнями статті є визначення аналізованої метафори за типом концептуальної мережі; аналіз відображень між вхідними просторами і у бленді на етапах його композиції, завершення і розробки; виявлення принципів оптимальності, яким відповідає концептуальна обробка метафори на цих етапах.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження здійснено на матеріалі екологічної візуальної метафори, що є у відкритому доступі в інтернет-ресурсах. Провідним методом дослідження є модель аналізу, що ґрунтується на теорії концептуального блендингу, у поєднанні з контекстуально-інтерпретаційним методом.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо візуальну метафору з огляду на визначені принципи оптимальності інтеграційних мереж (рис. 1).



Рис. 1. Globe – Garbage bag

(Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/7740630597643270/>)

За типом концептуальної інтеграції метафора належить до одноманітної мережі (Single-Scope Network), оскільки один із її вхідних просторів надає фрейм, який домінує над структурою другого, тобто домен 1 – *Планета Земля* – описується через терміни домену 2 – *Мішок для сміття*, елементи якого спроектовані на структуру вхідних даних першого вхідного простору.

Проекціям у бленд передують концептуальне стиснення зв'язку між об'єктами: глобус метонімічно компресується у планету, мішок для сміття (частина) заміщує всі можливі екологічні забруднення (ціле). Метонімічне стиснення активує концептуальну метафору *Shapes Are Containers* як елемент структури спільного (генеричного) простору. Базуючись на схемі контейнера і відношеннях декомпресії на основі встановлення причинно-наслідкового зв'язку – якщо Земля заповнена сміттям, вона стає сміттєвим контейнером – у бленд проєктується таке мапування: планета Земля є контейнером для відходів. Таке відображення підтримується візуалізацією двох доменів, подібних поміж собою за сферичною формою.

Наступні проєкції у простір змішування візуально кодуються об'ємом мішка, який повністю заповнює *глобус – земну кулю*, і його чорним кольором. Об'єм і колір візуалізованого домену *Сміттєвий мішок* задають структуру для інтеграції, заповнюючи структуру фрейму *Планета Земля* відображеннями «глобальність» та «ступінь забруднення». При цьому можуть залучатися фонові знання про чорний колір (мішка для сміття), що зазвичай вказує на щільність забруднення на екологічних картах.

На етапі завершення концептуальної інтеграції встановлюються метонімічні відношення між чорним кольором і символізованим злом – як зв'язок чорного кольору зі смертю. Такий зв'язок відображається на вхідному просторі *Планета Земля* і розпаковується у бленді як причинно-наслідкове відношення між чорним кольором і загрозою життю планети, загибеллю всього живого. Завершення інтеграції залучає додаткові елементи не лише з домінантного домену, але й з домену *Планета Земля* завдяки візуалізації земної кулі як закритої системи-контейнера (Земля не має зовнішнього «виходу» для відходів). Внаслідок цього у суміші відображається додаткове значення «безнадійність», засноване на встановленні відповідності між переповненим мішком, який більше не може вміщувати відходи, і втратою людством контролю над своїм сміттям.

Етап подальшої розробки або «елаборації» бленду може бути пов'язаний з відображенням додаткового елемента з вхідного простору *Мішок для сміття*, такого як тимчасове сховище, яке пізніше утилізується. Мапування цього елемента в суміші створює нове

значення – використання Землі як одноразового об'єкта без урахування довгострокових наслідків. Іншим елементом доміантного вхідного простору, що сприяє розробці бленда, може бути концепт місцевого використання мішка для сміття, як правило, у домогосподарстві. Цей елемент поєднує два аспекти: локальні проблеми відходів, що впливають на глобальний рівень, і питання відходів як індивідуальної відповідальності кожного.

Нарешті, розробка суміші містить директивний заклик до спільних зусиль як на глобальному, так і на індивідуальному рівні для вирішення проблеми забруднення Землі.

Отже, відносини всередині концептуальної мережі побудовані з дотриманням принципу інтеграції, створюючи цілісний образ планети Земля як сміттьєвого контейнера. У бленді зберігаються зв'язки між елементами вхідних просторів, що відповідає принципу типології та забезпечує узгодженість в інтегрованій суміші. Такими зв'язками є функціональна аналогія між глобусом – планетою Земля – та мішком як контейнером для відходів, що підтримується візуалізацією обох доменів і вирівнює відношення між входами.

Принцип метонімічного стиснення виявляється у метонімічній заміні глобуса на планету, мішка для сміття на його вміст, а вмісту мішка на різноманітні екологічні забруднення. Суміш зберігає складну мережу взаємозв'язків і відносин, присутніх у вхідних просторах, що відповідає принципу мережі: Земля – мішок для сміття; глобус/Земля – контейнер для всіх видів забруднень-відходів; глобальність забруднення – повний пакет, що наповнює земну кулю; втрата контролю над екологічною ситуацією – переповнений мішок, який вже не може вмістити відходи; руйнування екосистем – процеси розкладання в мішку для сміття.

Концептуальна мережа відповідає принципу релевантності. По-перше, суміш виділяє і підтримує причинно-наслідковий зв'язок між викиданням сміття і погіршенням стану планети як найсуттєвіший для досягнення цілей інтеграції. По-друге, у бленді отримують значення елементи, що відсутні у структурі вхідних просторів, але є релевантними для досягнення емерджентного сенсу метафори, як-то: підхід до використання планети як до одноразового приймача антропогенних відходів без урахування довгострокових наслідків, персональна відповідальність кожного, втрата людством контролю над своїм сміттям.

Висновки. Дослідження показало, що візуальні метафори підпорядковуються оптимізаційним принципам, котрі підтримують когнітивну інтеграцію. Структурні відповідності між вихідними та цільовими доменами вибудовуються відповідно до топологічного принципу зі збереженням у всій концептуальній мережі реляційної структури – концептуальної та візуальної аналогії між глобусом – планетою Земля – та мішком як контейнером для відходів. Когнітивна обробка візуальної метафори використовує метонімічне стиснення для спрощення когнітивної обробки і надання глядачеві більш насиченого сенсу без необхідності роз'яснення ідеї численними візуальними деталями. Стиск передбачає метонімічне отождошення планети з глобусом, мішка з його вмістом, а також заміну сміттьєвим мішком (частиною) всього спектра екологічних забруднень (цілого).

Відповідно до принципу релевантності інформація з двох доменів комбінується із включенням до бленду елементів та структур, які сприяють досягненню емерджентних властивостей, включаючи ті значення, що відсутні у вхідних просторах, але є релевантними для цілей інтеграції, як-то: втрата людством контролю за своїм сміттям, використання планети як одноразового контейнера, глобальність забруднення. Завдяки візуальній метафорі глядач-інтерпретатор може оперувати цілісним образом планети Земля як сміттьєвого контейнера, що відповідає принципу інтеграції. З відображень у бленді очевидно, з яких вхідних просторів вони походять, що відповідає принципу розпаковки. Суміш зберігає складну мережу взаємозв'язків і відносин, присутніх у вхідних просторах, що відповідає принципу мережі.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі візуальних метафор на основі інтеграції методів концептуального і візуального блендингу.

Література:

1. Кравченко Н.К., Жихарєва О.О. Візуальна реклама у рекламному дискурсі: до проблеми інтеракції підходів концептуального блендингу, візуальної граматики і теорії релевантності. *Philological education and science: transformation and modern development vectors*: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". 2023. С. 238–258.
2. Bünzli F., Dillard J.P. The persuasive effects of verbal anchoring and visual complexity. *Journal of Visual Literacy*. 2022. Vol. 41 (1). P. 46–64.
3. El Refaie E. Understanding visual metaphor: The example of newspaper cartoons. *Visual Communication*. 2003. Vol. 2 (1). P. 75–95.
4. Fauconnier G., Turner M. Mental spaces: conceptual integration networks. In Dirk Geeraerts (ed.). *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York : Mouton de Gruyter. 2006. 371 p.
5. Fauconnier G., Turner M. *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York : Basic Books. 2002. 464 p.
6. Fauconnier G., Turner M. Compression and global insight. *Cognitive linguistics*. 2000. Vol. 11 (3/4). P. 283–304.
7. Fauconnier G., Turner M. Metonymy and Conceptual Integration. In Klaus-Uwe Panther and Günter Radden (eds.). *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam: John Benjamins. 1999. P. 77–90.
8. Fauconnier G., Turner M. Conceptual integration networks. *Cognitive Science*. 1998. Vol. 22 (2). P. 133–187.
9. Fauconnier G., Turner M. Blending as a Central Process of Grammar. In A. Goldberg (ed.). *Conceptual Structure, Discourse, and Language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information. 1996. P. 113–129.
10. Jeong S. Visual metaphor in advertising: Is the persuasive effect to visual argumentation or metaphorical rhetoric? *Journal of Marketing Communications*. 2008. Vol. 14 (1). P. 59–73.
11. Joy A., Sherry Jr. J.F., Deschenes J. Conceptual blending in advertising. *Journal of business research*. 2009. Vol. 62 (1). P. 39–49.
12. Visual metaphor analysis: a relevance theory approach / N. Kravchenko, M. Prokopchuk, O. Muntian, M. Zvereva, A. Kozachuk. *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13 (80). P. 233–241.
13. Kravchenko N., Shanaieva-Tsymbal L. Multimodal Ukrainian Brand Narrative: Semiotics, Structure, Archetypes. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Philological Sciences"*. 2024. Vol. 2 (26/2). P. 27–44.
14. Kravchenko N., Yudenko O. Multimodal Advertising: Semiotic and Cognitive-Pragmatic Aspects. *International Journal of Philology*. 2023. Vol. 14 (4). P. 6–15.
15. Kravchenko N., Yudenko O. Visual metaphor in commercial ad: effectiveness or failure? *Cognition, Communication, Discourse*. 2021. Vol. 23. P. 62–71.
16. Lagerwerf L., Van Mulken M., Lagerwerf J.B. Conceptual similarity and visual metaphor: Effects on viewing times, appreciation, and recall. *Frontiers in Communication*. 2023. Vol. 8. P. 1–13.
17. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : Chicago University Press. 1980. 193 p.
18. Lakoff G. The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image Schemas? *Cognitive Linguistics*. 1990. Vol. 1. P. 39–74.
19. McElhanon K.A. From Simple Metaphors to Conceptual Blending: The Mapping of Analogical Concepts and the Praxis of Translation. *Journal of Translation*. 2006. Vol. 2 (1). P. 31–81.
20. Oakley T., Pascual E. Conceptual Blending Theory. In B. Dancygier (ed.). *The Cambridge Handbook of Cognitive Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press. 2017. P. 423–448.
21. Serig D. A Conceptual Structure of Visual Metaphor. *Studies in Art Education*. 2006. Vol. 47 (3). P. 229–247.
22. Yemets N. Visual metaphors in advertising: A cognitive pragmatic interface. *International Journal of Philology*. 2024. Vol. 28 (2). P. 24–31.

References:

1. Kravchenko, N.K., Zhykharieva, O.O. (2023). Vizualna reklama u reklamnomu dyskursi: do problemy interaktsii pidkhodiv kontseptualnoho blendingu, vizualnoi hramatyky i teorii relevantnosti [Visual metaphor in advertising discourse: the problem of interaction of the approaches of conceptual blending, visual

grammar and the theory of relevance]. *Philological education and science: transformation and modern development vectors: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 238–258. [In Ukrainian].

2. Bünzli, F., Dillard, J. P. (2022). The persuasive effects of verbal anchoring and visual complexity. *Journal of Visual Literacy*, 41(1), 46–64. [In English].

3. El Refaie, E. (2003). Understanding visual metaphor: The example of newspaper cartoons. *Visual Communication*, 2(1), 75–95. [In English].

4. Fauconnier, G., Turner, M. (2006). Mental spaces: conceptual integration networks. In Dirk Geeraerts (ed.). *Cognitive linguistics: basic readings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. [In English].

5. Fauconnier, G., Turner, M. (2002). *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books. [In English].

6. Fauconnier, G., Turner, M. (2000). Compression and global insight. *Cognitive linguistics*, 11 (3/4), 283–304. [In English].

7. Fauconnier, G., Turner, M. (1999). Metonymy and Conceptual Integration. In Klaus-Uwe Panther and Günter Radden (eds.). *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam: John Benjamins, 77–90. [In English].

8. Fauconnier, G., Turner, M. (1998). Conceptual integration networks. *Cognitive Science*, 22 (2), 133–187. [In English].

9. Fauconnier, G., Turner, M. (1996). Blending as a Central Process of Grammar. In A. Goldberg (ed.). *Conceptual Structure, Discourse, and Language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information, 113–129. [In English].

10. Jeong, S. (2008). Visual metaphor in advertising: Is the persuasive effect to visual argumentation or metaphorical rhetoric? *Journal of Marketing Communications*, 14 (1), 59–73. [In English].

11. Joy, A., Sherry, Jr. J. F., Deschenes, J. (2009). Conceptual blending in advertising. *Journal of business research*, 62 (1), 39–49. [In English].

12. Kravchenko, N., Prokopchuk, M., Muntian, O., Zvereva, M., & Kozachuk, A. (2024). Visual metaphor analysis: a relevance theory approach. *Amazonia Investiga*, 13 (80), 233–241. [In English].

13. Kravchenko, N., Shanaieva-Tsymbal, L. (2024). Multimodal Ukrainian Brand Narrative: Semiotics, Structure, Archetypes. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Philological Sciences"*, 2 (26/2), 27–44. [In English].

14. Kravchenko, N., Yudenko, O. (2023). Multimodal Advertising: Semiotic and Cognitive-Pragmatic Aspects. *International Journal of Philology*, 14 (4), 6–15. [In English].

15. Kravchenko, N., Yudenko, O. (2021). Visual metaphor in commercial ad: effectiveness or failure? *Cognition, Communication, Discourse*, 23, 62–71. [In English].

16. Lagerwerf, L., Van Mulken, M., Lagerwerf, J. B. (2023). Conceptual similarity and visual metaphor: Effects on viewing times, appreciation, and recall. *Frontiers in Communication*, 8, 1–13. [In English].

17. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press. [In English].

18. Lakoff, G. (1990). The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image Schemas? *Cognitive Linguistics*, 1, 39–74. [In English].

19. McElhanon, K.A. (2006). From Simple Metaphors to Conceptual Blending: The Mapping of Analogical Concepts and the Praxis of Translation. *Journal of Translation*, 2 (1), 31–81. [In English].

20. Oakley, T., Pascual, E. (2017). Conceptual Blending Theory. In B. Dancygier (ed.). *The Cambridge Handbook of Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 423–448. [In English].

21. Serig, D. (2006). A Conceptual Structure of Visual Metaphor. *Studies in Art Education*, 47 (3), 229–247. [In English].

22. Yemets, N. (2024). Visual metaphors in advertising: A cognitive pragmatic interface. *International Journal of Philology*, 28(2), 24–31. [In English].

УДК 811. 161. 2'371

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-9>

СТІЙКІ СПОЛУЧЕННЯ СЛІВ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНТРАСТУ В СУЧАСНОМУ ПРОЗОВОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДАРИ КОРНІЙ «ТРОЯН-ЗІЛЛЯ»)

Іванишин Наталія

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0003-1835-0466

У статті висвітлено роль фразеологічних одиниць у формуванні контрастності художнього тексту на матеріалі сучасного українського роману Дари Корній «Троян-зілля». Метою наукової розвідки є з'ясування того, як стійкі сполучення слів формують контрастність у романі, а також аналіз функційних особливостей фразеологізмів та розкриття їхнього смислового потенціалу у створенні протиставлень у художньому тексті.

Визначено основні функції фразеологічних одиниць у тексті, а саме: текстотвірну, характеротвірну, динамізацію сюжету та атракційну. Виявлено, що текстотвірна функція фразеологізмів як засобів творення контрасту полягає у формуванні цілісної структури тексту через систему протиставлень на різних рівнях його організації; характеротвірна сприяє характеристиці персонажів, розміщенню їх на оцінній шкалі від «+» до «-», формуванню системи образів та створенню художньої картини світу; функція динамізації сюжету інтенсифікує текст, рухає дію, сприяє розгортанню оповіді на всіх рівнях; атракційна привертає увагу до ключових моментів тексту, наголошує на їх важливості при рецепції та активізує сприйняття. Підкреслено, що всі розглянуті функції доповнюють одна одну та тільки у співдії формують художній зміст, гарантують його донесення до реципієнта, створюючи багатовимірний художній простір та сприяючи повноцінному сприйняттю тексту. Встановлено, що фразеологізми відіграють важливу роль у формуванні як окремих образів, так і загальної структури художнього тексту.

На основі проведеного дослідження зроблено висновок про значний потенціал фразеологічних одиниць у створенні контрастності та їхню роль у розкритті авторського задуму. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення функціонування фразеологізмів у художніх текстах та аналізу засобів творення контрастності в сучасній українській прозі.

Ключові слова: фразеологізм, контраст, художній текст, стійкі сполучення слів, текстотвірна функція, характеротвірна функція, атракційна функція, функція динамізації сюжету.

Ivanyshyn Nataliia

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

FIXED WORD COMBINATIONS AS MEANS OF EXPRESSING CONTRAST IN MODERN PROSE TEXT (BASED ON DARA KORNIY'S NOVEL "TROJAN-HERB")

The article explores the role of phraseological units in forming contrast in literary text based on Dara Korniy's modern Ukrainian novel "Trojan-Herb". The aim of this research is to determine how fixed word combinations create contrast in the novel, as well as to analyze the functional features of phraseological units and reveal their semantic potential in creating oppositions in the literary text.

The main functions of phraseological units in the text have been identified: text-forming, character-forming, plot dynamization, and attraction. It has been discovered that the text-forming function of phraseological units as means of creating contrast consists in forming a coherent text structure through a system of oppositions at different levels of its organization; the character-forming function contributes to the characterization of personages, placing them on an evaluative scale from "+" to "-", forming the system of images and creating an artistic worldview; the plot dynamization function intensifies the text, drives the action, facilitates narrative development at all levels; the attraction function draws attention to key moments in the text, emphasizes their importance in reception and activates perception. It is emphasized that all the discussed functions complement each other and only in cooperation form the artistic content, guarantee its delivery to the recipient, creating a multidimensional artistic space and facilitating comprehensive text perception. It has been established that phraseological units play an important role in forming both individual images and the general structure of the literary text.

Based on the conducted research, a conclusion has been made about the significant potential of phraseological units in creating contrast and their role in revealing the author's intention. The research results can be used for further study of phraseological units' functioning in literary texts and analysis of means of creating contrast in modern Ukrainian prose.

Key words: *phraseological unit, contrast, literary text, fixed word combinations, text-forming function, character-forming function, attraction function, plot dynamization function.*

Вступ. Дослідження художнього тексту незмінно привертає увагу науковців, оскільки воно відкриває багатогранні перспективи для глибокого аналізу – від декодування прихованої в ньому інформації до ролі окремих мовних засобів у його побудові. Не є винятком і сучасний прозовий текст, здатний репрезентувати різні типи відношень та виявляти структурні й семантичні особливості в процесі текстотворення. Побудова прозового тексту характеризується взаємодією, взаємовідображенням різних мовних планів (автора, наратора, персонажів), у результаті контамінації яких формуються сюжетні лінії, здійснюється характеристика персонажів, дається оцінка зображуваному.

Важлива роль у процесах текстотворення належить контрасту, який цілком справедливо вважають семантико-функціональною основою художнього цілого, композиційно-стильовим засобом його організації, оскільки, базуючись на антитетичному принципі сприйняття світу, протиставленні полярних змістово-логічних планів оповіді, він здатен рухати сюжет, слугувати для характеристики персонажів, кваліфікуючи їх зі знаком «+» чи «-».

Проблема контрасту неодноразово потрапляла в поле зору дослідників. Так, аналізуючи цей «композиційно-стилістичний принцип розгортання мовлення» [10, с. 292], мовознавці здебільшого акцентують на антонімії, зреалізованій у таких фігурах мови, як антитеза та оксиморон: Н. Бобух досліджує антоніми в українській поетичній мові [1], Н. Бойко вивчає українську експресивну лексику загалом та актуалізує контраст як засіб формування ідіолекту Євгена Маланюка зокрема [2; 3], Н. Буланович акцентує на контрасті як змістовій категорії тексту [4], Н. Векуа розглядає антонімію як лексико-семантичне явище [5], Н. Гриня окреслює лінгвопрагматичні особливості контрасту в сучасному англомовному

прозовому дискурсі [6], В. Кажан та Р. Калініна зосереджуються на антонімічному контрасті в прозі В. Шевчука [8], К. Лотоцька наголошує на когнітивних, функціональних та мовних аспектах аналізу антитези [9], Р. Стефурак пише про лексико-семантичний контраст як конститутивний елемент поетичного тексту Б. Томенчука [11] тощо. Контраст традиційно розглядатимемо як стилістично-композиційний засіб, що базується на динамічному зіставленні двох смислових площин викладу. Що стосується засобів вираження контрасту, то нам найбільше імпонує бачення Р. Стефурак, яка стверджує, що контрастність на лексико-семантичному рівні у творі виявляється не тільки через традиційні протиставлення слів, оксиморонні конструкції та антитези, хоча саме вони є найчастотнішими. Контраст також твориться через зіткнення слів різного стилістичного забарвлення, через взаємодію активного й пасивного словникового складу, через поєднання застарілих слів із новотворами. Усі ці мовні засоби формують додаткові смислові протиставлення, збагачуючи образну систему твору [11, с. 63].

Звичайно, усі традиційно виділювані засоби повною мірою представлені у романі Дари Корній «Троян-зілля», однак ми хотіли б наголосити на контрастотвірному потенціалі стійких сполучень слів, їх ролі у творенні й розгортанні художнього цілого. Стійкими в статті вважатимемо фразеологічні одиниці, паремії, прецедентні тексти культури тощо, здатні виходити на реєстр контрастеми, під якою розуміємо «упорядковану композиційно-стилістичну структуру, у якій ефект контрасту експілкується як мовними одиницями лексико-семантичних та синтаксичних моделей, так і їх стилістичними засобами» [6, с. 72].

Метою статті є з'ясування функційного навантаження стійких сполук як конденсаторів контрастотворення в сучасному прозовому тексті Дари Корній «Троян-зілля», окреслення їх семантичних особливостей. Досягнення мети вимагає вирішення таких завдань: 1) проаналізувати фразеологізми як засоби формування контрасту в романі; 2) окреслити функції, які виконують стійкі сполучення слів у канві художнього тексту.

Методи та методики дослідження. Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, що поєднує такі методи: описовий (застосовано для систематизації та характеристики стійких сполучень слів, що виражають контраст у романі «Троян-зілля»); метод контекстуального аналізу (використано для з'ясування особливостей функціонування фразеологізмів у конкретних текстових фрагментах роману, що допомогло визначити їхню роль у створенні контрастних образів та ситуацій); компонентного аналізу (використано для визначення семантичних складників фразеологізмів та встановлення характеру протиставних відношень між ними); лінгвостилістичного аналізу (дозволив визначити стилістичні функції контрастних стійких сполучень слів у художньому тексті та їхню роль у формуванні індивідуального стилю письменниці).

Результати та дискусії. Фразеологізми – виразники мовної ментальності, адже в них закладено спосіб мислення етносу, особливості його сприйняття світу. Переоцінити їх роль у структурі художнього тексту важко, адже, актуалізуючись в ньому, стійкі сполучення слів, з одного боку, є репрезентантами ідіостилу автора, а з іншого, – насичують художній текст етносимволами, ключовими етноконцептами, декодування яких значно розширює смислові рамки художнього цілого, наповнює його образністю.

У мовознавстві фразеологізм розглядають як особливу мовну одиницю, що складається з кількох слів, але функціонує як єдине ціле. Хоча компоненти фразеологізму оформлені окремо, вони утворюють неподільну смислову та синтаксичну єдність. Така єдність виникає внаслідок складної взаємодії мовних одиниць на різних рівнях – лексичному, морфологічному та синтаксичному. При цьому значення фразеологізму не дорівнює простій сумі значень слів, що входять до його складу.

Контрастотвірний потенціал стійких сполучень слів виявляється через їх реалізацію на рівні характеристики персонажів, ситуацій або умов, емоційних станів, створення гумористичного ефекту, підкреслення культурних відмінностей тощо.

Так, у художньому тексті «Троян-зілля» Дара Корній використовує фразеологізми з метою характеристики персонажів, наділяючи їх рисами, особливостями поведінки, мовлення, що роблять образи яскравими та впізнаваними. Стійкі сполуки слів можуть вказувати на соціальний статус і походження героїв тексту, їх особисті якості, рівень освіченості, емоційний стан та темперамент, моральні цінності та погляд на життя тощо, водночас наголошуючи на відмінностях між персонажами та виходячи на реєстри контрастеми. Порівняймо:

«Але як **не довіряти**? Він батько спадкоємця моєї імперії. Тому що твій син має стати спадкоємцем усього того, що я всеньке своє життя будував і розвивав. Я ж не для себе старався, ти знаєш. І я справді **сліпо довіряв** Ростиславу. Він **став** моєю **правою рукою**, а потім і **очима**» [7, с. 198].

У наведеному текстовому сегменті актуалізовано фразеологічні одиниці, які характеризують одного з головних героїв тексту – батька Вероніки: *сліпо довіряти* – повністю поклатися на когось без сумнівів і підстав; дозволити *стати правою рукою* – стати найближчим і найнадійнішим помічником, на якого можна поклатися в будь-якій ситуації; *стати очима* – стати помічником або посередником при сприйнятті інформації. Чинником, що об'єднує всі фраземи, є ключове слово *довіра*, а контрастність виявляється на рівні словофразеологізм: *не довіряти* – *довіряти*. Порівняймо ще:

«...Скажу тільки, що ще рік такої **довіри** з мого боку до любого зятя – і на нашій фірмі можна було б **поставити хрест**. Результати аудиту довели мене до лікарні, де я мало не здох, тому що **обвели кругом пальця** не якогось **зеленого пацана**, а завжди обережного й **недовірливого Януша Вишневецького**» [7, с. 193–194]. Контекстуально фразеологізм *обвести кругом пальця* протиставляється лексемі *довіра* й підсилюється стійкими сполуками: *поставити хрест* – відмовитись від чогось, втратити надію, *зелений пацан* – хтось недосвідчений, тобто висновується домінуючий смисл: головний герой, Януш Вишневецький, занадто довірився своєму зятеві, тому мало не втратив усе.

Фразеологізми можуть також бути репрезентантами емоційного стану героїв. Наприклад:

«І вона **переконана**, що, якби татко заборонив зустрічатися і згодом одружуватися з Ростиком, вона б послухала. Тільки батечко дуже **любив** і знав, що **розбивати серце** єдиної ідеальної донечки – то великий гріх» [7, с. 29].

Фразеологізм *розбивати серце* протиставляється слову *любити*, тим самим характеризуючи стосунки батька і дочки: той, хто любить, не прагне завдавати емоційного болю, адже вважає завдання страждань гріхом.

Порівняймо ще: фразеологічна одиниця *збирати себе до купи* (повернутися до нормального життя, відродитися, одужати) дисонує зі словом *вбиває* [7, с. 55]; *дороги розійшлися* (припинення стосунків через життєві події чи розбіжності в поглядах) протиставляється *ввірватися в життя* (раптово з'явитися у чиємусь житті) [7, с. 6]; *жити в шкаралупі* (не виходити за межі власних інтересів, замкнутися в собі) контрастує з *не виходити до людей* [7, с. 18]; *піти за межу* (померти) дисонує з *жити* [7, с. 22]; *не змогла відірвати ніг від землі, наче вросла в ґрунт* (стояти непорушно) – *підступитись ближче, кинутись вперед* [7, с. 24]; *ішла під вінець* (одружувалась) – *переживала гучне розлучення* [7, с. 28]; *жили вони в злагоді та любові, горя не знали*» (традиційна формула-кліше, характерна для казкового нарративу, що символізує щасливе, безтурботне життя) – *постукало лихо* (біда, нещастя) [7, с. 281].

Як бачимо, важливою рисою фразеологічних одиниць є їхня експресивність та здатність влучно характеризувати явища чи поняття через образне найменування. Особливо варто

відзначити потужний потенціал фразем у створенні контрастних значень та смислових протиставлень у тексті. Тобто простежуємо здатність стійких одиниць виконувати в тексті **характеротвірну** функцію.

Порівняймо: «*Воно знесилює ворога, тимчасово **відбирає в нього міць**, і знадобиться багато часу, поки Полудниця знову **почуватиметься на силі***» [7, с. 267]. Наведений сегмент на рівні протиставлення «фразеологізм – фразеологізм» демонструє образотвірний потенціал стійких сполук *відбирає міць* (позбавляти сили, могутності) та *почуватиметься на силі* (відновити могутність, стати сильним). У тексті відображено контраст між втраченою та відновленою силою демонологічної істоти Полудниці, продемонстровано градацію в описі послаблення ворога – деталь, яка не тільки творить текст, а й надає образів нових характеристик, вказує на його вразливість.

Порівняймо ще: «*Коли ти називаєшся Іваном Голопупенком, сином свинопаса й доярки, то будь хоч **помазаником Божим** і наймудрішим на землі, тебе ніхто не слухатиме*» [7, с. 27]. В аналізованій лексії контрастність виявляється через протиставлення високого і низького стилю, зіставлення біблійної фразеології та просторічного прізвища: Іван Голопупенко (антропонім має іронічно-зневажливе забарвлення та підкреслює просте походження персонажа) не може бути *помазаником Божим* (обраний Богом правитель, особа з вищою владою).

Підкреслимо: характеротвірна функція розкриває суперечності в описі персонажів, показує розвиток образу в динаміці, підкреслює внутрішні конфлікти та взаємодію між дійовими особами.

Стійкі сполучення слів здатні привносити у текст додаткові смислові відтінки та сприяти характеристиці персонажів, акцентуючи на моментах, які виявляються сутнісними для розвитку сюжету. Вони підкреслюють конфліктні ситуації, загострюють драматичні моменти. Тобто спостерігаємо реалізацію **функції динамізації сюжету**. Порівняймо: «*Павло з розпачу, що ніяк дружині не вгодить, **до оковитої причастився**. А що жінка все до копійки в нього забирала, то він, щоб угамувати внутрішнього алкодемона, узявся красти. У матері соромився грошей просити, то **по людських кишнях лазив** і по подвір'ях <...> Правда, після відбування **пити зав'язав** <...> Павло **таки взявся за голову**, навіть непогано став заробляти, тому що в тюрмі ремесла навчився*» [7, с. 176].

В аналізованому сегменті спостерігаємо формування контрастності на рівні «фразеологізм – фразеологізм»: *причастився до оковитої – пити зав'язав, по людських кишнях лазив – взявся за голову*, тобто маємо фразеологічну антонімію, що визначається як взаємодія двох чи більше фразеологізмів, які, маючи спільну основу, виражають протилежні значення. Такі вислови описують те саме явище з різних боків, підкреслюючи контрастність дій або характеристик, але не заперечуючи саме поняття.

Побудований на релігійній метафорі фразеологізм *причастився до оковитої* (пристрастився до алкоголю) протиставляється стилістично тотожному *пити зав'язав* (відмовився від вживання міцних напоїв), а негативно конотований *по людських кишнях лазив* (крав) – позитивно маркованому *взявся за голову* (схаменувся, почав жити розважливо). Зазначимо, що усі чотири фраземи вживаються переважно в розмовному стилі та мають яскраве експресивне забарвлення, формують образ персонажа (батька Ростислава) в динаміці та розгортанні: Павло проходить шлях від морального падіння до повного виправлення. На динамічність розповіді впливає дієслівна граматична структура стійких сполук, яка підкреслює антонімію між несприятливими життєвими обставинами та можливістю їх повного подолання.

Порівняймо ще: «*Їхня чиста врода та молодість постійно нагадували молодиці про літа, що не **стоять на припоні** та прудкими конями мчать вперед, лишаючи на обличчі,*

навіть найпрекраснішому, зморшки-оранки, в очах зрілість, а на серці камінь... А літа ж утікають... Уже он сивина проситься в коси...» [7, с. 282].

Наведена лексія демонструє майстерне накладання народнорозмовної образності та літературної традиції, створюючи багатозарову метафоричну картину плинності часу. Авторка органічно вплітає фразеологічні одиниці в текст, демонструючи динамізацію сюжетної лінії, підкреслюючи тему неблаганного плину часу. Стійка сполука *не стоять на припоні* (контекстуально – час невпинно спливає) контрастує з *на серці камінь* (важкий душевний стан, туга) як відображення у тексті динаміки-статичності: розгорнута метафора, що персоніфікує час (*літа прудкими конями мчать*), має наслідком *зморшки-оранки* та *сивина проситься в коси* – персоніфіковані в креативному авторському конструкті ознаки старіння.

Як бачимо, наведені вище сегменти демонструють співдію різних функцій (характеротвірної, динамізації сюжету, текстотвірної), адже тільки накладаючись, мовні засоби здатні формувати глибинні пласти художнього тексту, сприяти його полівекторності й, відповідно, множинності інтерпретацій.

Стійкі сполуки слів здатні формувати підтекст, створюючи додаткові смислові плани, розширюючи інтерпретаційне поле та поглиблюючи зміст художнього цілого. Такі процеси уможливлються через перенесення знаків, притаманних носіям інших культур, та водночас роблять їх упізнаваними, тобто спостерігаємо реалізацію ще однієї функції – **атракційної**. Так, наступний сегмент демонструє контрастотвірний потенціал одразу двох стійких сполучень слів: *перед самісіньким носом* та *Капітан Очевидність*. Якщо фразеологічна одиниця *перед самісіньким носом* (близько, поряд) контекстуально протиставляється у *потаємних сховищах, заплутаних лабіринтах, у тунелях і навіть на вершинах гір* (далеко) – маємо антиномію на рівні «фразеологізм – словосполучення, речення», і представляє уснорозмовне мовлення, то *Капітан Очевидність* репрезентує англomовний дискурс та використовується в жартівливому іронічному або саркастичному контексті, вказуючи на особу, яка не додає до розмови нічого нового чи корисного, а просто повторює відомі, очевидні речі. Проілюструймо:

«Інколи очевидне просто лежить на поверхні, тому ти його не бачиш, натомість вишукуєш там, де, здається, йому саме місце, – у потаємних сховищах, заплутаних лабіринтах, у тунелях і навіть на вершинах гір. А воно перед самісіньким твоїм носом, як Капітан Очевидність» [7, с. 181].

Висновки. Отже, фразеологічні одиниці, здатні формувати контраст у художньому цілому, виконують кілька важливих функцій. По-перше, вони беруть активну участь у творенні тексту, тобто реалізують **текстотвірну** функцію, яка є наскрізною та виявляється в кожному текстовому сегменті. По-друге, допомагають розкрити характери персонажів, даючи їм як позитивну, так і негативну оцінку. По-третє, вони привертають увагу читача до ключових моментів твору, спонукаючи його до глибшого осмислення не лише окремих фразеологізмів, а й цілого тексту. По-четверте, вони інтенсифікують сюжет, посилюють емоційну напругу та створюють кульмінаційні моменти.

Роман Дари Корній «Троян-зілля» демонструє широке використання фразеологізмів для створення контрасту, причому більшість із них має народнорозмовне походження. Ці стійкі сполучення збагачують художній текст додатковими смисловими відтінками, які розкриваються лише за умови ретельного аналізу та правильного тлумачення. Таким чином, фразеологізми одночасно формують текстову тканину, створюють образи та привертають увагу читача. Повне розуміння їхньої ролі як у творенні окремих образів, так і всього тексту вимагає від читача вдумливого підходу та глибокого осмислення.

Обсяг статті накладає обмеження на виклад матеріалу, тому в перспективі цікаво було б розглянути роль засобів формування контрастності, зокрема стійких сполучень слів, у творенні ідіостилю автора.

Література:

1. Бобух Н.М. Семантико-стилістичні функції контрастивів у художньому тексті Івана Нечуя-Левицького. *Лінгвістика*. 2019. № 2 (41). С. 119–128.
2. Бойко Н.І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
3. Бойко Н.І. Контраст як ознака ідіолекту Євгена Маланюка. *Культура слова*. 2018. № 89. URL: <https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2018-2/zbirnyk-kultura-slova-89-2018/kontrast-yak-oznaka-idiolektu-yevgena-malanyuka.html> (дата звернення: 05.10.2022).
4. Буланович Н.О. Контраст як змістова категорія тексту. *Англістика та американістика*. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. Вип. 3. С. 18–22.
5. Векуа Н. Антонімія як лексико-семантичне явище. *Дивослово*. 2007. № 6. С. 26–32.
6. Гриня Н.О. Семантичні та композиційні типи контрасту в сучасному художньому дискурсі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2013. Вип. 17. С. 186–189.
7. Дара Корній. Троян-зілля : роман. Харків : Віват, 2021. 304 с.
8. Кажан В.І., Калініна Р.П. Антонімічний контраст у прозі В. Шевчука. *Філологічні студії*. 2010. Вип. 4. С. 73–83.
9. Лотоцька К. Антитеза: когнітивні, функціональні та мовні аспекти аналізу. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мовознавство»*. 2002. № 2 (8). С. 93–99.
10. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
11. Стефурак Р.І. Лексико-семантичний контраст – конститутивний елемент поетичного тексту Богдана Томенчука. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2021. Том 32 (71). № 2. Ч. 1. С. 62–66.

References:

1. Bobukh, N.M. (2019). Semantyko-stylistychni funktsii kontrastyviv u khudozhnomu teksti Ivana Nechuia-Levytskoho [Semantic and stylistic functions of contrastives in Ivan Nechuy-Levytsky's literary text]. *Linhvistyka*, 2(41), 119–128. [in Ukrainian].
2. Boiko, N.I. (2005). Ukrainska ekspresyvna leksyka: semantychnyi, leksykohrafichnyi i funktsionalnyi aspekty [Ukrainian expressive vocabulary: semantic, lexicographic and functional aspects]. Nizhyn: Aspekt-Polihraf. [in Ukrainian].
3. Boiko, N. (2018). Kontrast yak oznaka idiolektu Yevhena Malaniuka [Contrast as a feature of Yevhen Malaniuk's idiolect]. *Kultura slova*, 89. Retrieved from: <https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2018-2/zbirnyk-kultura-slova-89-2018/kontrast-yak-oznaka-idiolektu-yevgena-malanyuka.html>. [in Ukrainian].
4. Bulanovych, N.O. (2006). Kontrast yak zmistova katehoriia tekstu [Contrast as a content category of text]. *Anhlistyka ta amerykanistyka*, 3, 18–22. [in Ukrainian].
5. Vekua, N. (2007). Antonimiiia yak leksyko-semantychny yavyshe [Antonymy as a lexical-semantic phenomenon]. *Dyvoslovo*, 6. [in Ukrainian].
6. Hrynia, N.O. (2013). Semantychni ta kompozytsiini typy kontrastu v suchasnomu khudozhnomu dyskursi [Semantic and compositional types of contrast in modern artistic discourse]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*, 17, 186–189. [in Ukrainian].
7. Kornii, D. (2021). Troian-zillia [Trojan-herb]. Kharkiv: Vivat. [in Ukrainian].
8. Kazhan, V.I., & Kalinina, R.P. (2010). Antonimichnyi kontrast u prozi V. Shevchuka [Antonymic contrast in V. Shevchuk's prose]. *Filolohichni studii*, 4, 73–83. [in Ukrainian].
9. Lototska, K. (2002). Antyteza: kohnityvni, funktsionalni ta movni aspekty analizu [Antithesis: cognitive, functional and linguistic aspects of analysis]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho*

pedagogichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia "Movoznavstvo", 2(8), 93–99. [in Ukrainian].

10. Selivanova, O.O. (2010). *Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia].* Poltava: Dovkillia. [in Ukrainian].

11. Stefurak, R.I. (2021). *Leksyko-semantychnyi kontrast – konstytutyvnyi element poetychnoho tekstu Bohdana Tomenchuka [Lexical-semantic contrast as a constitutive element of Bohdan Tomenchuk's poetic text]. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Zhurnalistyka, 32(71)(2.1), 62–66. [in Ukrainian].*

УДК 81'373:811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-10>

ЕТИМОЛОГІЧНО ГЕТЕРОГЕННІ НЕТРАНСПОНУЮЧІ ПОСТПОЗИТИВНІ ЕЛЕМЕНТИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Кечеджі Оксана

старший викладач кафедри перекладу

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ORCID ID: 0009-0001-0250-7361

Стаття присвячена дослідженню етимологічно гетерогенних нетранспонуючих постпозитивних елементів англійської мови, які відіграють важливу роль у її лексичній системі та відображають історичні процеси розвитку мови. У роботі було окреслено актуальність порушеної проблеми. Особливу увагу приділено аналізу походження цих елементів, їх структурної специфіки та функціонального навантаження в сучасній англійській лексиці. У роботі досліджено особливості формування постпозитивних елементів, які є прикладами етимологічно гетерогенних мовних впливів із реліктових мов, французької та інших. У статті висвітлено теоретичні підходи до дослідження постпозитивних конструкцій, проаналізовано найбільш продуктивні типи нетранспонуючих постпозитивних елементів, їх використання у контекстах різних галузей сучасного життя англomовного соціуму.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив встановити, що постпозитивні елементи не тільки зберігають історичні граматичні моделі, але й демонструють високу адаптивність у сучасному англomовному словотворі, особливо в спеціалізованих галузях, таких як медицина, технічна лексика тощо. Встановлено, що етимологічно гетерогенні словотворчі елементи виконують важливу семантичну роль, зберігаючи фокус на уточненні значення основної лексеми мови-реципієнта. У процесі аналізу було виявлено не тільки нові елементи, які з'явилися за останні декілька років, та їх здатність до інтеграції в нові сфери лексики та створення низки лексичних похідних, а й частотність використання вже наявних.

У висновку говориться, що вивчення постпозитивних елементів має перспективи у розширенні знань про мовні запозичення, механізми словотворення та еволюцію англійської мови. Результати статті можуть бути використані для створення більш точних лексиконів, що враховують функціональні зміни у словах. Крім того, аналіз дозволяє краще зрозуміти процеси словотворення в англійській мові, зокрема в спеціалізованих галузях.

Ключові слова: мова, вокабуляр, словотвір, лексичні інновації, нетранспонуючі елементи, постпозитивні елементи.

Kchedzhi Oksana

Senior Teacher at the Department of Translation

SHEI "Pryazovskyi State Technical University"

ETYMOLOGICALLY HETEROGENEOUS NON-TRANSPOSITIONAL POSTPOSITIVE ELEMENTS OF THE ENGLISH LANGUAGE: MODERN PATTERN AND TRANSLATION FEATURES

The article is devoted to the study of etymologically heterogeneous non-transpositional postpositive elements of the English language, which play an important role in its lexical system and reflect the historical processes of language development. The paper outlined the relevance of the problem

raised. Particular attention was paid to the analysis of the origin of these elements, their structural specificity and functional load in Modern English vocabulary. The paper investigated the features of the formation of postpositive elements, which are examples of heterogeneous linguistic influences of relic languages, French and others. The article highlights theoretical approaches to the study of postpositive constructions, analyzes the most productive types of non-transpositional postpositive elements, their use in the contexts of various branches of modern life of English-speaking society.

Analysis material allowed to establish that postpositive elements not only preserve historical grammatical models, but also demonstrate high adaptability in modern word formation, especially in specialized fields, such as medical, technical etc. It was found that etymologically heterogeneous word-forming elements perform an important semantic role, while maintaining a focus on clarifying the meaning of the main lexeme of the recipient language. The analysis revealed not only new elements that have appeared in the past few years and their ability to integrate into new areas of the lexicon, creating a number of lexical derivatives, but also the frequency using of already existing ones.

It was concluded that the study of postpositive elements has prospects in expanding knowledge about linguistic borrowings, word-formation mechanisms and the evolution of the English. The results of the article can be used to create more accurate lexicons that take into account functional changes in words. In addition, the analysis allows for a better understanding of the processes of word formation in in specialized fields.

Key words: language, vocabulary, word formation, lexical innovations, non-transpositional elements, postpositive elements.

Вступ. Англійська мова є однією з найбільш динамічних і глобально впливових мов світу, демонструючи унікальну гнучкість у формуванні та адаптації лексики. Одним із важливих аспектів її лексико-граматичної системи є використання постпозитивних елементів – компонентів, які приєднуються до основи, уточнюючи або розширюючи значення. Особливий інтерес становлять етимологічно гетерогенні постпозитивні елементи, оскільки вони є віддзеркаленням історичних і культурних впливів, що формували сучасну англійську мову.

Актуальність дослідження зумовлена швидким розвитком різних галузей суспільного життя що сприяє появі неологізмів, у тому числі й за участю морфем іншомовного походження, а також тим фактом, що етимологічно гетерогенні афікси є доволі численними та утворюють ряди лексичних інновацій. Саме тому певне коло питань залишається поза увагою науковців.

Наукова проблема полягає в тому, що постпозитивні елементи надають доволі об'ємний матеріал для лінгвістичних досліджень через їхню важливість для формування сучасної англійської лексики. Вивчення цих елементів є необхідним для розуміння механізмів словотворення, історичних запозичень та еволюції синтаксичних моделей. Крім того, сучасний стан англійської мови вимагає переосмислення традиційних підходів до аналізу цих явищ, особливо з урахуванням тенденцій до глобалізації та стандартизації мови.

Останні дослідження в галузі вивчення постпозитивних елементів англійської мови відображають різні ракурси аналізу. Наприклад, Pavlína Šaldová досліджує постмодифікацію, розглядаючи частотність постпозицій прикметників та їхню семантичну функцію, висвітлює семантичні зміни, які виникають через використання таких елементів у постпозиції, а також вплив текстових і референційних факторів на їхнє застосування [11]. Англomовні науковці, зокрема Laurie Bauer, акцентували увагу на ролі цих елементів у деривації, словозміні та зазначають, що «постпозитивні елементи в англійській мові є унікальним прикладом збереження історичних граматичних структур у сучасному словотворенні» [9]. У своїх дослідженнях Ingo Plag висвітлює сучасні підходи до аналізу словотвору,

включаючи постпозитивні елементи [7]. Питання дериватології, а саме аналіз функцій словотвору в породженні й структурі тексту, розглядаються в роботі В. Ґрещук та О. Ґрещук [1]. Л.А. Дмитрук приділяє увагу аналізу особливостей морфологічного словотвору в англійській мові в різні історичні періоди [2]. М.М. Полюжин аналізує функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення [4]. У своїх розробках Н.А. Лебедева, Г.А. Бевзо, Г.Д. Малінська також торкаються питання сучасного стану словотвору на стику лексичних систем англійської та української мов [3].

Мета і завдання статті полягають у такому: провести аналіз історичних джерел, визначити походження етимологічно гетерогенних постпозитивних елементів, простежуючи їхній шлях із латини, французької та інших мов до сучасної англійської; класифікувати постпозитивні елементи за їхньою функціональною, граматичною та семантичною роллю у словотворі; зробити опис сучасного стану узусу постпозитивних словотвірних елементів сучасної англійської мови та дослідити продуктивність їх використання; зробити корпусний аналіз, тобто визначити частотність і контексти вживання постпозитивних елементів у корпусах сучасної англійської мови.

Об'єктом дослідження є нетранспонуючі постпозитивні елементи англійської мови, предметом – структурні, семантичні та функціональні характеристики етимологічно гетерогенних постпозитивних елементів, їх вплив на формування лексем сучасної англійської мови.

Це дозволяє зосередитися на аналізі походження та типології постпозитивних елементів, їх ролі у сучасному словотворенні, прагматичних функціях у різних стилях мови, частотності та умовах вживання в сучасному англійському мовленні, а також висвітлити процедуру теоретико-методологічного питання дослідження.

Результати та дискусії. Англійська мова як глобальна мова спілкування демонструє динамічний розвиток граматичної та лексичної систем. Однією з ключових особливостей англійської є використання постпозитивних елементів – компонентів, що приєднуються до основи слова після кореня, модифікуючи його значення або функцію. Вони є частиною складної системи словотворення й словозміни. Зокрема, постпозитивні елементи, які не змінюють частиномовної належності основного слова, тобто є нетранспонуючими, становлять значний інтерес для дослідників завдяки їхньому етимологічному та функціональному різноманіттю.

У статті зроблено спробу аналізу етимологічно гетерогенних нетранспонуючих постпозитивних елементів англійської мови за їх етимологією та функціями з урахуванням сучасного стану словотвору англійської мови та їх узусу. Під нетранспонуючими постпозитивними елементами ми розуміємо морфеми, які додаються до кореня або основи слова, але не змінюють його частиномовної належності. Вони, як правило, модифікують значення слова або уточнюють його семантику.

Нетранспонуючі постпозитивні елементи вирізняються тим, що, будучи частинами слова або сталих сполук, вони не змінюють його частиномовної належності. Наприклад, у словах *attorney-general*, *court-martial* або *passer-by* ці елементи лише уточнюють або конкретизують значення основного слова. Однак, попри їхню поширеність у сучасній англійській мові, питання походження, функцій і ролі цих елементів залишається недостатньо дослідженим. Це стосується як історичних аспектів (етимологія, запозичення), так і сучасного використання в контексті лексикографії та словотворення.

Природа цих елементів є особливо цікавою, оскільки вони демонструють етимологічну гетерогенність. Багато з них походять із латини, грецької, французької, німецької, італійської та інших мов, що відображає багатокультурну історію англійської. Наприклад,

постпозитивні елементи на кшталт *-general*, *-martial* чи *-by* формують сталі конструкції, характерні для різних сфер вживання, таких як право, військова справа, повсякденне життя.

Етимологічно постпозитивні елементи англійської мови мають різноманітне походження, що пояснюється історичними процесами впливу інших мов, таких як латинська (*-abilia* – «будь-які речі, що пов'язані із пам'яттю або спогадами», який виокремився від лексичної одиниці латинського походження *memorabilia*), грецька (*-cracy* – «влада, група людей, яка має владу», *-naut* – «міфічний мореплавець»), німецька (*-burger* позначає «будь-який бутерброд»), італійська (*-azzi* був виділений в результаті етимологічної реконструкції лексичної одиниці італійського походження *paparazzi*), французька (*-preneur* – «підприємець») та інші.

У сучасній англійській мові нові суфікси з'являються нечасто, оскільки граматичні елементи на кшталт суфіксів зазвичай формуються поступово протягом тривалого часу. Проте за останні п'ять років через низку світових подій (COVID, політичні ситуації, демографічні зміни тощо) відбувся перехід на онлайн-навчання, збільшилась кількість працівників-фрілансерів, які працюють віддалено, з розвитком технологій, інтернет-культури, соціальних медіа та попкультури виникли певні нові тенденції в словотворенні. Деякі з нових або нещодавно популяризованих постпозитивних елементів мають запозичене або адаптоване походження.

Останнім часом спостерігається частотне вживання етимологічно гетерогенного елемента *-tok*, який є частиною лексеми китайського походження *TikTok*, що позначає відеоплатформу для перегляду коротких відео. За участю зазначеного елемента утворилась низка похідних: *booktok* (спільнота TikTok, присвячена обговоренню книг); *cooktok* (відео про приготування їжі); *artok* (артспільнота TikTok) тощо.

BookTok is also primarily made up of women, providing many with the opportunity to talk about literature without fear of being lectured or belittled [10].

Please leave a comment to let us know who your favorite creators are on CookTok, as well as interesting content or hashtags that you follow [5].

Наведені приклади показують, що постпозитивний елемент *-tok* приєднується до іменників, утворюючи іменники, які позначають спільноти за вподобаннями. У наведених прикладах постпозитивний запозичений елемент є нетранспонуючим, оскільки лексичні інновації, утворені за його участю, залишаються вихідною частиною мови: $N + -tok > N$.

Наш емпіричний матеріал свідчить про дуже продуктивний постпозитивний елемент *-fluencer*, який має латинське походження та позначає те, що впливає на людей чи події. Він став використовуватися в нових словах, що стосуються людей або явищ, які мають вплив у певних сферах. За участю *-fluencer* останнім часом утворилась низка похідних слів: *microfluencer* (людина з меншою кількістю підписників, але високим рівнем взаємодії з ними); *nanofluencer* (особа з дуже невеликою аудиторією, але має значний особистий вплив у певних нішах); *brandfluencer* (людина, яка активно просуває певний бренд або продукцію через свій вплив); *beautyfluencer* (блогер, що популяризує косметику та моду); *fitfluencer* (блогер у сфері фітнесу); *foodfluencer* (той, хто займається популяризацією їжі, рецептів, кулінарії).

With learning stations and snap-worthy activations throughout the space, our Galentine's Day event gave BeautyFluencers plenty to post [12].

Словотвірний елемент *-fluencer* додається до різних термінів для позначення людей або явищ, що мають значний вплив у своїй сфері, особливо у цифровому середовищі, утворює іменники та є нетранспонуючим.

Окрім нових словотвірних елементів, які з'явилися останнім часом, також спостерігається тенденція до формування лексичних інновацій за участю вже існуючих. Так, постпозитивний словотвірний елемент грецького походження *-phobia*, який використовується для позначення страху або неприязні до чогось, завжди маркувався частотністю свого використання в системі англійської мови. Аналіз лексичних інновацій останніх років свідчить про те, що він і дотепер зберігає свою актуальність і перебуває в центрі словотвору сучасної англійської мови. Останнім часом за участю постпозитивного словотвірного компоненту *-phobia* з'явилась низка похідних термінів, що відображають сучасні явища та тенденції, а саме страхи та занепокоєння, пов'язані з технологіями, соціальними мережами тощо: *nomophobia* (страх залишитися без мобільного телефону або втратити зв'язок через нього); *FOMOphobia* (страх пропустити важливу подію або можливість, пов'язаний із синдромом втрачених можливостей); *selfiephobia* (уникання або страх робити селфі, можливо, через невпевненість у собі або неприязнь до цієї практики); *technoferencephobia* (страх того, що технології втручаються в особисте життя або стосунки, викликаючи занепокоєння щодо їхнього впливу); *climacophobia* (страх сходження).

*A Social Media Outage Was Associated with a Surge in **Nomophobia**, and the Magnitude of Change in Nomophobia during the Outage Was Associated with Baseline Insomnia [6].*

Ще одним вже відомим елементом французького походження є постпозитивний *-preneur*, який активно використовується для позначення підприємців у нішевих сферах. Він, як і словотвірний елемент *-phobia*, також продовжує демонструвати активну участь в утворенні лексичних інновацій у сучасній англійській мові. Семантика інновацій за його участю не змінилася та позначає підприємницьку діяльність у певній галузі: *mompreneur* (мама-підприємець); *solopreneur* (одиначний підприємець, який працює сам); *techpreneur* (підприємець у галузі технологій) тощо.

*A mom with a million-dollar mindset, Kelisha Mills has conquered fear and overwhelm to become the ultimate **mompreneur** [8].*

Емпіричний матеріал свідчить про зростання інтересу до вивчення постпозитивних конструкцій у сучасній англістиці, особливо з огляду на їхні функціональні й семантичні особливості в різних регістрах і текстових жанрах.

Висновки. Етимологічно гетерогенні нетранспонуючі постпозитивні елементи відіграють важливу роль у формуванні лексичного запасу англійської мови. Їх багатство та варіативність відображають історичний розвиток англійської мови та забезпечують її гнучкість і адаптивність у сучасних умовах, зберігаючи при цьому історичну та етимологічну спадщину. Подальші дослідження в цій галузі сприятимуть глибшому розумінню мовних процесів та історичних впливів на англійську мову. Отже, необхідність дослідження етимологічно гетерогенних нетранспонуючих постпозитивних елементів зумовлена їхньою ключовою роллю у словотворенні, збереженні історичних мовних моделей і відображенні культурних впливів на розвиток англійської мови.

Результати дослідження підтверджують, що здебільшого корпус постпозитивних словотвірних елементів походить з реліктових мов та французької. Однак з огляду на те, що останніми роками з'являється численна кількість соціальних мереж, розширюється діапазон мов-донорів словотвірних морфем.

Перспективою подальших розробок є аналіз етимологічно гетерогенних постпозитивних словотвірних елементів певної галузі сучасного соціуму.

Література:

1. Грещук В., Грещук О. Словотвір і текст : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2022. 223 с.
2. Дмитрук Л.А. Особливості морфологічного словотвору в англійській мові в різні історичні періоди. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2022. Том 33 (72). № 2. Ч. 1. С. 127–135.
3. Лебедева Н.А., Бевзо Г.А., Малінська Г.Д. Порівняльна лексикологія української та англійської мов. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2022. Том 33 (72). № 2. Ч. 2. С. 45–52.
4. Полюжин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород : Закарпаття, 1999. 240 с.
5. Schnaubelt A. Cooktok. Creators and niche cooking communities on TikTok. URL: <https://vocal.media/feast/cooktok> (дата звернення: 05.01.2025).
6. Clocks Sleep. A Social Media Outage Was Associated with a Surge in Nomophobia, and the Magnitude of Change in Nomophobia during the Outage Was Associated with Baseline Insomnia. 2022 Sep 27. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9589948/> (дата звернення: 15.01.2025).
7. Ingo Plag. Word-Formation in English. *Cambridge University Press*. 2003. 240 p.
8. Kelisha Mills. *The Ultimate Mompreneur*. March 16, 2023. URL: <https://thebeyondwomanmag.com/kelisha-mills-the-ultimate-mompreneur/> (дата звернення: 14.01.2025).
9. Laurie Bauer. English Word-Formation. *Cambridge University Press*. 1983. 311 p.
10. Maisy Clunies-Ross. Opinion: BookTok and the future of media literacy. *The Collegian*. Nov 27, 2024. URL: <https://www.willamettecollegian.com/post/opinion-booktok-and-the-future-of-media-literacy> (дата звернення: 10.01.2025).
11. Pavlína Šaldová. Postpositives in English: in search of adjectives available. *Linguistica pragensia* 2021 (31) 2. P. 137–160.
12. Peter C. 3 Things We Learned from BeautyFluencers at Our Latest Event. March 2, 2023. URL: <https://www.landinginternational.com/3-things-we-learned-from-beautyfluencers-at-our-latest-event/> (дата звернення: 10.01.2025).

References:

1. Hreshchuk, V., & Hreshchuk, O. (2022). Slovtvir i tekst: Monohrafiia [Word formation and text: monograph]. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasyliia Stefanyka. [in Ukrainian].
2. Dmytruk, L.A. (2022). Osoblyvosti morfolohichnoho slovtvoru v anhliiskii movi v rizni istorychni periody [Features of morphological word formation in the English language in different historical periods]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33(72), 2(1), 127–135. [in Ukrainian].
3. Lebedieva, N.A., Bevzo, H.A., & Malinska, H.D. (2022). Porivnialna leksykolohiia ukrainskoi ta anhliiskoi mov [Comparative lexicology of Ukrainian and English languages]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33(72), 2(2), 45–52. [in Ukrainian].
4. Poliuzhyn, M.M. (1999). Funktsionalnyi i kohnityvnyi aspekty anhliiskoho slovtvorennia [Functional and cognitive aspects of English word formation]. Uzhhorod: Zakarpattia. [in Ukrainian].
5. Schnaubelt, A. (2025). Cooktok. Creators and niche cooking communities on TikTok [Elektronnyi resurs]. Retrieved from: <https://vocal.media/feast/cooktok> (date of access: January 5, 2025) [in English].
6. Clocks, S. (2022). A social media outage was associated with a surge in nomophobia, and the magnitude of change in nomophobia during the outage was associated with baseline insomnia. PMC. Retrieved from: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9589948/> (date of access: January 15, 2025) [in English].
7. Plag, I. (2003). Word-formation in English. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
8. Mills, K. (2023). The ultimate mompreneur. Retrieved from: <https://thebeyondwomanmag.com/kelisha-mills-the-ultimate-mompreneur/> (date of access: January 14, 2025) [in English].
9. Bauer, L. (1983). English word-formation. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].

10. Clunies-Ross, M. (2024). Opinion: BookTok and the future of media literacy. The Collegian]. Retrieved from: <https://www.willamettecollegian.com/post/opinion-booktok-and-the-future-of-media-literacy> (date of access: January 10, 2025) [in English].

11. Šaldová, P. (2021). Postpositives in English: In search of adjectives available. *Linguistica Pragensia*, 31(2), 137–160. [in English].

12. Peter, C. (2023). 3 things we learned from beautyfluencers at our latest event. Retrieved from: <https://www.landinginternational.com/3-things-we-learned-from-beautyfluencers-at-our-latest-event/> (date of access: January 10, 2025) [in English].

УДК 811.161.2'373.23

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-11>

ОНИМНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «КАТАНАНХЕ»

Крупеньова Тетяна

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
ORCID ID: 0000-0002-8616-4713

У статті розглянуто онімний простір роману Софії Андрухович «Катананхе», що є важливим елементом художньої структури твору. Ономастична лексика в тексті виконує функцію своєрідних орієнтирів, організовуючи просторово-часові координати твору. Власні назви активізують зв'язки між часом і простором у художньому наративі, що робить їх важливими для структурування сюжетної лінії та взаємопов'язаності текстових компонентів. Письменник створює художню модель світу, де межі часу й простору визначаються відповідно до авторського задуму і передаються не лише через описову лексику, а й через систему власних назв. Доведено, що власні назви виконують не лише номінативну, а й символічну, експресивну та інтертекстуальну функції. Антропоніми роману характеризуються високим рівнем семантичного навантаження, віддзеркалюючи глибинні риси характерів персонажів і підкреслюючи їхню роль у сюжеті. Топонімія твору ґрунтується на міських реаліях, що створює ефект документальної точності та занурює читача в атмосферу сучасного мегаполісу. Київ як місце дії постає не просто тлом, а важливим складником сюжету. Міфологічні та символічні оніми формують глибший пласт семантики, що доповнює загальну концепцію твору. Функціональність власних назв у тексті виявляється в їхній здатності слугувати засобами інтерпретації подій, ідентифікації персонажів і простору, а також створення додаткових конотацій. Імена персонажів та географічні назви формують уявний світ роману, допомагають розкрити характери героїв, а також надають тексту додаткової глибини. Проаналізовано, як власні назви формують смислові акценти та розширюють інтерпретаційні можливості тексту. Визначено роль онімів у творенні національної та культурної ідентичності, а також у побудові наративного простору.

Ключові слова: ономастика, антропонім, топонім, онімний простір, художній текст, власна назва.

Krupenyova Tetyana

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian philology and methods of teaching professional disciplines
South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky

THE ONYMICAL SPACE IN SOFIA ANDRUKHOVYCH'S NOVEL "KATANANJE"

The article examines the onymical space of Sofia Andrukhovych's novel "Katananje", which is an important element of the work's artistic structure. Onomastic vocabulary in the text serves as a kind of reference point, organizing the spatial and temporal coordinates of the work. Proper names activate the connections between time and space in the artistic narrative, which makes them important for structuring the plot line and the interconnectedness of text components. The writer creates an artistic

model of the world, where the boundaries of time and space are determined in accordance with the author's intention and are transmitted not only through descriptive vocabulary, but also through a system of proper names. It is proven that proper names perform not only nominative, but also symbolic, expressive and intertextual functions. The anthroponyms of the novel have by a high level of semantic load, reflecting the deep character traits of the work's characters and emphasizing their role in the plot. The toponymy of the work is based on urban realities, which creates the effect of documentary accuracy and immerses the reader in the atmosphere of a modern metropolis. Kyiv as a place of action appears not just as a background, but as an important component of the plot. Mythological and symbolic onyms form a deeper layer of semantics, which complements the general concept of the work. The functionality of proper names in the text is manifested in their ability to serve as means of interpreting events, identifying characters and space, as well as creating additional connotations. The names of characters and geographical names form the fictional world of the novel, help to reveal the characters of the heroes, as well as give the text additional depth. It was analyzed how proper names form semantic accents and expand the interpretative possibilities of the text. The role of onyms in creating national and cultural identity, as well as in building a narrative space, is determined.

Key words: *onomastics, anthroponym, toponym, onymical space, literary text, proper name.*

Вступ. Ономастика як розділ мовознавства досліджує власні назви (оніми) та їхню роль у мові й культурі. Літературна ономастика аналізує функції онімів у художніх текстах, їхній зв'язок із сюжетом, персонажами та загальним концептуальним задумом автора. Починаючи з другої половини ХХ століття і донині мовознавці приділяють значну увагу дослідженню власних назв у літературно-художніх текстах, оскільки вони є важливим елементом лексичної системи. В онімному просторі художнього твору власні назви набувають стилістичного й семантичного забарвлення, слугуючи потужним засобом експресії та відображаючи унікальність авторського ідіостилію. Онімна лексика в тексті виконує функцію своєрідних орієнтирів, організовуючи просторово-часові координати твору. Власні назви активізують зв'язки між часом і простором у художньому наративі, що робить їх важливими для структурування сюжетної лінії та взаємопов'язаності текстових компонентів. Письменник створює художню модель світу, де межі часу й простору визначаються відповідно до авторського задуму і передаються не лише через описову лексику, а й через систему власних назв. Ці оніми виступають своєрідними маркерами часу та локації, посилюючи ілюзію реальності подій. Важливим аспектом використання власних назв у художньому тексті є їхня здатність у стислій формі передавати необхідну інформацію про історичний період і місце дії. При цьому онімний простір тексту завжди суб'єктивований, оскільки його формування залежить від світогляду автора, його особистого досвіду та індивідуального бачення дійсності.

Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених різним аспектам онімії художнього твору (Л. Белей, Т. Гриценко, О. Карпенко, Ю. Карпенко, О. Климчук, Г. Лукаш, Н. Попович, Л. Селіверстова та ін.), питання взаємозв'язку власних назв як лінгвістичної категорії з хронотопічною структурою тексту залишається недостатньо вивченим. Досі бракує ґрунтовних досліджень, що розкривали б особливості взаємодії онімного простору з часопросторовою організацією літературного твору та специфіку їхнього співвідношення в межах наративу. Сучасна українська художня література є невичерпним полем для літературно-ономастичних досліджень. Актуальність статті зумовлена необхідністю комплексного аналізу онімного простору художнього тексту, а також дослідження масштабів дій і світоглядних орієнтирів як самого автора, так і його персонажів у часово-просторовому вимірі. Такий підхід сприятиме глибшому розумінню концептуальної картини світу, що

відображена у творі, та розкриттю ідейно-художньої цінності письменницької спадщини. Окрім того, актуальним залишається розгляд таких питань, як відмінність поетонімів від інших типів власних назв, особливості їхнього відбору та функціонування в художньому тексті, що, зокрема, набуває важливого значення при аналізі онімного простору роману Софії Андрухович «Катананхе» (2023), який став помітним явищем сучасної української літератури [1]. У ньому особливе місце посідає система власних назв, що виконує не лише номінативну, а й символічну, експресивну та інтертекстуальну функції. Імена персонажів (антропоніми) та географічні назви (топоніми) формують уявний світ роману, допомагають розкрити характери героїв, а також надають тексту додаткової глибини.

Метою статті є аналіз онімного простору роману «Катананхе», визначення його структурних особливостей, функціонального навантаження та взаємозв'язку з основними ідейно-тематичними домінантами твору. У процесі дослідження будуть розглянуті ключові антропоніми й топоніми роману, їхні значення та семантичні конотації, а також їхній внесок у загальну атмосферу та смислове наповнення тексту.

Сучасна українська література формується в умовах історичних змін, що зумовлює активні пошуки не лише на рівні жанрової структури, а й у мовному вираженні текстів. Особливу увагу серед цих мовних експериментів привертають авторські підходи до творення власних назв і специфіка їх функціонування в художньому творі. Оніми відіграють ключову роль у мовному оформленні концепції твору, визначаючи його індивідуально-естетичні засади. Водночас вони не лише органічно вплітаються у стилістичну систему тексту, сприяючи формуванню загальної образності, а й виступають універсальними маркерами часу та простору. Як вияв творчого задуму письменника власні назви в художньому тексті орієнтовані на читача, тому в процесі номінації автор враховує рівень підготовленості реципієнта та прагне максимально наситити онім інформаційним змістом. Власне ім'я в тексті здатне проєктуватися на свідомість читача, впливаючи на його сприйняття й інтерпретацію твору, адже саме через онім відбувається відтворення й осмислення художнього світу. Власні назви, що використовуються в художньому творі, є важливим об'єктом дослідження для ономастів. Обґрунтовуючи значущість аналізу онімної системи художнього тексту, Г. Бичик зазначає, що вони становлять невід'ємний компонент лексичної структури твору та разом з іншими мовними засобами «реалізують авторську концепцію світобачення, сприяють побудові художнього образу» [2, с. 339].

Літературна ономастика – порівняно молода галузь ономастики, яка має міждисциплінарний характер і охоплює комплекс питань, пов'язаних із такими гуманітарними дисциплінами, як лінгвістика, літературознавство, історія, етнографія та географія. Відмінною рисою цього напрямку є його інтегративний підхід: на відміну від інших галузей ономастики, що зосереджуються на вивченні окремих класів власних назв (наприклад, топоніміки, антропоніміки, гідроніміки тощо), літературна ономастика аналізує всі різновиди онімів у межах художнього тексту. Оскільки література відображає цілісну картину світу, літературна ономастика охоплює різні типи власних назв, акцентуючи увагу на тих, що найбільше сприяють розкриттю авторського задуму. Домінування певного класу онімів у тексті визначається низкою факторів, зокрема жанровою специфікою, тематичною спрямованістю твору, а також індивідуальним стилем письменника, його художньою майстерністю та творчими пріоритетами.

Власні назви в літературно-художньому творі мають низку специфічних рис, що відрізняють їх від реальних імен. Як зазначає Л. Литвин, існують такі особливості літературних онімів: «Вони позначають не реальні об'єкти чи осіб, а створені авторською уявою образи як вигаданих, так і реальних персонажів або предметів; характеризуються смисловою

динамікою, оскільки їхнє значення розгортається у процесі розвитку сюжету; окрім загальноприйнятих конотацій, мають додаткове значеннєве навантаження, яке формується в межах текстуального контексту; наділені образністю» [3, с. 7].

З кінця ХХ – початку ХХІ століття разом з поглибленням тематики та проблематики ономастичних досліджень відзначається вдосконалення та розширення термінологічного й концептуального апарату, а також формування інтердисциплінарного підходу до вивчення власних назв, що стало одним з найбільш продуктивних і перспективних напрямків. Ономастика поступово перетворюється на самостійну наукову дисципліну, що характеризується системним аналізом явищ і застосуванням методів, які базуються на культурно-історичному, історико-типологічному, соціально-історичному, етнографічному та мовознавчому підходах. Розвиток вітчизняної ономастики пов'язаний із розширенням тематики та проблематики досліджень власних назв, а також з посиленням уваги до теоретичних аспектів їх вивчення. На цьому етапі утверджується розуміння оніма як специфічного елемента, що має глибинну семантичну структуру, яка лежить в основі відмінностей семантико-денотативно-граматичного характеру, які виражаються в мовленні. Вивчення онімів на цьому етапі набуває концептуального характеру, оскільки науковці поєднують різноманітні підходи, такі як соціологічний, лінгвістичний, соціолінгвістичний, психологолінгвістичний, етнолінгвістичний, антропологічний, лінгвокраєзнавчий і структурно-семіологічний. Дослідження в галузі літературно-художньої ономастики сьогодні спрямовані на вирішення широкого кола питань, що стосуються використання власних назв у художньому тексті: специфіки літературних імен, їх функціонування та стилістичного навантаження в межах твору, а також експресивних можливостей онімів у творах різних жанрів (проза, поезія, драма), поглибленого аналізу онімного світу окремого письменника. Сучасна наука про різні групи онімів у художньому тексті є результатом тривалої та цілеспрямованої культурної й мовленнєвої діяльності авторів. Літературно-художня онімна система є динамічною і постійно перебуває в процесі еволюції, тому під час її дослідження важливо враховувати всі взаємозв'язки з іншими чинниками – як лінгвістичними, так і позалінгвістичними.

Здійснивши аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню творчості Софії Андрухович, можемо зазначити, що перші літературознавчі роботи зосереджуються на її дебютному романі «Сьомга» (2010), який став знаковим для української літератури 2010-х. Висвітлюється інтертекстуальність та стилістичні особливості твору, його жанрові інновації, а також використання постмодерністських прийомів. Аналізуючи тематичні напрями творчості письменниці, дослідники звертають увагу на глибокий психологізм, інтроспективність, а також використання елементів магічного реалізму та метафоричного осмислення реальності [4, с. 129]. Окремі дослідження спрямовані на аналіз онімного простору у творах Софії Андрухович. Важливою характеристикою творчості письменниці є жанрова гнучкість. Її творчість охоплює не тільки романи, а й поезію, есеїстику, переклади, що дозволяє дослідникам вивчати трансформації жанрових особливостей у межах одного авторського стилю. Творчість Софії Андрухович викликає значний інтерес серед науковців різних галузей літературознавства, зокрема в контексті постмодернізму, жіночої літератури та ономастики [5, с. 98]. Її романи та поезії відкривають нові перспективи для вивчення літературних процесів в Україні, створюючи підґрунтя для майбутніх наукових досліджень, що зможуть поєднати різні підходи та методи аналізу.

Роман Софії Андрухович «Катананхе» (2024) розповідає про життя звичайної київської родини, що складається з Лесі, Олекси, їхньої доньки-підлітка Таї та собаки Діни. Вони мешкають у типовій багатоповерхівці з квітучими клумбами перед під'їздом та затишними балконами, де вечорами можна насолоджуватися міськими пейзажами. Леся, прагнучи

зберегти молодість, надмірно зосереджується на своїй зовнішності. Її чоловік, Олекса, відчуває віддалення від дружини та шукає розради в стосунках з іншою жінкою на ім'я Жанна. Ці події призводять до напруження в родині та змушують кожного з героїв переосмислити свої почуття та стосунки. Події роману відбуваються в Україні після перемоги у війні та повернення всіх територій. Хоча герої не говорять прямо про війну, її наслідки відчуваються в їхніх діях та рішеннях, впливаючи на їхнє повсякденне життя.

Ім'я Леся є зменшувальною формою від Олександра або Лариса і асоціюється з відомою українською поетесою Лесею Українкою, що може надавати персонажу додаткових культурних конотацій, а також може підкреслювати внутрішню силу та стійкість героїні. *Олекса* – це українська форма імені Олексій, що означає «захисник» і може вказувати на роль персонажа як охоронця сімейних цінностей або традицій. *Тая* – зменшувальна форма від імені Тетяна або Таїсія, це ім'я може символізувати молодість, невинність або пошук власної ідентичності. *Діна* – кличка собаки, має біблійне походження і означає «суд» або «справедливість», що може символізувати певні риси характеру або роль тварини в сім'ї. Використання таких імен створює певний національний колорит і підкреслює зв'язок персонажів із українською культурою.

Дія роману відбувається в Києві, зокрема в районі Оболонь. Авторка детально описує місцевість, створюючи впізнаваний простір для читача. *Оболонь* – район Києва, відомий своїми набережними та сучасною архітектурою. Вибір цього району як місця дії може символізувати сучасність і динамічність життя героїв. *Київ* – столиця України, місто з багатою історією та культурою. Згадка Києва підкреслює національну ідентичність і культурний контекст подій. Топоніми в романі не лише окреслюють географічний простір, але й додають глибини символіці твору, підкреслюючи зв'язок між персонажами та їхнім оточенням.

У романі присутні відсилання до античної міфології, зокрема до міфу про Артеміду та Актеона. Ці міфологічні імена додають глибини та символізму до сюжету, підкреслюючи теми трансформації, покарання та спостереження. У творі міф про Актеона відіграє ключову роль, слугуючи символічним тлом для сучасної оповіді. За словами авторки, цей міф відображає ті переживання, через які зараз проходять українці. У міфі про Актеона йдеться про мисливця, який випадково побачив богиню Артеміду (Діану) під час купання. Розгнівана богиня перетворила його на оленя, і його власні пси розірвали його на шматки. У романі ця оповідь використовується як метафора для дослідження тем насильства, втрат, несправедливості та непередбачуваних змін, що виникають унаслідок травми. Отже, міф про Актеона служить символічним каркасом, через який авторка досліджує складні психологічні та соціальні теми, пов'язані з посттравматичним досвідом та особистими кризами героїв.

Назва роману «Катананхе» – це назва роду рослин, відомих своєю витривалістю та здатністю виживати в суворих умовах. Це може бути метафорою стійкості героїв перед життєвими випробуваннями. Термін «катананхе» походить від назви роду рослин родини айстрових. У романі це слово набуває символічного значення, пов'язаного з компульсією та неконтрольованими бажаннями. Софія Андрухович зазначає, що «найбезпосередніша конотація слова *катананхе* – компульсія. Цим словом можна описати все, що відбувається у тексті» [6].

Отже, онімний простір роману «Катананхе» є важливим елементом, який допомагає розкрити глибші смисли та підкреслити символіку твору. Власні назви у творі не лише виконують номінативну функцію, але й служать засобом глибшого розкриття характерів, тем та символіки, що робить роман насиченим та багатограним. Твір Софії Андрухович демонструє глибоко продуману ономастичну систему, що не лише надає художньому світові тексту автентичності, а й сприяє складнішій багаторівневій інтерпретації роману.

Перспективами дослідження є подальший аналіз онімної системи сучасної української прози, зокрема її зв'язку з хронотопом та стилістичною палітрою авторів, дослідження трансформації антропонімів у романах Софії Андрухович порівняно з творами інших українських письменників, розгляд інтертекстуальних аспектів власних назв у творі, зокрема їхньої взаємодії з літературною традицією та міфологічними мотивами.

Література:

1. Андрухович С. Катананхе. Київ : Комубук, 2024. 224 с.
2. Бичик Г.В. Способи номінації та функціонування власних імен у серії романів Ерін Хантер «Воїни». *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки»*. 2010. Вип. 89 (3). С. 338–341.
3. Литвин Л.В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів XIX–XX століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2006. 21 с.
4. Когут О. Міфологічний хронотоп роману Софії Андрухович «Фелікс Австрія». *Studia methodologica*. Тернопіль : Редакторсько-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 40. С. 128–134.
5. Гребенюк Т. Таємниця як рушій романної дії: «Фелікс Австрія» Софії Андрухович. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2016. Вип. 2. С. 97–101.
6. Письменниця Софія Андрухович – про новий роман «Катананхе», травму і тілесність. URL: <https://vogue.ua/article/culture/knigi/pismennicya-sofiya-andruhovich-pro-noviy-roman-katananke-travmu-i-tilesnist-55998.html>.

References:

1. Andrukhovych, S. (2024). *Katanankhe* [Catanankhe]. Kyiv: Komubuk. 224 s. [in Ukrainian].
2. Vychyk, H.V. (2010). *Sposoby nominatsii ta funktsionuvannia vlasnykh imen u serii romaniv Erin Khanter "Voiny"* [Modes of nomination and the functioning of proper names in Erin Hunter's series of novels "Warriors"]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Filolohichni nauky*. Vyp. 89 (3). S. 338–341 [in Ukrainian].
3. Lytvyn, L.V. (2006). *Onomastychna systema khudozhnoi prozy (na materialy frantsuzkykh romaniv XIX-XX stolit)* [Onomastic system of literary prose (based on the material of French novels of the 19th–20th centuries)]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.05. Kyiv. 21 s. [in Ukrainian].
4. Kohut, O. (2015). *Mifolohichni khronotop romanu Sofii Andrukhovych "Feliks Avstriia"* [The mythological chronotope of Sofia Andrukhovych's novel "Felix Austria"]. *Studia methodologica*. Ternopil : Redaktorsko-vydavnychiy viddil TNPU im. V. Hnatiuka. Vyp. 40. S. 128–134 [in Ukrainian].
5. Hrebenuk, T. (2016). *Taiemnytsia yak rushii romannoï dii: "Feliks Avstriia" Sofii Andrukhovych* [Mystery as a driving force in the novel's action: "Felix Austria" by Sofia Andrukhovych]. *Naukovyi visnyk Uzhhorod skoho universytetu. Seriiia : Filolohiia*. Vyp. 2. S. 97–101 [in Ukrainian].
6. *Pysmennytsia Sofii Andrukhovych – pro novyi roman "Katanankhe", travmu i tilesnist* [Writer Sofia Andrukhovych – about her new novel "Catananke", trauma and corporeality]. Retrieved from: <https://vogue.ua/article/culture/knigi/pismennicya-sofiya-andruhovich-pro-noviy-roman-katananke-travmu-i-tilesnist-55998.html> [in Ukrainian].

УДК 811.161

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-12>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ВАРІАНТИ ЛЕКСЕМИ «МІСТО» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Мікрюкова Катерина

кандидат філологічних наук, старший викладач

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ORCID ID: 0000-0002-0456-8432

Стаття присвячена дослідженню лексико-семантичних варіантів лексеми «місто» в українській мові. Подано дефініції термінів «лексема», «лексико-семантичне поле», «лексико-семантичний варіант», «сема». З'ясовано інтегральну сему лексико-семантичного поля «місто». На матеріалі аналізу словникових дефініцій виокремлено сім основних значень лексеми «місто»: великий населений пункт, жителі міста (як метонімічне утворення); адміністративний центр; промисловий центр; торговий центр; культурний центр; місцевість; місце, де відбувається базар. Окреслено коло лексем, максимально близьких за парадигматичними характеристиками та об'єднаних у межах лексико-семантичних варіантів лексеми «місто». Зафіксовано ядерні семи «населений пункт», «населений пункт / частина міста», «житло / приміщення / будівля / будинок», «населення / мешканці / жителі / представники міста», «місцевість» у межах лексико-семантичного варіанта «великий населений пункт, жителі міста (як метонімічне утворення)». Виокремлено ядерні семи «установа / організація / підприємство», «особи-керівники / адміністрація / органи», «адміністративно-територіальна одиниця / район / вулиця / площа», «характер поселення / розмір поселення» у межах лексико-семантичного варіанта «адміністративний центр». Визначено перспективи для подальшого дослідження в межах цієї теми.

Ключові слова: лексема, полісемант, лексико-семантичне поле, лексико-семантичний варіант, сема.

Mikriukova Kateryna

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

LEXICO-SEMANTIC VERSIONS OF THE LEXEME "CITY" IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the study of lexical-semantic variants of the lexeme "city" in the Ukrainian language. Definitions of the terms "lexeme", "lexical-semantic field", "lexical-semantic variant", "sema" are provided. The integral schema of the lexical-semantic field "city" has been clarified. Based on the analysis of dictionary definitions, seven main meanings of the lexeme "city" are singled out: a large settlement, city residents (as a metonymic entity); administrative center; industrial center; shopping center; cultural center; locality; the place where the bazaar takes place. A circle of lexemes that are as close as possible in terms of paradigmatic characteristics and united within the lexical-semantic variants of the lexeme "city" is outlined. The nuclear seven "locality", "locality / part of the city", "dwelling / premises / building / house", "population / residents / residents / representatives of the city", "locality" within the lexical-semantic variant "Large settlement" are recorded, residents of the city (as a metonymic entity). The core seven "institution / organization / enterprise", "persons-managers / administration / bodies", "administrative-territorial unit / district / street / square", "character

of settlement / size of settlement” within the lexical-semantic variant “Administrative center” are distinguished. Prospects for further research within this topic are identified.

Key words: *lexeme, polysemantic word, lexical-semantic field, lexical-semantic variant, sema.*

Вступ. Важливе місце в системі досліджень мовної системи посідає лінгвістична семантика. Лексика є складною та цілісною системою, що унеможлиблює вивчення всього її масиву, тому найдоцільнішим учені вважають поступовий аналіз окремих груп, компонентів лексичної системи, а отже, проблематика цього питання залишається актуальною. Найяскравіше ієрархічну структуру фрагментів лексико-семантичної системи та відношення традиційних мовних категорій виражає саме лексико-семантичне поле. Лексико-семантичним полем називаємо сукупність лексичних одиниць різної частиномовної належності, пов'язаних спільною семантикою й об'єднаних на основі парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних зв'язків. Існують різні погляди щодо одиниць, які утворюють лексико-семантичне поле: лексеми, семи, лексико-семантичні варіанти та словосполучення. Як стверджує О. Селіванова, лексема – це «абстрагована одиниця лексичного рівня системи мови в сукупності всіх лексико-семантичних варіантів, яка характеризується формально-граматичною та семантичною єдністю» [4, с. 322], лексико-семантичний варіант – це «конкретна репрезентація лексеми або семантики в мовленні; одне зі значень мовної системи» [4, с. 328], а сема – це «елементарний компонент значення як найменша розрізнявальна риса, об'єктивно притаманна денотату» [4, с. 632]. У нашому дослідженні спираємося на зазначені дефініції.

Актуальним проблемам ідентифікації внутрішньої структури та моделюванню лексико-семантичного поля присвячено дисертаційні роботи І. Багмут (лексико-семантичне поле звуконайменувань), Т. Ковальової (лексико-семантичні поля колоративів), В. Капась (лексико-семантичне та асоціативне поле «народ»), І. Ходаревої (лексико-семантичне й асоціативне поле «любов») тощо. Проблемами вербалізації лексико-семантичних полів займалися Ж. Тернова (вербалізація лексико-семантичного поля «індивідуальність особистості»), Є. Байтеряков (вербалізація лексико-семантичного поля «смерть»), Т. Нікульшина (вербалізація лексико-семантичного мікрополя «предмет») тощо.

Мета статті – дослідити лексико-семантичні варіанти лексеми «місто» в українській мові. Досягнення поставленої мети реалізовано шляхом вирішення таких основних завдань: з'ясувати дефініції понять «лексема», «лексико-семантичне поле», «лексико-семантичний варіант», «сема»; визначити інтегральну сему лексико-семантичного поля «місто»; окреслити та проаналізувати коло лексем, максимально близьких за парадигматичними характеристиками та об'єднаних у межах лексико-семантичних варіантів лексеми «місто».

Методи та методики дослідження. У дослідженні застосовано метод компонентного аналізу для дослідження семантики багатозначної лексеми «місто» та конкретизації семантичної структури номінацій на позначення міста.

Результати та дискусії. У лексичній системі мови поле «місто» представлене лексемою-полісемантом «місто» – іменником середнього роду однини. Полісемант – це багатозначне слово, здатне закріплювати у своїй семантичній структурі декілька понять. На рівні мовної ідентифікації лексико-семантичне поле «місто» – це сукупність лексикографічно зареєстрованих слів, словосполучень і фразеологічних одиниць, що називають і характеризують місто як з боку його локально-темпоральних і функціональних показників (культурний, адміністративний, торговий центр тощо), так і з огляду на його антропоморфну домінанту – населення. Усі складники лексико-семантичного поля об'єднані інтегральною

семою «великий населений пункт», за якою елементи поля виокремлюємо із загального масиву української мови.

Аналізуючи словникові дефініції, виокремлюємо сім основних значень лексеми «місто»: лексико-семантичний варіант 1 – великий населений пункт, жителі міста (як метонімічне утворення); лексико-семантичний варіант 2 – адміністративний центр; лексико-семантичний варіант 3 – промисловий центр; лексико-семантичний варіант 4 – торговий центр; лексико-семантичний варіант 5 – культурний центр; лексико-семантичний варіант 6 – місцевість; лексико-семантичний варіант 7 – місце, де відбувається базар. У нашому дослідженні зосередимося на описі першого та другого лексико-семантичних варіантів.

Окреслимо коло лексем, максимально близьких за парадигматичними характеристиками та об'єднаних у межах лексико-семантичного варіанта 1 *великий населений пункт, жителі міста (як метонімічне утворення)*. З огляду на основний критерій поля – наявність спільного семантичного стрижня та значеннєву амплітуду аналізованого лексико-семантичного варіанта – у його межах фіксуємо такі активні, ядерні семи, як власне «населений пункт», «населений пункт / частина міста», «житло / приміщення / будівля / будинок», «населення / мешканці / жителі / представники міста», «місцевість» та деякі інші, що перебувають на периферії значення (ілюстративний матеріал наводимо, зосереджуючись на характерних, показових лексичних маркерах).

Сему власне «населений пункт» ілюструють, зокрема, такі номени, як населений пункт – «*місце, заселене людьми (місто, село, селище і т. ін.)*» [5, с. 182], заселяти – «*займати приміщення під житло, проживати де-небудь; населювати якусь територію*» [5, с. 304], населення (зауважимо, що певні лексеми перебувають у зоні перетину декількох лексико-семантичних варіантів, наприклад, ілюстрації семи «населення / мешканці / жителі / представники міста» – «*люди, які проживають в якомусь одному місці*») [5, с. 183] та ін., що репрезентують різноманітні характеристики міста як такого. Сюди ж уналежнюємо і відповідні похідні на кшталт локальний («*який не виходить за певні межі, місцевий*» [5, с. 542]), передміський («*прикм. до передмістя*» [5, с. 170]), приміський («*розташований на околиці міста, в районі, що прилягає до міста*» [5, с. 674]), центральний («*який належить до центру міста, села і т. ін.*» [2, с. 1691]), загальноміський («*спільний для всього населення і всіх організацій цілого міста*» [5, с. 69]), заміський («*який відбувається за межами міста, пов'язаний з виїздом з міста*» [5, с. 212]), міжміський («*який існує, відбувається між містами*» [5, с. 728]), міський («*прикм. до місто*» [5, с. 728]), підміський («*те саме, що приміський*» [5, с. 457]), позаміський («*те саме, що заміський*» [5, с. 792]), міщанський («*прикм. до міщанин*» [5, с. 673]), великоміський («*стос. до великого міста*» [5, с. 320]), загородній («*який знаходиться на околиці міста, за містом; приміський*» [2, с. 385]), іногородній («*з іншого міста, чужоміський*» [2, с. 498]), містовий («*діал. міський*» [5, с. 751]), підгороддя («*діал. приміське село, передмістя*» [2, с. 951]), городок («*зменш.-пестл. до город*» [5, с. 136]), городський («*прикм. до город*» [5, с. 136]) тощо.

Сему «населений пункт / частина міста» виявляємо в лексемах, які переважно номінують локальні особливості міста як такого: околиця («*віддалена від центру частина населеного пункту*» [5, с. 673]), пристань («*вулиця міста або населений пункт, розташований на березі моря або річки*» [2, с. 1060]), центр («*місто, населений пункт, який має адміністративне, промислове, культурне тощо значення*» [5, с. 197]), передмістя («*житловий район, що прилягає до міста, але лежить за його межами*» [5, с. 170]), пригород («*населений пункт, розташований поблизу території міста; передмістя*» [2, с. 1047]), селище («*населений пункт міського типу, розташований поблизу міста або фабрики, заводу тощо*» [2, с. 1259]), середмістя («*центральна частина міста*»

[5, с. 135]), слобідка («**частина міста**, квартал, що зберіг історичну назву за професією, національністю людей, які жили колись там» [2, с. 1340]), слобода («іст. **частина міста**, квартал, де жили люди однієї професії, національності тощо» [2, с. 1342]), сторона («уживається в складі назв **частин міста**, розміщеного на березі річки, бухти тощо» [2, с. 1409]), вишгород («найвища **частина міста**, акрополь» [2, с. 161]), дитинець («**центральна** укріплена **частина** староруського міста, огорожена стінами; кремль, замок» [2, с. 300]), закуток («віддалена від центру **частина міста**, села та ін.» [2, с. 400]), квартал («**частина міста**, обмежена кількома вулицями, що перехрещуються // перен. про населення такої частини міста» [2, с. 532]), нетрі («2. перен. глуха, густо забудована, брудна, погано впорядкована для життя **частина міста**» [2, с. 782]), периферія («**частина країни, міста, села** тощо, віддалена від **центру**» [5, с. 325]), поділ («**частина** давньоруського міста, розташована біля підніжжя гори на низинному місці» [2, с. 999]), осередок («**місто, населений пункт**, що має адміністративне, промислове, культурне тощо значення для якоїсь місцевості, країни» [2, с. 858]) тощо.

Сема «житло / приміщення / будівля / будинок» є ключовою в лексемах, які доцільно згрупувати за такими ознаками:

а) загальні назви: житло – «**приміщення, пристосоване, признач. для життя людей; дім, оселя.** // Взагалі місце для проживання, перебування» [5, с. 533], приміщення – «**будівля, квартира** чи окрема **кімната**, в якій поміщається хто-, що-небудь, яка використовується для чогось» [5, с. 677], житловий масив («сукупність **житлових будинків, об'єднаних певним архітектурним задумом**» [5, с. 636]), жилплоща («**житлова площа** (пристосована, признач. для життя людей **площа будинку, квартири** тощо» [5, с. 533]), квартира («**частина житлового будинку**, що складається звичайно з однієї або кількох кімнат, кухні, передпокою тощо» [5, с. 130]), нежитлове приміщення («**приміщення, придатне лише для облаштування офісу, магазину, майстерні** тощо і не включене до **житлового фонду міста**» [2, с. 1049]);

б) назви частин житлових приміщень: балкон («**прибудований до зовнішньої стіни будинку** на повній висоті майданчик, огорожений поручнями (або низькими стінками) і сполучений дверима з внутрішнім приміщенням» [5, с. 97]), зал («**1. Велике приміщення** для багатолюдних зборів, засідань, занять тощо. **2. Заст. простора кімната в квартирі**, признач. для прийому гостей, розваг» [5, с. 179]), колісочна («**приміщення** (на перших поверхах **міських будинків**) для зберігання дитячих колясок» [2, с. 554]), котедж («невеликий, перев. заміський, **одноквартирний житловий будинок** із ділянкою землі» [2, с. 580]), лоджія («**приміщення** в загальному об'ємі **будинку**, відкрите з фасадного боку і огорожене парапетом або ґраткою, а також відкрита галерея, що прилягає до будівлі» [5, с. 540]), підвал («**приміщення** під першим поверхом будинку нижче рівня землі» [5, с. 401]), поверх («**частина будинку**, що включає низку приміщень, розташованих на одному рівні» [5, с. 643]), сіни («**нежила частина селянських хат і невеликих міських будинків**, яка з'єднує жиле **приміщення** з ґанком» [4, с. 1309]), тамбур («**прибудова біля входу в приміщення; сіни**» [5, с. 30]), хол («**великий передпокій у міських квартирах**» [4, с. 1673]);

в) характерологічні назви: апартаменти («**великі розкішні кімнати; розкішна квартира**» [5, с. 53]), дача («**літній будинок** для відпочинку **за містом**» [4, с. 274]), особняк («**будинок багатого власника, в якому живе одна сім'я**» [5, с. 779]), хмарочос («**дуже високий багатопверховий будинок** (переважно в американських містах)» [4, с. 1666]), бунгало («**легка позаміська будівля** з верандами» [4, с. 102]), небосяг («**дуже високий багатопверховий будинок; хмарочос**») [4, с. 748] та ін. Сюди ж уналежнюємо похідні лексеми

на кшталт багатоквартирний («*який має багато квартир (про житловий будинок)*» [5, с. 81]), малоповерховий («*який має невелику кількість поверхів*» [5, с. 611]) тощо;

г) функційні назви: гуртожиток («*приміщення для спільного проживання осіб, перев. тих, що працюють на одному підприємстві або вчаться в одному навчальному закладі*» [5, с. 197]), морг («*будівля, приміщення для трупів...*» [5, с. 800]) та ін.

Сему «населення / мешканці / жителі / представники міста» фіксуємо в лексемах, які можна розподілити на:

а) загальні назви: житель – «*той, хто взагалі десь живе*» [5, с. 532], мешканець – «*особа, що займає якесь приміщення як житло; жилець*» [5, с. 698], населення – «*люди, які проживають в якомусь одному місці*» [5, с. 183], обиватель («*заст. постійний мешканець якої-небудь місцевості, населеного пункту*» [5, с. 499]);

б) соціально орієнтовані назви: пан («*той, хто мав привілейоване становище в дореволюційному суспільстві, належав до забезпечених верств міського населення, інтелігенції*») [4, с. 880], міщанин («*у дореволюційній росії – особа, що належала до міщанства*» [5, с. 763]) та ін.;

в) територіально орієнтовані назви: городянин («*житель міста*» [4, с. 255]), містянин («*житель міста*» [5, с. 751]), передміщанин («*житель передмістя*») [5, с. 170] та ін.;

г) назви професій: градобудівник («*фахівець з градобудування; архітектор*» [5, с. 153]), городник («*ремісник-будівельник, який споруджував міські укріплення, огорожі*» [4, с. 255]), кондуктор («*працівник міського транспорту, що продає квитки й стежить за порядком у трамваї, тролейбусі, автобусі*» [4, с. 564]) та ін.

Сюди ж уналежнюємо відповідні похідні на кшталт городянський («*той, що належить або властивий міським мешканцям*» [4, с. 255]) тощо.

Наявність семи «місцевість» фіксуємо у таких лексемах: місце – «*певний пункт, площа, признач. для кого-, чого-небудь. 2. перев. мн. Певна місцевість. 3. тільки мн. Віддалені від центру, центральних організацій райони, організації, установи; периферія*» [5, с. 751], місцевість – «*те саме, що край*» [5, с. 753], край – «*місцевість, область, район і т. ін., що має певні природні й кліматичні особливості; сторона*» [5, с. 321], округа («*навколишня місцевість*» [5, с. 681]).

Лексико-семантичний варіант 2 характеризує місто як адміністративний центр, що репрезентовано такими лексемами: адміністративний – «*стос. до адміністрації (в 1 знач.)*» [5, с. 20], адміністрація – «*1. Керівний орган установи, організації, підприємства і т. ін. 2. збірн. Особи, що керують установою, організацією, підприємством і т. ін.*» [5, с. 20], район – «*адміністративно-територіальна одиниця в Україні, яка є складовою частиною областей великих міст*» [4, с. 1199], адміністративний центр – це «*поселення (населені пункти), які розташовані на території тієї чи іншої адміністративної одиниці та мають адміністративне значення*» [1, с. 8] тощо. Додамо, що Географічна енциклопедія України визначає адміністративний центр як «*поселення, що виконує функції загального адміністративного керівництва та/або зосереджує органи місцевого самоврядування різного територіального рівня. Адміністративний центр повинен бути тісно пов'язаний з усіма частинами своєї адміністративно-територіальної одиниці, мати достатній економічний, культурний та кадровий потенціал*» [3, с. 47].

Отже, враховуючи словникові дефініції, до лексико-семантичного варіанта 2 «Адміністративний центр» уналежнюємо лексеми, які містять вказівку на установу / організацію / підприємство, осіб-керівників / адміністрацію / органи, адміністративно-територіальну одиницю / район / вулицю / площу, характер поселення / розмір поселення.

З огляду на це можна розширити коло відповідних репрезентантів різноманітними лексемами, які, зокрема, можуть:

а) номінувати різноманітні конкретні установи: архів («**установа**, яка займається збиранням, упорядкуванням і зберіганням старих документів...» [5, с. 64]), гідрометслужба («**установа**, в якій систематично ведеться спостереження за станом погоди, режимом рік...» [5, с. 67]), емітент («**держава**, банк, **установа**, що проводить емісію» [5, с. 477]), колектор («**установа**, що займається збором і розподілом чого-небудь між підвідомчими організаціями» [5, с. 218]), лабораторія («**спеціалізована установа** або відділ установи, де проводяться експерименти, дослідження...» [5, с. 428]), адресний стіл («**установа**, в якій ведеться реєстрація мешканців даного міста й видаються довідки про місце їх проживання» [2, с. 14]), митниця («**установа**, що здійснює контроль за провозенням товарів через кордон і за оподаткуванням їх» [5, с. 721]), пароплавство («**установа**, що керує пароплавним транспортом» [5, с. 75]), радіокомітет («**установа**, яка здійснює організацію радіомовлення» [5, с. 431]), радіостанція («**установа**, яка здійснює передавання та приймання радіоповідомлень...» [5, с. 434]), телеграф («**установа зв'язку**, що приймає та передає такі повідомлення...» [5, с. 60]), телестудія («**установа**, що організовує телепередачі» [5, с. 63]), яхт-клуб («спортивна **організація**, яка об'єднує спортсменів, що займаються водним спортом» [5, с. 660]), уряд («державна **установа**» [5, с. 483]), санітарна станція («комплексний **заклад** у системі органів охорони здоров'я, що проводить санітарну роботу в місті, районі...» [2, с. 1215]), поштамт («центральна поштова **установа в місті**» [2, с. 1034]) та ін.;

б) подавати узагальнені номінації відповідних закладів: інституція («**установа, заклад**» [5, с. 34]), контора («**адміністративно-канцелярський відділ підприємства, закладу, установи або окрема установа з господарськими, фінансовими й т. ін. функціями**» [5, с. 268]), бюро («назва **керівного органу партії, організації, установи**» [5, с. 269]), контроль («**установа або організація**, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його» [5, с. 271]), міністерство («центральна **урядова установа**, яка відає окремою галуззю господарства або державного управління» [5, с. 742]), офіс («**установа**, контора, канцелярія якої-небудь фірми, підприємства, службове приміщення» [2, с. 868]), підприємство («окрема виробнича **установа** (завод, фабрика і т. ін.)» [5, с. 487]), управа («**установа**, яка займалася суспільними, становими та адміністративними справами» [5, с. 468]), установа («**організація** (з певним штатом службовців і адміністрацією), що відає якою-небудь галуззю (галуззями) народного господарства, торгівлі, культури, науки...» [5, с. 497]), спілка («**громадське об'єднання, організація**...» [5, с. 527]), домоуправління («**адміністративний орган** для керування жилим домом або групою жилих домів» [5, с. 366]), дума («представницький **виборний орган** центрального чи місцевого управління» [5, с. 434]), мерія («у деяких зарубіжних країнах – муніципальне **управління; приміщення цього управління**» [5, с. 678]), міліція («державний **адміністративний орган** у СРСР, що здійснює охорону громадського порядку в країні» [5, с. 737]), муніципалітет («**виборний орган** місцевого, переважно міського, **самоврядування**» [2, с. 696]), поліція («**система особливих органів державного управління для охорони безпеки існуючого ладу і встановленого порядку**» [5, с. 85]), рада («колегіальний **орган** якої-небудь організації, установи чи сама організація, установа...» [5, с. 426]), ратуша («в Україні та Росії у 18–19 ст. – один з **органів міського самоврядування**» [2, с. 1160]), суд («державний **орган**, який розглядає цивільні, кримінальні та деякі адміністративні справи» [5, с. 821]) тощо.

У межах цього ж лексико-семантичного варіанта виокремлюємо і лексеми, що називають «особу-керівника / адміністрації / органу», напр.: городничий («**службова особа**

(з дворян), що виконувала на території міста адміністративно-поліцейські функції» [2, с. 255]), градоначальник («**службова особа**, яка на правах губернатора стояла на чолі великого міста, що не підпорядковувалося керівникові губернії» [2, с. 258]), думець («**член державної або міської думи**» [2, с. 331]), лавник («іст. в Україні за середньовіччя – **член міського суду**» [2, с. 603]), мер («**голова міської адміністрації**» [2, с. 659]), староста («в Україні, Польщі та Великому князівстві Литовському (у 15–18 ст.) – **керівник місцевого міського чи сільського управління або самоврядування; вїт**» [2, с. 1374]) та ін.

Крім того, актуальним у межах цього ж лексико-семантичного варіанта уважаємо і виокремлення лексем на позначення «адміністративно-територіальних одиниць / районів / вулиць / площ», напр.: мікрорайон («первинна структурна **одиниця частини міста, селища, де, крім житлових будинків, розміщено торговельні підприємства, різні заклади...**» [2, с. 674]), окологород («**район міста, підвідомчий поліцейському наглядачеві**» [2, с. 837]), округ («**частина держави, що виділяється в окрему територіальну одиницю з адміністративно-політичною, господарською тощо метою**» [5, с. 681]), частина («**адміністративний район міста**» [2, с. 1705]), градоначальництво («**велике місто, виділене з губернії в окрему адміністративну одиницю**» [2, с. 258]), дільниця («**адміністративно-територіальна або виробнича одиниця**» [5, с. 306]), агломерація («**компактне розміщення міських поселень, об'єднаних у єдине ціле деякими зв'язками**» [2, с. 10]), столиця («**головне місто, адміністративно-політичний центр держави...**» [5, с. 726]); еспланада («**широка вулиця з алеями посередині**» [5, с. 488]), магістраль («**широка міська вулиця з великим рухом**» [2, с. 634]), майдан («**велике незабудоване місце в місті або селі; площа**» [2, с. 637]), набережна («**вулиця на березі ріки, моря**» [5, с. 12]), палац-парад («**заст. площа в місті або в фортеці, замку для навчання, огляду, параду військових частин**» [2, с. 876]), проспект («**широка і пряма міська вулиця**» [2, с. 1098]), ріг («**місце, де перетинаються дві вулиці...**» [5, с. 553]), узвіз («**вулиця, дорога, що мають підйом**» [5, с. 405]), тупик («**вулиця, провулок, що не мають наскрізного проходу...**» [5, с. 321]), брук («**дорога або вулиця (мостова), вимощена камінням**» [5, с. 241]) тощо.

Сему «характер поселення / розмір поселення» реалізовано в лексемах: автоград («**місто, що виникло на базі великого автомобілебудівного заводу**» [2, с. 6]), порт («**приморське місто, розташоване біля такої ділянки**» [2, с. 1028]), побратим («**перен. про місто, адміністративну територію, державне підприємство тощо, що вступило у відносини дружби та співпраці з подібними собі в іншій країні**» [2, с. 991]), повітове місто («**адміністративний центр повіту**» [2, с. 995]), поліс («іст. **місто-держава; особлива форма соціально-економічної та політичної організації суспільства**» [2, с. 1009]), повіт («**повітове місто**» [2, с. 995]), гавань («**місто з природною або штучно зробленою стоянкою для суден**» [2, с. 215]), місто-супутник («**місто, яке розташовується в приміській зоні великого міста й має з ним безпосередні виробничо-економічні та культурні зв'язки**» [5, с. 852]), мегаполіс («**місто з понад мільйонним населенням**» [2, с. 453]), містечко («**селище міського типу переважно в Україні та в Білорусі**») [5, с. 749].

До лексико-семантичного варіанта 2 уналежнюємо також похідні лексеми, зафіксовані практично щодо кожної з виокремлених семних моделей: думський («**стос, до державної або міської думи, зв'язаний з ними**» [2, с. 331]), мікрорайонний («**що стосується мікрорайону – первинної одиниці районування міста; призначений для обслуговування жителів мікрорайону**» [2, с. 674]), міськвиконком («**скорочення: міський виконавчий комітет**» [5, с. 754]), міськвно («**скорочення: міський відділ народної освіти**» [5, с. 754]), райвно («**скорочення: районний відділ народної освіти (як установа)**» [5, с. 441]), райвиконком («**скорочення: районний виконавчий комітет (як установа)**» [5, с. 441]), райрада

(«скорочення: **районна рада депутатів трудящих (як установа)**» [5, с. 443]), райспоживспілка («скорочення: **районна споживча спілка (як установа)**» [5, с. 443]), райфінвідділ («скорочення: **районний фінансовий відділ (як установа)**» [5, с. 443]), районувати («робити поділ певної території на **райони (адміністративні, промислові, економічні...)**» [5, с. 443]), першопрестольний («в якому був головний престол; який був найдавнішою **столицею (про місто)**» [2, с. 940]), столярний («заст. **столичний (про місто)**» [2, с. 1396]), столичний («який міститься, відбувається в **столиці...**» [5, с. 726]), містечковий («**прикм. до містечко**» [5, с. 749]), маломістечковий («**власт. для маленького містечка**» [2, с. 641]) тощо.

Висновки. Отже, констатуємо, що ядерну зону лексико-семантичного поля «місто» складають такі лексико-семантичні варіанти та відповідні семні моделі: «великий населений пункт, жителі населеного пункту», у межах якого максимально активними є семні моделі «населений пункт / частина міста»: приміський, міжміський, підміський, позаміський, пригород, периферія, середмістя, слобідка, заміський, загальноміський, городський; «населення / мешканці / жителі / представники міста»: городянин, містянин; «назви професій»: банкір, ресторатор та ін.; «адміністративний центр», у межах якого яскраво представлено семні моделі «установа / організація / підприємство»: поштамт; «особа / керівник / адміністрація / орган»: мер, міськвиконком, міськвно, муніципалітет; «адміністративно-територіальна одиниця / район / вулиця / площа»: бульвар, майдан, передмістя, проспект, район, столиця; «характер поселення / розмір поселення»: мегаполіс, великоміський, автоград. Перспективним для подальшого дослідження вважаємо аналіз семних моделей лексико-семантичних варіантів «промисловий центр», «торговельний центр», «культурний центр», «місцевість».

Література:

1. Адміністративно-територіальний устрій України: шляхи реформування : монографія. Київ : Геопринт, 2007. 365 с.
2. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
3. Географічна енциклопедія України : у 3-х т. / відп. ред. О.М. Маринич. Київ : «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1989. Т.1: А – Ж. 416 с.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
5. Словник української мови : в 11 т. АН УРСР / за ред. акад. І.К. Білодіда та ін.; Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: <https://sum.in.ua/>

References:

1. Administrativno-terytorialnyi ustroi Ukrainy: shliakhy reformuvannya : monohrafiia [Administrative-territorial structure of Ukraine: ways of reform: monograph]. Kyiv. : Neoprynt, 2007. 365 s. [in Ukrainian].
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk ukraïnskoi movy [A large explanatory dictionary of the Ukrainian language]. uklad. i hol. red. V. T. Busel. Kyiv, Irpin : VTF "Perun", 2007. 1736 s. [in Ukrainian].
3. Neohrafichna entsyklopediia Ukrainy [Geographical encyclopedia of Ukraine]: V 3-kh t. vidp. red. O. M. Marynych. Kyiv : "Ukrainska entsyklopediia" im. M.P. Bazhana, 1989. T.1: A-Zh. 416 s. [in Ukrainian].
4. Selivanova O.O. (2010) Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K. 844 s. [in Ukrainian].
5. Slovnyk ukraïnskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]: V 11 t. / AN URSR, In-t movoznavstva im. O.O. Potebni / [Redkol.: akad. I.K. Bilodid ta in.] Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. Retrieved from: <https://sum.in.ua/> [in Ukrainian].

УДК 821.162.3-31

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-13>

ФОРМУВАННЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ МОДЕЛІ У ЧЕСЬКІЙ ПРОЗІ 60-Х РР. ХХ СТ.

Палій Оксана

кандидат філологічних наук, доцент

доцент кафедри слов'янської філології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0002-3166-9423

Коротка мить творчої свободи 1960-х років, зокрема періоду «Празької весни», створила суспільний і духовний клімат, у якому став можливим натхненний діалог різних художніх поетик, жанрів і стилів. Однозначності ідеології була протиставлена багатозначність дійсності, соціальній машинерії і нав'язаному колективізму – особистий досвід людини, помилковій об'єктивності раціонального пізнання – ірраціональність, абсурд, фантазія і почуття. У статті здійснено огляд основних тенденцій розвитку чеської прози 1960-х років, окреслено її жанрову та тематичну структуру, розглянуто альтернативну поетику творів авторів «шістдесятників», новаторські прийоми розкриття соціальної, історичної, антивоєнної, антитоталітарної проблематики. Аналіз проведено на матеріалі прози Мілана Кундери, Богуміла Грабала, Йозефа Шкворецького, Ладіслава Фукса, Владіміра Парала – письменників, творчість яких стала потужним імпульсом для чеської культури на наступні десятиліття. Увагу зосереджено на текстах, які демонструють відхід від реалістичного зображення дійсності, формальні пошуки та жанрові експерименти, що підготували становлення постмодерністської моделі у чеській прозі.

Вибір теми й актуальність розвідки зумовлені відсутністю у вітчизняному літературознавстві досліджень чеської прози 60-х років ХХ ст., а також потребою осмислити генезу та процеси становлення чеського літературного постмодернізму. Альтернативний та експериментальний характер поетики чеських письменників оцінюється як передумова для виникнення постмодерного стану в літературі, що визначив плюралістичний світогляд авторів і вплинув на подальший розвиток постмодерністських тенденцій. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що елементи письма нового зразка, котре базується на деконструкції тексту, чеська література засвоювала вже у середині 1960-х років, коли для письменників-експериментаторів криза авторитетів була пов'язана переважно зі сферою офіційної культури та зумовлена прагненням до самостійних художніх пошуків.

Ключові слова: чеська проза, 60-ті рр. ХХ ст., покоління «шістдесятників», альтернативна література, постмодерністська модель письма.

Palii Oksana

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Slavonic Philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv

FORMATION OF THE POSTMODERN MODEL IN CZECH PROSE OF THE 1960S

The brief moment of creative freedom in the 1960s, particularly during the Prague Spring, fostered a social and cultural climate that enabled an inspired dialogue between diverse artistic poetics, genres, and styles. The unambiguity of ideology was contrasted with the ambiguity of reality;

social machinery and imposed collectivism were opposed by personal experience; and the false objectivity of rational cognition was challenged by irrationality, absurdity, fantasy, and emotion. This article reviews the main trends in the development of Czech prose during the 1960s, outlining its genre and thematic structures. It examines the alternative poetics employed by the “sixties” authors and the innovative methods they used to address social, historical, anti-war, and anti-totalitarian themes. The analysis focuses on the prose of Milan Kundera, Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký, Ladislav Fuks, and Vladimír Páral – writers whose works provided a significant impetus for Czech culture in the following decades. The focus is on texts that reflect a departure from realistic depictions of reality, formal experimentation, and genre innovation, all of which paved the way for the formation of the postmodern model in Czech prose.

The choice of this topic and its relevance stem from the lack of comprehensive studies on Czech prose of the 1960s in national literary scholarship, as well as the need to understand the genesis and developmental processes of Czech literary postmodernism. The alternative and experimental nature of the poetics employed by Czech writers is assessed as a foundational element in the emergence of the postmodern condition in literature. This condition shaped the pluralistic worldview of authors and significantly influenced the subsequent development of postmodern trends. The analysis concludes that elements of a new type of writing, rooted in the deconstruction of the text, were integrated into Czech literature as early as the mid-1960s. For these experimental writers, the crisis of authority was closely tied to the official culture and was driven by a desire for independent artistic exploration.

Key words: Czech prose, 1960s, “sixties” generation, alternative literature, postmodern model of writing.

Вступ. Проблема витоків чеського літературного постмодернізму є маловивченою не лише в українській славістиці, але й у чеському літературознавстві. Чеські науковці (А. Гаман, Г. Коскова, Л. Махала [5; 6; 8]) вважають, що 1960-ті роки мають ключове значення для формування постмодерністської парадигми у чеській літературі. «Жанрова відкритість, рухливість жанрових констант 1960-х може розумітися як чеська паралель постмодерних сумнівів про закритість структур у добу загальної „кризи системи” та „кінця сюжету”», – зазначає Г. Коскова [6, с. 146].

В Україні творчість окремих чеських авторів – представників покоління «шістдесятників» – стала предметом дисертаційних досліджень Ю. Федець [4], О. Палій [2], Г. Клічак [1], однак наразі відсутні комплексні дослідження прозового доробку письменників цієї доби, що створює **потребу** у вивченні літературних новацій чеських авторів у контексті культурних та суспільних трансформацій 60-х років ХХ ст. **Актуальним** є і звернення до передумов виникнення постмодерного стану в чеській культурі, який визначив особливості національної моделі чеського постмодернізму.

Мета розвідки полягає у визначенні основних тенденцій розвитку чеської прози 60-х років ХХ ст., які вплинули на становлення постмодерністської свідомості письменників та сприяли формуванню постмодерністської поетики. Серед **завдань** дослідження – аналіз творчості провідних представників покоління «шістдесятників». Увага приділяється інноваційним художнім підходам, естетичним принципам і змістовим особливостям їхніх творів, які стали базою для формування нової літературної парадигми. Для досягнення мети були застосовані традиційні культурно-історичний, системний і типологічний **методи** інтерпретації літературних явищ, а також деякі прийоми формального та структурно-функціонального аналізу художніх текстів.

Результати. Потужним тематичним джерелом прози 1960-х рр. була художня рефлексія недавніх подій комуністичного перевороту, встановлення тоталітарного режиму

та розчарування в ідеалах соціалізму. Питання дегуманізації, відчуження людини в соціумі набули більш особистісної, конкретної форми та містили сильний етичний компонент. Серед найбільш значимих творів соціально-критичного спрямування – «Година тиші» І. Кліми (1963), «Сокира» Л. Вацуліка (1966), «Смертельна неділя» Я. Путіка (1967), «За що помирають чоловіки» К. Пецки (1968). Письменники намагалися переосмислити власне комуністичне минуле, втрату ілюзій та ідеалів, передати гірке розчарування у вірі в перебудову суспільства.

Найбільший розголос отримав роман Мілана Кундери «Жарт» (1967). Роман засновано на принципі варіативності й розвитку мотивів зневіри, помсти, осквернення, забуття, втрати автентичності. Домінує тема парадоксальних стосунків поміж наміром, дією та їх наслідками, причому доба є каталізатором процесу, доведеного до абсурду. Анекдотичний сюжет еротичної помсти Кундера розвинув у велику тему боротьби людини та історії. Однак письменник не сприймає величність доби серйозно, показуючи її як сукупність випадкових подій і підсвідомих сексуальних спонук у політичних, релігійних, соціальних мотиваціях людської поведінки. Головний герой належав до генерації натхнених «будівників світлого майбутнього», яка намагалася поширити владу розуму на історію людства. Глибока іронія полягає в тому, що спроби упорядкування та планування історії призвели до ірраціональності ГУЛАГу, а гуманістична утопія вислала на каторгу мільйони людей. Кундера веде свого героя до самопізнання, до гіркового прозріння: він розчарувався у собі, не зміг зберегти власну автентичність і тому програв. Аналіз світоглядних засад, на яких ґрунтується перший роман письменника, дає підстави означити творчість Кундери 1960-х років як авторську художню свідомість, яка функціонує на межі двох епох – модерної та постмодерної. Реалістичний за поетикою, цей роман відображає світовідчуття прозаїка, близьке до епістемологічної невпевненості, яку характеризує відмова від історизму та детермінізму (див.: [3, с. 116–121]).

Протилежним тематичним полюсом соціально-критичної течії була проза з тематикою повсякденності, яка зверталася до проблеми особистого життя індивідуума. Тексти оповідали про екзистенціальну кризу людини в сучасному світі, конфлікт протистояння людської потреби у пошуку глибшого, духовного сенсу існування та матеріалізму епохи. Подібні мотиви пронизують збірки оповідань І. Кліми, М. Стоніша, новели А. Клімента, Я. Трефулки. Художня рефлексія інтимних і особистих стосунків стала плідним ґрунтом для письменницького експериментування зі змістом і формою.

У 1963 році вийшов прозовий дебют Мілана Кундери – «зошит» із трьох новел, що містив, за визначенням автора, меланхолійні анекдоти. Незабаром вийшли друга (1965) та третя (1968) збірки. Згодом сім із десяти оповідань були об'єднані у книжку «Смішні любові» (1970). В оповіданнях переважали іронічна тональність і акцент на комічному, відчувалося тонке глузування над заповідями соціалістичної моралі та лицемірного суспільного катехізису. Аналіз стосунків між чоловіком і жінкою, за Кундерою, є необхідною складовою частиною філософського переосмислення людської екзистенції, що досліджує можливість існування любові у світі, який перебуває у стані кризи. Оповідання свідчили про тогочасне життя набагато більше, ніж, на перший погляд, дозволяли їхні сюжети. Особливу увагу автор приділив викривальній силі еротичної сфери. Здавалося б, саме царина кохання повинна бути недоторканною імперією свободи, де людина може проявити себе такою, якою вона є, або такою, якою вона хотіла би бути. А втім, саме тут її чекають втрати і розчарування – сфера інтимних стосунків теж виявляється беззахисною перед впливом часу, ідеології та політичних режимів [3, с. 96–99].

Першими офіційно виданими творами Богуміла Грабала були збірки оповідань «Перлинка на дні» (1963) та «Пабітелі» (Pábitelé (1964). Назва – авторський неологізм.

У перекладі Ю. Винничука (2003) – «Вар'яти»). Героєм оповідань є особлива постать, своєрідний, створений автором тип (pábitel), яким Грабал позначає певну категорію людей – диваків і мрійників, що живуть ніби осторонь суспільних правил та за допомогою оповіді задовольняють власний творчий інстинкт, тікають від повсякденності у світ фантазій, перебільшень, міфів. Грабал звертається до тих лексичних пластів, що найбільш віддалені від офіціозу, – до сленгу, нецензурних виразів, мовних ситуацій, коли зникають соціальні бар'єри, а розмова перетворюється на неконтрольований автоматичний потік свідомості [4, с. 144]. Кульмінацією такого типу мовлення, балаканини про себе та ейфорії з власної оповіді є експериментальний твір «Години танцю для літніх і вмілиших» (1964), який синтаксично є одним незакінченим реченням на сімдесят сторінок. Монолог героя є заклинанням дійсності, перетворенням емпіричного досвіду на оповідь, переміщенням трагіки людської долі до гротескно-комічної площини. Такі оповідні стратегії випереджають постмодерністське «шизофренічне мовлення» (термін Ж. Дельоза і Ф. Ґваттарі), яке відрізняється відсутністю референта, порушенням логічних зв'язків між словами й речами та не відтворює реальність. Багатослівність – одна з прикмет поезики постмодернізму, так само як і прийоми колажу, монтажу, фрагментації і «тотального» цитування. На використанні цих технік побудовані й тексти Грабала 60-х років [7, с. 57]. У збірці «Оголошення про продаж будинку, в якому я більше не хочу жити» (1965) письменник пориває з традиційною сюжетною формою: розмови, спогади, газетні статті, уривки меню, преїскуранти, оголошення, натуралістичні замальовки нанизуються одне на одне, витворюючи безперервну полілінійну конструкцію.

Рушійною силою творчості Владіміра Парала стало бажання викрити стереотипність буття людини в умовах механізованої цивілізації, розкрити всі аспекти філософського поняття «відчуженість». Пародіюючи схему соцреалістичного роману 1950-х, автор представив абсолютно новий зразок рішення «виробничої теми»: поза полем зору письменника залишились обов'язкові для тогочасних сюжетів проблеми соцзмагання, виховання людини нового типу, натомість з незмінною іронією показані споживацькі ідеали та бездуховність суспільства. Від політичних та людських катастроф герої Парала відгороджуються байдужістю, від усвідомлення абсурдності буття і складності метафізичних питань – матеріалістичним світобаченням, яке активізує в людині лише біологічний бік існування.

До літератури Парал увійшов романом про любовні переживання молодого хіміка «Шість пекельних ночей» (1964), того ж року заявив про себе новелою «Ярмарок здійснених бажань», що стала першою частиною вільної «чорної пенталогії», до якої увійшли ще дві новели («Приватна хуртовина» і «Катапультя») та два романи («Коханці та вбивці» і «Професійна жінка»). Скептична точка зору письменника щодо прогресивного розвитку людства на той час, безумовно, суперечила традиційній ідеології та розвінчувала ілюзію про «світле соціалістичне майбутнє». Автор розмірковує над причинами біологічної детермінації людини як виду, людини, яка заради задоволення примітивних фізіологічних потреб – гарної оселі, їжі, сексу – здатна пожертвувати власними моральними принципами та духовними цінностями. У тканину тексту В. Парал уводить уривки фіктивних і справжніх журналістських статей, точно датує усі події, створюючи враження правдивості всього, що відбувається у тексті. Письменник поєднує елементи ділової мови з розмовним стилем і, показуючи стереотипність мислення героїв, використовує мовні шаблони. Пародійність, алюзивність, еkleктичність є яскравими ознаками творчої манери В. Парала, який вдало поєднує художній та документальний стилі, різні жанрові форми, використовує цитати з відомих художніх творів. Суміш елементів пригодницького та детективного письма, публіцистики, газетних, теле- і радіоповідомлень, наукових доповідей дає змогу говорити

про наявність елементів постмодерністської поетики в авторському стилі В. Парала кінця 1960-х рр.

Вагомий пласт прози 1960-х становлять твори на тему Другої світової війни та Голокосту. Перцепція воєнних подій свідчила про глибоке внутрішнє потрясіння та індивідуальне екзистенціальне переживання, зумовлене власним досвідом авторів. У чеському літературознавстві ці твори прийнято означати як другу хвилю воєнної прози. Від першої хвилі 1940–50-х рр. (твори Я. Дрди, Ю. Фучіка, А. Браналда та ін.), яка мала переважно пафосний і репортажний характер, друга відрізнялась психологічною глибиною, трагізмом, намаганнями проаналізувати поведінку людини у межовій ситуації (Л. Ашкеназі, Ї. Вайл, Н. Фрид, Я. Отченашек, А. Лустіг, Л. Фукс).

Своєрідним феноменом, який порушив традиційну героїзацію подій антифашистського травневого повстання 1945 р., був роман Йозефа Шкворецького «Боягузи» (1958). Ідеологічно забарвлена проза 1950-х створювала монументальний героїчний міф недавніх подій, тоді як іронічне зображення, живі діалоги, розмовна молодіжна мова роману Шкворецького руйнували цей пафос та розкривали гротескную удавану «гру в героїзм». Дегероїзація подій відбувається через суб'єктивовану оповідь героя, який є alter ego письменника. Разом із друзями, музикантами джаз-бенду, він бере участь у підготовці повстання, але відчуває себе радше бранцем фарсу. Виразом спротиву будь-яким режимам для автора та його героя є джазова музика – метафора, символ та джерело антиавторитарних умонастроїв. Такий персонаж підривав «чорно-білість» соцреалістичної схеми – він викликав симпатію (зокрема, своєю безпосередністю) та водночас був наділений рисами антигероя (наприклад, відсутністю ідейної свідомості). Невдоволення критиків викликала і мова твору – молодіжний сленг, англіцизми, музичні терміни протиставляли мовлення героїв порожнім трафаретним фразам із доповідей партійних секретарів, які були звичною повсякденністю.

Традиції творчості Я. Гашека Шкворецький продовжив блискучою сатирою на шизофренію армійської машинерії – романом «Танковий корпус» із підзаголовком «Фрагмент з доби культів» (вид. у Торонто в 1971 р.). Твір змальовує військове середовище як гіперболізовану модель цивільного суспільства, де мова політичної ідеології, зведена до механічно повторюваних фраз, виміщає реальність. Псевдодійсність армійської показухи лише подекуди перетинається зі справжнім життям солдат, і якраз ці стики стають джерелом гумору: гротескні ситуації виникають тоді, коли політизовані гасла вживаються поряд із примітивною лексикою військовослужбовців. Новаторською була і формальна структура твору – відсутність зв'язної сюжетної лінії, дев'ять розділів, які можуть бути прочитані як окремі оповідання та є поділеними на епізоди, що мають вигляд ситуативних скетчів.

Останньою книгою Й. Шкворецького, яка вийшла в Чехословаччині, став роман «Левеня» (1969), тираж якого був за наказом влади знищений. Не дивно – проза, яка зверталася до наслідків Голокосту в суспільній свідомості, була отруйною й палючою сатирою на чеський видавничий світ, що цинічно пристосовувався до тиску комуністичного режиму. Поетику твору визначають оригінальна суміш жанрів детективного та соціального роману, легкість форми, яка контрастує з глибиною змісту, ситуативний і мовний гумор, гротеск, абсурд і трагедія. Г. Коскова вказує, що «з дистанції років зараз можна розмірковувати про те, що «Левеня» належить до категорії постмодерних творів, які можна читати на багатьох рівнях» [6, с. 140].

Деміфологізацію воєнного героїзму, ініційовану Й. Шкворецьким, та тему трагікомічного бачення долі пересічної людини у вирі історії продовжив Б. Грабал новелою «Потяги особливого призначення» (1965). Події у ній відбуваються наприкінці війни, у центрі зображення – доля молодого чеха, котрий ціною власного життя підриває німецький потяг зі

зброєю. Образ героя при цьому розкривається без будь-якого пафосу та патріотичної гіперболізації. На маленькій залізничній станції, де він працює, вийшовши з лікарні після невдалої спроби самогубства, панує трагікомічна атмосфера, зовні зовсім не пов'язана із воєнною патетикою. Автор не описує воєнні події безпосередньо, він захоплює їх спорадично як брутальні та абсурдні втручання у повсякденність, що порушують ритуал звичного, налагодженого життя. Ліричність разом із трагічним фіналом надає тексту характер балади.

Інша модель художнього сприйняття воєнних подій у Чехословаччині постає у творчості Ладіслава Фукса, який вступив до літератури романом «Пан Теодор Мундсток» (1963). Трагічна історія празького єврея, який у добу фашистського протекторату страждає на невротичні страхи перед катастрофічним майбутнім та марно намагається винайти систему адаптації, відразу ж привернула увагу читачів і критиків. Типовими для художнього стилю Фукса є трагікомічність сюжету, захопленість таємничим та загадковим, невизначений хронотоп, суміш марева та дійсності, мотиви прихованої загрози та небезпеки. Найвиразніше ці почуття Фукс втілює у романі «Спальовач трупів» (1968), де показав психічну деградацію робітника крематорію, який під впливом нацистської ідеології став убивцею власної родини. Особлива суміш реальності та фантазмагорії, притаманна Фуковій поезії, тут набуває форми гротескного горору. Історія трохи недоумкуватого, але порядного і турботливого батька родини, який перетворюється на монстра, одержимого ідеєю заповнити світ газовими камерами, застерігає, що викривлений фанатичний світогляд призвів у ХХ столітті до дійсності, жахливішої за будь-які вигадки.

Поступово у творчості прозаїка посилювалось іномовлення, яке дійшло апогею в утопічно-алегоричному романі з елементами готичних жахів «Миші Наталії Моосгабр» (1970). Дія відбувається у неназваній європейській державі, у невизначеному, фантастичному часі. Л. Фукс грає з реципієнтом, заплутує його, містифікує та натякає, чим приводить до хибних висновків, які потім раптом спростовує. Роман синтезує особливості жанру гротескно-сатиричного, фантастичного та соціального, включає елементи містики та казки. Казково-фантастична форма допомагає автору створити узагальнений образ ХХ ст., розгорнути картину диктатур, війн, фашистського та комуністичного терору.

Частиною кризи ідентичності людини була криза мови і спілкування в цілому. Мова стала інструментом політичної пропаганди режиму, відірвалася від дійсності, що фальсифікувало її справжнє призначення. Тексти Івана Вискочіла (збірки «Адже літати є так просто», 1963; «Кості», 1966), які жанрово коливаються між драматургією і прозою, викривають мову як засіб маніпуляцій у суспільній та особистій сфері. Оповідній манері письменника притаманні ситуативна коміка, мовні ігри та каламбури, абсурдний гумор.

Для текстів Вери Лінгартової є характерними інспірація французьким «новим романом», сюрреалістична техніка вільних асоціацій, відсутність зв'язного сюжету, відмова від традиційних нарративних прийомів і моделей. Дійсність, закарбована у текстах, розпадається на безліч варіацій, переривиста оповідь переповнена відступами та коментарями, мета-текстовими роздумами про виникнення художнього світу, його потенціал та кордони («Простір для розрізнення», 1964; «Всуперечмова», 1966). Піднімаючи тему важкості людської комунікації, чеські письменники артикулювали глобальну проблему знецінення вартості індивіда, втрату ним автентичності, розмивання його єства під тиском тотальної байдужості й непорозуміння.

Традиційно потужною тематичною течією чеської літератури залишалася історична проза, проте історичні події описувались під новим кутом зору, отримували нове трактування. Важливою ознакою нової подобі історичної прози було концептуально інакше

тлумачення стосунків між індивідуумом та історією. Соціальна детермінація особистості поступилася цікавістю до її приватної долі, у центрі уваги письменників опинилася людина без класових атрибутів, а сюжети оповідали про загальнолюдські пошуки та проблеми. Визначною віхою стало видання новели Карела Міхала «Честь і слава» (1966), яка перевернула звичне уявлення про людину як свідомого творця історії і борця за прогрес людства. Всупереч іронічній назві, ця проза не принесла образ славних і героїчних вчинків: усе відбувається на периферії «великої історії». Сюжет із доби тридцятилітньої війни розповідає не про бій за релігійні й патріотичні переконання, а радше про пошук вигоди та пристосовництво. Вістря авторської іронії спрямоване на національні міфи: міф про героїчну чеську історію, про вірність народу своїм панам, про здоровий глузд чеського селянина та про невичерпаність духовних традицій. Провідним принципом оповіді є сатиричний парадокс – славна історія замінена фразкою, патріотичний порив стає карикатурою, вірність і відвага мають присмак дурості, лицарство перетворюється на нікому не потрібну одержимість, і все супроводжується зловтішною гримасою історії.

Глибокий скепсис щодо справедливості та прогресивності історії пронизує й три найкращі романи цієї доби, які представили три новаторські моделі та визначили подальший розвиток чеської історичної белетристики: «Король тікає з бою» (1967) Олдржіха Данека, «Товариство Ісусово» (1969) Їржі Шотоли, «Піщана коса» (1970) Владіміра Кьорнера. Незважаючи на звернення до давнього минулого, оповідь так чи інакше пов'язується з дійсністю 60-х років – нерішучими і ненадійними персонажами, чиї долі неминуче прямують до глухого кута розчарування та руйнації ідеалів.

Письменники шукали натхнення і в популярних жанрах, позначених гостросюжетністю й настановою на розважальність. Хоча популярна література не включалася у простір офіційної культури, у 60-х рр. розважальна та інтелектуальна лінії чеської прози розвивалися у тісній близькості, а тривіальна белетристика надавала авторам нове джерело незвичних композиційних, тематичних, дійових та оповідних прийомів, що допомагали вивільнитись з ідеологічно та естетично обмежених норм та випробувати комунікативний потенціал літератури, яка сприймається як гра. Це призвело до переплетення розважальних жанрів із історичною, сатиричною чи психологічною прозою. Яскравим прикладом є детективи Яна Забрани та Йозефа Шкворецького («Вбивство для щастя», 1962; «Вбивство з гарантією», 1964). Органічне сплетіння розважального та серйозного підтвердили й тенденції у науково-фантастичній прозі – творчості Яна Вайса, Карела Гонзліка, Їржі Марека та, зокрема, Йозефа Несвадби, який запровадив інтелектуальну лінію чеської фантастики («Мозок Ейнштейна», 1960; «Експедиція у зворотному напрямку», 1962).

Специфічним жанровим типом, який гіперболізує конкретні ситуації та з ігровою логікою домислює реальність до гротескного завершення, стала форма казки для дорослих. Такий жанр, відкриваючи простір для вільної уяви й фантазії, надавав письменникам додаткову можливість висловитись у символічно-алегоричній площині. Зокрема, збірка оповідань Карела Міхала «Страховиська на щодень» (1961) порушує правила класичної казки тим, що чарівні істоти та речі функціонують у непоетичній приземленій щоденності соціалістичного суспільства. Зустріч із надприродними явищами приносить персонажам радше проблеми, ніж користь: з позицій матеріалістичного світогляду їхнє існування є провокацією та глумом над ідеологічними доктринами. Єдиним самозахисним рішенням бюрократичної системи є заперечення усього, що не підпадає під визначену «нормальність». Співіснування фантастичного та реального світів в одному тексті, іронічне розвінчання абсурдності суспільних стереотипів підготували підґрунтя для творчості письменників

містично-фантастичної лінії чеського постмодернізму 1990-х рр. – А. Беркової, М. Айваза, Д. Годрової, Ї. Кратохвіла, Я. Кржесадла.

Висновки. У 1960-ті рр. відбувся перехід від сумнівів у єдиній колективній правді до підкресленої індивідуальності людини та суб'єктивного світосприйняття, що відкрило шлях до постмодерністських філософських побудов. Це стало можливим завдяки лібералізації в культурі та прагненню письменників вийти за канони офіційної літератури та до оновлення художньої мови. Нові прийоми побудови художнього світу в прозі авторів-«шістдесятників» свідчать про зближення зі світовими трендами, що проявилось «в певних тенденціях до автономізації художнього світу, які передвіщали постмодерністську декомпозицію художньої літератури як гри вільної уяви» [5, с. 144].

Кращі зразки чеської прози 1960-х років хоча й виникли в межах соціокультурного контексту соціалістичної Чехословаччини, демонструють багато характерних рис постмодернізму. На рівні зміни культурно-естетичної свідомості постмодерністські тенденції проявилися через деканонізацію офіційних умовностей, іронічну переоцінку цінностей, плюралістичний тип мислення, орієнтацію на множинність інтерпретації тексту. На рівні поетики творів відзначимо зближення елітарної та популярної літератури, появу гібридних літературних форм, фрагментарність оповіді, колаж і монтаж як формотворчі стратегії, інтертекстуальність, тотальну іронічність і пародійність, дворівневу організацію тексту, принцип читацької співтворчості. Провідні письменники створили простір для відкритого діалогу різних поетик та ініціювали процес, у якому чеська література позбавилася політично-ідеологічних функцій і зосередилася на пошуку нових форм побудови фіктивного світу.

Література:

1. Клічак Г.В. Екзистенційна парадигма творів Ладіслава Фукса та Арношта Лустіга : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Київ, 2010. 220 с.
2. Палій О.П. Романи Мілана Кундери: проблематика, поетика, нарративні стратегії : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Київ, 2005. 212 с.
3. Палій О.П. Світ у пастці роману (спостереження над поетикою Мілана Кундери) : монографія. Київ : Освіта України, 2006. 282 с.
4. Федець Ю.І. Проза Богуміла Грабала в контексті «празької іронії» : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Київ, 2005. 197 с.
5. Hamaň A. Proměny strukturních dominant v próze 60. let. *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a ... zklamání*. Praha : ÚČL AV ČR, 2000. S. 137–144.
6. Kosková H. Česká próza druhé poloviny šedesátých let. *Pražské jaro 1968. Literatura – film – média. Materiály z mezinárodní konference*. Praha : Literární akademie, 2009. S. 139–146.
7. Kladiwa J. Literatura Bohumila Hrabala (Struktura a metoda Hrabalových děl). Praha : Pražská imaginace, 1994. 95 s.
8. Machala L. Zlatá šedesátá (a zvláště pak osmašedesátý) v zrcadle „normalizační prózy“. *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a ... zklamání*. Praha : ÚČL AV ČR, 2000. S. 379–384.

References:

1. Klichak, H. (2010). Ekzystentsiina paradyhma tvoriv Ladislava Fuksa ta Arnoshta Lustiha [The existential paradigm in the works of Ladislav Fuks and Arnost Lustig]. PhD dissertation, specialty 10.01.03. Kyiv, 220 p. [in Ukrainian].
2. Palii, O. (2005). Romany Milana Kundery : problematyka, poetyka, naratyvni stratehii [Milan Kundera's novels: problematics, poetics, narrative strategies]. PhD dissertation, specialty 10.01.03. Kyiv, 212 p. [in Ukrainian].

3. Pali, O. (2006). Svit u pasttsi romanu (sposterezhennia nad poetykoiu Milana Kundery) [The world trapped in the novel (reflections on the poetry of Milan Kundera)]. Kyiv: Osvita Ukrainy, 282 p. [in Ukrainian].
4. Fedets, Yu. (2005). Proza Bohumila Hrabala v konteksti «prazkoi ironii» [Bohumil Hrabal's prose in the context of 'Prague Irony']. PhD dissertation, specialty 10.01.03. Kyiv, 197 p. [in Ukrainian].
5. Haman, A. (2000). Proměny strukturních dominant v próze 60. let [Changes in 1960s prose structural dominance]. *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a ... zklamání*. Praha: ÚČL AV ČR, p. 137–144. [in Czech].
6. Kosková, H. (2009). Česká próza druhé poloviny šedesátých let [Czech prose of the second half of the 60s]. *Pražské jaro 1968. Literatura – film – média. Materiály z mezinárodní konference*. Praha: Literární akademie, p. 139–146. [in Czech].
7. Kladiva, J. (1994). Literatura Bohumila Hrabala (Struktura a metoda Hrabalových děl). [Literature of Bohumil Hrabal (Structure and methods of Hrabal's works)]. Praha: Pražská imaginace, 95 p. [in Czech].
8. Machala, L. (2000). Zlatá šedesátá (a zvláště pak osmašedesátý) v zrcadle „normalizační prózy“ [The Golden Sixties (and especially sixty-eight) in the mirror of „normalization prose“]. *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a ... zklamání*. Praha: ÚČL AV ČR, p. 379–384. [in Czech].

УДК 81'373. 621.3.34

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-14>

ЛІНГВІСТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПЕРЕКЛАДУ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОЇ ТА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДИРЕКТИВ

Ріба-Гринишин Оксана

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID ID: 0000-0002-7579-0903

Млиниська Іванна

магістр кафедри філології та перекладу
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
ORCID ID: 0009-0002-6332-1605

Стаття присвячена аналізу лінгвістичних передумов перекладу європейської директиви, яка регулює внутрішній ринок електроенергії Європейського Союзу. Метою дослідження є аналіз лінгвістичних та синтаксичних особливостей Directive (EU) 2019/944, які визначають адекватність та еквівалентність перекладу міжнародних нормативних актів, зокрема у сфері електротехнічної та юридичної термінології.

*У фокусі наукової розвідки перебуває електротехнічна та юридична термінологія, спрямована на гармонізацію законодавства України з *acquis* ЄС. Розглядається специфіка юридичного дискурсу: стандартизовані мовні конструкції, складні синтаксичні структури, номіналізація та використання технічної термінології, які забезпечують однозначність у трактуванні нормативних документів.*

Процес інтеграції українського та європейського законодавства потребує якісного перекладу документів, які регламентують ключові аспекти міжнародної співпраці. У дослідженні наголошено на важливості електротехнічної термінології, що охоплює такі категорії, як технічні терміни, енергетичні концепції, правові терміни з технічним контекстом, а також загальні терміни. Акцентовано на термінології як важливому елементі тексту директив, яка, функціонуючи у поєднанні з загальноживаною лексикою, забезпечує уніфікацію знань для спільного європейського ринку. Підкреслено важливість правильного відтворення термінологічного змісту міжнародних документів, особливо у сфері електроенергетики, де помилки можуть спричинити значні правові, технічні та економічні наслідки.

У ході дослідження виявлено, що електротехнічна та юридична термінологія тісно переплітаються, оскільки сучасні електротехнічні технології мають глобальний характер і вимагають чіткого регулювання на правовому рівні. Переклад міжнародних документів має спиратися на сучасні методи, такі як розробка глосаріїв термінів, залучення цифрових інструментів для аналізу текстів та інтеграція юридичного і технічного дискурсів. Дослідження закладає основу для подальших наукових розвідок у сфері юридичного і технічного перекладу в умовах євроінтеграції України.

Ключові слова: термін, термінологія, переклад, директива, лінгвістичні особливості.

Riba-Hrynyshyn Oksana

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Mlynyska Ivanna

Master's Student at the Department of Philology and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

LINGUISTIC PREREQUISITES FOR THE TRANSLATION OF ELECTROTECHNICAL AND LEGAL TERMINOLOGY OF EUROPEAN DIRECTIVES

The article analyses the linguistic prerequisites for the translation of a European directive regulating the internal electricity market of the European Union. The aim of the study is to analyse the linguistic and syntactic features of Directive (EU) 2019/944 that determine the adequacy and equivalence of the translation of international regulations, in particular in the field of electrical and legal terminology.

The research focuses on electrical and legal terminology aimed at harmonising Ukrainian legislation with the EU acquis. The specifics of legal discourse are considered: standardised language constructions, complex syntactic structures, nominalisation and use of technical terminology, which ensure unambiguous interpretation of regulatory documents.

The process of integration of Ukrainian and European legislation requires high-quality translation of documents regulating key aspects of international cooperation. The study emphasises the importance of electrical terminology, which includes such categories as technical terms, energy concepts, legal terms with technical context, and general terms. The emphasis is placed on terminology as an important element of the text of the directives, which, functioning in conjunction with common vocabulary, ensures the unification of knowledge for the European common market. The author emphasises the importance of correct reproduction of the terminological content of international documents, especially in the electricity sector, where errors can have significant legal, technical and economic consequences.

The study found that electrical engineering and legal terminology are closely intertwined, as modern electrical engineering technologies are global in nature and require clear regulation at the legal level. The translation of international documents should rely on modern methods, such as the development of glossaries of terms, the use of digital tools for text analysis, and the integration of legal and technical discourses. The study lays the foundation for further research in the field of legal and technical translation in the context of Ukraine's European integration.

Key words: *term, terminology, translation, directive, linguistic features.*

Вступ. Переклад міжнародних документів відіграє ключову роль у реалізації євроінтеграційної реформи, яка набуває особливого значення у зв'язку з наданням Україні статусу країни-кандидата на членство в Європейському Союзі. Процес гармонізації національного законодавства з нормативними актами ЄС потребує не лише юридичної адаптації, а й високоякісного професійного перекладу текстів, які містять спеціалізовану термінологію.

На особливу увагу заслуговує електротехнічна термінологія, що лежить в основі нормативних актів, які регулюють енергетичну політику, технічні стандарти та взаємодію на міжнародному ринку. Неточності або помилки в перекладі можуть спричинити значні правові, технічні й економічні наслідки, а також ускладнити виконання директив і стандартів ЄС.

Кабінет Міністрів України регулює щорічний процес розроблення орієнтовного плану перекладу актів *acquis* ЄС, зокрема таких, як Директива (ЄС) 2019/944 з метою адаптації

правових та технічних норм до національних реалій та забезпечення правової точності і мовної узгодженості. Згідно з постановою № 451 від 2 травня 2023 р. «Порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire* та на англійську мову актів законодавства України, пов'язаних з виконанням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції» пропозиції до орієнтовного плану подаються Урядовому офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України ініціаторами перекладу до 1 липня щороку [3].

У рамках цього процесу забезпечується адекватний та еквівалентний письмовий виклад українською мовою тексту акта *acquis ЕС* та англійською мовою тексту акта законодавства України.

Відбувається також термінологічна перевірка – встановлення відповідності, доречності застосування термінів у перекладі актів *acquis ЕС* та актів законодавства України на основі дво- або тримовних глосаріїв термінів *acquis ЕС*, що вживаються в актах *acquis ЕС* та актах законодавства України у відповідних сферах [3].

Завдяки активній діяльності сучасних лінгвістів і науковців термінологія міжнародних документів досліджується дедалі глибше. Наукові праці спрямовані на ґрунтовний аналіз термінологічної специфіки перекладу, виявлення структурно-семантичних особливостей та розробку підходів до уніфікації термінів.

Об'єктом нашого дослідження була Directive (EU) 2019/944, яка регулює внутрішній ринок електроенергії в Європейському Союзі і є прикладом міжнародного документа, в якому електротехнічна термінологія відіграє визначальну роль. Цей текст має складну синтаксичну структуру, що поєднує юридичні, технічні й економічні терміни.

Значний внесок у дослідження саме електротехнічної термінології в міжнародних документах зробили Т. Панько, З. Куделько, Н. Цимбал, В. Наконечна, О. Карабан, Л. Харчук, М. Осадча, Я. Грищенко, І. Сидоренко, О. Лукашук, О. Селіванова, Л. Ярова, О. Лях, Л. Козак та інші.

Аналізована європейська документація охоплює різноманітні категорії електротехнічної термінології, які мають важливе значення для регулювання енергетичних процесів і технічних стандартів:

- технічні терміни, які стосуються назв обладнання, матеріалів і технологічних процесів, наприклад: *transformer, circuit breaker, photovoltaic cell*;
- енергетичні терміни, які охоплюють концепції, пов'язані з генерацією, розподілом і споживанням електроенергії, наприклад: *capacity, load balancing, renewable energy, smart grid*;
- правові терміни з технічним контекстом, що поєднують технічний зміст із правовими аспектами, наприклад: *market participant, grid operator, balancing service provider*;
- загальнені терміни, що стосуються загальних концепцій і підходів, наприклад: *energy transition, demand response*.

Метою статті є аналіз лінгвістичних та синтаксичних особливостей **Directive (EU) 2019/944**, які впливають на адекватність та еквівалентність перекладу міжнародних нормативних актів, зокрема у сфері електротехнічної та юридичної термінології.

Результати та дискусії. У ході проведеного дослідження вдалося визначити кілька фундаментальних положень, які мають принципове значення для розуміння досліджуваної теми і дозволяють не лише систематизувати здобуті результати, але й створити надійне підґрунтя для формування подальших висновків та розробки практичних рекомендацій щодо перекладу міжнародних документів. Їх окреслення та обґрунтування забезпечує глибше осмислення досліджуваної проблеми й сприяє досягненню поставлених цілей.

1. Електротехнічна та юридична термінологія тісно переплітаються в міжнародних директивах, оскільки сучасні електротехнічні технології мають глобальний характер і вимагають чіткого регулювання на правовому рівні. Міжнародні нормативні акти, такі як директиви Європейського Союзу, стандарти Міжнародної електротехнічної комісії (IEC) чи Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), часто включають як технічні, так і правові терміни для регулювання стандартів безпеки, якості продукції та екологічної відповідності.

2. Юридичні норми формулюють вимоги до інструкцій, маркування та сертифікації електротехнічної продукції.

Технічне право регулює правові відносини, пов'язані з використанням, розробкою, експлуатацією та регулюванням технічних систем, технологій і об'єктів. Це міждисциплінарна сфера, що охоплює аспекти технічної діяльності, стандартизації, безпеки та захисту прав учасників технічних процесів. **Технічне право** об'єднує юридичні та технічні аспекти для створення нормативного середовища, яке враховує специфіку електротехнологій і забезпечує їхнє ефективне використання.

Д. Смерницький визначає технічне право як міжгалузевий інститут права, який поєднує норми профільюючих галузей права (фундаментальних) та спеціальних галузей права – адміністративного, цивільного, фінансового, господарського, а також комплексних галузей права – інформаційного, підприємницького тощо [5, с. 10].

З огляду на це у нашому дослідженні ми не акцентуємо увагу на розмежуванні цих двох термінологій, а аналізуємо їх як взаємодоповнюючі складові частини, інтегровані у структуру директив.

3. Термінологія є ключовим, але не єдиним шаром лексики європейських директив. Вона функціонує у взаємодії із загальноновживаною лексикою, і в аналізованих спеціальних текстах можна семантично відокремити загальноновживані слова від фахових. Основою такого розмежування є зв'язок термінів і загальноновживаних слів із різними поняттями: терміни завжди пов'язані зі спеціальними поняттями, тоді як загальноновживані слова співвідносяться з неспеціалізованими поняттями [6, с. 46]. За словами О.М. Іващишина, термін здатний виражати термінологічне значення у спеціальному дискурсі та нетермінологічне або частково термінологічне значення у неспеціалізованому дискурсі [2].

Термін функціонує в межах термінології, яка інтегрується в загальнономовну систему понять і набуває значення лише як елемент певної терміносистеми [1, с. 67]. Терміни будь-якої науки реалізуються переважно у фахових текстах, що відображають професійну мову, включаючи її лексичні, морфологічні та синтаксичні особливості. Такі тексти складаються з логічно структурованої сукупності термінологічних і загальноновживаних лексичних одиниць і виконують важливу мовно-комунікативну функцію [4, с. 103].

Directive (EU) 2019/944 є яскравим прикладом фахових електротехнічних текстів, насичених багатокомпонентними термінами. Це зумовлено високою складністю технологічних процесів, які потребують точного опису для забезпечення однозначності сприйняття інформації різними сторонами. Багатокомпонентні терміни дозволяють чітко визначити специфіку певного процесу, обладнання чи технології, забезпечуючи їхню класифікацію відповідно до загальноєвропейських стандартів.

Такі терміни не лише передають технічну інформацію, але й сприяють уніфікації знань, що особливо важливо для інтеграції країни у спільний європейський ринок. Крім того, термінологія відображає багатовекторність галузі електротехніки, яка охоплює технічні, економічні та правові аспекти, формуючи основу для впровадження нових стандартів і директив у сфері енергетики (*balancing service provider, electricity market participant, renewable energy capacity, grid stability*). Таким чином, розвиток електротехнічної термінології є не

лише науково-технічним, а й стратегічним питанням, яке сприяє ефективній міжнародній співпраці.

4. Синтаксичні особливості *Directive (EU) 2019/944* відіграють ключову роль у забезпеченні точності та однозначності трактування положень цього нормативного акта. Як і інші документи Європейського Союзу, ця директива вирізняється складною синтаксичною структурою, яка відповідає високим стандартам юридичної та технічної мови. Використання формалізованих конструкцій, чітко визначених логічних зв'язків і структурованих переліків сприяє уніфікації тексту для його ефективного застосування в усіх країнах-членах ЄС. Такий підхід до побудови фахового тексту дозволяє не лише детально регламентувати вимоги, але й уникнути двозначностей у тлумаченні положень директиви, що є надзвичайно важливим у сфері енергетики та електротехніки.

Member States shall ensure that customers are entitled to a contract with their electricity service provider that specifies the rights and obligations of the parties, including transparent information on applicable prices, tariffs, and terms and conditions.

In order to promote energy efficiency, Member States shall ensure the removal of incentives in transmission and distribution tariffs that are detrimental to the overall efficiency of the electricity system.

Customers shall be entitled to receive all relevant consumption data and shall have the right to access the data concerning their own consumption in an easily understandable format and in a manner that ensures the confidentiality and security of the data [7].

Важливо зазначити, що, окрім використання спеціалізованої технічної термінології (*transmission system operator, smart metering systems, demand response, balancing service provider, renewable energy capacity, grid stability, congestion management, load balancing, energy storage system, frequency containment reserve, cross-border electricity trading, voltage control*), яка відповідає предмету регулювання, що описує функціонування енергетичного сектору, лінгвістичні особливості тексту *Directive (EU) 2019/944* відображають специфіку юридичного дискурсу (*member states, balancing service provider, network code, Third Party Access (TPA), transparency obligations*), який поєднує однозначність формулювань:

- використання стандартизованих мовних конструкцій забезпечує чіткість і зрозумілість зобов'язань, прав і дозволів, наприклад, модальні дієслова *shall* для позначення обов'язковості, *may* для дозволу чи можливості;
- складні синтаксичні структури (довгі, багаторівневі речення) деталізують положення та враховують усі можливі аспекти у преамбулі;
- номіналізація підкреслює формальність і нейтральність викладу (наприклад, *the provision of services* замість *to provide services*), додаючи тексту точності та узагальненості;
- уніфікована структура речень забезпечує однозначне сприйняття нормативних положень, наприклад, використовуються такі типові фрази, як: *Member States shall ensure that..., It is required that...*;
- формалізовані засоби зв'язку між частинами тексту (численні переліки, пункти, підпункти) сприяють структурованості та логічності викладу.

Ці синтаксичні особливості відображають високий рівень стандартизації юридичних текстів ЄС і забезпечують їхню адаптивність для застосування в різних правових системах країн-членів.

5. Для забезпечення високоякісного перекладу директив необхідний міждисциплінарний підхід, який поєднує знання в галузі лінгвістики, права та електротехніки. Юридичні тексти вимагають не лише еквівалентного перекладу, а й розуміння правових механізмів, які вони описують. Наприклад, поняття *balancing service provider* або *grid stability* стосуються

одночасно технічних і правових аспектів функціонування енергетичної системи, що вимагає компетенції в обох сферах.

Сучасні перекладацькі технології значно можуть полегшити роботу над текстами директив. Використання таких інструментів, як **CAT-програми** (Computer-Assisted Translation), забезпечує послідовність у перекладі термінології завдяки створенню баз даних та глосаріїв. Наприклад, **SDL Trados** або **MemoQ** дозволяють зберігати попередні переклади та автоматично пропонувати варіанти для схожих сегментів тексту.

Додатково корпусні менеджери, такі як **Sketch Engine** або **AntConc**, допомагають перекладачам аналізувати частотність і контексти використання термінів у великих обсягах текстів, ґрунтовніше пояснювати специфіку термінів у конкретному правовому або технічному контексті.

Висновки. Вивчення структурних і лінгвістичних особливостей Directive (EU) 2019/944 дозволяє глибше зрозуміти вимоги до перекладу подібних текстів і визначити ключові проблеми, пов'язані з термінологічною точністю та стилістичною відповідністю. Дослідження є фундаментальним кроком у гармонізації правового поля України з ЄС, забезпечуючи основу для подальшої інтеграції та розвитку науково-практичної бази перекладацької діяльності. Отримані висновки слугуватимуть основою для аналізу перекладу електротехнічної та юридичної термінології в контексті даної Директиви.

Література:

1. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 358 с.
2. Іващишин О.М. Англійські термінологічні словосполучення у текстах з проблем техногенного впливу на довкілля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2007. 20 с.
3. Про затвердження Порядку здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу *acquis communautaire* та на англійську мову актів законодавства України, пов'язаних з виконанням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 травня 2023 р. № 451. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2023-p#n13>.
4. Ріба-Гринишин О.М. Типологія лексичних одиниць німецькомовного науково-технічного тексту з нафтової промисловості. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Філологія. Мовознавство»*. 2013. Вип. 207. Т. 219. С. 102–104.
5. Смерницький Д. Технічне право: міжгалузевий інститут права. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2021. № 2 (47). Р. 10–14.
6. Янковець О.В. Англійська прикордонна термінологія: структурно-семантичний, когнітивний і функціональний аспекти : дис. ... докт. філософії за спеціальністю 035 «Філологія». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Львівський національний університет імені Івана Франка. Чернівці ; Львів, 2021. 316 с.
7. Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/944/oj>.

References:

1. Dudok, R.I. (2009). Problema znachennia ta smyslu termina v humanitarnykh naukakh. Lviv: Vydavnychy tsestr LNU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
2. Ivashchyn, O.M. (2007). Anhliiski terminolohichni slovospoluchennia u tekstakh z problem tekhnogennoho vplyvu na dovkillia: Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023, May 2). Pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia perekladu na ukraïnsku movu aktiv Yevropeiskoho Soiuzu *acquis communautaire* ta na anhliïsku movu aktiv zakonodavstva Ukrainy, poviazanykh z vykonanniam zoboviazan Ukrainy u sferi yevropeiskoi intehtatsii:

Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 travnia 2023 r. № 451. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2023-p#n13>. [in Ukrainian].

4. Riba-Hrynyshyn, O.M. (2013). Typolohiia leksychnykh odynyt nymetskomovnoho naukovo-tekhnichnoho tekstu z naftovoi promyslovosti. Naukovi pratsi. Serii: Filolohiia. Movoznavstvo, (207), T. 219, 102–104. [in Ukrainian].

5. Smernytskyi, D. (2021). Tekhnichne pravo: mizhhaluzevyi instytut prava. Jurnalul juridic national: teorie și practică, 2(47), 10–14. [in Ukrainian].

6. Yankovets, O.V. (2021). Anhliiska prykordonna terminolohiia: Strukturno-semantychnyi, kohnityvnyi i funktsionalnyi aspekty: Dys. ... doktora filosofii za spetsialnistiu 035 – Filolohiia. Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yurii Fedkovycha; Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].

7. Directive (EU) 2019/944 of the European Parliament and of the Council. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/944/oj>. [in English].

УДК 81'27 (076.5)

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-15>

ГРА ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ МОВИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Семак Людмила

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-2495-4680

Сергієнко Ольга

доктор філософії в галузі освіти/педагогіки, доцент,
доцент кафедри філології
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0002-5958-750X

У статті досліджено гру як метод навчання мови в закладі вищої освіти. Установлено, що одним із динамічних методів, який спонукає до обопільної активної діяльності, ґрунтується на розвиткові різноманітних форм мислення, сприяє поступові творчих здібностей, утвердженню високих соціально-адаптаційних можливостей особистості, є гра. У науковій розвідці використано описовий метод, метод педагогічного спостереження, що було організоване під час освітнього процесу на заняттях з мовних дисциплін. Спостережено, що формування комунікативної компетентності, яке охоплює мовленнєву, мовну й соціокультурну компетенції, успішно можна здійснювати засобами ігрової діяльності, оскільки саме ігри, які природно є розвагою і відпочинком, уможливають невимушене прагматичне засвоєння різноманітного розмовного та соціального досвіду й емоційне задоволення від складного процесу навчання і в такий спосіб сприяють успішному опануванню мови. Установлено, що метод гри має багато переваг, із-поміж яких – універсальність, мотивація, цілеспрямоване використання мови, орієнтація на студента, емоційне позитивне задоволення, низький рівень стресу, ефективність. До найпопулярніших ігор, що їх застосовують під час вивчення мовних дисциплін, вналежнено знайомство, шараду, бінго, малювання, гру на відповідність, режисерство, заміну слів, ведення щоденника, рольову гру. Доведено, що застосування гри під час навчання мови сприяє реалізації таких важливих методичних завдань: гра виробляє психологічну готовність здобувачів до рідномовного професійного й іншомовного спілкування; забезпечує природну потребу багаторазового повторення і закріплення мовного матеріалу; тренує оказіональний вибір потрібного мовного штампу чи кліше, що є моделлю майбутньої спонтанної ситуації спілкування. Пояснюється, що перспективами подальшого наукового пошуку є дослідження і коментарі інших ігрових вправ, що стануть у нагоді для навчання будь-якої мови.

Ключові слова: гра, мовна дисципліна, комунікативна компетентність, здобувач вищої освіти.

Semak Liudmyla

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology
Dnipro State Agrarian and Economic University

Serhiienko Olha

Doctor of Philosophy in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology
Dnipro State Agrarian and Economic University

A GAME AS A METHOD OF LANGUAGE TEACHING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article investigates the game as a method of language teaching in a higher education institution. It is established that one of the dynamic methods that encourages mutual active activity, is based on the development of various forms of thinking, contributes to the gradual development of creative abilities, and the establishment of high social and adaptive capabilities of the individual is the game. The scientific investigation used the descriptive method, the method of pedagogical observation, which was organized during the educational process in language classes. It was observed that the formation of communicative competence, which includes speech, language and socio-cultural competence, can be effectively carried out by means of game activity, since it is games, which are naturally entertainment and recreation, that enable the relaxed pragmatic assimilation of various communicative and social experiences and emotional satisfaction from the complex learning process, and thus contribute to the successful acquisition of the language. It has been established that the game method has many advantages, including versatility, motivation, purposeful use of language, student orientation, emotional positive satisfaction, low stress level, and efficiency. The most popular games used in the study of language disciplines include dating, charades, bingo, drawing, matching games, directing, word substitution, diary keeping, and role-playing. It has been proven that the use of games in language learning contributes to the implementation of the following important methodological tasks: develops the psychological readiness of applicants for native professional and foreign language communication; provides the natural need for repeated repetition and consolidation of language material; trains the occasional choice of the desired language stamp or cliché, which is a model of a future spontaneous communication situation. It is explained that the prospects for further scientific research are the study and comments of other game exercises that will be useful for learning any language.

Key words: a game, a language discipline, a communicative competence, a higher education student.

Вступ. В умовах активної цифровізації та прогресивної трансформації сучасної освіти потребують перегляду викладання і вивчення будь-якої мови, традиційні й навіть інтерактивні методи навчання, оскільки консервативні методики нерідко складно застосувати під час, наприклад, онлайн-занять, тоді як цифрові застосунки та вправи дещо виснажують і набридають через тривале дистанційне навчання і проникнення електронних комунікацій, інструментів, пристроїв і ресурсів у всі сфери суспільного життя. Вивчення мови, як і будь-якої дисципліни, сьогодні буде ефективним в умовах цікавої і творчої синхронної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Одним із динамічних методів, що спонукає до обоїпільної активної діяльності, ґрунтується на розвиткові різноманітних форм мислення, сприяє поступові творчих здібностей, утвердженню високих соціально-адаптаційних можливостей особистості, є гра.

Грі як методичному прийому навчання, що має ситуативний характер і дає змогу бути присутнім і залученим до процесу всім учасникам освітнього середовища, свою увагу приділяли Ю. Бойко [1], Н.Б. Бондаренко [2], Н.Ю. Діомідова [5], К.І. Зайцева [5], Л. Карамушка [3], О.С. Частник [5], А. Хейнз [8], Л.М. Шевченко [6] та ін. Науковці аналізували гру як рольовий, тренувальний вид навчальної діяльності, розроблювали класифікації

навчально-педагогічних ігор, визначали етапи навчальних ігор, пропонували сюжети розгортання ігор, пояснювали користь застосування такого методу в навчальному процесі тощо. Недостатньо розробленим залишається питання впровадження методу гри під час викладання і вивчення мови.

Мета статті – проаналізувати гру як метод навчання мов у закладі вищої освіти.

Методи та методики дослідження. Для досягнення окресленої мети в науковій розвідці використано описовий метод, метод педагогічного спостереження, що було організоване під час освітнього процесу на заняттях з навчальних дисциплін «Ділова українська мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» зі здобувачами бакалаврського рівня вищої освіти всіх спеціальностей Дніпровського державного аграрно-економічного університету.

Результати та дискусії. Сьогодні в закладі вищої освіти обов'язковим є вивчення української, переважно особливостей її офіційно-ділового й наукового стилів, та іноземної мови. Вивчення таких дисциплін передбачає одночасне набуття мовних і комунікативних знань, умінь, навичок і компетенцій для майбутньої професійної та іншомовної діяльності. Мовна освіта важлива, оскільки «по-перше, спілкування є природною потребою людини, яка вивчає мову, а по-друге, спілкування є невід'ємною частиною професійної діяльності фахівця» [4, с. 50]. Освоєння будь-якої мови, усвідомлення її правил і закономірностей функціонування потребує тривалого часу, системного підходу і занурення в реальне комунікативне середовище. Повільний прогрес, довге й складне навчання можуть зумовлювати втрату цікавості до вивчення мови, тому використання ігор, що дають змогу опинитися в мовному середовищі й обговорювати випадкові й спонтанні події в реальному часі, є цікавим способом залучення всіх студентів до комунікації. Ігри допомагають багатьом здобувачам і мотивують їх підтримувати інтерес і працювати. Останнім часом навчання мови було зосереджено на формуванні й розвитку комунікативної компетентності здобувачів, що спонукало викладачів надавати перевагу завданням, які заохочують студентів до творчого й природного використання мови. Саме ігри добре реалізують такий підхід та мають на меті формування правильного мовлення, тому вони можуть слугувати тренажером для відпрацювання навичок відмінної комунікативної діяльності.

У педагогіці гри розглядають як «специфічний вид людської діяльності, спрямований на відображення дійсності, зокрема й праці людей, їх життя та суспільних відносин. Характер і зміст рольової гри є соціальними і визначаються конкретними культурними та соціально-економічними умовами життя» [5, с. 77]. Вивченню гри як соціальному інстинкту, який притаманний кожній людині, із метою впровадження в методологію мовних дисциплін під час освітнього процесу в загальноосвітніх закладах присвятили свої дослідження такі науковці, як Н.Б. Бондаренко [2], М.В. Ісаєва [2], А. Хейнз [8], О.С. Частник [5] та ін. На сьогодні поза увагою залишається використання методу гри в навчанні мови в закладі вищої освіти. Уважаємо, що педагогічно-лінгвістичні дослідження гри як методу навчання мови є актуальними й уможливають поліпшення якості мовної освіти й викладання мови у ЗВО. На думку Ю. Бойко, ігри сприяють засвоєнню лексичного матеріалу, покращенню навичок усного мовлення та вміння швидко реагувати у стресових ситуаціях, що своєю чергою виокремить студента – майбутнього спеціаліста – серед значної кількості випускників [1].

Процес навчання будь-якої мови завжди є засобом успішної соціалізації та особистісного розвитку індивідуума, оскільки в подальшому добре опанована мова додає людині впевненості під час спілкування, сприяє розвитку комунікативної компетентності та, як результат, успішному досягненню комунікативної мети. Формування комунікативної компетентності, що охоплює мовленнєву, мовну й соціокультурну компетенції, доволі успішно

можна здійснювати засобами ігрової діяльності, оскільки саме ігри, які природно є розвагою і відпочинком, уможливають невимушене прагматичне засвоєння різноманітного розмовного та соціального досвіду й емоційне задоволення від складного процесу навчання і в такий спосіб сприяють успішному опануванню мови.

Нерідко викладачі вишів украй складно сприймають важливість використання ігор на практичних заняттях, аргументуючи свою позицію тим, що в університеті студент – доросла особистість, націлена на розвиток серйозних професійних компетенцій, а гра – це невимушене спілкування, що може викликати поблажливе ставлення, нівелювати офіційні кордони й порушувати субординацію, суперечити діловій і науковій практиці комунікації в аудиторії. Проте сучасні вітчизняні й закордонні дослідження переконують, що «метод гри під час вивчення мови має широкий спектр переваг» [7], із-поміж яких виділяють такі, як: універсальність (метод гри корисний не лише для дітей дошкільного віку, а й для студентів, дорослих, оскільки не всі учасники завжди впевнені в собі та можуть легко працювати у групі, а гра сприяє невимушеній і дружній атмосфері для більш комфортного засвоєння знань); мотивація (ігри додають відносинам у колективі змагальності й конкуренції, тому у здобувачів з'являється не лише мотивація перемогти у грі, а й бажання краще готуватися до майбутніх випробувань); цілеспрямоване використання мови (раніше вивчений матеріал відпрацьовують в уявних професійних ситуаціях, що добре сприяє залученню до навчання, оскільки, коли студенти бачать актуальність і затребуваність знань, зростає бажання працювати далі); орієнтація на студента (використання під час ігор цільової мови професійного спрямування сприяє розвиткові фахової компетентності); емоційне позитивне задоволення (ігри створюють позитивний настрій, оскільки ігровий процес сам по собі цікавий, динамічний, творчий, тому в такий спосіб можна уникнути звичайних і нудних занять. Усе це моделює позитивну атмосферу в аудиторії, краще залучає здобувачів до роботи та зберігає інтерес студентів), низький рівень стресу (під час гри здобувачі переміщують акценти від зосередження на використанні мовних засобів до спроби перемогти, тому страх перед негативними коментарями викладача може нівелюватися і студенти з низьким рівнем впевненості можуть повноцінно брати участь у комунікації, тому спілкувальні здібності розвивати легше), ефективність (дослідження закордонних учених [7] засвідчують, що здобувачі навчаються швидше та запам'ятовують більше ключової інформації під час ігор, ніж навчання за допомогою зубріння). Загалом очевидно, що кінцева мета будь-якої діяльності – вивчити й відтренувати мовний матеріал, але саме гра вимагає від студентів використовувати професійну мову для участі, спілкування, переконання і переговорів з іншими гравцями для здобуття перемоги, тому студенти мотивовані швидко й дієво використовувати свої продуктивні й пізнавальні мовні навички з метою досягнення мети й отримання позитивного емоційного задоволення. Науковець Л.М. Карамушка переконує: «Ділова гра спрямована на те, щоб, імітуючи реальні ділові (професійні, побутові тощо) ситуації, виконуючи справжні, а не навчальні ролі, студенти набували умінь та навичок, необхідних для виконання різних видів практичної діяльності» [3, с. 788].

Для того, щоб гра стала ефективним навчальним методом, як і в будь-якій іншій навчальній діяльності, слід приділити увагу її плануванню, розробці і втіленню, оскільки це ситуативна діяльність, тому вона потребує аналізу стратегії і пропрацювання усіх можливих варіантів перебігу. У яку б гру ви не вирішили грати, вона має відповідати вашій групі, курсу, спеціальності, рівню знань студентів, культурному контексту, темі й меті заняття. Слід проаналізувати, як пояснювати правила, у який спосіб кожен студент буде залучений та яку частину відвести для гри. Крім того, гра повинна стати дієвим інструментом для досягнення навчальної мети, а не легким компромісом для швидкого перебігу заняття.

Ігри можна використовувати за різноманітними сценаріями. Вони однаково будуть результативними на початку заняття, під час нього, щоб досягти основної навчальної мети, або наприкінці уроку, щоб підсумувати вивчене. Ігрові вправи можна використовувати для розвитку різноманітних мовних навичок – тренування / тестування нової лексики чи граматики в групах чи парах, як підказку для письмової роботи чи як розмовну вправу, коли гравці намагаються переконати своїх одногрупників або заперечити їм. У яку б гру ви не планували зіграти, важливо пояснити здобувачам її значення і мету. Переконайтеся, що всі учні розуміють навчальні переваги цієї діяльності, оскільки без цього кроку здобувачі можуть помилково припустити, що викладач просто марнує час, додаючи веселого настрою заняттю. Слід бути готовим до того, що ігри, як і будь-яка інша навчальна діяльність, не відразу приваблять усіх учасників освітнього процесу, оскільки здобувачі, які вже відчують проблеми з вивченням мови, можуть бути стурбовані через нову невідому діяльність, тому важливо підтримувати баланс у використанні ігрових вправ. Яку б мову ви не викладали та знання з якої спеціальності не здобували б ваші студенти, ігри дають змогу реалізувати безліч унікальних навчальних і виховних функцій, що допомагають викладачам навчати мови ефективніше й успішніше.

Зазвичай виділяють такі види ігор, що їх прийнято використовувати: мовні (фонетичні – із метою вироблення навичок правильної вимови слів відповідно до акцентуаційних і орфоепічних норм; лексичні – на вивчення і запам'ятовування лексики; граматичні – на відпрацювання граматичних форм слів і структур; стилістичні – на добір правильних мовних засобів, що відповідають умовам комунікативного акту); мовленнєві – на формування та розвиток елементарних навичок слухання, переповідання та висловлення думки; комунікативні – на формування навичок спілкування.

Застосування гри під час навчання мови сприяє реалізації таких важливих методичних завдань: гра виробляє психологічну готовність здобувачів до рідномовного професійного й іншомовного спілкування; забезпечує природну потребу багаторазового повторення та закріплення мовного матеріалу; тренує оказіональний вибір потрібного мовного штампу чи кліше, що є моделлю майбутньої ситуативної, спонтанної ситуації спілкування.

До найпопулярніших ігор, що їх застосовують під час вивчення мовних дисциплін, вналежнюють знайомство, шараду, бінго, малювання, гру на відповідність, режисерство, заміну слів, ведення щоденника, рольову гру та ін.

Однією з найпростіших ігор як під час вивчення української мови, так і іноземної в закладі вищої освіти є знайомство на діловій зустрічі. Виконуючи таку вправу, усі здобувачі групи уявляють, що опинилися на офіційному заході, присвяченому їхній професійній діяльності. Спочатку кожен з учасників групи повідомляє своє ім'я, далі учасники називають імена всіх, хто перебуває поряд з ними. Після цього можна так само запропонувати учасникам назвати вік, домашню адресу, місце роботи, спеціальність, потенційну посаду, сильні й слабкі сторони характеру, кар'єрні перспективи, місце омріяної відпустки тощо.

Шаради – це гра-пантоміма, у яку грають, використовуючи лише обличчя та тіло, що дають гравцям підказки, аби ті здогадатися, що учасник намагається сказати. Це може бути слово, вислів, спеціальний термін з галузі знань студентів, освітнього процесу тощо. Можна адаптувати шаради, щоб вимагати від гравців відповіді українською або іноземною мовою, що вможливіє розвиток лексичного запасу, повторення і краще засвоєння професійної термінологічної лексики.

Можна використовувати популярну гру в бінго. Спершу слід створити картки професійною мовою, яку ви вивчаєте, на різні теми, наприклад, терміни за фахом з агрономії, інженерії, ветеринарії тощо. Наприклад, на картці можна записати слово *crop production*,

а гравці повинні перекласти слово рідною мовою; записати *рослинництво*, а гравці називають дефініцію терміна.

Гра в малювання схожа на шаради, але підказки не показують, а малюють. Слід записувати нові слова, терміни з теми, які вивчають на цьому занятті. Групу необхідно поділити на команди. Гравець кожної команди отримує кілька секунд, щоб подивитись на слово й почати його малювати. Мета полягає в тому, щоб намалювати значення терміна швидко й точно, а гравці вашої команди могли здогадатися, що ви малюєте, раніше, ніж команда супротивника. Картки можна писати мовою, яку ви вивчаєте.

Гра на відповідність термінів і їхніх дефініцій. Створіть картки з термінами українською чи іноземною мовою та зіставте термін із його визначенням. Такі картки можна використовувати для гри в пам'ять, якщо покласти кожну картку на стіл лицьовою стороною вниз, то коли дійде черга учасника, поверніть дві обличчям догори. Якщо на картках обличчям догори немає слів, переверніть їх і надайте чергу наступному учаснику. Мета – запам'ятати, де знаходиться кожна картка, відповідно зіставити термін і його дефініцію.

Режисерство – це гра, що полягає у створенні й доповненні спільної розповіді. Гравці по черзі доповнюють одним реченням вигадану історію про події на роботі, наприклад, відрядження.

Практика ведення щоденника полягає в тому, що студенти, які вивчають мову, можуть удосконалювати свої навички письмової як української, так і іноземної мови, записуючи кілька речень про свої враження за день у колективному щоденнику групи. Записи не мають бути довгими. Така практика є гарним способом потренувати засоби повсякденної мови, які можна використовувати в розмовних ситуаціях.

Будь-якій грі як ситуативно-варіативній вправі притаманна оказіональність, раптовість, тому мова буде імпровізованою, відбиватиме мовомислення і досвід комунікантів, сприятиме повторенню раніше вивченого мовного кліше в умовах, наближених до реального комунікативного середовища з притаманними йому ознаками – конотацією, прагматикою, ситуативністю та цілеспрямованістю впливу.

Досить популярною грою на заняттях з будь-якої мови завжди була й залишається рольова гра. О.М. Шевченко зауважує: «Ті, хто бере участь у грі, повинні самі пофантазувати, домислити образ свого персонажа, можливо, щось спробувати змінити. Залежно від цілей, які має викладач, рольові ігри умовно можна розділити на лексичні, граматичні та ігри, що розвивають пам'ять. Лексичні ігри тренують здобувачів освіти у вживанні слів у ситуаціях, наближених до природної обстановки, наприклад, у магазині, у поліклініці, у музеї, у готелі; у розвитку мовної реакції. Граматичні ігри повинні створювати ситуації для вживання того чи іншого мовного зразка, розвивати мовну активність і самостійність [6, с. 257].

Отже, використання методу гри для навчання будь-якої мови є важливим і універсальним інструментом, що дає змогу якнайкраще формувати й розвивати комунікативну компетентність, мотивує і залучає здобувачів до вивчення, вможливорює отримання позитивного емоційного задоволення від освітнього процесу, показує перспективи використання професійної мови в майбутньому, адаптує до реальних професійних умов спілкування. Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо в дослідженні і коментарях інших ігрових вправ, що стануть у нагоді для навчання будь-якої мови.

Література:

1. Бойко Ю. Рольова гра як метод навчання професійній іноземній мові. *Наукові конференції*. 2013. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2168> (дата звернення: 13.01.2025).

2. Бондаренко Н.Б., Ісаєва М.В. Ігрові прийоми навчання як засіб формування граматичних навичок на початковому етапі. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. № 2 (13). С. 26–31. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/ped_2010_2/026-31.pdf (дата звернення: 13.01.2025).
3. Карамушка Л.М. Рольова гра. *Енциклопедія освіти* / за ред. В.Г. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Піддубцева О.І. Формування готовності майбутніх фахівців-аграріїв до іншомовного професійно орієнтованого спілкування : дис... докт. філос. : 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». Запоріжжя. 2021. 293 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/PhD/piddubtseva/piddubtseva_dis.pdf (дата звернення: 13.01.2025).
5. Частник О.С., Діомідова Н.Ю., Зайцева К.І. Рольова гра як елемент викладання іноземної мови у закладі вищої освіти. *Інноваційна педагогіка. Серія «Теорія та методика навчання»*. 2021. Вип. 39. С. 76–80. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/39/16.pdf> (дата звернення: 13.01.2025).
6. Шевченко О.М. Інноваційні методи та сучасні інформаційні технології у навчанні української мови іноземних студентів. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика* : мат. Всеукраїнської навч.-наук. конференції з міжнародною участю, м. Полтава, 19 березня 2020 р. Полтава, 2020. С. 256–258.
7. British Council, BC. Role-play. Teaching English Blog. 2004. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/role-play> (дата звернення: 02.12. 2024).
8. Heinz A. Language learning games and activities. October. 24. 2024. URL: <https://preply.com/en/blog/at-home-language-learning-games/> (дата звернення: 13.01.2025).

References:

1. Boiko, Yu. (2013). Rolova hra yak metod navchannia profesiinii inozemnoi movi [Role-playing as a method of teaching a professional foreign language]. *Naukovi konferentsii*. [in Ukrainian].
2. Bondarenko, N. B., Isaieva, M. V. (2010). Ihrovi pryomy navchannia yak zasib formuvannia hramatychnykh navychok na pochatkovomu etapi [Game-based learning techniques as a means of forming grammatical skills at the initial stage]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu: Pedagogichni nauky*, № 2 (13), 26–31. [in Ukrainian].
3. Karamushka, L.M. (2008). Rolova hra [Role-playing game]. *Entsyklopediia osvity. Akad. ped. nauk Ukrainy / za hol. red. V.H. Kremen*, Kyiv, 1040. [in Ukrainian].
4. Piddubtseva, O.I. (2020). Formuvannia hotovnosti maibutnykh fakhivtsiv-ahraryiv do inshomovnoho profesiino oriientovanoho spilkuvannia [Formation of readiness of future agricultural specialists for professionally oriented communication in a foreign language]: dys... Spetsialnist: 015 Profesiina osvita (za spetsializatsiamy). Haluz znan: 01 Osvita / Pedagogika, Zaporizhzhia, 293. [in Ukrainian].
5. Chastnyk, O.S., Diomidova, N.Yu., Zaitseva, K.I. (2021). Rolova hra yak element vykladannia inozemnoi movy u zakladi vyshchoi osvity. *Innovatsiina pedagogika* [Role-playing as an element of foreign language teaching in a higher education institution]. *Teoriia ta metodyka navchannia*, 39, 76–80. [in Ukrainian].
6. Shevchenko, O.M. (2020). Innovatsiini metody ta suchasni informatsiini tekhnologii u navchanni ukraïnskoi movy inozemnykh studentiv [Innovative methods and modern information technologies in teaching Ukrainian to foreign students]. *Suchasna medychna osvita: metodolohiia, teoriia, praktyka : mat. Vseukraïnskoi navch.-nauk. konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, m. Poltava, 19 bereznia 2020 r*, Poltava, 256–258. [in Ukrainian].
7. British Council, BC. (2004). Role-play [Teaching English Blog].
8. Heinz, A. (2024). Language learning games and activities. October, 24.

УДК 398.21:82-343(477+560)

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-16>

МАГІЯ ЧИСЕЛ У НАРОДНІЙ КАЗЦІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ ТА ТУРЕЦЬКИХ КАЗОК

Сенчило-Татліліоглу Надія

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного супроводу
Університет Ататюрка
ORCID ID: 0000-0001-9196-7118

У статті проаналізовано символіку чисел у народних казках України та Туреччини. Вивчення чисел у жанрі казки дозволило виявити культурні паралелі та відмінності у жанрі казки двох різних народів. Доведено, що числові символи є важливою частиною фольклорної спадщини, адже вони не лише структурують наративи, але й відображають світогляд, релігійні уявлення та моральні цінності суспільства. Числа 3, 7, 12 та 40 у різних фольклорних системах набувають особливих значень, які передаються через казки та легенди. Аналіз частотності та ролі кожного з цих чисел в українських та турецьких казках дає підстави вважати, що числова символіка виконує сакральну та комунікативну функцію. Зокрема, число 3 в обох культурах асоціюється з повнотою, завершеністю та циклічністю, однак має свої культурні особливості: в українській традиції воно часто позначає завершення етапів чи випробувань, а у турецькій – успіх після двох попередніх спроб. Число 7 у фольклорі України та Туреччини також є сакральним і символізує магію та таємничість, об'єднуючи небесне і земне. Однак якщо в українській культурі воно поєднується із духовною гармонією, то в турецькій набуває рис божественної сили. Число 40 рідше зустрічається в українській казковій традиції, однак у турецькому фольклорі воно займає особливе місце і асоціюється із процесом очищення та символізує період оновлення. Порівняльний аналіз показує, що числова символіка у казках України та Туреччини, попри схожість окремих мотивів, має свої унікальні особливості, зумовлені релігійними і соціокультурними впливами. Символіка чисел у фольклорі цих народів формує багатий світ образів, що служить важливим каналом збереження національної ідентичності та передачі культурної пам'яті з покоління в покоління. Дослідження дозволяє краще зрозуміти історичні, релігійні та соціальні взаємозв'язки між двома народами, розкриваючи як універсальні символічні мотиви, так і культурну специфіку.

Ключові слова: українська народна казка, турецька народна казка, символіка чисел, символ, фольклор.

Senchylo-Tatlilioglu Nadiia

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Tourism Guidance
Ataturk University

THE MAGIC OF NUMBERS IN A FOLK TALE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN AND TURKISH FAIRY TALES

The article analyses the symbolism of numbers in Ukrainian and Turkish folk tales. The study of numbers in the tale genre has revealed cultural parallels and differences in the tale genre of two different nations. It proves that numerical symbols are an important part of folklore heritage, as they not only structure narratives, but also reflect the worldview, religious beliefs and moral values

of society. The numbers 3, 7, 12, and 40 in different folklore systems acquire special meanings that are transmitted through fairy tales and legends. An analysis of the frequency and role of each of these numbers in Ukrainian and Turkish fairy tales suggests that numerical symbolism has a sacred and communicative function. In particular, the number three in both cultures is associated with completeness, completeness and cyclicity, but has its own cultural peculiarities: in the Ukrainian tradition, it often denotes the completion of stages or trials, and in the Turkish tradition, it means success after two previous attempts. The number seven in Ukrainian and Turkish folklore is also sacred and symbolises magic and mystery, uniting the heavenly and the earthly. However, while in Ukrainian culture it is associated with spiritual harmony, in Turkish culture it acquires the features of divine power. The number 40 is less common in the Ukrainian fairy tale tradition, but in Turkish folklore it occupies a special place and is associated with the process of purification and symbolises a period of renewal. A comparative analysis shows that numerical symbolism in Ukrainian and Turkish fairy tales, despite the similarity of certain motifs, has its own unique features due to religious and socio-cultural influences. The symbolism of numbers in the folklore of these peoples forms a rich world of images that serves as an important channel for preserving national identity and transmitting cultural memory from generation to generation. The study allows us to better understand the historical, religious and social relations between the two peoples, revealing both universal symbolic motifs and cultural specifics.

Key words: Ukrainian folk tale, Turkish folk tale, symbolism of numbers, symbol, folklore.

Вступ. Серед символічних систем велике зацікавлення викликає символіка числа, оскільки цифра є універсальним поняттям для всього людства, але у різних мовних культурах вона набуває специфічного змісту. Особливості стародавньої культури полягають у синкретизмі, відсутності чіткої межі між художньою та життєво-практичною сферою людської діяльності [15, с. 93]. У прадавні часи число сакралізувалось, однак особливе ставлення до чисел спостерігається і сьогодні – у релігійних та традиційних обрядах по всьому світу. Символіка чисел у народних казках є одним із найяскравіших проявів культурних кодів, що зберігаються в національній пам'яті та передаються з покоління в покоління. Числа в казках різних народів набувають особливого значення, часто відображаючи базові уявлення про світ і місце людини в ньому. В українському і турецькому фольклорі числова символіка виконує сакральну функцію, об'єднуючи релігійні вірування, соціальні норми та філософські ідеї. Вивчення символіки чисел у народних казках допомагає глибше зрозуміти світогляд народу, його вірування, моральні принципи та ставлення до навколишнього світу. Кожне число несе свій особливий символічний код і створює зв'язок із певними міфологічними та релігійними уявленнями. В українському фольклорі числові символи, такі як 3, 7, 9 та 12, беруть свій початок ще з дохристиянських часів. Символізм цих чисел зберігається і у православних традиціях, що закріпилися в культурній пам'яті українців. У турецькій культурі, зокрема у народних казках, сакральні числа також мають давнє походження, яке переплітається з шаманськими та ісламськими традиціями. Григорій Халимоненко вважає богатирську казку типологічно найдавнішим жанром усної словесності тюрків, зауважуючи, що якщо зіставити богатирські казки, у яких наявна спільність чи спорідненість з героїчним епосом, то переконаємося, що казково-міфологічна фантастика, глибока основа первісного шаманізму й тотемізму у казці вирізняється набагато чіткіше [18, с. 16]. Завдяки числовій символіці народна казка розкриває уявлення людей про космос, життя та особливу комунікацію між людьми.

Дослідження дозволяє глибше зрозуміти українсько-турецькі культурні взаємозв'язки та розкрити символічну функцію чисел, яка об'єднує та водночас вирізняє дві культури. Робота присвячена порівнянню символіки чисел у казках України та Туреччини, зокрема,

чисел, що мають сакральне значення. Вивчення цього аспекту дозволяє глибше зрозуміти спільні культурні риси та особливості кожного з народів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Казкова спадщина налічує дуже багато творів, у яких часто використовується символіка числа, що являє собою широкий і універсальний простір для дослідження. Особливості числової символіки в українських народних казках глибоко вивчала Лідія Дунаєвська. Авторка аналізує значення найпоширеніших чисел та їхній зв'язок із народними віруваннями та міфологією [12]. У праці «Символіка числа у фольклорі: теорія і практика» Л. Дунаєвська вивчає символіку чисел у різних жанрах фольклору. Особлива увага приділяється магічним числам (3, 7, 12) та їхньому впливу на формування сюжетів [11]. Світлана Щербак та Олена Віхрова розглядають специфіку числової символіки в українських казках, її вплив на побудову сюжету і культурну ідентичність. У статті висвітлено розуміння чисел як своєрідних культурних маркерів [18]. Літературознавча енциклопедія Юрія Коваліва допомагає зрозуміти культурні й літературні корені числових символів у фольклорі [13]. Серед турецьких дослідників особливу увагу звертає на вивчення числової символіки казки *Neşe Işık* у своєму дисертаційному дослідженні «Аналіз символіки турецьких казок» («*Türk Masallarının Sembolik Açidan Çözümlemesi*») [3]. Байрам Дурбільмез досліджує символіку чисел у кримсько-турецьких фольклорних творах [2, с. 178]. На найбільш поширені числа у турецькій казці – 3, 7, 40 – звертає увагу дослідник Хасан Кизилдаг [4]. Селчук Коджа вивчає символи у турецькій культурі, що мають релігійне та культурне значення [5]. У комплексному дослідженні турецького фольклору Е. Артун «Турецьке народознавство» розглядаються основні символи, включаючи числову символіку, яка грає ключову роль у народних віруваннях і казках [1]. Вивчення порівняльних аспектів в українських та турецьких казках демонструють праці Надії Сенчило [6; 14], у яких досліджуються спільні та відмінні риси, що відображаються у структурі, змісті та ключових образах українських та турецьких народних казок. Особлива увага приділяється аналізу сюжетних елементів, символів і тем, які втілюють національну ідентичність та світоглядні уявлення українського й турецького народів [14]. Н. Сенчило та Й. Ірмак досліджують українські та турецькі казки з точки зору порівняння формальних елементів і мотивів. Символіка чисел у дослідженні розглядається як один із аспектів культурного порівняння [9]. Н. Сенчило-Татліліог'лу вивчає типологічні відмінності в українських і турецьких народних казках. Авторка аналізує структурні та змістові аспекти, що відображають специфіку фольклорної традиції кожного народу. Особлива увага приділяється образам героїв, тематичним мотивам, символіці та стилістичним особливостям, які формують наратив казок [7, с. 264–266].

Метою роботи є дослідження символіки чисел у культурних традиціях України та Туреччини на основі аналізу народних казок обох народів. Дослідження спрямоване на виявлення та систематизацію числових символів, які найбільш часто зустрічаються в казкових сюжетах, та осмислення їхнього значення в культурному контексті. Завдяки аналізу чисел у казках України та Туреччини можна простежити, як у числових символах ідентифікуються релігійні вірування, моральні цінності та світоглядні уявлення кожного народу. Порівняння числової символіки також дозволяє виявити, наскільки подібні або відмінні підходи до сприйняття чисел в обох культурах, а також розкрити культурні архетипи та історичні впливи, що формували фольклор кожного народу.

Методи та методики дослідження. Методологічною основою дослідження виступають загальнонаукові методи, які забезпечують всебічний підхід до аналізу числової символіки в українських і турецьких казках. Зокрема, застосовується метод аналізу й синтезу для збору та систематизації теоретичного матеріалу з фольклористики, культурології та літературознавства, що дозволяє виділити основні теоретичні підходи до вивчення чисел

у казках. Аналітичний метод використовується для глибокого аналізу текстів казок, виявлення та інтерпретації значень чисел у контексті казкових сюжетів. Компаративний метод забезпечує можливість порівняння числової символіки українських та турецьких казок, виявлення спільних і відмінних рис у використанні чисел, що дозволяє простежити їхній культурний вплив та значення. Застосування цих методів сприяє розкриттю сутності числової символіки та її ролі у формуванні національної самобутності, а також допомагає інтегрувати результати дослідження в загальну систему знань про фольклорні традиції обох народів.

Результати та дискусії. Числа 3, 7, 12, 40 в українському та турецькому казковому наративі.

Число *три* є сакральним у християнстві і означає силу, мудрість, любов. Число 3 часто трапляється у Святому Письмі: три царі приносять три дари новонародженому Ісусу. У слов'янській міфології дерево – мікромодель світу – має три виміри: крона – це небо, стовбур – це земля, коріння – це потойбіччя. Числу *три* відповідає ідея трьох світів і трьох стихій. Отже, в українців число 3 відіграє міфічну, містичну і магічну роль. Це число є одним із найбільш сакральних чисел в українській народній традиції. Воно символізує триєдність світу – неба, землі та потойбіччя, що часто відображається в структурі казки: герой проходить три етапи на своєму шляху, перед тим як досягти бажаної мети; має три завдання або зустрічає три чарівні істоти. Крім цього, триєдність символізує родинну гармонію: три покоління (дід, батько, син), сім'ю, що складається з трьох членів родини (мати, батько, дитина) або три життєві фази людини (дитинство, зрілість, старість). У народних казках число *три* часто пов'язане з випробуваннями або магічними ритуалами, під час яких герой перевіряє свої здібності та вміння. Наприклад, третій, наймолодший син може знайти скарб або перемогти зло. У царя завжди три сини, а мандрівник повинен обрати одну із трьох доріг, що ведуть праворуч, ліворуч і прямо. Магічні істоти виконують лише по три бажання, дарують по три подарунки, герой мусить подолати три випробування тощо. На думку Л. Дунаєвської, число 3 символізує гармонію між природними циклами і людським життям [12, с. 40]. В українській казці «Котигорошко» герой долає три основні перешкоди, що ілюструє його шлях до перемоги. У казці «Три царства: мідне, срібне та золоте» йдеться про подорож до трьох царств, де триєдність світів (нижній, середній та верхній) символізує різні рівні буття й випробувань героя. Число *три* символізує родинну єдність і випробування, через які брати проходять для досягнення спільної мети у казці «Три брати». Три брати протистоять трьом головам змія, що підкреслює рівновагу між добром і злом, а також циклічність перемог у боротьбі (казка «Три змії Гориничі та три брати»). Три богатирі символізують силу, мудрість і хоробрість, уособлюючи захист і порядок у світі (казка «Три богатирі»). У казці «Дарунки з трьох зерен» зерна асоціюються з магією, щедрістю та випробуванням, через яке герой отримує винагороду. Трійка є символом гармонії та єдності, демонструє силу родинних зв'язків у казці «Три сестри». Крім того, у жанрі казки це число нерідко використовується для позначення особливого часопростору: «За тридев'ять земель, у тридесятому царстві», що сприймається як магічне місце або особлива територія.

У турецьких народних казках число *три* також є одним із найбільш поширених символів. Воно відображає триєдність у багатьох аспектах: три брати або три сестри, три важливі події або три випробування для героя. Наприклад, у казці герой часто зустрічає трьох персонажів, які допомагають йому у скрутний момент. Число три підкреслює процес духовного зростання героя, який завершується успіхом часто після третьої спроби чи подолання трьох перешкод [3]. Число *три* – це часто кількість героїв у турецькій казці (3 людини, 3 тварини, 3 велетні) чи важливих речей (три хлібини, три яйця, три золоті монети тощо). Наприклад,

у казці «Три сестри» («Üç Kız Kardeş») третя сестра отримує найбільшу винагороду, що підкреслює важливість наполегливості у житті людини. Так само у казці «Три брати» («Üç oğlan kardeş») тільки третій син (наймолодший з братів) досягає щастя. Часто головні герої мають три бажання або долають триступеневі перешкоди. Якісь події можуть тривати три дні або три ночі, іноді три місяці або навіть три роки. Перехрестя – це місце, де дороги розходяться у трьох напрямках. Воно вважається небезпечним у казкових сюжетах.

В українському фольклорі число *сім* має сакральне значення і асоціюється з магією та таємницею. Воно поєднує числа *три* та *чотири*, що символізують небесне і земне. Тиждень має сім днів, сім'я як соціальна структура, сім поколінь, що зберігають спадковість, – це лише деякі з проявів цієї символіки. У числі *сім* також виявляється особливий зв'язок з природою та космосом, що відображає давні уявлення про гармонію між світом і людиною. В українських казках число *сім* часто асоціюється із сакральністю та родинними цінностями. Як зазначають С. Щербак і О. Віхрова, у казці «Семеро козенят» символіка сімки підкреслює єдність і турботу в межах родини [18]. У казках це число часто символізує час або етап, наприклад, герой мандрує сім днів і ночей, проходить сім випробувань або знаходить сім чарівних предметів. У казках число *сім* часто використовують на позначення відрізка часу або кількості персонажів. У казці «Семиліточка» або «Мудра дівчина» 7 символізує повноту і завершеність, а також тривалий період випробувань і очікування. У контексті казки воно підкреслює значущість витримки та розуму для досягнення гармонії та справедливості. У казці «Про сімох братів гайворонів і їхню сестру» 7 уособлює сімейний зв'язок, магічну гармонію та випробування, які героїня долає заради повернення братів. Воно також відображає циклічність та ідею оновлення через жертвність і любов. Отже, число 7 у цих казках акцентує увагу на важливості духовної сили, єдності та гармонії.

У турецькому фольклорі число *сім* виступає символом гармонії та внутрішньої сили. Число *сім* вважається щасливим і символізує ідеальне поєднання фізичної і духовної сили. Це число у турецькій культурі також символізує світло та духовну енергію. Герой може долати сім труднощів або перемогти семиголове чудовисько. У деяких казках ідеться про сім підземних рівнів або сім небесних сфер, через які герой проходить на шляху до своєї мети. Наприклад, у казці «Семиголовий дракон» («Yedi Başlı Ejderha»), яку детально аналізує Хасан Кизилдаг, дракон символізує виклик, який має подолати герой, щоб досягти духовного очищення [4, с. 242–256]. У деяких турецьких казках дракон має сім голів. Також у казках може бути така кількість героїв як, наприклад, у казці «Сім синів» («Yedi oğlanlar»).

Дванадцять – символічне число в українських казках, яке позначає завершеність і повноту. Ця цифра пов'язана із циклічністю природи, оскільки в році дванадцять місяців. У казках число 12 часто використовується для позначення певного завершального етапу або великого подвигу, що завершує цикл. Наприклад, герой може перемогти змія з дванадцятьма головами, що символізує остаточну перемогу над хаосом. У казці «Летючий корабель» той, що їсть, і не наїється, з'їдає за раз 12 биків [8, с. 360]. Герой казки «Як хлопець-мисливець перемиг розбійників і женився на царівні» вбиває 12 розбійників у кімнаті сплячої царівни. Інші приклади казок з числом 12 – «Дванадцять братів і сестра», «Дванадцять дівчат», «Дванадцять місяців» тощо [16].

У турецькому фольклорі число 40 має глибоке символічне значення, яке часто пов'язане з релігією та духовністю, наприклад, 40 днів і ночей як символ періоду очищення або медитації. У казках герої подорожують або перебувають у певному стані протягом 40 днів, що символізує повний цикл трансформації. Це число також асоціюється з традиційними святкуваннями та ритуалами, які тривали 40 днів, підкреслюючи значення часу і духовного оновлення. У казці «Сорок принців» («Kırk Şehzade») це число символізує велич

та єдність колективу, як підкреслює Е. Артун у своїй праці [1]. У казці «Сорок днів, сорок ночей» («Kirk Gün, Kirk Gece») події розгортаються протягом 40 днів і ночей, підкреслюючи тривалий період очищення та трансформації, пов'язаний з релігійними традиціями. Символіка числа 40 пов'язана з великою групою розбійників, що підкреслює масштаби протистояння добра і зла у казці «Сорок розбійників» («Kirk Haramiler»). Розглянуті приклади казок демонструють, як числова символіка набуває різного значення в українському та турецькому фольклорі, але має спільну основу, яка пов'язана з ідеєю єдності, захисту, досягнення мети й циклічності життя.

Порівняння та культурні паралелі. Аналіз числової символіки в українських та турецьких казках демонструє подібність і унікальність культурних підходів до сприйняття чисел. Так, число *три*, що зустрічається в обох культурах, символізує повноту й циклічність, але з різними акцентами. В українських казках число *три* асоціюється із завершеністю певного етапу або життєвого циклу, тоді як у турецьких казках воно частіше є символом успіху після кількох спроб. В українських казках часто зустрічається образ царя з трьома синами, а мандрівник нерідко стоїть перед вибором однієї з трьох доріг. У турецьких казках головні герої зазвичай можуть здійснити три бажання, долають три етапи випробувань або проживають події, що тривають три дні й три ночі. Число *три* як символ кількості героїв об'єднує обидві традиції, виступаючи ключовим елементом побудови фабули. Число *сім* в обох культурах виступає символом магії та повноти: в українському фольклорі воно поєднує небесне і земне, а у турецькому є символом божественної енергії. Число 40, яке має особливе значення в турецькому фольклорі, символізує процес духовного очищення, пов'язаний з ісламськими традиціями, тоді як в українських казках воно зустрічається рідше. Спільні числа, такі як 3 і 7, показують, як різні культури можуть мати подібні символічні значення для чисел, які відображають природні цикли, релігійні уявлення та соціальні звичаї. Порівняльний підхід до аналізу чисел у жанрі казки дозволяє глибше зрозуміти, як кожен народ інтерпретує універсальні числа у своєму культурному контексті.

Висновки. Символізм є невід'ємною частиною художньо-образної структури казки. Числа завжди мали магичне та містичне значення, що зумовило їхню наявність у фольклорі, зокрема в жанрі казки. Аналіз числової символіки в українських і турецьких казках дозволяє стверджувати, що числа, виконуючи символічну функцію, слугують відображенням світогляду народу. Повторюваність і циклічність традиційних чисел у прозових жанрах свідчать про їхню роль як закономірних елементів казкових сюжетів в українському та турецькому фольклорі. Казка як продукт колективної творчості, що створювалася впродовж століть, перебувала під впливом міфологічних і релігійних уявлень і відображає свідомість народу. Саме тому тексти народних казок наповнені міфологічними та релігійними символами. Основою символіки чисел у казках є вірування та релігії, які формували культуру і світогляд народу. Відомо, що великий вплив на українську фольклорну творчість мали язичництво, а потім християнство, тоді як турецька казка зазнала впливу шаманізму, а пізніше ісламу.

Спостереження людей за природними явищами та закономірностями покладені в основу числової символіки української та турецької культури. Символіка чисел в українських і турецьких казках відіграє важливу роль у створенні унікальної культурної картини світу, що відображає світогляд і цінності кожного з народів. Числа у фольклорі не лише забезпечують символічну структуру казкових наративів, але й слугують каналом передачі історичного та релігійного досвіду. Дослідження числової символіки дозволяє побачити, як обидва народи втілюють сакральні аспекти життя у своїх казках, відображаючи універсальні архетипи та культурні особливості. Порівняльний аналіз українських та турецьких

казок відкриває шлях до кращого розуміння спільних символічних мотивів та культурних аспектів. Таким чином, вивчення символіки чисел у фольклорі може слугувати засобом між-культурного діалогу, підкреслюючи глибинні зв'язки між народами та їхні унікальні традиції.

Отже, числа у народних казках відображають не лише релігійні та філософські уявлення, але й культурні цінності, що допомагають зрозуміти світогляд і традиції народу. Порівняння числової символіки в українському та турецькому фольклорі дозволяє виявити спільні корені та унікальні риси, які формують національну самобутність.

Література:

1. Artun E. Türk Halkbilimi, İstanbul : Kitabevi Yayınları, 2005.
2. Durbilmez, B. Kırım Türk Halk Anlatılarında Sayı Simgeçiliği. *Millî Folklor*. 2007. № 19 (76). S. 177–190.
3. Işık N. Türk Masallarının Sembolik Açısından Çözümlemesi. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ, 2009. 603 P.
4. Kızıldağ H. Sembolik Bir Masal Okuması: Kırk Şehzade ile Yedi Başlı Ejderha Çampalak. *Kültür Araştırmaları Dergisi*. 2023. № 18. S. 242–256. DOI: 0.46250/kulturder.1341148.
5. Koca S.K. Türk Kültüründe Sembollerin Dili. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012. 378 s.
6. Senchylo N. Cultural Patterns of Behavior of Characters in Turkish and Ukrainian Folk Tales. *4 th International Regional Development Conference (Malatya, 21–23 september 2017)*. Malatya, 2017 C. I. p. 1061–1066.
7. Senchylo-Tatlıoğlu N. Ukrayna ve Türk Halk Masallarındaki Tipolojik Farklılıklar. *V Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Kongresi* (İzmir, 2–4 September, 2022). Kongre kitabı. Farabi yayınevi, C. 1, 2022, P. 262–267.
8. Senchylo-Tatlıoğlu N., Khomenko N. Nuh Tufanı'nın Ukrayna Folklor Eserlerindeki Yansımaları Üzerine Edebi bir Değerlendirme. *Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Tarih, Mitoloji ve Coğrafya*. Akademisyen Kitabevi A.Ş. Ankara, 2024. s. 351–362.
9. Sençilo, N., Irmak, Y. Ukrayna ve Muş Masallarının Formel Unsurlar ve Motifleri Bakımından Karşılaştırılması. *Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Erdal Basım Yayın Dağıtım. Ankara, 2019. s. 899–908.
10. Simsek, Esmâ. “Azerbaycan Kültüründe ‘İlahir Çersenbeler’ ve Eski Türk Dini ile Paralellikleri”, *Türk Kültüründe Nevruz*. V. Uluslararası Bilgi Söleni Bildirileri (Diyarbakır, 15–16 Mart), Ankara, 2002. s. 161–172.
11. Дунаєвська Л. Символіка числа у фольклорі: теорія і практика. Київ : Наукова думка, 2001. 215 с.
12. Дунаєвська Л. Число-символ в українській народній прозі. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. 1997. № 3. С. 39–48.
13. Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія. Київ : Академія. 2007. Т. 1. 608 с.
14. Сенчило Н. Порівняльний аналіз поетики та мотивів в українських та турецьких народних казках. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2018. № 37. С. 133–139.
15. Сібрук А., Литвинська С., Кошетар У. Значення прикрас в українській культурі: від найдавніших часів до воєнних реалій сьогодення. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2022. № 3. С. 93–100. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2022.3>.
16. Українські народні казки. <http://proridne.org/Українські%20народні%20казки/> (дата звернення 13.01.2025).
17. Халимоненко Г. Історія турецької літератури: Türk Edebiyatı Tarihi. Київ. 2009. 544 с.
18. Щербак С., Віхрова О. Своєрідність числової символіки в українських народних казках. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2011. № 33. С. 392–396.

References:

1. Artun, E. (2005). Türk halkbilimi [Turkish Folklore]. İstanbul: Kitabevi Yayınları. [in Turkish].
2. Durbilmez, B. (2007). Kırım Türk halk anlatılarında sayı simgeçiliği [Number symbolism in Crimean Turkish folk narratives]. *Millî Folklor*, 19(76), 177–190. [in Turkish].

3. Işık, N. (2009). Türk masallarının sembolik açıdan çözümlenmesi (Doktora tezi) [Analysing Turkish fairy tales in symbolic terms (Doctoral dissertation)]. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [in Turkish].
4. Kızıldağ, H. (2023). Sembolik bir masal okuması: Kırk Şehzade ile Yedi Başlı Ejderha Çampalak [A symbolic fairy tale reading: Forty Princes and the Seven-Headed Dragon Shampalak]. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 18, 242–256. <https://doi.org/10.46250/kulturder.1341148> [in Turkish].
5. Koca, S.K. (2012). Türk kültüründe sembollerin dili (Doktora tezi) [The language of symbols in Turkish culture (Doctoral dissertation)]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [in Turkish].
6. Senchylo, N. (2017). Cultural patterns of behavior of characters in Turkish and Ukrainian folk tales. 4th International Regional Development Conference Proceedings, 21–23 September, 2017, Malatya, I, 1061–1066. [in English].
7. Senchylo-Tatlıoğlu, N. (2022). Ukrayna ve Türk Halk Masallarındaki Tipolojik Farklılıklar [Typological Differences in Ukrainian and Turkish Folk Tales]. *V Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Kongresi (2-4 September, Izmir)*. Kongre kitabı. Farabi yayınevi, C. 1, P 262–267. [in Turkish].
8. Senchylo-Tatlıoğlu, N., Khomenko, N. (2024). Nuh Tufanı'nın Ukrayna Folklor Eserlerindeki Yansımaları Üzerine Edebi bir Değerlendirme. *Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Tarih, Mitoloji ve Coğrafya*. Akademisyen Kitabevi A.Ş. Ankara. S. 351–362. [in Turkish].
9. Sençilo, Nadiya; Irmak, Yılmaz. (2019). Ukrayna ve Muş Masallarının Formel Unsurlar ve Motifleri Bakımından Karşılaştırılması [Comparison of Ukrainian and Muş Fairy Tales in terms of Formal Elements and Motifs]. *Tarih ve Kültür Bağlamında Muş Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Ankara. Erdal Basım Yayın Dağıtım. s. 899–908. [in Turkish].
10. Simsek, Esmâ. (2002). "Azerbaycan Kültüründe 'İlahir Çersenbeler' ve Eski Türk Dini ile Paralellikleri", *Türk Kültüründe Nevruz* ["'İlahir Chersenbeler' in Azerbaijani Culture and Parallels with Ancient Turkish Religion", *Nowruz in Turkish Culture*]. *V. Uluslararası Bilgi Söleni Bildirileri (15–16 Mart)*, Diyarbakır, Ankara, s. 161–172. [in Turkish].
11. Dunaievskaya, L. (2001). Symvolika chysla u folklori: teoriia i praktyka [Number symbolism in folklore: theory and practice]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
12. Dunaievskaya, L. (1997). Chyslo-symvol v ukrainskii narodnii prozi [A number-symbol in Ukrainian folk prose]. *Literatura. Folklor. Problemy poetyky*, (3), 39–48. [in Ukrainian].
13. Kovaliv, Yu. I. (2007). Literaturoznavcha entsyklopediia [Literary encyclopedia]. Kyiv: Akademiia. [in Ukrainian].
14. Senchylo, N. (2018). Porivnialnyi analiz poetyky ta motyviv v ukrainskykh ta turetskykh narodnykh kazkakh [A comparative analysis of poetics and motifs in Ukrainian and Turkish folk tales]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh*, (37), 133–139. [in Ukrainian].
15. Sibruk, A., Lytvynska, S., & Koshetar, U. (2022). Znachennia prykras v ukrainskii kulturi: vid naidavnishykh chasiv do voiennykh realii [The significance of jewellery in Ukrainian culture: from ancient times to the military realities of today]. *Ukrainskyi mystetstvoznavchyi dyskurs*. (3), 93–100. DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2022.3> [in Ukrainian].
16. Ukrainski narodni kazky [Ukrainian folk tales]. Retrieved from: <http://proridne.org/Ukrainski%20narodni%20kazky/> (data dostupu: 13 sichnia 2025). [in Ukrainian].
17. Khalymonenko, H. (2009). Istorii turetskoi literatury: Türk Edebiyatı Tarihi [History of Turkish literature]. Kyiv. [in Ukrainian].
18. Shcherbak, S., & Vikhrova, O. (2011). Svoieridnist chyslovoi symboliky v ukrainskykh narodnykh kazkakh [The originality of numerical symbolism in Ukrainian folk tales]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*, (33), 392–396. [in Ukrainian].

УДК 81' 373. 422: 801.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-17>

ТРОПЕЇЧНИЙ ВИМІР ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ ТАРАСА МЕЛЬНИЧУКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЧАГА»)

Стефурак Роксолана

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0002-9612-3851

У статті розкрито актуальну тему – лінгвістичний аналіз лексико-стилістичних одиниць, вжитих у переносному значенні, які є засобами конструювання образності поетичного тексту, конститутивними елементами його тропеїчного виміру. У науковій розвідці проаналізовано тропи як лінгвістичну категорію, визначено домінуючі тропеїчні структури поетичного тексту поета з Прикарпаття Тараса Мельничука.

Поняття «тропеїчний вимір» у статті визначено як конститутивний елемент авторської побудови образності у широкому розумінні, у вузькому – як сукупність тропів.

У статті доведено, що домінуючими тропеїчними одиницями досліджуваного тексту є метафори (дієслівні метафори, іменникові метафори, метафори-словосполучення), епітети (усталені епітети, фразеологізовані епітети, оказіональні епітети, кольористичні епітети, епітети-прикладки), порівняння (сполучниковий порівняльний зворот, порівняння у формі орудного відмінка, порівняльне речення, описове порівняння, порівняльно-приєднувальні конструкції).

У статті описано такі функції тропів у тексті Тараса Мельничука, як: експресивна (формує ілюстративно-образний матеріал твору); символічна (локалізує в кольоронозввах національно марковані семи); інтертекстуальна (вмонтовує в текст інформацію з відомих прецедентних феноменів); естетична (візуалізує авторський естетичний ідеал); текстотвірна (конструює образний смисл тексту).

Ключові слова: тропеїчний вимір, троп, метафора, епітет, порівняння, перифраз, оказіоналізм, вторинна семантизація, переносне значення, функції тропів, поетичний текст.

Stefurak Roksolana

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE TROPE DIMENSION OF THE POETIC TEXT OF TARAS MELNYCHUK (BASED ON THE COLLECTION “CHAGA”)

The article is devoted to the relevant topic of linguistic analysis of lexical and stylistic units used in a figurative sense, which are means of constructing the imagery of a poetic text and are constitutive elements of its trope dimension. The article describes the scientific views on tropes as a linguistic category and analyzes the key trope structures of the poetic text of Taras Melnychuk, a poet from Prykarpattia.

The concept of “trope dimension” is defined in the article as a constitutive element of the author’s construction of imagery in the broad sense, and as a set of tropes in the narrow sense.

The article proves that the dominant trope units of the studied text are metaphors (phrase metaphors, verbal and nominal metaphors), epithets (established epithets, phraseologized epithets, occasional epithets, coloristic epithets), comparisons (comparative phrase with conjunctions like, as, as if, as though; instrumental case; comparative sentence; descriptive comparison; comparative-conjunctive constructions).

The article describes the following functions of tropes in a poetic text: expressive, which enables the creation of indicative polarity and illustrates the author's dominant semantic oppositions; expressive-symbolic, which localizes additional associative semes in color-names; intertextual, which «refers» to additional sources of information thanks to key onomastic units in the text; aesthetic, which consists in the use of tropes as beautiful figurative constructs that are memorable, visualize the author's poetic image of the world; text-forming, which consists in the formation of the figurative meaning of the text through the functioning of various tropes.

Key words: *trope dimension, trope, metaphor, epithet, comparison, periphrasis, occasionalism, secondary semantization, figurative meaning, functions of tropes, poetic.*

Вступ. Поетична текстова канва збірки «Чага» Тараса Мельничука скомпонована з мовних одиниць, вжитих у переносному значенні і включених у різнотипні тропи, серед яких домінують метафори, порівняння, епітети.

Слід зазначити, що тропи в поезії Тараса Мельничука функціонують не тільки як засіб образності чи вираження оказіонального ілюстрування картини світу, а як оригінальне «декорування» тексту, формування його аксіологічного, естетичного, культурологічного потенціалу, оскільки саме ці індивідуально-авторські конструкції додають зображальності та асоціативної глибини поетичному твору, працюють візуалізаційними центрами художнього світобачення митця. Саме тому **мета** статті – лінгвістичний аналіз тропеїчного виміру поетичного тексту Тараса Мельничука.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що лінгвостилістичний аналіз тропеїчного виміру художнього тексту є ключовим у сучасних лінгвостилістичних студіях, і саме індивідуально-авторські метафори, епітети, порівняння тощо є основними складниками аналізованого текстового простору (Мельничук Т. Чага. Коломия : «Вік» ; «Просвіта», 1994. 176 с.). Далі в тексті статті вказуватимемо номер сторінки, з якої цитуватимемо сегмент тексту.

Методи та методику дослідження: описовий (застосовано для систематизації та характеристики тропеїчних елементів); метод контекстуального аналізу (використано для з'ясування особливостей семантики тропів у поетичному тексті); лінгвостилістичний аналіз (актуалізовано для визначення функційного навантаження тропів у поезії Тараса Мельничука).

Результати та дискусії. Тропеїчний вимір поезії Тараса Мельничука трактуємо як один із домінантних елементів оказіональної образності, тобто сукупність тропів, яку можна узагальнити у «вигляді схеми трьох функціональних полів – подібності (порівняння, метафора, епітет літота/гіпербола), суміжності (метонімія, перифраза), протилежності (іронія, оксиморон)» [4, с. 182].

Тропи як конститутивні елементи поетичної картини світу окремого автора ставали предметом аналізу в різних аспектах: лексико-семантичному та лінгвостилістичному (Н.І. Бойко, С.Я. Єрмоленко, Т.А. Єщенко, Л.І. Мацько, А.К. Мойсієнко, Л.О. Пустовіт, Л.О. Ставицька, Л.В. Струганець, О.М. Тищенко); лінгвокогнітивному (Л.І. Белєхова, Т.П. Павлюк, О.О. Селіванова, М.В. Скаб); етнокультурному (В.М. Гнатюк, В.В. Жайворонок, В.І. Кононенко, Г.С. Лозко).

Мовознавці кваліфікують троп як «(гр. τρόπος – зворот) – мовностилістичний зворот, що полягає у вживанні слова або вислову в непрямому, переносному значенні для досягнення

відповідного виражально-зображального ефекту: метафора, метонімія та ін.» [5, с. 692–693]. Оскільки троп як слово чи словосполучення, вжите в переносному значенні, має зображальний потенціал, то в процесі текстотворення його автор використовує стилістичний будівельний матеріал, за допомогою якого текст набуває образності, асоціативності, а отже, оригінальності в плані художнього змісту.

Асоціативно-образне значення слова (вторинне, переносне) в межах тропа формується різновекторно:

- на основі подібності (метафора, порівняння): *І збанком сонця п'ють смереки / Туману біле молоко. / Висять тут роси, як суніці, / Повітря чисте, наче сніг* (с. 27);
- на основі контрасту (оксиморон, антитеза, антифразис): *Я, тимчасовий, граю вічність...* (с. 75); *Звільнить тебе – скувати свої руки* (с. 75);
- на основі суміжності (наприклад, метонімія): *Уцю ніч я накриюся горем, ... / І печаль свою ніжно пригорну* (с. 83);
- на основі кількісної характеристики (синеκδοха чи гіпербола): *Перепілку в танець запросив крилом* (с. 122); *Мільйоннолітній, – радію, / Що світ – не пуца, / Не попелище, не крига* (с. 139).

Цитати поезії Тараса Мельничука ілюструють густу тропеїчність, семантичну полівекторність, асоціативність, зумовлену «нарощенням змісту і конотації» [2, с. 451] на денотативне значення лексем-складників тексту. Отже, тропотвірні компоненти тексту формують поетичну картину світу і є ключовим в ідіостилі.

Тропеїчна канва поетичного текстового простору Тараса Мельничука зазвичай сформована з метафор, перифраз, оксиморонів, епітетів, порівнянь, які характеризуються оказіональністю, виражальною спроможністю, асоціативно-образним наповненням.

Досліджувані тропеїчні конструкти є вузловими образотвірними центрами, здатними формувати множинну семантику, різнотипні смислові лінії, унікальність завдяки нетиповій сполучуваності слів у фіксованій формі іменникової чи дієслівної метафори, означуваного і художнього означення, порівняння, оксиморона, перифрази тощо. Незважаючи на формальну обмеженість, тропи характеризуються сиінкретичністю й багатограним семантичним напластуванням. Саме тому в досліджуваному тексті вони мають потужний естетичний потенціал.

Домінують у поетичній збірці Тараса Мельничука «Чага» різнотипні метафори, порівняння й епітети.

Названі тропи у поетичному тексті є частотними й оказіонально наснаженими в плані образної семантики, формують оригінальний лексико-семантичний рівень тексту.

У поетичному тексті Т. Мельничука домінують дієслівні та іменникові метафори.

Дієслівні метафори мають формулу «іменник + дієслово»: *лизали кров холодні хвилі* (с. 21), *яблука з кошика виглядають* (с. 133), *забилося серце вишні* (с. 104), *... дорога знає про завтра* (с. 111), *сум не випив мене до краю* (с. 113), *задихаються в мурах міста* (с. 150), *дзвенять блакити, фіотети, / і пахнуть хвилі...* (с. 97), *... а вишнева дорога / знов іскристо біжить по землі* (с. 139), *тремтить ріка* (с. 20), *перепілки косять стерню* (с. 19), *Березень скрадається з вербами* (с. 104), *бреде тополя у вечірній степ* (с. 50).

Слід зазначити, що дієслівні метафори в тексті Тараса Мельничука інколи синкретизуються за семантикою з оксимороном: *...стане любом нелюб* (с. 23), *... обертати ненависть на любов* (с. 25); *у смиренні смиренність убий, ... болем спалити радість, ... забути у радості біль* (с. 85).

Іменникові (генітиві) метафори побудовані за моделлю «іменник + іменник (чи субстантив)»: *пісня волі* (с. 63), *іскра снаги* (с. 56), *ночі чорне плече* (с. 83), *хвоя спідниць*

(с. 131), *полонянка журби* (с. 53), *голосіння червоної ружі* (с. 117), *революції жар* (с. 12), *консервація дум* (с. 11), *тихолетний сміх очей* (с. 112).

Іменникові метафори теж нерідко поєднані за формою і змістом з моделлю оксиморона: *віра безвір'я* (с. 65), *безмов'я мови* (с. 69), *міра безмір'я* (с. 65).

Іменникові метафори в тексті Тараса Мельничука інколи побудовано завдяки оказіональним лексемам:

- *кінець покруча-світу* (с. 65);
- *грози веснохмар* (с. 114).

Авторські новотвори у структурі метафори називають новостворені творчою уявою референти (*калінята* – діти калини, *веснохмари* – весняні хмари), семантику яких можна зрозуміти не лише з контексту, але й із їхньої внутрішньої форми (асоціативно-образної ознаки, закріпленої в неолексемі), семантичного напластування плану змісту сусіднього слова (*грози веснохмар* = *гроза* + *хмара* + *весна*), що й породжує множинність трактування вторинної семантики тропа на базі лексичних значень його вербальних складників та асоціативно-образного мислення реципієнта.

У досліджуваному тексті автор часто використовує образні описові конструкції, що зовні нагадують метафору, оскільки в основу переносного значення перифрази покладено подібність. Перифрази в контексті часто синкретизовані з метафоричними й оксиморонними конструктами, епітетами, порівняннями.

Наприклад:

- **метафора-перифраз**: *Пролісок – жених тендітний*. / *Ракета – медведиця здиблена* (с. 83), ... *дерева – зелені птахи* (с. 103);
- **епітет-перифраз**: *І святість опліччя брунатна* – / *Дівоче невіддане віно* (с. 128), *Моя знадо – сонячне ладо* (с. 132);
- **порівняння-перифраз**: *Гори – верблюди білі* (с. 113), *Круті повороти – спасіння* (с. 23);
- **оксиморон-перифраз**: *Він подивився на коня святим чортом* (с. 72).

Досліджуваний текст характеризується частотнією використання різнотипних епітетів, що в контексті є багатофункціональними: підкреслюють художній образ, мають аксіологічний потенціал та естетичний: *Серце сірим ставало з червоного*, / *І від того, що сірим ставало, плакало...* (с. 143), ... *багряним брудом* (с. 151), *золотою водою* (с. 127).

На матеріалі поетичного тексту виокремлюємо такі типи епітетів: традиційні, фразеологічні, індивідуально-авторські, кольористичні, оксиморонні, епітети-прикладки:

- **традиційні епітети**: *білий цвіт* (с. 102), *небо голубе* (с. 11), *жертвовний вогонь* (с. 16);
- **фразеологізовані епітети**: *чума коричнева* (с. 17), *чорнозливні чорні війни* (с. 18);
- **індивідуально-авторські епітети**: *Жагу рум'яно-чисту*, / *Нестримно-полохку* (с. 138), *Афиноока осінь* (с. 102), *Для слова оленеподібного* (с. 83), *пісня веселковоспадиста* (с. 63), *сумнохвильні пальці* (с. 118);
- **кольористичні епітети**: *Фіолетові марева* (с. 83), *Бузкові сніги* (с. 43), *зелені вітри*, ... *сині бузьки*, ... *на червонолистій землі* (с. 83);
- **оксиморонні епітети**: ... *під безнебним небом* (с. 68), *нехристи хрещені* (с. 76), ... *Мадонна перлонна* / *І електронна* (с. 11);
- **епітети-прикладки**: *май-дурман* (133), *місяць-срібляр* (131).

Епітет – один із ключових елементів тропеїчного виміру тексту Тараса Мельничука, оскільки він часто включений в інші тропи, формує його оказіональну семантику та образну виражальність.

Порівняння в аналізованому тексті також частотне, якісно впливає на його форму і зміст. Виокремимо такі типи порівнянь:

– **сполучникові порівняння**: *І земля, як весільне запрошення – / З пшеницевою позолотою* (с. 107);

– порівняння у формі іменника в орудному відмінку: *Червоним бунтом зріє жито* (с. 52), *Ти ридав наді мною вдовами, / Як Україну били наругами* (с. 25);

– «порівняльне речення» [3, с. 74]: *Війна, як судьба невблаганна й химерна, / Гуцулів, мов тичинки, по землі порозносила* (с. 19);

– «описове порівняння» [3, с. 74]: *... світ його – тюрма* (с. 18), *Смерть – від дна, / Як війна, / Як медуза* (с. 19);

– «**порівняльно-приєднувальні конструкції**, побудовані за принципом образної аналогії, які створюють розлоге поетичне полотно завдяки своїй структурі і надають пояснення предметам та речам за рахунок порівняння» [3, с. 74]: *Я вмю радіти, / Як радіс той, / Хто на небо дивиться / Перед стратою* (с. 83).

Усі лексеми-складники будь-яких тропеїчних структур мають асоціативно-образний потенціал. На думку Н.Я. Іванишин, саме вони є «важливим засобом образотекстотворення, що впливає на процес та результат комунікації» [1, с. 192], зокрема художньої.

Як бачимо, особливістю ідіостилію Тараса Мельничука на тропеїчному рівні художнього мовлення є синкретизм – формальне напластування різних тропів у межах окремого вербального сегмента, що проєктує в контексті багатоплановість образної семантики. Накладання тропів (метафора-порівняння, метафора-оксиморон, епітет-порівняння, метафора-перифраз тощо) якісно впливає на асоціативно-образний рівень тексту, його художній смисл, естетичний потенціал.

Тропеїчні одиниці в поетичному текстовпросторі Тараса Мельничука виконують низку функцій:

– **експресивну** (формує ілюстративно-образний матеріал твору: *Плачуть райдуги, / Коли іншій людині / Перестасш вірити* (с. 84));

– **символічну** (локалізує в кольороназвах національно марковані семи: *Сумом суму не розрадиш – / Вір в калиновий вогонь* (с. 91) – калина – символ України);

– **інтертекстуальну** (вмонтовує в текст інформацію з відомих прецедентних феноменів, наприклад, біблійних, міфологічних, фольклорних, історичних тощо: *Срібну волосину Довбуш віддав сину, / Щоб ні меч, ні куля / Не взяла гуцула* (с. 74));

– **естетичну** (візуалізує авторський естетичний ідеал: *Попри вікна гуляй-вітер / Бочку з зорями котив* (с. 91));

– **текстотвірну** (конструює образний смисл тексту).

Висновки. Стилїстичними домінантами тропеїчного виміру поетичного тексту Тараса Мельничука є дієслівні та іменникові метафори, індивідуально-авторські епітети, різнотипні порівняння, перифрази, оксиморони тощо, які часто синкретизуються з іншими вторинно семантизованими конструктами і насажені в тексті потужним функційним потенціалом (виконують експресивну, символічну, інтертекстуальну, естетичну, текстотвірну функції). Тропеїчний вимір тексту Тараса Мельничука формують оригінальні поетичні образи, вмонтовані в моделі класичних тропів.

Література:

1. Іванишин Н.Я. Комунікативно-прагматичні параметри блогу як жанру персональної інтернет-комунікації (на матеріалі текстів Людмили Лінник на сайті видання «Галицький кореспондент»). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. № 1 (21). С. 189–198.

2. Мацько Л.І. Стилiстика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
3. Рудь О.М., Горбатенко І.С. Функціонування тропеїчних засобів у поетичних текстах Сергія Жадана. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. Том 33 (72). № 5. Ч. 1, 2022. С. 70–75.
4. Онопрієнко Т. Тропеїчні засоби реалізації прагматичної скерованості художнього тексту. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2008. № 40. С. 181–185.
5. Українська мова. Енциклопедія. Київ : «Українська енциклопедія», 2000. 752 с.

References:

1. Ivanyshyn, N.Ya. (2021). Komunikatyvno-prahmatychni parametry blohu yak zhanru personalnoi internet-komunikatsii (na materialy tekstiv Liudmyly Linnyk na сайті vydannia "Halytskyi correspondent") [Communicative-pragmatic parameters of the blog as a genre of personal internet communication (based on the texts of Liudmyla Linnyk on the website of the publication "Halytskyi correspondent")]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia – Bulletin of Alfred Nobel University*, 1 (21), 189–198 [in Ukrainian].
2. Matsioko, L.I., et al. (2003). Stylystyka ukrainskoi movy: Pidruchnyk [Stylistics of the Ukrainian language: Textbook]. *Kyiv: Vyshcha shkola –Higher School*, 462 [in Ukrainian].
3. Rud, O.M., & Horbatenko, I.S. (2022). Funktsionuvannia tropeichnykh zasobiv u poetychnykh tekstakh Serhiia Zhadana [Functioning of tropic means in poetic texts of Serhiy Zhadan]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho – Scientific Notes of V.I. Vernadsky TNU*, 33 (72), 5(1), 70–75 [in Ukrainian].
4. Onoprienko, T. (2008). Tropeichni zasoby realizatsii prahmatychnoi skerovanosti khudozhnoho tekstu [Tropic means of implementing the pragmatic direction of the artistic text]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Zhytomyr State University*, 40 (Philological Sciences), 181–185 [in Ukrainian].
5. Ukrainska mova. Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia]. *Kyiv: "Ukrainska entsyklopediia"*, (2000). 752 [in Ukrainian].

UDK 808.5:37.091.212(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-18>

FORMATION OF SPEECH COMMUNICATION CULTURE OF MODERN STUDENT YOUTH

Tymkova Valentina

Candidate of Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics
ORCID ID: 0000-0001-5170-5412

Lebedieva Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language and
its Teaching Methods
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID ID: 0000-0001-6821-5559

The article considers language as a unique means of human education and a universal condition for the existence of any culture. That is why today language is increasingly becoming the subject of attention of philosophers, linguists, and cultural scientists, since the existence of many problems and their solutions are found in language. In order for any information to become more accessible to human consciousness, it is necessary to make a lot of effort, to establish connections between the mind and the outside world. The active and constructive properties of language and its ability to influence the formation of folk culture, psychology, and creativity are analyzed, – wrote I. Herder, V. von Humboldt, J.-L. Weisgerber and others.

Since language is a social phenomenon and reflects the requirements of collectivity, the article reveals its role in the development of culture through direct interconnection in modern society. Language is a necessary condition and means of socialization of an individual, and without joint life activities with other people, without assimilation of social norms, rules, culture, without mastering the achievements created by the work of many generations, a person does not realize himself as a part of society.

The meaning of individual keywords has been clarified: culture, language culture, speech culture. Student youth (regardless of the direction of training) has oral Ukrainian speech, but orthoepic, lexical, grammatical, stylistic errors are observed. As our study shows, the speech of a young person (both negatively and positively) is influenced by: dialect environment (60-65%), copying words from other languages (about 10%), mass media, Internet (10%), other factors: family, communication with peers, etc. (15%). The formation of oral speech culture is significantly influenced by the mastery of language norms in the process of teaching the Ukrainian language and professional training disciplines in higher education.

The second direction of our research involved the identification of methods for the formation of the speech culture of student youth.

Analyzing the research of scientists on the specified problem, having studied linguodidactic sources, we came to the conclusion that the basis for mastering language norms is knowledge of theoretical material and its conscious use in language practice.

Key words: language culture, speech skills, language norms, oral speech, national culture.

Тимкова Валентина

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного
університету

Лебедєва Наталія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови та методики її навчання
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті мову розглянуто як унікальний засіб виховання людини та універсальну умову існування будь-якої культури. Сьогодні мова все більше стає предметом уваги філософів, мовознавців, лінгвістів, культурознавців, оскільки існування багатьох проблем та їх вирішення знаходяться у мові. Для того, щоб будь-яка інформація стала доступнішою для свідомості людини, потрібно докласти чимало зусиль, встановити зв'язки між розумом та зовнішнім світом. «Активні й конструктивні властивості мови здатні впливати на формування народної культури, психології і творчості», – писали І. Гердер, В. фон Гумбольдт, Й.-Л. Вайсгербер та інші.

Оскільки мова є суспільним явищем та в ній відображаються вимоги колективності, у статті виявлено її роль у розвитку культури через безпосередній взаємозв'язок у сучасному суспільстві. Мова виступає необхідною умовою та засобом соціалізації індивіда, а без спільної життєдіяльності з іншими людьми, без засвоєння соціальних норм, правил, культури, без освоєння досягнень, створених працею багатьох поколінь, людина не усвідомлює себе частиною соціуму.

З'ясовано зміст окремих ключових слів, таких як культура, мовна культура, культура мовлення. Студентська молодь (незалежно від напряму підготовки) володіє усним українським мовленням, проте спостерігаються орфоепічні, лексичні, граматичні, стилістичні помилки. Як показує наше дослідження, на мовлення молоді людини (як негативно, так і позитивно) впливають: діалектне середовище (60–65%), калькування слів з інших мов (близько 10%), засоби масової інформації, Інтернет (10%), інші чинники, зокрема родина, спілкування з однолітками тощо (15%). Значний вплив на формування культури усного мовлення має засвоєння мовних норм у процесі навчання української мови, дисциплін фахової підготовки в умовах вищої школи.

Другий напрям нашого дослідження передбачав виокремлення методів формування культури мовлення студентської молоді.

Аналізуючи дослідження науковців з означеної проблеми, опрацювавши лінгводидактичні джерела, ми дійшли висновку, що основою оволодіння мовними нормами є знання теоретичного матеріалу й свідоме використання його в мовній практиці.

Ключові слова: культура мови, мовленнєві уміння, мовні норми, усне мовлення, національна культура.

Introduction. Today, language is increasingly becoming the subject of attention of philosophers, linguists, and cultural scientists, since the existence of many problems and their solutions are found in language. In a multiethnic environment, the formation of the culture of Ukrainian speech is a priority. The study of language as a social institution is quite relevant, since language has a significant impact on the formation and development of a person who is a speaker of the language, and therefore, a bearer of the spiritual culture

of the nation. The importance of the formation of a nationally conscious personality lies in the fact that the development of the entire nation depends on the level of cultural development of one person.

The Ukrainian language is a reflection of the national culture of the people, an important means of socialization of the individual. *“Communication of people is always carried out within a certain culture using a specific ethnic language, unique language pictures of the world, as well as the laws of communication developed within this language and culture [8, p. 12]”*. The study of the issue of the formation of the culture of Ukrainian speech is relevant today. According to V. Sukhomlynsky, *“the linguistic culture of a person is a mirror of his spiritual culture. The most important means of influencing a child, ennobling his feelings, soul, thoughts, experiences is the beauty and greatness, power and expressiveness of his native word [9, p. 202]”*.

Scientists studied how language and personality are interconnected back in the 19th century. W. von Humboldt emphasized that language is a necessary condition for the thought of an individual even in solitude, because a concept is formed only with the help of a word, and without a concept, true thinking is impossible. However, language really develops only in society, and not only because a person is part of the whole to which he belongs, namely his tribe, people, humanity, not only due to the need for mutual understanding as a condition for the possibility of social events, but also because a person understands himself only by testing the understanding of his words on other people [4].

A brief review of publications on the topic. A number of scientists are studying the problem of the formation of the culture of Ukrainian speech (G. Berehova, M. Vashulenko, K. Klymova, A. Koval, L. Lushpynska, M. Naumchuk, T. Okunevych, O. Pazyak, L. Palamar, M. Pentylyuk, V. Rusanivskyi, G. Sagach, etc.). M. Vashulenko connects the concept of “speech culture” (communication) with the observance of established language norms of oral and written literary language, as well as the conscious, purposeful, skillful use of language and expressive means depending on the purpose and circumstances of communication... In addition, the culture of communication is also generally accepted speech etiquette: typical formulas of greeting, farewell, wishes, invitations, etc. [3, p. 314]”. Thus, the culture of speech is considered by scientists as the possession of standardized literary speech in oral and written forms at all language levels, the ability to use language tools that are optimal for a specific speech situation. I. Herder, V. von Humboldt, J.-L. Weisgerber and others wrote about the active and constructive properties of language and its ability to influence the formation of folk culture, psychology and creativity.

Purpose. To identify modern approaches to the formation of the culture of oral Ukrainian speech among student youth.

Research methods and techniques. Research methods: theoretical analysis of scientific literature, pedagogical observation, conversation with students, generalization method. Let’s find out the meaning of individual keywords. Culture is a set of practical, material and spiritual achievements of society, which express the historically achieved level of development of society and man, and are embodied in the results of productive activity [11, p. 320]. This is a complex integrity that includes knowledge, art, morality, laws, customs that are acquired by a person. Mastery of the native language has an impact on its formation, the acquisition of social and life experience. Language culture not only reflects what is in culture, but also forms the general culture of society. The most important feature of Ukrainian national culture is its diversity, originality and originality. Ivan Ohienko connects language with the spiritual culture of the individual: “The strength of the nation is in the strength of its culture. A united literary language is the strongest soil for the growth of a healthy spiritual culture, and therefore every

citizen who wants happiness for his people must constantly work to increase the culture of his literary language [5, p. 43]". The speech culture of students is manifested in speech activity and is closely related to the formation of the individual.

Speech culture is implemented at two levels: 1) compliance with language norms in daily oral and written communication; 2) speech skill, which is manifested in the ability to choose from the available language options the one that is most appropriate. Our research on the specified problem was studied in two directions: 1) observation of oral speech of student youth and identification of typical errors; 2) selection of methods for forming a culture of oral speech. It was found that student youth (regardless of the direction of training) has oral Ukrainian speech, but orthoepic, lexical, grammatical, stylistic errors are observed. Some of the typical ones:

- incorrect (soft) pronunciation of sounds [ch, shch];
- deafening of voiced consonants at the end of a word and before deaf ones (du[p] instead of du[b], ka[s]ka instead of ka[z]ka);
- the presence of dialectic words;
- use of words in a meaning not characteristic of them;
- presence of student slang, parasitic words in speech;
- alogisms of various origins;
- incorrect use of address.

As our study shows, the speech of a young person (both negatively and positively) is influenced by: dialect environment (60-65%), copying words from other languages (about 10%), mass media, Internet (10%), other factors: family, communication with peers, etc. (15%). The formation of oral speech culture is significantly influenced by the assimilation of language norms in the process of teaching the Ukrainian language, professional training disciplines in higher education.

The second direction of our study involved the identification of methods for forming the speech culture of student youth.

Teaching methods are found in the studies of I. Lerner, M. Skatkin, M. Uspensky, O. Bilyaev, I. Gudzyk, S. Karaman, Z. Kurlyand, A. Aleksyuk, M. Pentylyuk, O. Khoroshkovskaya, etc.

I. Lerner, M. Skatkin, when classifying teaching methods, proceed from the nature of students' cognitive activity, taking as a basis its different level. Scientists define explanatory-illustrative, reproductive, problem-based, partially search and research methods. A number of scientists (E. Golant, A. Aleksyuk, etc.) distinguish teaching methods by the source of knowledge acquisition: verbal, visual, practical.

When selecting methods for teaching the Ukrainian language, O. Bilyaev [2] considers the most acceptable oral presentation of the material (story, explanation), conversation, observation of students over the language, the method of exercises, work with a textbook.

Results and discussions. In the process of studying the problem, we used the methods of organizing and implementing educational and cognitive activity in higher education according to Z. Kurlyand [7]. Among them: verbal (lecture, explanation, story, conversation, instruction); visual (observation, illustration, demonstration); practical (exercises, practical work, experiment).

T. Okunevych believes that the main emphasis in the formation of speech culture should shift from formal memorization of the basic provisions of grammatical theory, definitions and rules, examples and exceptions to the study of live speech in various types, genres based on the educational text, to the formation of a culture of communication and comprehensive speech competence of the individual. All of the above justifies the need for consistent formation of speech culture, as well as fulfillment of requirements for students' speech skills, the most important of which are the following: the ability to adequately perceive and reproduce oral

and written speech; use different methods of what is heard and read; reproduce ready-made texts and create statements of various types (monologue, dialogue) taking into account the interlocutor and the communication situation, and so on [6].

G. Beregova, investigating the process of forming the speech culture of future specialists in dialect conditions, relies on the grouping of methods according to L. Symonenkova. This classification includes methods of theoretical (conversation, communication, work with a textbook) and theoretical-practical study of the language (exercises in phonetics, grammar, spelling, vocabulary, stylistics), practical enrichment of speech (active speech communication, copying speech samples).

Primary attention should be paid to oral exercises, since they have a beneficial effect on both the formation of internal speech and the content and structure of written speech. G. Beregova notes that these methods contribute to the targeted development of speech skills and abilities, help students improve their ability to independently acquire knowledge and use it in practice [1].

Analyzing the research of scientists on the specified problem, having processed linguodidactic sources, we came to the conclusion that the basis of mastering language norms is knowledge of theoretical material and conscious use of it in language practice. A student, responding to practical classes, reveals not only the level of mastering theoretical material, but also shows the ability to use language, language means. But this is not yet an indicator of mastering language norms. The practice of work in higher education convinces that only the constant solution of problem tasks, the creation of speech situations increases the speech culture of an individual.

In the process of research, we used methods of acquiring knowledge about language and speech and methods of forming skills (language and speech). Undoubtedly, the use of the exercise method is leading in the formation of speech culture. In Ukrainian language classes, language, speech exercises and tasks, communicative tasks and situations are used.

Speech exercises are aimed at performing actions with speech material outside the speech situation, where attention is focused only on the orthoepic or grammatical form. An example of speech exercises are constructive exercises – substitution and transformational, which are aimed at the formation of partial speech skills and stimulate the development of communicative speech.

Substitution exercises require the substitution (replacement) of individual words, word combinations in the phrase proposed by the teacher. Substitution exercises are also used when creating microdialogues, where the compatibility of various words and expressions related to the need to ask permission, ask again, etc. is practiced.

Transformational exercises involve a certain transformation (restructuring) of the proposed phrase, changing its structure by changing grammatical forms, replacing words or word combinations, etc. Such exercises are especially useful when forming dialogic speech skills. For example, we can give the following example of transformational exercises: the teacher formulates a short message about a certain event and invites another student to clarify this fact by asking.

Based on the research of I. Gudzyk, we applied the method of forming communicative speech, which involves the use of conditional speech or conditional communicative exercises based on artificially created speech situations and various types of direct speech activity: spontaneous dialogical and monological statements during the discussion of a particular problem during a discussion, in game activity. O. Khoroshkovska, among the methods of forming communicative speech, identifies conditional speech exercises as one of the most effective, and the method of producing (reproducing) statements (dialogue, retelling, composition) based on preliminary

preparation (exercises according to a model, drawing up a plan, taking notes, transformation, analysis and evaluation of statements, didactic games) [12].

At the stage of forming speech skills, we used a productive-creative method aimed at forming the skills to independently produce statements. The essence of this method was to organize educational activities in such a way as to stimulate the development of students' communicative speech. To implement it, we used conditional speech exercises and tasks that were of an educational nature and communicative tasks that involved independent speech depending on the goal and orientation to the listeners or communicator. The basis of such exercises and tasks was a motive, that is, the desire to express an opinion in order to inform, ask, convince, and encourage action.

Most often, during the lesson, when using conditional speech exercises, the teacher resorted to modeling artificially created situations, which were based on a verbal depiction of an imaginary situation in real reality, the purpose of speech was clarified, students were assigned the role of interlocutors, and the speech act was implemented in the form of a dialogue. As a rule, these are game exercises, which are now classified as interactive methods in the methodology. For example, the teacher suggested that students imagine that they have come to a new work team. This will be an artificially created situation that constitutes the first component of the speech situation. The second component is the formulation of a speech task. For example: you need to introduce yourself to colleagues on the first day of professional activity. The third component of the speech situation is the actual performance of the task. The student tells about himself, and then answers questions from other students (of the work team). Students build a polylogue, in the process of which compliance with etiquette norms is assumed: forms of address, words of politeness, as well as a clear and brief story about oneself, one's education and professional skills.

Since a sign of professional speech culture is the ability to address the interlocutor, special importance in the lessons was given to conventional speech exercises and tasks that involved compliance with etiquette norms, the use of forms of address and formulas of apology, and the expression of a request. For example, the teacher suggested that students build a dialogue based on an imaginary situation: "You need to tell about the history of your city. You don't remember certain historical facts. You are uncomfortable. Find in "way out of the proposed situation".

As already noted, the speech situations created in the lessons are imaginary, artificial. They were depicted verbally or using a video recording. Among them, situations directly related to the future specialty were also offered.

The productive-creative method was widely used in the formation of monologue speech skills. It was closely related to other methods. Communicative tasks were aimed at creating dialogues based on situations. For example:

1. Establish a dialogue with the group's academic mentor regarding the possibility of attending classes on an individual schedule.
2. Discuss with a classmate how best to prepare a welcome program for Student's Day.
3. What do I imagine my first working day to be like?
4. How do I work with Internet sources?

Business games and educational projects were widely used to form communicative skills. The teacher's task is to motivate the speaker to improve his or her own speech. In our opinion, it is advisable to use the discussion method, which helps to form a culture of dialogical (monologue) speech.

The following topics were proposed for discussions: "I in the world of languages", "The role of communication culture in future professional activity", "Ukrainian speech etiquette

and the present” and others. In practical classes, considerable attention was paid to the application of text-centric learning technology. The following types of tasks were proposed:

- read the text clearly, conduct its linguistic analysis;
- develop a score for the text, create a rhythmic and intonation scheme for it;
- compose a dialogue to the content of the text.

Among the ways to improve students’ own speech culture, we recommend:

1. Listen to the speech of Ukrainian television announcers, write down individual words in phonetic transcription.

2. Read aloud texts of various genres by Ukrainian writers, analyze language devices, memorize individual expressions and phraseological units.

3. Write theses of the lecture, focus on professional vocabulary.

4. Develop speech self-control skills.

5. Feel your own responsibility for using speech etiquette, for your attitude to your dictionary, its clarification and enrichment.

Conclusions. Thus, we have considered modern approaches to the formation of students’ speech culture in classes on the Ukrainian language and professional disciplines. Based on the research of language teachers and our observation of students’ speech, methods for forming a culture of speech of an individual have been proposed. Attention is focused on text-centric learning technology.

The power of language as a means of communication and influence on the development of an individual should increase, and modern processes of democratization contribute to the enhancement of national self-awareness, a new understanding of the history of one’s people, its culture, traditions, customs, and problems of the national language, because language contains the spirit of the ethnic group, a reflection of its national consciousness. Language also reflects the philosophy of the people, the path that its history and culture have taken [13].

In this case, language should be considered as a unique means of educating a person and a universal condition for the existence of any culture. Language as a tool is used to transmit intellectual knowledge, moral and ethical norms, and aesthetic values of the people. Studying the native language in conjunction with philosophy, history, literature, and culture will most effectively contribute to the preservation of the national language and culture. And each generation should set itself the goal of developing and multiplying the spiritual values of its people and passing them on to the next generation.

Bibliography:

1. Берегова Г.Д. Формування культури мовлення студентів-аграрників в умовах нижньонадніпрянських говірок : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2002. 245 с.

2. Біляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2005. 180 с.

3. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник / за наук. ред. М.С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.

4. Наумчук М., Лушпинська Л. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови. Тернопіль : Астон, 2003. 132 с.

5. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Рідна мова / уряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. 436 с.

6. Окуневич Т.Г. Культура мовлення майбутнього вчителя-словесника в умовах двомовності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2003. 225 с.

7. Курлянд З.Н., Хмельюк Р.І., Семенова А.В. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / за ред. З.Н. Курлянд. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.

8. Стахів М. Український комунікативний етикет : навчальний посібник. Київ : Знання. 245 с.

9. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 3. Київ. 670 с.
10. Тимкова В.А. Роль термінології у формуванні мовнопрофесійної компетентності фахівців економічного профілю. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. Вип. 3 (43). С. 172–182 с.
11. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарук. 2-ге вид. (перероблене і доповнене). Київ, 1986. 796 с.
12. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах з мовами національних меншин. Київ : Промінь, 2006. 256 с.
13. Tymkova V, Lebedieva N. Speech etiquette as a socio-linguistic phenomenon of the behavior characteristics of an economic profile specialist of Ukraine. *Transcarpathian Philological Studies*/ 2023. № 27. P. 33–40.

References:

1. Berehova, H.D. (2002). Formuvannia kultury movlennia studentiv-ahrarynykiv v umovakh nyzhnonaddniprianskykh hovirok [Formation of the speech culture of agricultural students in the conditions of the Lower Dnieper dialects]: dys. kand. ped. nauk: 13.00.02. Kherson. derzh. un-t. Kherson. 245 s. [in Ukrainian].
2. Biliaiev, O.M. (2005). Lihvodydaktyka ridnoi movy: navch.-metod. posib [Linguistic didactics of the native language: teaching-methodical manual]. *Kyiv: Heneza – Kyiv: Geneza*, 180 p. [in Ukrainian].
3. Metodyka navchannia ukrainskoi movy v pochatkovii shkoli: navch.-metod. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. [Methodology of teaching the Ukrainian language in primary school: teaching-methodical manual. for students of higher education]; za nauk. red. M.S. Vashulenko. (2010). *Kyiv: Litera LTD – Kyiv: Litera LTD*, 364 p. [in Ukrainian].
4. Naumchuk, M., & Lushpynska, L. (2003). Slovnyk-dovidnyk osnovnykh terminiv i poniat z metodyky ukrainskoi movy [Dictionary-reference of basic terms and concepts in the methodology of the Ukrainian language], *Ternopil: Aston – Ternopil: Aston*, 132 p. [in Ukrainian].
5. Ohienko, I. (Mytropolyt Ilarion). (2010). Ridna mova; uporad. avt. peredmovy ta komentariiv M.S. Tymoshyk [Native language; edited by the author of the preface and comments M. S. Tymoshyk]. *Kyiv: Nasha kultura i nauka – Kyiv: Our culture and science*, 436 p. [in Ukrainian].
6. Okunevych, T.H. (2003). Kultura movlennia maibutnoho vchytelia-slovesnyka v umovakh dvomovnosti [Formation of the speech culture of agricultural students in the conditions of the Lower Dnieper dialects]: dys. kand. ped. nauk: 13.00.02. Kherson. derzh. un-t. Kherson. 225 p. [in Ukrainian].
7. Kurland, Z.N., Khmeliuk, R.I., & Semenova, A.V. et al. (2007). Pedagogika vyshchoi shkoly: Navch. Posib. [Pedagogy of higher education: Textbook]; za red. Z.N. Kurland. (3-tie vyd., pererob. i dop.). *Kyiv: Znannia – Kyiv: Knowledge*, 495 p. [in Ukrainian].
8. Stakhiv, M. (n.d.). Ukrainskyi komunikatyvnyi etyket [Ukrainian communicative etiquette: Textbook]: Navch. posibnyk. *Kyiv: Znannia – Kyiv: Knowledge*, 245 p. [in Ukrainian].
9. Sukhomlynskyi, V.O. (n.d.). Sertse viddaiu ditiam. Vybrani tvory [I give my heart to children. Selected works]. *Kyiv – Kyiv*, V 5, 670 p. [in Ukrainian].
10. Tymkova V.A. The role of terminology in the formation of language and professional competence of economic specialists [Rol' terminolohiyi u formuvanni movnoprofesiyanoi kompetentnosti fakhivtsiv ekonomichnoho profilyu]. *Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannya nauky i praktyky – Economics. Finance. Management: current issues of science and practice*. 2019. 3(43), 172–182. [in Ukrainian].
11. Filozofskyi slovnyk [Philosophical dictionary]; za red. V.I. Shynkaruk. (1986). 2nd ed. (revised and supplemented). *Kyiv – Kyiv*, 796 p. [in Ukrainian].
12. Khoroshkovska, O.N. (2006). Metodyka navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnikh zakladakh z movamy natsionalnykh menshyn [Methodology of teaching the Ukrainian language in general education institutions with languages of national minorities]. *Kyiv: Promin – Kyiv: Promin*, 256 p. [in Ukrainian].
13. Tymkova, V., Lebedieva, N. (2023). Speech etiquette as a socio-linguistic phenomenon of the behavior characteristics of an economic profile specialist of Ukraine. *Transcarpathian Philological Studies*, 27, 33–40 [in English].

УДК 811.161.2'373.7'373.43:355.48((470+571):477)"2022/..."

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-19>

КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОФРАЗЕМИКИ ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ВОРОЖІ ВТРАТИ»

Хороз Наталія

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри слов'янської філології імені проф. Іларіона Свенціцького
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-5013-5817

Протягом російсько-української війни, особливо протягом останніх трьох років, український фразеологічний фонд інтенсивно поповнювався і продовжує поповнюватися неофраземами, пов'язаними з темою війни. Певна їх частина усталилася в суспільстві й перейшла в активний вжиток, інша ж залишилася в оказіональній площині. Мета статті полягає у визначенні концептуально-семантичних особливостей реалізації фразеосемантичного поля «ворожі втрати» засобами неофраземіки, що досі не було предметом поглибленого вивчення. Вказане фразеосемантичне поле виокремлене у межах мікроконцепту «втрати», який належить до концепту «війна». У полі розмежовано дві групи: «знищувати (знищити)» та «бути знищеним». До уваги бралися фразеологізми-неологізми на позначення втрат особового складу та техніки ворога. Фразеологічні вербалізатори понять «знищувати (знищити)» та «бути знищеним» практично не містять компонентів, прямо пов'язаних з узвичаєними мовними репрезентантами концептуального змісту війни та неминучих втрат. Це стосується аналізованої у розвідці метафоричної неофраземіки, яка переносно описує вказані явища. Однак невеличка кількість фразеологізмів із аналітичною будовою, крилатих висловів та паремій може містити традиційні лексичні вербалізатори мікроконцепту «втрати». Подекуди для розуміння значення конкретної неофраземи потрібне знання екстралінгвального контексту.

Джерелами неофразеотворення виступили різні події, принагідні святкові дати та особливості сприйняття й інтерпретації українцями ворожих втрат.

За допомогою фразеологізмів-неологізмів українці висловлюють зневажливе ставлення до агресора, висміюють його пропаганду, окремі елементи якої відображені у новоствореній фразеології. Відповідно ворог і його втрати трактуються у таких одиницях іронічно, що дозволяє стверджувати, що всі неофраземи мають негативну конотативну маркованість. Їх експресивно-оцінні, емоційні і стилістичні семи яскраво забарвлюють та увиразнюють мовлення.

Ключові слова: *концепт, фразеосемантичне поле, ворожі втрати, неофраземи, негативні конотації.*

Khoroz Nataliya

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Slavic Philology named after Professor Ilarion Svientsitskyi
Ivan Franko National University of Lviv

COGNITIVE AND SEMANTIC FEATURES OF NEOPHRASEOLOGY OF THE 'ENEMY LOSSES' PHRASEOSEMANTIC FIELD

During the Russian-Ukrainian war, especially over the past three years, the Ukrainian phraseological fund has been intensively replenished and continues to be replenished with neophrasemes related to the war topic. A certain part of them was accepted by society and has come into active use, while the other part has remained for occasional use. The purpose of the article is to determine the conceptual and semantic features of the realization of the 'enemy losses' phraseosemantic field by means of neophrasemics, which has not yet been the subject of in-depth study. This phraseosemantic field is singled out within the microconcept of 'losses', which belongs to the concept of 'war'. The field is divided into two groups: 'to destroy (exterminate)' and "to be destroyed". The neophrasemes denoting losses of enemy personnel and equipment were taken into account. The phraseological verbalisers of the concepts 'to destroy (exterminate)' and 'to be destroyed' practically do not contain components directly related to the conventional linguistic agents of the conceptual content of war and inevitable losses. This applies to the metaphorical neophrasemics analysed in this paper, which figuratively describes these phenomena. However, a small number of phraseological units with an analytical structure, stock phrases and paraphrases may contain traditional lexical verbalisers of the 'losses' micro-concept.

Sometimes, understanding the meaning of a particular neophraseme requires knowledge of the extralinguistic context.

Various events related to military operations, special holidays and the peculiarities of Ukrainians' perception and interpretation of enemy losses have served as sources for neophrasemes' formation.

With the help of neophrasemes, Ukrainians express a dismissive attitude towards the aggressor and ridicule its propaganda, some elements of which are reflected in the newly created phraseology. Accordingly, the enemy and his losses are treated ironically in such units, which allows us to assert that all neophrasemes have negative connotations. Their expressive and evaluative, emotional and stylistic semes brightly colour and express speech.

Key words: *concept, phraseosemantic field, enemy losses, neophrasemes, negative connotations.*

Вступ. Протягом російсько-української війни, особливо протягом останніх трьох років, український фразеологічний фонд інтенсивно поповнювався і продовжує поповнюватися неофраземами, пов'язаними з темою війни. Певна їх частина усталилася у суспільстві й перейшла в активний вжиток, інша ж залишилася в оказіональній площині. Сформувався досить великий пласт фразеології, який належить до концепту «війна» і насичує його зміст і збагачує обсяг контекстуальних характеристик.

Аналіз попередніх досліджень. Про воєнну лексичну та фразеологічну неологію написано кілька розвідок. Зокрема, С. Гриценко дослідила «новотвори з образливим для супротивника відтінком» [3, с. 10]. О. Петрів вивчила нову й актуалізовану українську лексику та фразеологію, яка вживалася протягом 2022 року [6]. Неолексеми періоду війни також були предметом вивчення А. Гладченко та О. Комарової [2]. У своїй попередній розвідці ми частково висвітлили питання творення лексичних та фразеологічних новотворів в українській мові зі значеннями «вбити» / «знищити» та «загинути» [7]. **Метою** ж цієї статті є визначення когнітивно-семантичних особливостей реалізації фразеосемантичного поля (далі – ФСП) «ворожі втрати» засобами неофраземіки, що досі не було предметом поглибленого вивчення в українському мовознавстві. Моніторинг українських масмедіа та соціальних мереж часів російської агресії засвідчив продуктивне фразеотворення та поповнення зазначеного ФСП, яке потребує докладного опису та систематизації, чим і зумовлена **актуальність дослідження.**

Методи та методики дослідження. Використано описовий метод для пояснення чинників створення та особливостей функціонування неофразем у писемному та усному мовленні, контент-аналіз для опису тенденцій у змісті повідомлення і намірів комунікаторів, компонентний метод для з'ясування внутрішньої форми неофразем, методи аналізу та систематизації, метод контекстуального аналізу для виявлення значення неофразем, прийоми зовнішньої та внутрішньої інтерпретації для тлумачення неофразем за їх зв'язками з позамовними явищами та з'ясування і пояснення стійких синтагматичних зв'язків.

Результати. У лінгвістиці існує багато трактувань і дефініцій поняття концепту. У статті послуговуватимемося визначенням І. Гарбери: «Концепт – базова оперативна одиниця мислення людини, продукт індивідуальної й колективної свідомості та пам'яті, що відображає (віддзеркалює) предмет або явище дійсності у вигляді певних ментальних образів, несучи про них усю добуту шляхом пізнавальної діяльності інформацію, обов'язково виражаючи специфічну етнокультурну маркованість, емотивність, оцінність і набуваючи вербального вигляду (за допомогою лексем, фразеологізмів, висловів тощо)» [1, с. 80–81].

Концепт «війна» належить до універсальних і простежується в усіх культурах і мовах. Водночас він найбільше національно маркований, адже визначається мілітарним досвідом кожного народу. З огляду на складну боротьбу українців за державність концепт «війна» має розгалужену систему мовних репрезентантів та засобів вираження додаткового значення [5, с. 446]. Концепт як гіперонімічну величину творить низка мікроконцептів (гіпонімічних величин).

У межах концепту «війна» виділено мікроконцепт «втрати». Зважаючи на те, що за своїм емоційно-експресивним, стилістичним, образним тощо наповненням українські та російські втрати трактуються серед українців по-різному, вважаємо за доцільне розмежувати в мікроконцепті «втрати» (за принципом опозиції «свій – чужий») ФСП «свої втрати» та ФСП «ворожі втрати». Особливості мовної об'єктивізації ворожих втрат детально розглянуто у цій розвідці. Виокремлено дві групи: «знищувати (знищити)» та «бути знищеним», які складаються з фразеологізмів, що вступають між собою у внутрішньо-, зовнішньо- та екстралінгвальні відношення.

Війна неминуче несе за собою смерті, знищення та руйнації. Для вербалізації цих понять українці створили надзвичайно багату та символічно розмаїту, емоційно-експресивну, а отже, оцінну фразеологію. Моніторинг українського медіапростору та соціальних мереж від початку російсько-української війни та до січня 2025 року включно дозволив виявити понад 310 одиниць та їх погрупувати.

Словник української мови пропонує таке визначення поняття «знищувати»: 1) вбиваючи, нищачи і т. ін., припиняти існування кого-, чого-небудь, призводити до загибелі, смерті; 2) припиняти, усувати (дію, вияв і т. ін. чого-небудь). Таким чином, ФСП включатиме неологізми на позначення знищення живої сили ворога і ворожої техніки.

Отже, аналізований матеріал передбачає наявність (1) суб'єктів (своїх захисників) у першій ФСП та/або (2) об'єктів тієї самої дії (ворогів та ворожої техніки) у другій ФСП. Проте слід зауважити, що друга ФСП нерідко теж виражає активну дію, однак тут суб'єктами дії вже виступають вороги чи ворожа техніка. Дія в такому разі спрямована на самих себе.

Цікаво, що фразеологічні вербалізатори понять «знищити» та «бути знищеним» практично не містять компонентів, прямо пов'язаних з узвичаєними мовними репрезентантами концептуального змісту війни та неминучих втрат. Це стосується аналізованої у розвідці метафоричної неофраземіки, яка переносно описує вказані явища. Невеличка ж кількість фразеологізмів із аналітичною будовою, крилатих висловів, кліше та паремій може містити

традиційні лексичні вербалізатори мікроконцепту «втрати». Подекуди для розуміння значення конкретної неофрази потрібне знання екстралінгвального контексту.

Виділено три умовних групи фразеологізмів аналізованого ФСП з огляду на джерела їх виникнення.

I. Значний пласт неофразем постав після певної події в російсько-українській війні або під час неї:

1) неофразеологія, в якій використано образ покійного співака Йосифа Кобзона – палкого прихильника «руського міра». Цікаво, що компонент «кобзон» почав набувати самостійних фразеологічних значень у складі фразеологізму: а) «смерть» (*закінчитися кобзоном, чемодан, кобзон, росія!*); б) «пекло» (*відпочивати в кобзоні, бути на кобзоні*).

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити на концерт (до) Кобзона, відправити до Кобзона, відряджати до Кобзона, роздавати (видавати) квитки на концерт Кобзона, подарувати квиток на концерт Кобзона, оформити абонемент на концерт Кобзона, вручити квитки на концерт Кобзона, передати запрошення на концерт Кобзона, відправити на афтерпаті до Кобзона, виписати квитки до Кобзона, організувати концерт Кобзона, відвезти на концерт Кобзона, придбати квитки на концерт Кобзона (кому), продавати квитки на концерт Кобзона, видати квиток на концерт Кобзона, поповнювати ряди на концерті Кобзона.*

ФСП «Бути знищеним»: *отримати безкоштовний квиток на концерт Кобзона, бути на концерті Кобзона, купити квиток на концерт Кобзона, придбати квиток на концерт Кобзона, отримати запрошення на концерт Кобзона, спочивати на концерті Кобзона, йти (піти) до Кобзона, доєднатися (приєднатися) до Кобзона, йти на концерт Кобзона, розлетітися на концерт Кобзона, вирушити на концерт Кобзона, від'їхати (поїхати) на концерт Кобзона, отримати абонемент на концерт Кобзона, попрямувати прямо на концерт Кобзона, відправитись відзначати до Кобзона (десяту річницю окупації Донбасу), доєднатися до VIP-шанувальників творчості Кобзона, Кобзон покликав на концерт (кого), Кобзон покликав до себе, Кобзон зібрав концерт, Кобзон був радий, Кобзон збирає друзів, мчати на самокаті на концерт Кобзона (про ліквідацію російського генерала Кирилова, для ліквідації якого в самокат заклали вибухівку), брати інтерв'ю у Кобзона, спостерігати концерт Кобзона, закінчитися Кобзоном, грати в доміно з Кобзоном, вечеряти з Кобзоном, встановлювати зв'язки з Кобзоном, підписати контракт з Кобзоном на виступ на його концерті, налагодити постійний зв'язок з Кобзоном, передати привіт Кобзону, сходити на концерт Кобзона і не повернутися, спіямати перуку Кобзона, відпочивати в Кобзоні, бути на Кобзоні, прибути на концерт Кобзона, піти звукорежисером до Кобзона.*

Особливо велику кількість знищених ворогів позначають фразеологізми у Кобзона *аншлаг, Кобзон зірвав голос, концерти Кобзона мають великий попит, Кобзону зали мало, потрібен стадіон.*

Виконавця вказаної вище дії називають *організатором локальних турів російських окупантів на концерт Кобзона.*

Сюди можна також віднести фразеологізми, які позначають потенційне знищення ворога: *Кобзон чекає, Кобзон кличе, Кобзон зачекався, Кобзон дуже цікавився, чекати в черзі на концерт Кобзона, піти по квиток на концерт Кобзона, Кобзон оголосив про додатковий концертний тур, скоро буде квиток до Кобзона (кому).*

Уникнення знищення позначає фразеологізм *анулювати контрамарку на концерт Кобзона.*

2) ліквідація ватажків-сепаратистів та колаборантів:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити на той світ до Мотороли, відправити до Гіві і Мотороли, відправити слідом за Моторолою, зробити просмажку (про ліквідацію Захарченка), відправити до Стремоусова, організувати зустріч з Кивою, відправити в штаб до генерала Пригожина, відкомандирувати до Киви.*

ФСП «Бути знищеним»: *згоріти на робочому місці (про Гіві), прийняти дзвінок від Мотороли, приєднатися до вечірки Мотороли, приєднатися до батальйону Гіві і Мотороли, приєднатись до Захарченка і Мотороли, бути в товаристві Мотороли, Гіві і Захарченка, піти вслід за Стремоусовим і Захарченком, отримати сертифікат на обід з Захарченком, вступити до союзу Захарченка, Гіві і Мотороли, полетіти в гості до Кобзона і Захарченка, піти за Захарченком, зустрітися з Захарченком і Моторолою, зустрітися з Кивою, відправитися в гості до Пригожина, прилетіти до Пригожина, відправитися до Пригожина в Африку.*

Потенційне знищення позначають фразеологізми *чекати з роз'ясненнями в приймальні Захарченка, передати запрошення, ще не Кива, Кива плаче за ким-небудь, Кива передає привіт (кому), хотіти до Пригожина.*

3) підписання «мінських угод»:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *не виявлено.*

ФСП «Бути знищеним»: *виконати мінські угоди, підписати мінські угоди.*

4) оголошення режиму припинення вогню:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *приєднати до режиму тиші.*

ФСП «Бути знищеним»: *приєднатися (доєднатися) до режиму тиші, дотримуватися режиму тиші.*

5) видача російським військовикам перед вторгненням на українську землю чорних сміттєвих пакетів для їх зручнішого транспортування на батьківщину після знищення в Україні:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *скласти (класти) у сміттєві пакети, упакувати (пакувати, спакувати, запакувати) в чорні пакети, одягнути в чорні пакети, побити рекорд з заповнення чорних пакетів (про ліквідацію великої кількості ворогів).*

ФСП «Бути знищеним»: *перевдягнутися в чорні пакети, заховатися в чорні пакети, приміряти на себе чорні пакети, облюбувати чорні пакети, потрапити в підрозділ «чорні пакети» (про підрозділ «чорні берети»), бути вдягненим в чорний пакет, повернутися на рідні болота в чорних пакетах, відправитися додому в чорних пакетах, повернутись на московію в чорних пакетах, поїхати на «родіну» в чорних пакетах, знити в чорних пакетах, грітися в чорних пакетах, жити в чорних пластикових пакетах, повернутися чорним пакетом, стати чорним пакетом.*

Для номінації знищених та потенційно знищених ворогів використовують фразеологізми *чорнопакетні війська, чорнопакерна армія, чорні пакети, майбутні чорні пакети, кандидати на чорні пакети, призов у чорні пакети, чорні посилки.*

6) потоплення російського крейсера «Москва» та інших ворожих плавальних об'єктів:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити за крейсером «Москва», відправити на дно до «Москви», послати вслід за «Москвою».*

ФСП «Бути знищеним»: *попрямувати за адресою, вирушити за адресою, піти за адресою, виконати наказ українського воїна, завітав «Нептун», дістатися місця призначення, вказаного нашими прикордонниками з острова Зміїний, денацифікувати дно Чорного моря, годувати крабів на дні Чорного моря, відправитися годувати рапанів на дно Чорного моря, від'ємно спливати, піти слідом за крейсером, назавжди прописатися в водах озера Донузлав (корабель «Івановець»), піти на дно заправляти крейсер «Москва» (танкер), перевірити, як там крейсер, піти у гості до «Москви» (рятувальний*

буксир «Васілій Бех»), *піти вслід за флагаманом «Москва», приєднатися до крейсера (пором «Кавказ»), долучитися до крейсера «Москва» (корабель «Новочеркаськ»).*

7) відступ російської армії з острова Зміїний:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: *здійснити жест доброї волі, зробити жест доброї волі¹.*

8) знищення ворога в будівлі макіївського ПТУ:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: *закінчити макіївське ПТУ.*

II. Низка оказіональних фразеологізмів виникла під час щоденних звітувань українських журналістів про втрати живої сили ворога та / або ворожої техніки:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *надіслати чорні посилки (у Всесвітній день пошти), навічно звільнити від роботи (у Всесвітній день перерви на роботі), провести похоронним маршем Шопена (до Міжнародного дня піаніста), покласти в безповоротний сон (до Всесвітнього дня гіпнозу), Бандера наклав санкції (в день народження Степана Бандери), зробити Землі подарунок (до Міжнародного дня створення Землі), нагодувати свинцем (у Міжнародний день гострої та гарячої їжі), наставити на шлях праведний до пекла (до Міжнародного дня наставництва), зібрати на виступи Кобзона п'ятдесятитисячний стадіон хороших рашистів (коли кількість ліквідованих ворогів досягла п'ятдесяти тисяч).*

ФСП «Бути знищеним»: *більше ніколи не вдягнути різдвяні светрики (в різдвяні свята), зійшов благодатний вогонь (в передвеликодній день), обірвався тромб (після смерті Олексія Навального), не дожити до весни, востаннє вирушити на прогулянку в пекло, відправитися на вічні муки (у Вербну неділю), насолоджуватися симфоніями пекла (у Міжнародний день музики), навіки звільнитися від рабської долі (в Міжнародний день боротьби з рабством), назавжди увійти в український чорнозем (до Міжнародного дня ґрунтів), удобрити українські землі (до Міжнародного дня ґрунтів), підкорити вершину втрат (в Міжнародний день підкорення вершин), злетіти на висоти, з яких не повертаються (в Міжнародний день підкорення вершин), святкувати круглі дати у пеклі, святкувати тисячний ювілей, святково завершити свою участь у війні (у тисячний день російсько-української війни), варитися у власному соку (до Міжнародного дня дикої їжі), отримати підтримку (до Міжнародного дня підтримки), не зустріти Геловін, назавжди загубитися без компаса (в Міжнародний день орієнтування), повторити долю своїх попередників (до Міжнародного дня боротьби з тероризмом і фашизмом), почути геві-метал зброї (у Всесвітній день музики), абсурдно розпрощатися з життям (у Міжнародний день абсурду), отримати омріяну довічну відпустку (у Всесвітній день мрії), відправитись відзначати до Кобзона (десяту річницю окупації Донбасу), зібрати на виступи Кобзона п'ятдесятитисячний стадіон хороших рашистів (коли кількість ліквідованих ворогів досягла п'ятдесяти тисяч).*

III. Цю умовну групу становлять неофраземи, створені внаслідок вербалізації різноманітних уявлень та асоціацій українців про досліджуваний предмет, та не прив'язані до конкретних воєнних подій:

1) фразеологізми з компонентами, етимони яких пов'язані з біблійно-міфологічними уявленнями про смерть та вічне життя:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити на вічні страждання, надіслати на той світ, переправляти на той світ, продавати тури до пекла, відправити до праотців, відправити до пекла.*

¹ Спершу ця неофразема набула значення «вимушено відступити» (росіяни оголосили відступ добровільним), а згодом і «загинути».

ФСП «Бути знищеним»: отримати вічний притулок в пеклі, відправитися у вічну подорож, помандрувати на той світ, відправитися в пекло, відпочивати у пеклі, навіки піти в пекло, кипіти в чані, знайти портал до пекла, потрапити в потойбіччя, Люцифер пішов назустріч (кому), поповнити котел зі смолою, кістлява приборала.

2) фразеологізми, які містять компоненти, прототипи яких пов'язані з темою смерті та поховання:

ФСП «Знищувати (знищити)»: відправити в землю, покласти в землю, навіки заплющити очі (кому), робити смерть (кому), припарпати в землі.

ФСП «Бути знищеним»: більше не розплющити очей, звикати до землі, лягти в українську землю.

3) фразеологізми, прототипи яких тематично пов'язані з галуззю агрономії:

ФСП «Знищувати (знищити)»: зібрати (щедрий) врожай, провести жнива, влаштувати (криваві) жнива, жнива йдуть повним ходом, удобрити (українську) землю, удобрити (український) чорнозем, вкладати в (український) чорнозем, перетворити (перетворювати) на чорнозем, вбивати ворога в чорнозем, закопати в наш чорнозем.

ФСП «Бути знищеним»: вирушити на добрива, удобрити землю, стати добривом, злягти в наш чорнозем, відпочивати в українських чорноземах, збагачувати ґрунт, прорости соняшниками (в українській землі), перетворитися на гумус, ростуть гарні гриби, піти на перегній, лише чорнозем виправить (кого) (потенційне знищення).

4) фразеологізми, прототипи яких тематично пов'язані з просторовим упорядкуванням:

ФСП «Знищувати (знищити)»: провести толоку, покращити ландшафтний дизайн, зачищати від непотребу, зробити вологе прибирання, влаштувати генеральне прибирання.

ФСП «Бути знищеним»: не виявлено.

5) специфічна фразеологія, створена для позначення знищення виключно літальних апаратів:

ФСП «Знищувати (знищити)»: скинути з неба, навіки приземлити, влаштувати жорстку посадку.

ФСП «Бути знищеним»: закрутилось в голові, здійснити останній політ, невдало приземлитися, навіки приземлитися.

6) специфічна фразеологія, створена для позначення ворожих об'єктів, які загорілися внаслідок ураження українською зброєю:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: зловити ударні БПЛА, пекельно освітитися, зійшов благодатний вогонь, контрольоване вигорання палива (про тривалу пожежу на російській нафтобазі)², зберігати стабільні показники горіння (про тривалу пожежу на нафтобазі), бути після співбесіди з FPV-дроном.

7) фразеологізми, які містять у своєму складі компоненти – елементи летальної зброї:

ФСП «Знищувати (знищити)»: «Нептун» перевірів склад б/к, зустріти «Паляницю» та сіллю, прислати «Паляницю», пекти «Паляниці».

ФСП «Бути знищеним»: «Нептун» завітав, «Нептун» прийшов, Баба Яга прилетіла, Баба Яга прийшла, Баба Яга «жжот», завітав дрон, «Хаймарс» завітав, зустріти «Паляницю», прилетіли благодатні уламки, добрий дрон прилетів.

8) теза про те, що хороших росіян не буває, а хороший росіянин – мертвий росіянин, теж породила кілька фразеологізмів цього семантичного поля:

ФСП «Знищувати (знищити)»: зробити хорошими, перетворити на хороших.

² Вислів-цитата з російського пропагандистського нарративу.

ФСП «Бути знищеним»: *стату хорошими³, стату найкращими.*

9) поясненням матеріальних втрат та втрат особового складу ворога є так зване недотримання правил протипожежної безпеки:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: *невдало покурити, неправильно курити, необережно покурити, курити в неналежному місці, не навчитися курити, порушити техніку безпеки, не чути про техніку безпеки, не дотримуватися техніки безпеки, бавитися сірниками, гратися сірниками, необережно поводитися зі зброєю, палити з порушенням правил безпеки.*

10) фразеологія, яка походить від номінації обмежувальних заходів:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *накласти вето, накласти санкції, притягнути до відповідальності.*

ФСП «Бути знищеним»: не виявлено.

11) фразеологізми, прототипи яких пов'язані із вербалізацією процесу повернення на батьківщину:

ФСП «Знищувати (знищити)»: *відправити російських жаб в їхнє болото, телепортувати назад на болота.*

ФСП «Бути знищеним»: *повернутися на болота, повернутися на рідні болота в чорних пакетах, відправитися додому в чорних пакетах, повернутись на московію в чорних пакетах, поїхати на «родіну» в чорних пакетах, повернутися чорним пакетом.*

12) фразеологізми, які містять у своєму складі компоненти, що непрямо позначають загиблих у воєнній лексиці:

ФСП «Знищувати (знищити)»: не виявлено.

ФСП «Бути знищеним»: *очолити бригаду 200, батальйон 200, парад 200, екіпаж 200.*

Трапляються й афоризми та паремії: *Баба Яга літає – ворога вражає, паспорт хорошого росіянина – свідоцтво про смерть, погані руські – це проблема України на Сході, а «хороші» – на Заході, коли палає російська техніка – тепло стає кожному українцю, хороші руські тільки два метри під землею, хороші руські – в хороших трунах, погані – в поганих, на «Торнадо» кулемет – з москалів буде омлет, хороші руські тільки в казках, хороші руські ті, які перестали дихати.*

Зафіксоване також явище оказіонального фразеотворення шляхом видозміни відомих фразеологізмів. Так, наприклад, до крилатого вислову *побачити Париж і померти* застосований прийом компонентної субституції: *побачити Одесу і вмерти, побачити Україну і вмерти*. Субститутований компонент *Париж* отримав свої локальні денотати *Одеса* й *Україна*. Той самий прийом використано і до крилатого вислову *чемодан, кобзон, росія!* (оригінальний фразеологізм російською мовою – *чемодан, вокзал, Россия*, вживається стосовно українців, які симпатизують країні-агресору). У відомому кліше *зустріти хлібом-сіллю*, тобто гостинно вітати когось у себе, відбулася синонімічна заміна: *зустріти «Паляницею» та сіллю*, яка, однак, надала кліше протилежного значення, оскільки оказіональний синонім водночас є назвою одного з видів вітчизняної летальної зброї. До крилатого вислову *Астапа понесло до Кобзона* (про ліквідацію російського військового з позивним Астап) застосований прийом контамінації двох усталених зворотів: *Остапа понесло і відправити до Кобзона*.

Кліше *зустріти хлібом-сіллю та ласкаво просимо (куди)* стали основою для експлікації деяких видозмінених висловів: *ласкаво просимо в землю* (тут важлива візуалізація фразеологізму, адже прийменник *в* (*v*) запозичений з латинської графіки як розпізнавальний

³ Відповідно, *знищені росіяни – хороші руські /росіяни*.

знак російських військ у 2022 році), ласкаво просимо, перестріляємо всіх, ласкаво просимо до нас на могилізацію, ласкаво просимо до українського пекла, не хлібом-сіллю вас зустрінемо, а «Паляницею» та «Нептуном». Усі фразеологічні трансформації сприяють більшому експресивно-емоційному наповненню контексту.

Висновки. Російсько-українська війна дала потужний поштовх для фразеотворення. Проаналізоване ФСП «знищувати (знищити)» і «бути знищеним», яке сформувалося під час війни і є складовою частиною концепту «війна», істотно збагатило неолітературні фраземи, які вживаються для позначення втрат особового складу та техніки ворога (було виявлено 315 одиниць). Українці творчо та з гумором об'єктивізують у мовленні такі трагічні явища та поняття, як смерть і загибель. Джерелами неолітературного фразеотворення виступили різні події, принагідні святкові дати та особливості сприйняття й інтерпретації українцями ворожих втрат.

За допомогою фразеологізмів-неолітературних українці висловлюють зневажливе ставлення до агресора, висміюють його пропаганду, окремі елементи якої відображені у новоствореній фразеології. Відповідно ворог і його втрати трактуються у таких одиницях іронічно, а це свідчить про те, що всім неолітературним фраземам притаманна негативна конотативна маркованість. Їх експресивно-оцінні, емоційні і стилістичні семи яскраво забарвлюють та увиразнюють мовлення.

Подальші дослідження концепту «війна» та її мікроконцептів дозволять отримати докладнішу інформацію про аналізований предмет, простежити еволюцію та повніше і точніше сформулювати сучасну концептуальну картину світу українців.

Література:

1. Гарбера І. Концепт *людина* в українській літературній фразеології: соматичний код культури. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 1 (43). С. 80–85.
2. Гладченко А., Комарова О. Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2023. № 1 (1). Том 34 (73). С. 13–17.
3. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика»*. 2022. № 2 (32). С. 9–13.
4. Івасишина Т., Комарова О. Фразеологізми як репрезентанти воєнного дискурсу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 1 (6). С. 30–35.
5. Мельник С., Назаренко О., Сікорська В. Мовна репрезентація концепту «війна» в сучасному українському медіадискурсі. *Philological education and science: transformation and modern development vectors : scientific monograph*. Riga : "Baltija Publishing", 2023. С. 446–467. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/297/8542/17835-1?inline=1> (дата звернення: 15.11.2024).
6. Петрів О. Лексика і фразеологія російсько-української війни. *Філологічні дискусії: теоретико-методологічні та прикладні аспекти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції м. Івано-Франківськ, 24.11.2022 р. Івано-Франківськ. 2022. С. 34–38.
7. Хороз Н. Українські новотвори періоду російсько-української війни. *Сучасний лінгвістико-інформаційний дискурс: мовні засоби, наративи, символи, персоналії* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Львів, 29 квітня – 9 червня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 83–87.
8. Яворська Г. Концепт «війна»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети. Серія «Філософія»*. 2016. № 1. С. 14–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2016_1_4 (дата звернення: 26.11.2024).

References:

1. Harbera, I. (2020). Kontsept *liudyna* v ukrainskiy literaturniy frazeolohiyi: somatychnyi kod kultury. [Concept *Human* in Ukrainian literary phraseology: Somatic code of Culture]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ser.: Filolohiya – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser.: Philology.* 1 (43). 80–85. [in Ukrainian].
2. Hladchenko, A., & Komarova, O. (2023). Neolohizatsiya leksyky u period rosiys'ko-ukrains'koyi viyny. [Neologization of the lexical units during the Russian-Ukrainian war]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Ser.: Filolohiya. Zhurnalistyka – Scholarly notes of V.I. Vernadsky TNU. Ser.: Philology. Journalism.* Vol. 34 (73). Issue 1 (1). 13–17. [in Ukrainian].
3. Grytsenko, S. (2022). Movni innovatsii rosiys'ko-ukrains'koyi viyny 2022 roku. [Language innovations of Russian-ukrainian war 2022]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ser.: Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Ser.: Literary Studies. Linguistics. Folklore Studies.* 2 (32). 9–13. [in Ukrainian].
4. Ivasyshyna, T., & Komarova, O. (2023). Frazeolohizmy yak reprezentanty voyennoho dyskursu. [Phraseologisms as representatives of military discourse]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoyi akademiyi upravlinnia personalom. Ser: Filolohiya – Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Philology. Ser.: Philology.* 1 (6). 30–35. [in Ukrainian].
5. Melnyk, S., Nazarenko, O., & Sikorska, V. (2023). Movna reprezentatsiya kontseptu “viyna” v suchasnomu ukrayins'komu mediadyskursi. [Linguistic representation of the concept of “war” in modern Ukrainian media discourse]. *Philological education and science: transformation and modern development vectors.* Riga : “Baltija Publishing”. 446–467. Retrived from: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/297/8542/17835-1?inline=1> [in Ukrainian].
6. Petriv, O. (2022). Leksyka i frazeolohiya rosiys'ko-ukrains'koyi viyny. [Lexicon and phraseology of the Russian-Ukrainian war]. Filolohichni dyskusiyi: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty : materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi *Philological discussions: theoretical, methodological and applied aspects : Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference 11.24.2022.* 34–38. [in Ukrainian].
7. Khoroz, N. (2024). Ukrayins'ki novotvory periodu rosiys'ko-ukrains'koyi viyny. [Ukrainian innovations during the Russian-Ukrainian war]. *Suchasnyi linhvistyko-informatsiynyi dyskurs: movni zasoby, naratyvy, symvoly, personaliyi : materialy vseukrayins'koho naukovo-pedahohichnoho pidvyshchennya kvalifikatsiyi, April 29 – June 9, 2024 – Modern Linguistic and Information Discourse: Language Means, Narratives, Symbols, Personalities: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Pedagogical Advanced Training.* Lviv – Torun : Liha-Pres, 2024. 83–87. [in Ukrainian].
8. Yavorska, H. (2016). Kontsept “viyna”: semantyka i prahmatyka. [The concept of “war”: semantics and pragmatics.]. *Stratehichni priorityty. Ser.: Filosofiya – Strategic priorities. Ser.: Philosophy.* 1. 14–23. Retrived from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_1_4.

УДК 811.161.2'25:81'373.43:355

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-20>

ВНУТРІШНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСКУРСУ Й ПЕРЕКЛАД (НА МАТЕРІАЛІ КОНТЕНТУ ВІДЕОІГОР)

Чепелюк Наталія

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Національний університет «Одеська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-6822-9691

Рогальська-Якубова Інна

кандидат філологічних наук, доцент
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
ORCID ID: 0000-0002-7975-7801

Назаров Артем

здобувач вищої освіти на магістерському рівні
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
ORCID ID: 0009-0005-8391-8865

Останнім часом в інтернет-дискурсі з'явилася значна кількість неологізмів. А оскільки загальна глобалізація світу спричиняє потребу швидко перекладати інформацію про події в різних країнах, журналісти й філологи стикаються з проблемою адекватного перекладу неологізмів. Популярним контентом серед молоді є відеоігри, на переклад яких науковці майже не звертають уваги, тому цим займаються аматори, що призводить до появи значної кількості помилок і неточностей. Переклад, а особливо локалізація медіапродуктів, у тому числі відеоігор, є справою кропіткою. Виникає проблема коректної адаптації власних назв, імен, локацій, інших реалій. Труднощі з коректним перекладом виникають найчастіше, коли йдеться про фантастичних героїв, вигадані міста, країни, планети тощо. До 2022 року більшість видавців включала Україну до так званих країн СНД-регіону, де послуговуються переважно російською мовою. Але протягом трьох років війни кількість активних акаунтів відеоігор, що обирали своєю основною мовою українську, збільшилася майже втричі, і це свідчить про консолідований масовий перехід споживачів на використання відеоігор з українським перекладом, що привернуло увагу розробників даного контенту. Студії оголосили про локалізацію ігор або сервісів власного виробництва, але, на жаль, українські локалізаційні команди мають невеликий досвід у роботі над перекладом відеоігор, що призводить до випуску контраверсійних варіантів перекладу й локалізації, наприклад, трансформація прізвища героїні з Хохлова на Москаль, вигадану расу «тифлінги» було перекладено як «бісини». Наразі необхідна державна програма з заохочення розробників перекладати ігри державною мовою, фінансова підтримка й залучення українського й іноземного бізнесу; чіткий перелік правил і рекомендацій, якісна редакція й модерація перекладів, створення певних уніфікацій; поліпшення комунікації між виробником контенту й перекладачем, локалізатором.

Ключові слова: переклад, дискурс, неологізм, відеогра, локалізація.

Chepelyuk Nataliya

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology and Translation Studies
Odesa National Polytechnic University

Rohalska-Yakubova Inna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
State University of Intelligent Technologies and Telecommunications

Nazarov Artem

Student of higher education at the master's level
State University of Intelligent Technologies and Telecommunications

INTERNAL ORGANIZATION OF DISCOURSE AND TRANSLATION (BASED ON VIDEO GAME CONTENT MATERIAL)

A considerable number of neologisms have appeared in online discourse. Since the general globalization of the world makes it necessary to translate information, journalists and philologists face the problem of adequate equivalents of neologisms. Video games are popular content among people. However, scholars hardly pay attention to the translation of the content, which is done by amateurs, leading to a significant number of errors and inaccuracies. Translation, especially the localization of media products, including video games, is painstaking. There is a problem of correct adaptation of proper names, locations, and other realities. Difficulties with correct translation arise when it comes to fantasy characters, fictional cities, planets, etc. Until 2022, most publishers included Ukraine in the CIS countries, where the Russian language is predominantly used. However, during the three years of war, the number of active video game accounts that chose Ukrainian as their primary language almost tripled, which indicates a consolidated massive shift of consumers to using video games with Ukrainian translation. Studios have announced the localization of games or services of their own production. Unfortunately, Ukrainian localization teams have little experience in translating the products, which leads to the release of controversial translation and localization options. What is needed is a government program to encourage developers to translate games into the state language; financial support and involvement of Ukrainian and foreign businesses; a clear set of rules and guidelines, high-quality editing and moderation of translations, the creation of certain unifications; improved communication between the content producer and the translator or localizer.

Key words: translation, discourse, neologism, video game, localization.

Вступ. Труднощі перекладу лексики на позначення різноманітних реалій у сучасних фізичних і віртуальних текстових продуктах викликають активне обговорення в медіа й жваві дискусії в різних спільнотах, у яких кожному учаснику притаманний власний дискурс. Крім того, через масштабний військовий напад з боку РФ на Україну наразі виникає величезна кількість новотворів переважно воєнної тематики. На жаль, загальний рівень освіченості користувачів інтернету є недостатнім, тому відбувається так звана вульгаризація мови, з'являються грубі слова, лайки. Значна кількість новотворів має негативну конотацію, що значною мірою відображається на внутрішній організації дискурсу загалом і на якості його подальшого перекладу як текстового продукту зокрема.

Дослідженню нових номенів, що з'явилися протягом 2022–2024 років і стосуються воєнної тематики, вже присвячена низка наукових робіт, матеріалом до яких стали неологізми, зафіксовані в інтернет-дискурсі, що включає елементи писемного й усного мовлення, а до того ж орієнтується на позамовні чинники, актуальні реалії життя [16, с. 43].

Інтернет-спільнота вже широко послуговується такою лексикою, з'являється все більше відеоконтенту, наприклад, відеоігри, де використовуються новотвори, а отже, маємо спроби перекладу таких лексем, словосполучень, речень, що і є матеріалом для аналізу в нашій роботі.

У фаховому перекладацькому середовищі є праці таких галузевих спеціалістів, як-от Вероніка Галичина [11], Сергій Саржевський [17] та ін. У наукових філологічних колах питання дискурсу й перекладу розглядається в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників: В. Карабана [14], Т. Кияка [15], О. Іліаді [13], Т. Ананко [10], С. Амеліної [9], Г. Труби [18], У. Зеєвальд-Хег [6] та ін. Також у відкритому доступі Інтернет-мережі маємо досить масштабний доробок перекладачів-аматорів, особливо в командах перекладачів розважального контенту, зокрема відеоігор – студія «Шлякбित्रаф» та ін.

На діяльність останніх у нашій роботі ми звертаємо особливу увагу, оскільки, на нашу думку, по-перше, популярність згаданого відеоконтенту сьогодні не підлягає сумніву, проте досліджень з перекладу саме такого віртуального текстового комунікаційного продукту, як відеогра, обмаль; по-друге, недостатня увага з боку освітян до можливостей використання відеоігри як дидактичного компонента, а часом навіть різка критика, несприйняття цього явища, всупереч стрімкому постійному зростанню інтересу молодшого покоління до цього продукту, викликає неабиякі дискусії. Звідси й виникає потреба дослідження вибору еквівалентів перекладу саме в цій сфері задля подальшого вивчення такого феномену, як відеогра, й перекладу текстового контенту згаданого продукту.

Мета статті полягає в привертанні уваги до питання перекладацького дискурсу на прикладах розважального відеоконтенту, а саме відеоігор; в аналізі проблеми розвитку перекладу національної лексики й української локалізації, інших актуальних реалій у текстовому форматі; у спробі надати аргументовані рекомендації, що мають сприяти сталому розвитку перекладу з англійської українською мовою. Загальновідомо, що більшість контенту розважального характеру виробляється англійською мовою, тому у нашій роботі будемо послуговуватися прикладами англомовних продуктів, головним чином відеоігор, а саме перекладу національної лексики, використання неологізмів під час перекладу й інтерпретації.

Методи та методики дослідження. Для досягнення поставленої мети були застосовані такі методи дослідження: метод спостереження за мовними фактами; метод порівняльного аналізу для виявлення особливостей перекладу під кутом зору відповідності контексту; лінгвокультурологічний підхід для аналізу того, наскільки культурні конотації зберігаються під час перекладу й локалізації.

Слово «дискурс» має латинське походження та належить до пізнього періоду розвитку мови (1400–1500 рр.) [3, с. 420], майже без змін у звучанні й написанні було інтегроване й використовується в багатьох мовах світу. Найчастіше під цим словом розуміють розмову, висловлювання думок, промову й розповідь одночасно. Часто термін «дискурс» інтерпретують як дискусію, навіть суперечку, оскільки, за Оксфордським й іншими тлумачними словниками, ця лексема має не менше трьох значень.

Дійсно, палка сформована промова або ж майстерно складена розповідь часом може перерости в дискусію, ба більше: може породити суперечку, розпочати цілий шторм з нескінченних хвиль критики. Саме дискусія й критика є обов'язковою стадією розвитку вдалого дискурсу, а отже, і його внутрішнім структурним компонентом, у процесі розгортання якого паралельно може виникнути низка імпульсів у людському мозку, які призводять до внутрішнього дискурсу й контраверсії не тільки всередині окремої людини, а й всередині певної групи людей, цілого суспільства. На думку О. Іліаді, текст і дискурс – продукти комунікативної культури як

особливого вектора еволюції етнічної культури. Отже, пізнання їхньої архітекτονіки, стратегій побудови, семантичної багаторівневості наближає фахівців до розуміння законів, які керують цим видом комунікації і які спричиняють породження тексту й дискурсу [13, с. 4].

За найбільш поширеними й найпростішими прикладами дискурсу варто звернутися до екранів телевізійних й екранів інших електронних пристроїв, що використовуються повсякденно, де серед безмежної кількості побутових, політичних та інших за тематикою шоу, виступів, висловів є можна спостерігати за дискурсом класичним, дипломатичним, з активним залученням яскраво забарвленої лексики й складних мовних конструкцій. Проте спостерігаємо також дискурс новітній, у якому часто трапляються приклади зіставлення протилежних точок зору з використанням неологізмів, сленгу, обценної, ненормативної лексики тощо. Менше з тим, оскільки багато інтернет-джерел супроводжуються субтитрами, часто маємо переклад цієї продукції з різних мов українською й навпаки.

Саме новітній тип дискурсу найчастіше й виникає під час визначення правильного або ж вдалого перекладу (чи підбору відповідного еквівалента) і тлумачення слів, особливо різних мовних груп. Дійсно, прикладом новітнього дискурсу можна вважати короткі суперечки в соціальних мережах, а також довготривалі так звані інтернет-війни в різних месенджерах, інтернет-каналах тощо. На нашу думку, останні завдяки своїй вражаючій кількості, активному використанню й розповсюдженості становлять основу внутрішнього перекладацького дискурсу, особливо в медіапросторі України. І незважаючи на те, що такий дискурс має безмежно яскравий і красномовний вигляд завдяки барвистій лексиці й використанню оригінальних мовних зворотів, у цій роботі ми не будемо його досліджувати детально, а звернемо увагу на так званий суперечливий, дискусійний бік перекладу.

На сучасному етапі розвитку перекладознавства лінгвокультурній, соціальній і міжкультурній проблемам перекладу вже присвячено низку досліджень. Зокрема, Тетяна Ананко акцентує на актуальності й значенні врахування культурного компонента й національних особливостей, що виявляються на мовному, а також на невербальному рівні. Вони є важливим фактором налагодження діалогу й співпраці між представниками різних культур [10, с. 73].

Подальший стрімкий розвиток інформаційних технологій кінця ХХ – початку ХХІ ст. дає могутній поштовх до створення й формування цілком нового явища – інфосфери, однією з найважливіших ознак якої є доступність інформації фактично 24 години на добу в режимі онлайн у будь-якому місці. Крім того, на думку сучасних вітчизняних вчених-філологів, що займаються дослідженням мережевого дискурсу, його тактики й віртуального виміру, за можливості доступу до мережі Інтернет це величезне сховище даних перетворюється «на потужний засіб спілкування, що усуває часові, просторові, гендерні, соціальні та інші обмеження й стає невід'ємною частиною еволюції цивілізації, проникаючи в усі сфери нашого життя» [18, с. 141].

Результати та дискусії. Окреслимо деякі проблеми в галузі перекладу й локалізації, у вирішенні яких, маємо надію, може посприяти наше дослідження внутрішньої організації дискурсу й перекладу.

Отже, загалом переклад, а особливо локалізація (перекладом може бути або текстова локалізація, або локалізація голосова паралельно з текстовою), медіапродуктів, таких як книги, кінематографічні роботи або ж відеоігри, завжди була справою кропіткою, своєрідним особистим викликом для мовознавців-самоуків, спільноти яких, незважаючи на постійні спроби знищення й пригнічення з боку радянської влади, виникали ще всередині ХХ століття, коли почали з'являтися перші художні твори з комплексними, вигаданими назвами й іменами [12].

Саме з активним розповсюдженням художньої літератури часів ХХ сторіччя й виникла проблема коректної адаптації власних назв, імен, локацій, інших реалій, яка наразі залишається актуальною. Зрозуміло, що локалізація історичних документів, переклад автобіографій або ж іншої нехудожньої літератури (наприклад, книги, твори, тексти для підвищення кваліфікації, для саморозвитку й навчання тощо) часто не вимагає від перекладача ретельної й кропіткої адаптації, адже там використовуються загальнодоступні терміни разом з загальноприйнятими словами й виразами, так звана міжнародна лексика. Труднощі з коректним перекладом виникають найчастіше саме в художній літературі, і саме через відсутність чіткого тлумачення або розуміння авторського тексту. Звідси постають риторичні питання: «Що ж саме хотів сказати автор, використовуючи ту чи іншу ідіому, метафору?», «Як правильно звучала б ця власна географічна назва українською?». Саме такі питання вже й стають дискусійними в колах українських перекладачів і локалізаторів.

Що стосується перекладу такого відносно нового виду інтерактивного мистецтва, як відеоігри, то, на нашу думку, наразі ситуація радше нагадує своєрідний дикий захід. Ця галузь тільки відносно нещодавно почала активно розвиватися в перспективному напрямку. Важливо зауважити, що саме з початком повномасштабної війни росії проти України компанії-виробники відеоігор почали більше звертати увагу на український ринок, який раніше, навіть після подій 2014 року, зазвичай відносили до так званого СНД-ринку. Наведемо деякі статистичні дані щодо створення таких продуктів українською та іншими мовами в одному з найпопулярніших інтернет-магазинів з продажу інтерактивних розваг «Steam», що належить компанії Valve.

Так, у березні 2022 року, вже після початку широкомасштабного вторгнення незначна кількість (0,17%) активних акаунтів (користувачів відеоігор) обирали своєю основною мовою українську. Для порівняння, зараз цей показник становить 0,50%. Водночас статистика запитів на продукцію з використанням російської мови зменшилася на 2%, що свідчить саме про консолідований масовий перехід споживачів на використання відеоігор з українським перекладом, який і привернув увагу великих гравців на ринку розробників даного контенту, таких як CDPR, Larian, Remedy Entertainment, One more level тощо [7]. Усі ці студії оголосили про локалізацію ігор або сервісів власного виробництва. Як було згадано вище, раніше Україну більшість видавців включала до так званих країн СНД-регіону, відповідно мовою за замовчуванням для всіх споживачів вважали російську. Насправді до СНД входили такі країни, як Білорусь, Казахстан, Узбекистан, Грузія, Вірменія та інші.

Таким чином, на ринку всі ці країни розглядалися виробниками відеоігор як ті, що потребують єдиної локалізаційної опції, а отже, для них була доступна продукція практично тільки російською мовою. Зрозуміло, що до озвучування цією мовою залучались виключно студії з самої рф. Звідси отримали ще одну проблему: українські локалізаційні команди фактично мали невеликий проміжок часу для набуття досвіду в роботі над перекладом відеоігор. Звісно, бували і є винятки, але тільки від українських студій або прихильників такого розважального контенту. Наприклад, українсько-мальтійська студія “4A games” повністю локалізувала всі 3 частини своєї серії “Metro” українською мовою. А такі невеликі команди-розробники, як “Martis team”, досі активно працюють над аматорським перекладом багатокористувацької гри «Гвинт» авторства вищезгаданих CDPR. Розробники не вважають переклад офіційним, але помірно допомагають з його реалізацією. Проте великі комерційні студії не мають достатнього досвіду, що призводить до випуску контраверсійних варіантів перекладу українською мовою. Наприклад: “Cyberpunk 2077” виробництва CDPR, “Baldur’s gate 3” виробництва Larian Studios та “Alan Wake 2” виробництва Remedy Entertainment.

Так, “Cyberpunk 2077” – відеогра, яка вийшла в кінці 2020 року, а отже, не отримала української локалізації [4]. Ситуацію було виправлено пізніше, 26 вересня 2023 року, з виходом оновлення продукту, що отримав назву “Cyberpunk 2.0”, у якому, окрім інших змін, було додано повноцінну підтримку – 100% переклад у вигляді текстової української локалізації, що далі спостерігається і в перекладі нових розробок до доповнення під назвою “Phantom Liberty”. Усього було перекладено понад один мільйон слів. Переклад здійснювала студія “Unloc team”, яка заявляла, ніби консультувалася напямучу з розробниками під час перекладу. Переклад вийшов суперечливим.

Наразі особливу увагу світової й української спільноти привернуло використання неологізмів і сучасних реалій [4]. Звідси маємо такі варіанти перекладу, як-от фраза «будь ласка, я хороша людина», перекладена як «будь ласка, я хороший руський», що напямучу порушує контекст і є, на нашу думку, яскравим прикладом недоречного вживання реалій і новотворів воєнного часу. Варто згадати й переклад прізвища однієї з героїнь, а саме з Хохлова на Москаль, що також, на нашу думку, порушує загальноприйняті локалізаційні норми перекладу.

Британське видання “RockPaperShotgun” також згадує багато прикладів посилань на електронний застосунок (додаток) «Дія», а також супровідні лексеми, що є поширеним і популярним в Україні, але якого не існує у всесвіті відеоігор. Проте певні модифікації зброї, що застосовується у грі, були перекладені як «єПідтримка», «єРакета», «єПеревага», «єВідновлення», «єЗовнішність» [2]. Фактично такі слова з «є» на початку можна віднести до неологізмів і мемів, але, на нашу думку, їх використання також не є доречним через відсутність такого контексту в відеопродукті.

Отже, недостатність досліджень не тільки лінгвістичних, а й, наприклад, соціологічних, психологічних, у яких би йшлося про те, що інтерактивні розваги могли б виконувати роль психологічного ескапізму (у психології й психіатрії – важливий механізм людської психіки), а зараз вони можуть мати зворотний ефект.

Наступним прикладом наводимо фразу “We’re f*cking through”, яку компанія “Unloc team” інтерпретувала так: «Йди вслід за кораблем». У такому випадку вона втрачає своє оригінальне значення, адже в англійській мові лексема “f*cking” вважається табуованою [3, с. 615]. Подібний переклад також є недоречним і, на нашу думку, не відповідає оригіналу.

Інший приклад: фразу “Couldn’t all these assholes bite it out in the Badlands?” було перекладено як «От не могла ця вся русня поздихати десь у Пустці». Це лише підкреслює дивне й недоречне використання неологізмів. Звісно, наявність і додавання української локалізації після релізу продукту є серйозним кроком вперед, але проблема непрофесійності й відсутності досвіду в наших локалізаційних командах є доволі суттєвою.

Звісно, тут може бути пояснення, що відсутність злагодженої комунікації «виробник – студія» і є джерелом таких невдалих варіантів перекладу. Про деякі шляхи вирішення цієї та інших окреслених проблем ітиметься нижче. Однак тут дещо зазначимо на захист вищезгаданих команд перекладачів, оскільки розробники з CDPR активно підтримують українську культуру й український народ. Виробник офіційно публічно висловив свої вибачення й виправив деякі локалізаційні варіанти перекладу в наступному ж оновленні [1].

Далі пропонується спроба аналізу деяких лексем і фраз з “Alan Wake 2” і “Ghostrunner 2”, дата релізу – 27 жовтня 2023 року, розробник – “Remedy Entertainment” [8]. Згаданий продукт також має контраверсійні варіанти локалізації й перекладу українською мовою. Наприклад, фразу “You forgot UFO coverups” було перекладено як «ти забув чохла для НЛО», а слово “Credits” переклали як «кредити», хоча це, очевидно, мали б бути «титри». Такі варіанти можуть вказувати на використання машинного перекладу без застосування

редакторської стадії роботи. Студія-перекладач “Keywords Localization” – це ірландський локалізаційний сервіс від “Keywords Studios”, що перекладає відеоігри та інші тексти, які супроводжують програмне забезпечення. Сама ж локалізаційна студія найняла фрілансерів з РФ, аби ті допомогли їй з автентичністю перекладу [8].

Щодо відеоігри під назвою “Ghostrunner 2” та її розробника “One more level”, то над локалізацією працювала “MoGi” – транснаціональна корпорація, яка передала локалізацію “РТВ Eurotransl OU” російській компанії. Звісно, і в цьому перекладі наявні невдалі, на нашу думку, варіанти перекладу. Так, фразу “Blade Coating” переклали як «Напилення на лезі». Саме такий переклад і пропонує відомий інтернет-перекладач Google translate.

Проаналізуємо ще один приклад локалізації у відеоігри “Baldur’s Gate 3”, розроблений і виданий “Larian Studios” третього серпня 2023 року. Продукт має текстовий український переклад від студії «Шляхбित्रаф» [5]. Переклад цієї гри також спричинив низку дискусій у локальному інфопросторі. Локалізатори зазнали жорсткої критики, що викликало активні дискусії серед користувачів ігрового контенту. Так, вигадану расу «тифлінги» було перекладено як «бісини», а «дворфів» замінили на карликів, хоча, на суб’єктивну думку авторів статті, доречніше було б використати слово «гноми», адже це пряме тлумачення цього слова. Зустрічаються й такі важкі як для сприйняття, так і для вживання словосполучення, як «вибір замовлень», замість “Choose enchantments”, і далі: «Ви знаєте одне замовлення чарівника», замість більш правильного: «Ви знаєте одне заклинання чарівника», що було б не просто зрозуміліше для україномовних гравців, користувачів цього продукту, а й коректним перекладом вказаної фрази.

Вищезгадані варіанти перекладу можуть не тільки нашкодити репутації команди розробника, а й призвести до алогічності й незрозумілості в сприйнятті контенту, ба навіть до певного психоемоційного дискомфорту гравців. Саме вплив неологізмів і новотворів сучасної доби воєнного стану на психоемоційний стан українців і є предметом нашого подальшого дослідження.

Висновки. Традиції перекладу українською мовою мають пройти ще довгий шлях і подолати неймовірно величезну кількість проблем. Наразі пропонуємо варіанти вирішення деяких з них.

По-перше, необхідна державна програма з заохочення розробників перекладати ігри державною мовою, а саме фінансове заохочення й залучення до роботи як українського, так й іноземного бізнесу, що здійснює перекладацьку й локалізаційну діяльність. Можливе також запровадження пільгових умов праці задля створення робочих місць у галузі.

По-друге, у пригоді стане чіткий перелік правил і рекомендацій, якісна редакція й модерація перекладів, створення певних уніфікацій.

По-третє, необхідне поліпшення комунікацій між виробником контенту, автором і перекладачем, локалізатором.

Література:

1. CDPR Apologizes for Insensitive Content in Ukrainian Localization of Cyberpunk 2077: Phantom Liberty. *WeGame*. 2023. URL: <https://www.wegamedaily.com/cdpr-apologizes-for-insensitive-content-in-ukrainian-localization-of-cyberpunk-2077-phantom-liberty/> (date of access: 25.10.2024).
2. Cyberpunk 2077’s Ukrainian localisation takes the piss out of Russia’s war. *RockPaperShotgun*. 2023. URL: <https://www.rockpapershotgun.com/cyberpunk-2077s-ukrainian-localisation-takes-the-piss-out-of-russias-war> (date of access: 24.10.2024).
3. Exam Dictionary. Pearson – Longman, 2006. 1834 p. URL: www.longman.com/dictionaries (date of access: 26.10.2024).

4. How Cyberpunk 2077 was localized. *Zaxid.net*. 2023. URL: https://zaxid.net/yak_ukrayinizuvavsya_cyberpunk_2077_n1571332 (date of access: 25.10.2024).
5. Localization scandal: Baldur's gate 3. *gamedev.dou.ua*. 2023. URL: <https://gamedev.dou.ua/forums/topic/44626/> (date of access: 23.10.2024).
6. Seewald-Heeg, U. Multilingual. The Great Gap. Singularity, AI and MT. *Multilingual Media LLC*. Sandpoint, ID 83864. – # 212. Volume 36, Issue 02. February. 2023. 98 p.
7. Steam survey – languages. *Steam*. 2023. URL: <https://store.steampowered.com/hwsurvey/> (date of access: 22.10.2024).
8. Ukrainian localization of Alan Wake 2 and Ghostrunner 2 were made by Russian studios. *players.com.ua*. 2023. URL: <https://players.com.ua/news/ukrayinskoyu-lokalizatsiyeyu-igor-the-ghostrunner-2-i-alan-wake-2-zajmalysya-rosijski-studiyi/> (date of access: 24.10.2024).
9. Амеліна С.М., Тарасенко Р.О. Сутність та особливості поняття «інформаційна компетентність перекладача». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 21–34.
10. Ананко Т. Особливості перекладу національних реалій у художньому тексті. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград. 2014. Вип. 126. С. 73–75.
11. Галичина В. Голос Вероніки. *YouTube*. 2023. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCIsDdxYyRuww2FZWXMjeKbw/videos> (дата звернення: 20.10.2024).
12. Дж. Р.Р. Толкін українською: де шукати. *svitfantasy.ua*. 2022. URL: <https://svitfantasy.com.ua/articles/2022/ukr-tolkien-de-shukaty.html> (дата звернення: 25.10.2024).
13. Іліаді О.І. Проблеми текстології та дискурсології. Одеса, 2023. 167 с.
14. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
15. Кияк Т. Міжкультурна комунікація, дискурс та переклад. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 2. С. 83–91.
16. Рогальська-Якубова І.І., Чепелюк Н.І. Особливості словотворення неологізмів тематичної групи «війна» в українському інтернет-дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 29. Т. 2, С. 43–47.
17. Саржевський С. Я маю певну філософію перекладу. URL: <https://www.stb.ua/ua/2011/10/18/u-menya-est-opredelennaya-filosofiya-perevoda-sergej-sarzhhevskij/> (дата звернення: 21.10.2024).
18. Труба Г. Мережевий дискурс: його тактики та віртуальний вимір. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 44. С. 141–145.

References:

1. CDPR Apologizes for Insensitive Content in Ukrainian Localization of Cyberpunk 2077: Phantom Liberty. (2023). *WeGame*. Retrieved from: <https://www.wegamedaily.com/cdpr-apologizes-for-insensitive-content-in-ukrainian-localization-of-cyberpunk-2077-phantom-liberty/> [in English].
2. Cyberpunk 2077's Ukrainian localisation takes the piss out of Russia's war. (2023). *RockPaperShotgun*. Retrieved from: <https://www.rockpapershotgun.com/cyberpunk-2077s-ukrainian-localisation-takes-the-piss-out-of-russias-war> [in English].
3. Exam Dictionary. (2006). Pearson – Longman. 1834 p. Retrieved from: www.longman.com/dictionaries [in English].
4. How Cyberpunk 2077 was localized. (2023). *Zaxid.net*. Retrieved from: https://zaxid.net/yak_ukrayinizuvavsya_cyberpunk_2077_n1571332 [in English].
5. Localization scandal: Baldur's gate 3. (2023). *gamedev.dou.ua*. Retrieved from: <https://gamedev.dou.ua/forums/topic/44626/> [in English].
6. Seewald-Heeg, U. (2023). "Multilingual. The Great Gap. Singularity, AI and MT". *Multilingual Media LLC*. Sandpoint, ID 83864. – # 212. Volume 36, Issue 02. February. 98 p. [in English].
7. Steam survey – languages. (2023). *Steam*. Retrieved from: [in English].
8. Ukrainian localization of Alan Wake 2 and Ghostrunner 2 were made by Russian studios. (2023). *players.com.ua*. Retrieved from: <https://players.com.ua/news/ukrayinskoyu-lokalizatsiyeyu-igor-the-ghostrunner-2-i-alan-wake-2-zajmalysya-rosijski-studiyi/> [in English].
9. Amelina, S.M., & Tarasenko, R.O. (2013). Cutnist' ta osoblyvosti ponyattya "informatsiyna kompetentnist' perekladacha"[Meaning and peculiarities of the concept of "interpreter's information

competence”]. *Dukhovnist' osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka – Personal spirituality: methodology, theory and practic*, 4, 21–34. [in Ukrainian].

10. Ananko, T. (2014). Osoblyvosti perekladu natsional'nykh realiy u khudozhn'omu teksti [Peculiarities of translation of national realities in an artistic text]. *Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo) – Proceedings. Series: Philological sciences (linguistics)*. Kirovohrad, 126, 73–75. [in Ukrainian].

11. Halychyna, V. (2023). Holos Veroniky [Veronika's voice]. *YouTube*. Retrieved from: <https://www.youtube.com/channel/UCIsDdxYyRuwg2FZWXMjeKbw/videos> [in Ukrainian].

12. Dzh. R.R. Tolkin ukrayins'koyu: de shukaty [J. R. R. Tolkien in Ukrainian: where to look]. (2022). *svitfantasy.ua*. Retrieved from: <https://svitfantasy.com.ua/articles/2022/ukr-tolkin-de-shukaty.html> [in Ukrainian].

13. Iliadi, O.I. (2023). Problemy tekstolohiyi ta dyskursolohiyi [Problems of textology and discourseology]. Odesa, 167. [in Ukrainian].

14. Karaban, V.I. (2004). Pereklad anhliys'koyi naukovoyi i tekhnichnoyi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsya: Nova knyha, 576. [in Ukrainian].

15. Kyyak, T. (2015). Mizhkul'turna komunikatsiya, dyskurs ta pereklad [Intercultural communication, discourse and translation]. *Aktual'ni pytannya inozemnoyi filolohiyi – Current issues of foreign philology*, 2, 83-91. [in Ukrainian].

16. Rohal's'ka-Yakubova, I.I. & Chepelyuk, N.I. (2023). Osoblyvosti slovtvorenniya neolohizmiv tematychnoyi hrupy “viyna” v ukrayins'komu internet-dyskursi [Features of word formation of neologisms of the thematic group “war” in the Ukrainian Internet discourse]. *Zakarpats'ki filolohichni studiyi – Transcarpathian Philological Studies*, 29, 2, 43–47. [in Ukrainian].

17. Sarzhevs'kyy S. Ya mayu pevnu filosofiyu perekladu [I have a certain philosophy of translation]. Retrieved from: <https://www.stb.ua/ua/2011/10/18/u-menya-est-opredelennaya-filosofiya-perevoda-sergej-sarzhevskij/> [in Ukrainian].

18. Truba, H. (2021) Merezhevyy dyskurs: yoho taktyky ta virtual'nyy vymir [Network discourse: its tactics and virtual dimension]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk – Actual issues of humanitarian sciences*. Drohobych, 44, 141–145. [in Ukrainian].

УДК 821.161.2.09.02(4)“176/184”(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-21>

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І МОСКОВСЬКЕ «УШКУЙНИЦТВО»

Чопик Ростислав

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка

Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0001-7905-9053

Упродовж XIX ст. філософсько-літературна спадщина Г. Сковорода була відчуженою від українського письменства. Окрім відомих причин (книжна мова, неналежна обізнаність зі змістом творів, лише окремі з яких були надруковані), неабияку роль у цьому відіграли наповлегливі спроби імперської наукової пропаганди анексувати українського філософа для російської культури. У 1830-ті роки А. Хашдеу виготовив низку царєфільсько-промосковських фальсифікатів, приписавши їх «російському Сократові», «першому російському філософові», а 1912 року на підставі цих фальшивок В. Ерн у монографії «Григорій Саввич Сковорода. Жизнь и учение» оголосив Сковороду «кровно російським» «самородком», «таємним батьком» російського слов'янофільства тощо. Все це викликало обурення українських дослідників – М. Сріблянського, М. Сумцова, М. Федюшки (Євшана), А. Товкачевського, Є. Маланюка. Зокрема, М. Сріблянський назвав позицію В. Ерна «літературним ушкуйництвом» (здобичництвом), характерним для московитів у всьому, за що б не бралися», а М. Сумцов писав, що «Ерн одним махом відрізав Сковороду від українського народу й української школи». 1934 року учень М. Сумцова Д. Чижевський у фундаментальній монографії «Філософія Г.С. Сковорода» спростував концепт В. Ерна, переконливо прописавши спадщину українського любомудра у контексті європейської культури та українського бароко. Метою статті є показ того, як наукова сумлінність українських учених поетапно виводить на світло шпекулятивні прийоми московської псевдонауки і доходять висновку, що духовна спадщина Г. Сковорода є органічною частиною європейського цивілізаційного простору, а не прерогативою московської псевдокультури.

Ключові слова: *передромантик, романтики, фальсифікат, хиждеївщина, слов'янофільство, Києво-Могилянська школа, сродність.*

Chopyk Rostyslav

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature named after acad. M. Vozniak

Ivan Franko National University of Lviv

HRYHORII SOVORODA AND MOSCOW “USHKUINYTSTVO” (PLUNDER CUSTOM)

During the 19th century, the philosophical and literary heritage of H.Skovoroda was alienated from Ukrainian literature. In addition to the known reasons (book language, inadequate knowledge of the content of the works, with only a small number printed), persistent attempts of imperial scientific propaganda to annex the Ukrainian philosopher for russian culture played a significant role in this. In the 1830s, A. Hâjdău created a number of Tsar-philistic pro-moscow falsifications, attributing them to the “russian Socrates”, “the first russian philosopher”, and in 1912, based on these falsifications, V. Ern in the monograph “Grygoriy Savvyich Skovoroda. Life and Teachings” declared

Skovoroda being a “native-russian” “born genius”, “secret initiator” of Russian Slavophilism, etc. All of that caused the indignation of Ukrainian researchers: M. Sryblyanskyi, M. Sumtsov, M. Fedyushka (Yevshan), A. Tovkachevskyi, E. Malanyuk. In particular, M. Sryblyanskyi called V. Ern’s position “literary plunder custom” (pillage), inherent in Muscovites regarding everything whatever they do, and M. Sumtsov wrote that “Ern cut off Skovoroda from the Ukrainian people and the Ukrainian school in one fell swoop”. 1934 saw the student of M. Sumtsov, D. Chyzhevskyi, refuting V. Ern’s concept in the fundamental monograph “Philosophy of H. S. Skovoroda”, convincingly prescribing the heritage of Ukrainian philosopher in the context of European culture and Ukrainian baroque. The purpose of the article is to show how the scientific integrity of Ukrainian scientists gradually casts light on the speculative techniques of Moscow pseudoscience and comes to the conclusion that the spiritual heritage of H. Skovoroda is an organic part of the European civilizational space, and not a prerogative of Moscow pseudo-culture.

Key words: pre-romantic, romantics, forgery, Khyzhdeivism, Slavophilism, Kyiv-Mohyla school, kinship.

Постановка проблеми. Попри те, що Г. Сковорода – український «передромантик» (за Д. Чижевським та В. Петровим), самі українські романтики належно цього не пізнали. По-перше, тому, що під ту пору його твори ще не було зібрано, поготів надруковано; окремі вдоволялися усними публікаціями в лірницьких «устинських книгах», окремі були розкидані по приватних колекціях. По-друге, була домінантна секуляризація, народна мовоцентричність, через які представники Нової літератури відчували що далі, то менший інтерес до духовної спадщини, писаної «книжною» мовою.

Приміром, М. Костомаров хоча й захищавлюбомудра від нападок Вс. Крестовського, все ж називав його «писателем прошедшего времени», вважав, що його твори слід друкувати насамперед як історичні пам’ятки й зізнавався: «Сочинения Сковороды не нравятся рецензенту, не нравятся они, быть может и нам...» [3, с. 413]. Т. Шевченко, попри те, що в дитинстві «списував Сковороду» (згадані щойно сковородинські псалми з репертуару лірників), усе ж бачив у ньому хіба потенційного українського Бернса, що не відбувся, позаяк його «збила з пливу латинь, а потім московщина» [8, с. 5]. Що вже казати про «гарячого» П. Куліша, чий «Грицько Сковорода» («староруська поема»), знай, «шкварчить» староруською мовною мішанкою, і тому його «побожні пісні» залишаються гласом вопіючого у пустелі...

Втім, була й ще одна «гібридна» причина, що не лише відчужувала Сковороду від спорідненого й просякненого його духом Нового українського письменства, але й тривалий час утримувала «символ мудрости української землі» (за В. Шевчуком) у полоні російської «наукової» пропаганди.

Фальсифікати Александру Хашдеу

Маю на увазі діяльність Александру Хашдеу (Гиждеу, Хиждеу, Хіждеу) – класика молдовсько-румунської літератури, котрий на початку 1830-их років, навчаючись у Харківському університеті, взявся з величезним ентузіазмом «просувати» Сковороду. Збирав рукописи для задуманого семитомного видання (не реалізував, зате створив димову завісу нібито пошуку нібито правдивих творів), а головне, написав низку статей і докторську дисертацію (імовірно, захистив у Мюнхені чи Гайдельберзі), де, фальсифікуючи тексти Сковороди і приписуючи йому власноруч зготовлені опуси, робив злюбомудра російського Сократа, російського «народного філософа», у якого «відчував потребу підслухати» «голос народу, цей Божий голос» (ясна річ, народу російського). До України ж, «яку він, не кажучи того навпростець, вважає за провінційний загумінок», цей Сковорода мав хіба географічний стосунок [7, с. 197–237].

Навіжена одержимість Хашдеу викликала спротив у харківських романтиків, із гуртком яких зійшовся. І, хоча вони й самі полюбляли фольклорні містифікації в душі осіянізму, але ж містифікації (коли збирач народних пісень переймається їхнім духом настільки, що пише власні, оголошуючи їх народними) – не фальсифікації, коли власні переконання приписуються іншій, цілковито конкретній, не «імперсональній», особі, спотворюючи її питомі думки! О. Євєцький щодо цього вживав термін «хиждеївщина», а І. Срезневський у повістині «Майоре, майоре!» (1836), риторично звертаючись до Сковороди, аж розпачав: «Прийде й твій час. Пізнають тебе, поцінують тебе, ще й обрешуть тебе для слави твоєї. Так, так, і обрешуть, аби прославити. Який-небудь утеклий молдаван без совісті почне розповідати про тебе небилиці, видавати за твої твори свої власні фантазії, аби лишень зуміти порівняти тебе із Сократом чи з ким-небудь подібним» [1, с. 31].

Навіть визнаючи «безпрецедентну гостроту» закидів Срезневського, дослідники не схильні драматизувати цей конфлікт. Приміром, Ю. Барабаш вважає, що він «спрямував полемічні пристрасті у бічне річище, пов'язане з помилками та “фантазіями” Хіждеу». «Натомість позиція А. Хіждеу, який послідовно, хоча, правду сказавши, не без помітного ухилу в бік “офіційної народності”, відстоював тезу про народний характер і народне коріння вчення Сковороди, об'єктивно була кроком уперед», і власне ця позиція, мовляв, торувала річище магістральне: «На авторитетну думку І. Іваньо, концепція Хіждеу, “попри... негативні тенденції, в цілому сприяла зростанню інтересу до особи й світогляду українського філософа» [1, с. 31–34].

Словом, не має значення те, про яку народність ідеться (українську? російську?), – аби «народність» у суто категоріяльному, родовому сенсі. Видові, національні, «уточнення» – щось маргінальне... Але ж українські романтики першорядну увагу звертали саме на це! В українській історії, мові, фольклорі вони пошукували свідчень власне українського, а не російського чи «общерусского», народного духу (Volksgeist); за всієї можливої лояльності до панівного режиму усвідомлювали, що цей дух неабияк загрожений, тож, коли «підслуханий» Хашдеу «голос народу, цей Божий голос» звучить в унісон з уніфікаторськими гаслами «офіційної народності» (існувала в трійці з російським православ'єм-самодержав'єм), то для них це не «помітний ухил», але повна й безумовна капітуляція, бо в *такого* народу не лишається жодного шансу на виживання!

Як уже мовилось, твори Сковороди тоді ще не були доступними уповні, тож не було й змоги аргументовано спростувати «підслухане» Хашдеу. Однак час показав, що своїм підложжям воно мало чітко прораховану політичну кон'юнктуру: сервілізм щодо «білих царів», відповідність біжучим ідеологічним потребам миколаївської росії, що вимагали подавати бажане за дійсне, інакше кажучи, брехати. «Один Бог во вселенной, и один царь в русской земле, и, как Бог есть Бог любви, наш царь есть царь любви...»

У примітці до цього «сковородинського» нібито фрагмента, цитованого Хашдеу, упорядники зазначають: «Такого пасуса у відомих творах Сковороди немає». І так – далі, стільки разів, скільки зацитовано цього «Сковороду» в нарисі Хашдеу «Завдання нашої доби: наука Григорія Савича Сковороди, єдиного руського філософа, в екзегетично-систематичному викладі», рукопис якого переклали і з ґрунтовними коментарями опублікували Л. Ушкалов та С. Вакуленко. «Такого тексту в корпусі творів Сковороди немає», «Такого твердження в листах Сковороди <...> немає» тощо [10, с. 291].

Причому не тільки немає, але й не може бути! Л. Ушкалов неводнораз писав і про глибинну «відчуженість Сковороди від Московщини», «всегдашнее отвращение к краю сему» [8, с. 145], і про його цілковиту байдужість до царського маєстату [9, с. 319], однак «хиждеївщину» навіть він, найавторитетніший сучасний сковородинознавець, оцінює надто

вибачливо разом з багатьма попередниками, на яких опирається: «Так чи так, публікації Александру Хашдеу про Сковороду мали неабияке значення. Саме Хашдеу “вперше познайомив широке коло читачів із творами Сковороди” [І. Іваньо] й він-таки “першим намагався поставити вивчення філософських поглядів Г. С. Сковороди на тривку наукову основу” [С. Дігтяр], виявивши по-своєму глибоке розуміння їхньої суті [М. Ласло-Куцюк]. Окрім того, ці публікації справили істотний вплив на подальшу історико-філософську традицію, а думки Хашдеу про “народність” Сковороди та його “сократизм” перетворилися на, сказати б, *усталені сюжети* сквородіяни XIX–XXI століть» [7, с. 215]. На жаль, ця традиція й ці сюжети працювали на подальшу фальсифікацію спадщини Сковороди, а не ставили її вивчення «на тривку наукову основу».

«Ушкуйництво» Владіміра Ерна

1912 року в Москві вийшла друком книжка В. Ерна «Григорій Саввич Сковорода. Жизнь и учение» – перша спеціальна монографія про Сковороду. «У тому, що інспіратором ернівських ідей був саме Александру Хашдеу, можна не сумніватися – не дурно ж бо першій частині книжки <...> передує епіграф із нарису [Хашдеу] “Григорій Варсава Сковорода”» [7, с. 218].

«Как одинокая гора на степи, так стоял в свое время Сковорода на Руси» – цим епіграфом Ерн посвідчує солідарність із пропозицією Хашдеу вважати Сковороду «Русским Сократом» (також назва його першої студії про Сковороду), тобто першим російським філософом. По Сократі, логічно, – Платон. «Русским Платоном» В. Ерн призначає В. Соловйова. Ну, а далі – традиція російської філософії «серебряного века», «основателем» якої таким чином виявляється Г. Сковорода, попередньо виявившись так само... «тайным отцом славянофильства»: «Все дело славянофилов есть не что иное, как грандиозное применение ко всему русскому народу, ко всей русской истории того самого принципа сродности, который с таким сократическим упорством Сковорода прилагал в сфере индивидуальной, по отношению к себе самому и ко всем, кто с ним приходил в соприкосновение» [13, с. 340, 339].

Цією дефініцією я попервах був заскочений, адже, на мою думку, «сковородинське» себепізнання, пізнання власної сродности, перенесене з індивідуального рівня на колективний, національний, визначає концепт зародження й розвитку Нового українського письменства й “літературоцентричної” української модерної ідентичности. Саме в літературі відбувалось її визрівання, самопізнання, координати якого я б означив так: від сковородинського “Ключ до всього: пізнай себе” (в індивідуальному вимірі) до шевченківського “Все розберіть... та й спитайте тойді себе: що ми?” (у вимірі нації); від сковородинської експозиції до шевченківської кульмінації... Та продовжив читання, і все стало на місце.

«Так, в сочинении “Ольга Православная”, вышедшем из-под пера какого-то ученика Сковороды, приводится такая молитва Сковороды: “Отче наш, иже еси на небесах. Скоро ли ниспослешь нам Сократа, который бы научил нас познанию себя, а когда мы себя познаем, тогда *мы сами из себя выведем науку, которая будет наша, природная*”. “Наша, природная, наука”, т. е. наше, отвечающее глубочайшим чертам народного духа самосознание, была заветной и священной мечтой славянофильства. Кроме того, статья Хашдеу о Сковороде, напечатанная в 1835 году, по своему тону, воодушевлению и идеям показывает, между прочим, насколько славянофильство было явлением кровнорусским и насколько зависимость его от немецкой романтической философии носит характер *вторичный* и *периферический*» [13, с. 339–340].

Як бачимо, проголошену тезу Ерн підпирає не безпосередньо Сковородою, а художньою творчістю «какого-то ученика Сковороди» та сумнівними висновками Хашдеу, зробленими

на підставі фальсифікатів. Не виключено, що «Ольгу Православную» написав також він («Книжечка про любов до своих, нареченная Ольга православная»), разом з іншими зразками такого роду й «сковородинськими» текстами, на які покликався: «Жизнь труженику в пустыне», «Симфония о народе» Фрагмент останньої через згадане вище легковажне ставлення до діяльності А. Хашдеу, до речі, навіть потрапив до підручника Б. Степанишина, за яким дев'ятикласники вивчали українську літературу в дев'яності роки: «Кожен мусить пізнати власний народ і себе в ньому. Чи ти рус?.. Будь-бо ним... Чи ти лях? Будь ляхом. Чи ти німець? Німечествуй. Француз? Французствуй. Татарин? Татарствуй. Усе добре на своєму місці та своєю мірою...» [8, с. 144]. Чудові слова. Якби тільки тут малися на увазі властиві *руси* – українці, а не ті, хто разом з їхньою територією узурпував ще й украдене в них ім'я (за Є. Наконечним).

Цитуючи цей фрагмент, слід мати на увазі контекст, із якого його взято; позаяк же контекст цей – фальсифікат, ліпше просто не цитувати. Але в жодному разі не робити на його підставі висновку, який робить Л. Ушкалов: «Навряд чи варто сприймати на віру свідчення Хашдеу й розглядати Сковороду як передвісника романтичної “національної філософії”» [8, с.144].

Робити такий висновок – то з водою вихлюпувати й дитину, адже фальсифікати Хашдеу – не єдине і далеко не головне (для нас, а не Ерна) свідчення того, що Сковорода був «українським передромантиком». Нашою ж доказовою базою є творчість представників дошевченківського періоду, тому не потребуємо дописувати того, чого не було написано; як не потребує «контрпропаганди» той, кому досить казати правду. А правда була очевидною, і про неї нагадали В. Ернові українські рецензенти його книжки М. Сріблянський, М. Сумцов, М. Федюшка (Євшан), А. Товкачевський, Є. Маланюк.

Відповідь українських учених

М. Сріблянський назвав позицію В. Ерна «літературним ушкуйництвом» (здобичництвом): «Де що є путнього у сусіда, то “русское”. І “собираение Руси”, “умножение земли”, “ушкуйничество”, “Ермаковщина” – все це з області любезного московського “душохапства”» [5, с. 364]. Найточнішим означенням українського ставлення до книжки В. Ерна стали слова М. Сумцова: «Ерн одним махом відрізав Сковороду від українського народу й української школи, зробив його одразу “русским человеком”, і усюди на його життя, його філософію і мораль дивиться через великі російські окуляри, прилучає його то до Льва Толстого, то до Вл. Соловйова, і наш “старчик” йде тільки в російським філософським товаристві ХІХ віка <...>. В дійсності Сковорода не “русскій філософ”, а цілком філософ український, і не “первый росток”, а остання розкішна квітка старого життя, світогляду українського народу та його старого письменства і колишньої Києво-Могилянської школи, кривий син свого народу, його чула, гарна, люблязна та многодумна дитина» [6, с. 42–43].

Особливої напруги проблема набула після поразки визвольних змагань, коли Україна вчергове стала об'єктом московського ушкуйництва. «Літературно-науковий вісник», на сторінках якого 1918 року було надруковано цитовану щойно статтю М. Сумцова «Сковорода і Ерн», «у дні УНР читали багато тих, хто потім опинився в еміграції. Можливо, у зв'язку зі статтею М. Сумцова і пригадалася книжка В. Ерна» [4, с. 148] колишнім уенерівцям, інтернованим у польському Каліші. 1923 року (свіжими слідами 200-літнього ювілею Сковороди) вони видають її першу частину в перекладі Є. Маланюка. У передмові перекладач зазначає: «Наше навіть передове суспільство проявляє дивний індіферентизм до визначних мужів українських, полишаючи святий обов'язок ушановання їх – іншим сусіднім народам. І ті вшановують, але одночасно і <...> узурпують найбільш геніяльних представників українського народу, а при відсутності у нас відповідної літератури, відповідних студій узурпація

стає фактом доконаним <...>. Щоб хоч трохи підкреслити провину нашому суспільству, а з другого боку, щоб хоч частково усунути брак у нас популярно-наукового видання про Сковороду, видавництво «До Світла» й вирішило видати цю книжечку. Ані видавництво, ані перекладчик ні на хвилину не вважали працю Ерна за найкращу для цієї мети <...>. Відсутність подібних студій українських авторів і примусила видавництво вибрати власне цього автора, національна приналежність якого хай буде осторогою для нашого суспільства, яка, віримо, розбудить в ньому почуття національного обов'язку щодо великих українців і примусить наші інтелігентні верстви спростувати свій гріх» [2, с. 150–152].

Апеляції Є. Маланюка, висловлені в цій передмові, його експресивні виступи на засіданнях «фільозофічного товариства ім. Сковороди» резонували з настроями українських науковців в еміграції. У тих-таки польських таборах для інтернованих зав'язалися всежиттєві дружні стосунки поета з Д. Чижевським – теж колишнім уенерівцем, членом Центральної Ради, а в науці духовним спадкоємцем М. Сумцова. Під ту пору Д. Чижевський зачинає свою півстолітню наукову сковородіану, а стартовим імпульсом її головного здобутку, фундаментальної монографії «Фільософія Г.С. Сковороди» (1934, Варшава) стає категорична незгода з русоцентричним концептом В. Ерна. Д. Чижевський сприймає його як виклик і прагне фахово показати, що оголошення Сковороди російським самородком, засновником російської філософської традиції робилося коштом «відрізання» його від традиції української, ео ірсо європейської, адже:

«Ми побачимо в цій праці, що думки Сковороди зустрічаються найчастіше з ідеями т. зв. «німецької містики» (Екгарт, Тавлер, Сузо, Себастьян Франк, Валентин Вайгель, Якоб Беме, Ангел Сілезій) (принагідне вітання В. Ернові, який робив Сковороду «тайним отцом славянофильства», аби довести «между прочим, насколько славянофильство было явлением кровнорусским и насколько зависимость его от немецкой романтической философии носит характер вторичный и периферический» – див. вище – Р. Ч.). За цими визначними представниками релігійної та філософської думки стоять містики середньовіччя (св. Бернгард, Гуго від св. Віктора, Бонавентура), отці Церкви (т. зв. Ареопагітики) та представники античного платонізму (Платон, Філон, Плотін) (і за хронологією, і за аналогією порівняння з Сократом «накульгує», як сказали б ті ж німці, – Р. Ч.). Ми не шукаємо за «впливами» цих мисленників на Сковороду – це не завдання історика духа! Тому ми в окремих випадках наводимо й паралелі з мисленників, що жили по Сковороді (напр., Баадер). Нам цікава «спорідненість» цих мисленників зі Сковородою <...>. Цим шляхом ми йдемо в кожній главі. Спершу дослід системи думок Сковороди. Далі спроба визначити його місце в історії української та всесвітньої думки» [11, с. 40–41].

Таку мету Д. Чижевський ставить перед собою наприкінці вступної глави («Проблематика») і блискуче її поповнює впродовж всього дослідження. Сковорода постає філософом доброї європейської школи в рівноправнім товаристві «духовних братів, що споріднені з ним не випадковими паралелями думок, а єдністю в розумінні світу та життя» [11, с. 40]. Ексклюзивна «самородність» у слов'янофільській общині «русского міра» відпадає сама по собі; отже, значимість монографії Д. Чижевського важко переоцінити. Свою полемічну місію вона з честю виконала і виконуватиме доти, доки Україна змушена буде доводити світові, що вона — не росія, а органічна частина європейського цивілізаційного простору. На щастя, потреба в цьому що далі, то менша.

Висновки й перспективи

Користаючись з переваг ретроспекції, бачимо, як наукова сумлінність українських учених поетапно виводить на світло шпекулятивні прийоми московської псевдонауки. Спершу М. Сріблянський, М. Сумцов та інші рецензенти монографії В. Ерна вказують

на проігнорований там український контекст філософії Г. Сковороди. Відтак Д. Чижевський розширює і поглиблює цей контекст, виявляючи суголосність сквородинських ідей з ідеями європейських «духовних братів», чим спростовує твердження В. Ерна про слов'янофільсько-російську відрубність українського філософа від цивілізованого світу. І, врешті-решт, провівши ґрунтовну експертизу нібито сквородинських текстів, на підставі яких А. Хашдеу та В. Ерн робили свої висновки, Л. Ушкалов та С. Вакуленко остаточно доводять, що ті тексти – фальсифікати... Як альтернативу московському «ушкуйництву» той же Л. Ушкалов пропонує перспективний напрям вивчення спадщини Г. Сковороди як світоглядної основи Нової української літератури (есеї «Барокові джерела нового українського письменства» у книзі «Есеї про українське бароко»). На початку ХХ століття українська наукова думка вже зробила перші кроки у цьому напрямі (О. Русов, С. Єфремов, М. Грушевський, М. Плевако), однак щойно започатковану традицію перервали більшовицько-московські репресії [12, с. 239–244].

Література:

1. Барабаш Ю. Вибрані студії. Сковорода. Гоголь. Шевченко. Київ, 2006. 744 с.
2. Маланюк Є. Передмова до уривків книги у брошурі: Володимир Ерн. Життя і особа Григорія Сковороди / переклад з московської мови Євгена Маланюка. *Березіль*. 1992. № 11–12. С. 150–175.
3. Костомаров М. Твори : у 2 т. Київ, 1967. Т. 2. 452 с.
4. Лисенко Н. Промінець наукового світла. *Березіль*. 1992. № 11–12. С. 147–149.
5. Сріблянський М. Літературне ушкуйництво... *Українська хата*. 1913. № 6. С. 363–374.
6. Сумцов М. Сковорода і Ерн. *Літературно-науковий вісник*. 1918. Т. 69. Кн. 1. С. 41–49.
7. Ушкалов Л. Александру Хашдеу та його розвідки про Григорія Сковороду. Ушкалов Л. Сковорода та інші. Київ, 2007. С. 197–237.
8. Ушкалов Л. Есеї про українське бароко. Київ, 2006. 284 с.
9. Ушкалов Л. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. Київ, 2017. 368 с.
10. Хашдеу А. Завдання нашої доби: наука Григорія Савича Сковороди, єдиного руського філософа, в ексегетично-систематичному викладі. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. Харків. 2002. Нова серія. Т. 9. С. 291.
11. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сковороди. Харків. 2003. 432 с.
12. Чопик Р. Дивився на світ “оком сквородинця” (Маловідомі студії про сквородинство І. Котлярєвського). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2022. Вип. 33 (72). № 1. ч. 2. С. 239–244.
13. Эрн В. Григорий Саввич Сковорода. Жизнь и учение. М. 1912. 342 с.

References:

1. Barabash, Yu (2006). Vybrani studii. Skovoroda. Hohol. Shevchenko. Kyiv [Selected studios. Skovoroda. Hohol. Shevchenko] Kyiv. 744 p. [in Ukrainian].
2. Malanyuk, E. (1992). Peredmov [do uryvkiv knyhy u broshuri:] Volodymyr Ern. Zhyttia i osoba Hryhoriia Skovorody. Pereklad z moskovskoi movy Yevhena Malaniuka [Foreword [to excerpts of the book in the brochure:] Volodymyr Ern. The life and personality of Hryhoriy Skovoroda. Translated from the Moscow language by Yevhen Malanyuk] Kharkiv. P. 150–175. [in Ukrainian].
3. Kostomarov, M. (1967). Tvory: u 2 tomah [Works: in 2 vols] Kyiv. 452p. [in Ukrainian].
4. Lysenko, N. (1992). Prominets naukovooho svitla [A beam of scientific light]. Berezil, 1992, № 11–12 P. 147–149. [in Ukrainian].
5. Sriblyanskyi, M. (1913). Literaturne ushkuinytstvo... [Literary trickery...]. Ukrainian hut. 1913. No. 6. P. 363–374. [in Ukrainian].
6. Sumtsov, M. (1918). Skovoroda i Ern [Skovoroda and Ern // Literary and scientific bulletin. 1918. T. 69. Book1] Kyiv. P. 41–49. [in Ukrainian].

7. Ushkalov, L. (2007). Aleksandru Khashdeu ta yoho rozvidky pro Hryhoriia Skovorodu [Alexander Hashdeu and his intelligence about Grigory Skovoroda]. Ushkalov L. Skovoroda and others] Kyiv [in Ukrainian]. P. 197–237. [in Ukrainian].

8. Ushkalov, L. (2006). Esei pro ukrainske baroko [Essays on Ukrainian Baroque]. Kyiv. 284 p. [in Ukrainian].

9. Ushkalov, L. (2017). Esei pro ukrainske baroko [Catching an elusive bird: the life of Grigory Skovoroda]. Kyiv. 368 p. [in Ukrainian].

10. Hashdeu, A. (2002). Zavrannia nashoi doby: Nauka Hryhoriia Savycha Skovorody, yedynoho ruskoho filosofo, v ekzehetychno-systematychnomu vykladi [Tasks of our time: The science of Grigory Savich Skovoroda, the only Russian philosopher, in an exegetical and systematic presentation. Collection of the Kharkiv Historical and Philological Association] Kharkiv New series. T. 9. P. 291. [in Ukrainian].

11. Chyzhevskiy, D. (2003). Filosofiiia H. S. Skovorody [Philosophy of H.S. Skovoroda]. Kharkiv. 432 p. [in Ukrainian].

12. Ern, V. (1912). Filosofiiia H.S. Skovorody [Grigory Savvych Skovoroda. Life and teaching]. Moscow. 342 p.

УДК 821.162.3-225.09:94(100)"1914/1918"

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-22>

ПОСТАТЬ ШВЕЙКА ТА ФЕНОМЕН ШВЕЙКУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Шовкопляс Галина

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID: 0000-0003-4302-8831

У статті розглянута постать головного героя роману чеського письменника Ярослава Гашека «Пригоди бравого вояка Швейка». Ярослав Гашек написав книгу, що різко відрізняється від іншої літератури доби Великої війни, як досі називають Першу світову війну в Європі. Замість звичних для літератури «втраченого покоління» гамлетівських рефлексій щодо розхитаного війною світу молодих героїв, занурених у переживання досвіду війни, та лірично-репортажного стилю, Гашек написав книгу, де герой не страждає від війни, а сміється з неї. Йозеф Швейк не повноцінний літературний образ, а сатирична маска «бравого вояка», яка допомагає вижити нормальній людині в умовах божевільного світу насилля і смерті. Бравий вояк Швейк, визнаний медичною комісією «клінічним ідіотом», грає роль тупуватого і нерозважливого чоловіка, який охоче виконає будь-який наказ начальника. Поведінка Швейка є своєрідним спротивом проти жорстокого і чужого світу, що перебуває у стані війни. Такий тип поведінки не дуже сильної та розумної, але схильної до крутійства людини, отримує назву «швейкування». Швейкування являє собою тип прихованого спротиву, коли за виконання всіх прийнятних умов законослухняна людина критично сприймає події і тримає дулю у кишені у знак незгоди з наявною ситуацією.

Книгу Гашека європейська читацька спільнота полюбила: читала її уважно і довго. Дотепи і витівки Швейка пам'ятали всі. До швейкування відносилися по-різному: поблажливо та з доброю посмішкою, подібно до українського діаспорного письменника Івана Багряного, у якого в комедії-сатирі «Генерал» великим шанувальником Швейка і практиком швейкування постає син розкуркулених батьків молодий хлопець Сашко Прихода. По-іншому, непримиренно і презирливо, ставиться до Швейка і швейкування сучасник Багряного, публіцист, політичний діяч, ідеолог українського національного руху Дмитро Донцов. Для Донцова Швейк є негативним персонажем, що узагальнює хитруватість, пасивність, крутійство. Донцов вважає швейків рабами, гречкосіями, плебсом, який не здатний до боротьби. Зброєю слабких швейків, хитрунів і пристосуванців, за визначенням Донцова, є хитрунство, крутійство і плазунство перед кожним паном. У Донцова швейкам протистоять пасіонарії, герої і фанати ідеї. Таким чином, у статті прослідковано використання літературного образу в площині публіцистики, яка пов'язана з політичною боротьбою, у контексті міжпартійних суперечок та ідеологічних конфліктів. Цілком зрозуміло, що у публіцистиці використання літературного образу сприяє втраті глибини і динаміки, внаслідок чого образ постає спрощеним та одновимірним як ілюстрація певного твердження.

Можна здивуватися тому, як багато «Швейка» і швейків в українському культурному просторі. По-різному інтерпретованих, згаданих в українських творах, перекладених українською мовою творах, зіграних у театральних виставах і втілених у пам'ятниках, що споруджені в українських містах і селах. Відповідь, вочевидь, тут одна: Гашек створив свого Швейка як постать універсальну, таку, що викликає інтерес в різні часи і в різних народів, вклавши у нього свій життєвий досвід, неперевершене почуття гумору та письменницький

талант. Можна говорити про українського Швейка, стверджуючи услід за дотепним блогером: «Наш Швейк всім Швейкам Швейк!».

Ключові слова: герой як сатирична маска, швейкування – прихована форма спротиву, полеміка навколо швейкування, використання літературного образу у площині публіцистики, український культурний простір.

Shovkoplias Halyna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of World Literature
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

THE FIGURE OF SCHWEIK AND THE 'SCHWEIK-ING' PHENOMENON IN UKRAINIAN CULTURAL SPACE

The article analyzes the figure of the main character of Czech author Jaroslav Hašek from his novel "The Good Soldier Švejk". This work by Jaroslav Hašek stands in stark contrast with most of the literature of the period of the First World War in Europe. Instead of the hamlet-esque existential introspection common to the literature of the so-called 'lost generation' (usually espoused by young heroes reflecting on a world scarred and destabilized by war), Hašek's character laughs at the war instead. The article puts forth that Schweik is not so much a fully cohesive human character as he is a satirical mask of the 'brave soldier' that helps a person survive in a world gone mad with violence, conflict, and death. The soldier Schweik, categorized as a 'clinical idiot' by the novel's medical commission, plays the role of a dim-witted and short-sighted man ready to fulfill any order from a superior officer. Schweik's behavior can be seen as a unique way of resisting a cruel world locked in a state of war. A subconscious resistance rooted in denial, mental self-protection, and absurdist humor as a shield against the worst sides of human nature. This type of behavior has sometimes been called "Schweik-ing" and attributed (rightfully or wrongly) to characters not exhibiting a strong will or a high level of intellect. However, "Schweik-ing" can also be seen as a type of hidden psychological and moral resistance in which a law-abiding person, unable to fully change the insurmountable circumstances, still critically perceives ongoing events, disagrees with them yet goes along while exhibiting a kind of low-level sabotage.

Hašek's novel has been a beloved work in Europe for decades and has received the attention of both the reading public and literary professionals. Schweik's jokes and hijinks were pop-cultural staples in many European countries. "Schweik-ing" itself as a type of behavior (or philosophical statement) received differing reactions. Ukrainian diaspora writer Ivan Bahriany viewed it with humorous appreciation and showed it in his comedy "The General" (1946), where the young character Sashko Prykhoda is a big fan of Schweik. On the other end of the spectrum lies the examples of Bahriany's contemporary – publicist, political activist and one of the thought-leaders of the Ukrainian national movement Dmytro Dontsov. His view of "Schweik-ing" and Schweik himself is negative, an embodiment of passivity, opportunism, and self-interest. Dontsov perceived the Schweik archetype as that of a person submissive to those in power and a potential collaborator of evil in politics and society. In Dontsov's work, this archetype is opposed by rebels, freedom-fighters, and idealists.

In light of the above, the article tracks the use of the Schweik figure in literary works relating to the sphere of publicism related to political struggles and ideological disagreements within the European socio-cultural context. Therefore, it is not unexpected to find that in publicism, the symbolic literary figure loses its depth, becomes simplified and two-dimensional as a tool to prove a specific ideological theory or statement.

It may be surprising how often Schweik comes up in the Ukrainian cultural space. The character resurfaces with different interpretations, translated into Ukrainian, portrayed in various theatrical plays, and even represented via monuments in small towns and villages. The obvious conclusion

that comes to mind is that Jaroslav Hašek created Schweik to be the “everyman”, a universal figure that sparks interest in different times and for different nations. Schweik is the result of a conscious cultural effort, backed by the author’s life experience, unparalleled sense of humor, and literary talent. As a result, a “Ukrainian Schweik” is a valid term and topic of discussion, following the famed quote of the quick-witted blogger: “Our Schweik is the Schweikest among them all”.

Key words: literary character as a satirical mask, “Schweik-ing” as a form of hidden resistance, discussion on Schweik-ing, the use of a symbolic literary figure in the sphere of publicism, Ukrainian cultural space.

Актуальність статті зумовлена потребою дослідження твору, що вважається нетиповим і навіть парадоксальним серед літератури доби Першої світової війни. Проте роман чеського письменника Ярослава Гашека «Пригоди бравого вояка Швейка», безумовно, належить до літератури «втраченого покоління». У романі Гашека осмислені події війни нового типу – Першої світової війни. Події війни і сама концепція війни створені з позиції досвіду самого автора, який був учасником цих воєнних подій. Образ бравого вояка Швейка становить сатиричну маску ідеального солдата. Аналіз образу Швейка містить зіставлення як позитивних, так і негативних інтерпретацій: автора звинувачували у недостатній патріотичності його героя, приземленості його мрій і думок, безглуздих і кумедних вчинках. Сучасні дослідники роблять акцент на колоніальну залежність Чехії від Австро-Угорської імперії. Вигук Швейка «Я чех!» [2, с. 245] є важливим, адже надає інше звучання роману і образу героя. Дослідження образу героя у дусі постколоніальних студій є актуальним з огляду на його участь у формуванні нової інтерпретації досить давнього твору. Особливий інтерес становить тема впливу роману Гашека і популярності бравого вояка Швейка в українському культурному просторі. На це вказують усі дослідники української літератури, однак ця тема є недостатньо розробленою в українському літературознавстві.

Мета статті – дослідити специфіку сприйняття постаті бравого вояка Швейка та способу його спротиву у вигляді так званого швейкування у різних авторів, починаючи з Івана Багряного і Юрія Андруховича і закінчуючи публіцистикою Дмитра Донцова.

Методи та методики дослідження. Дослідження здійснене в теоретичних координатах порівняльного аналізу із застосуванням методів історичного контексту.

Об’єктом дослідження є роман чеського письменника Ярослава Гашека «Пригоди бравого вояка Швейка».

Предметом дослідження є аналіз образу бравого вояка Швейка як сатиричного образу-маски.

Окремим важливим аспектом нашого дослідження вважаю розгляд явища популярності роману Гашека та його головного героя – бравого вояка Йозефа Швейка – в українському культурному просторі та різних варіантів його інтерпретації. Яскравим доказом наявності такої популярності є те, що досі в Україні визнається канонічним тільки один переклад роману Гашека, а саме переклад Степана Масляка. Жоден з українських перекладачів не наважується торкнутися цього сакрального для українських читачів тексту роману Ярослава Гашека. Про це заявив український письменник Юрій Винничук, якому друзі і підписники у Фейсбуці запропонували зробити новий, більш сучасний переклад.

У результаті дослідження проаналізовано основні риси образу бравого вояка Швейка, простакуватого хитруна і дотепника, який обрав особливу форму спротиву проти чужого імперського світу та чужої війни, що отримала назву «швейкування». Також **зіставлено** сприйняття образу Швейка різними українськими письменниками: Юрій Андрухович характеризує постать Швейка як типову для колонізованих народів Австро-Угорської імперії.

Іван Багряний у сатири-комедії «Генерал» робить шанувальником і практиком швейкування цілком позитивного героя Сашка Приходу, хоча сам Багряний визнає швейкування занадто слабкою та неефективною формою спротиву, яка не веде до перемоги. У публіцистиці Дмитра Донцова постать Швейка отримує негативну оцінку, що зумовлено спрощенням художнього образу до опозиції «позитивний – негативний»: у прихильника «туги за героїчним» Донцова Швейк поповнює низку негативних типажів, які не здатні до романтики самопожертви і не належать до аристократів духу, тому Швейк стоїть поруч з «паньками, грицьками, санчо пансами, гречкосіями, рабами». Використання Донцовим імені героя роману Гашека у множині та з малої літери («Московська почвара і дурні швейки» [7, с. 105]) вказує на те, що автор використовує власне ім'я героя твору як загальну назву для певного типу людей. Доведено, що складність і багатовимірність образу Швейка сприяє виникненню численних інтерпретацій, що у різні часи знаходять у цьому герої давнього твору багато актуального і суголосного проблемам сучасності.

Наукова новизна статті полягає у розгляді постаті бравого вояка Швейка в контексті українського культурного простору, де він сприймається як універсальний образ «маленької людини» в умовах божевілля «великої війни». Такий універсальний образ має численні інтерпретації, оскільки сприйняття його у різні часи було різним, що цілком зрозуміло. Акцент на колоніальній залежності, як це зробив Юрій Андрухович у своєму есеї «Ерцгерц-перц», згадування дослідників про вигук Швейка «Я чех!» вказує на нове прочитання роману Гашека і нове тлумачення постаті Швейка у дусі постколоніальних студій.

- Ви знаєте, нашого Фердинанда вбили?
- Якого це Фердинанда?

Ярослав Гашек. Пригоди бравого вояка Швейка

Перша світова війна або, як її досі звать в Європі, Велика війна, залишила по собі велику літературу. Велику не тільки за обсягом, але і за значенням. Безумовно, події Великої війни змінили світогляд європейців, а отже, і європейську літературу. Водночас зникло питання про час, коли почалося двадцяте сторіччя: його початком став 1914 рік. Троянська війна більше не моделювала у собі всі європейські війни минулого і майбутнього: такою моделлю стала Велика війна. Інтелектуал Джеймс Джойс в євангелії від модернізму – романі «Улісс» – написав про Гамлетів, які вдягнені в одяг кольору хакі і стріляють у своїх ровесників. «Безплідна земля» Томаса Стернза Еліота мала на меті не тільки майстерне зображення мережива напівзабутих античних міфів і кельтських легенд, а й відображення чергової європейської кризи, що була породжена Великою війною. І вся ця література просякнута трагізмом, безнадією, гамлетівськими рефлексіями про розхитаний світ. Вся, крім однієї книги, яка помітно відрізняється від інших. Між тим, книга ця, безумовно, присвячена подіям Великої війни. На це вказує назва першого розділу книги Гашека – «Бравий вояк Швейк устряє у Світову Війну» [2, с. 24].

Боротьба навкруги роману Гашека розпочалася вже після виходу перших частин книги, коли деякі книготорговці відмовлялися їх продавати у зв'язку з тим, що книга ображає естетичні почуття читачів і виявляє недостатню виховну й освітню роль. На фоні таких творів, як «На Західному фронті без змін» Ремарка, «Смерть героя» Олдінгтона, «Вогонь» Барбюса та «Прощавай, зброє!» Хемінгуея, роман Гашека виглядав парадоксально. Чеський письменник Іван Ольбрахт з цього приводу писав: «Я прочитав декілька воєнних романів та й сам, зрештою, написав один. Але в жодному з них ницість, безглуздість і жорстокість війни не показано так виразно, як у Гашековій книзі. Усіх нас війна біла києм по голові;

коли ми писали, вона сиділа в нас за плечима і схиляла нам чола аж на папір, а якщо нам щастило випростатись, то хіба ціною напруження всієї волі і м'язів. Гашек не мав потреби перемагати в собі війну, долати її. Він стояв вище за неї від самого початку. Він сміявся з неї. Він уміє сміятися з неї й у загальному, і в подробицях, ніби вона — не більше ніж п'яний бешкет десь у жижковській корчмі. Безперечно, щоб уміти так дивитися на неї, треба мати в собі чималу дозу швейківства... та шмат геніального ідіотизму. Але слава тому, хто на це спромігся» [3, с. 5–6].

Однак, попри незвичний погляд на війну («зверху», за Ольбрахтом), Ярослав Гашек належить до свого часу і свого покоління. Доказом цього є остання фраза вмираючого письменника: «Швейк важко вмирає» [1, с. 14]. Гашек скільки завгодно міг розповідати про зустрінутих на життєвому шляху прототипів Йозефа Швейка, але правда полягає в тому, що Швейком був сам автор, а його роман містив автобіографічний матеріал. Звичайно, і славнозвісні Будейовиці, які зустрічаються на кожній сторінці роману про пригоди Швейка, і історії про краденого і перефарбованого песика породи пінчер з подвійним ім'ям Макс-Фокс – це події з життя автора роману. За визначенням, однією з рис творчого методу «втрачених» є саме автобіографічність матеріалу: письменник розповідає про те, що сам відчув і пережив, загальні поняття і стереотипні образи не беруться до уваги. Це покоління не прикрашало війну, не романтизувало її. Критичні зображення тилу, де жеруть ковбаси і хлебчуть пиво «тилові щури», також поєднують бравого вояка Швейка з героями Хемінгуея і Ремарка. Образ війни як кривавої потвори, що вбиває найкращих, – це відкриття двадцятого сторіччя.

Нетипово серйозно в одному з найіронічніших розділів роману – «Швейк з фельдкуратором їдуть правити польову месу» – звучать рядки: «В усій Європі люди йшли, наче худоба на бойню, куди їх вели не тільки різники-імператори, королі, президенти та інші можливо-владці й полководці, але і священники всіх релігій, які благословляли їх і примушували давати брехливу присягу «на землі, в повітрі, на морі» тощо» [2, с. 123]. Пафос «втрачених» із запереченням війни і героїчної смерті на війні несподівано проривається у романі Гашека, де скручений ревматизмом Швейк в інвалідному візку їде на призивний пункт. Гашек писав роман про себе, свій час і своє покоління. Гашек і був Швейком. Навіть майже янголоподібна зовнішність Йозефа Швейка з круглими очима, роззявленим ротом і дитячим виразом обличчя – це портрет Ярослава Гашека: «Людина з маловиразним, майже дитячим обличчям... Гашек скоріше справляв враження пересічного добре відгодованого сінка з пристойної родини, котрий неохоче навантажує свою голову якими-небудь проблемами. Майже жіноче, безвусе, простодушне обличчя, ясні очі» [1, с. 14]. Звичайно, це не хто інший, як Швейк.

Військове начальство вважає Швейка невиправним ідіотом, завдяки чому він уникає розправи від своїх лютих і безсовісних начальників. Спостерігаючи за поведінкою «ідіота» Швейка, читач скоро розуміє, що це – кумедна маска, яка допомагає звичайній людині вижити в абсурдному світі, де від неї вимагають абсолютного послуху й автоматизму. Бюрократія тримається на наказах зверху, а слухняні ідіоти внизу суспільної драбини стають необхідними знаряддями в руках вищих ідіотів — дійсних, справжніх, а не вдаваних.

Смішний, на перший погляд, зміст пригод Швейка у книзі дав авторові змогу створити містку й водночас досить просту, доступну для читацького сприймання панораму Першої світової війни, як її переживає звичайна людина зі здоровим глуздом, втілена в образі Швейка. Епічний зміст головної сюжетної лінії прямолінійно розгортається від початку війни до якогось невідомого кінця. Прикметно, що «о шостій вечора після війни» [2, с. 123] Швейк збирається зустріти свого приятеля сапера Водічку у відомому празькому шинку...

Було б наївно розглядати постать Швейка лише як образ літературного героя, бо перед нами постає явище іншого виміру, а саме сатиричне сприйняття війни як порушення законів нормального життя. Якщо Швейк «клінічний ідіот» або «офіційний ідіот», то світ під час війни – це божевільня. Отже, Швейк – не тільки образ, а втілення концепту ідеального вояка («доброго вояка», як сказано у назві), такого прагне будь-який командир і будь-яка армія. Ще б пак: він дисциплінований, послужливий, патріотичний («Швейк гукнув до юрби, що їх супроводила: «На Белград! На Белград!» [2, с. 69]), не дуже розумний, словом, мрія, а не вояк. Швейку першому приходить до голови геніальна думка, що на війні можуть вбити, а сховатися від смерті можна у шпиталі, імітуючи хворобу. Через пів століття інший дивак – американський письменник Джозеф Хеллер, що пройшов Другу світову війну, у романі «Пастка на дурнів» вустами дезертира Йоссаріана заволає: «Мене хочуть вбити!». На зауваження, що під час війни всі піддаються такий небезпеці, Йоссаріан відповість: «Всі інші мене не обходять!» [4, с. 256].

Гашек помер у 1923 році. Помер тихо і важко, не доживши до власного сорокаріччя. А його роман продовжували уважно читати і коментувати. Померлого автора засуджували за непатріотичність Швейка і приниження войовничості чеської нації. Під час Другої світової війни популярність роману Гашека зростає. На часі руйнація чергової порції імперій, тому згадують про те, що Швейк – чех, представник колонізованого мамуню-Австрією чеського народу. Згадують питання до Швейка «Чому ви розмовляєте чеською мовою?» та його відповідь «Я чех» [2, с. 245]. Для народу, що є колонізованою частиною імперії, будь-яка війна, крім національно-визвольної, є війною чужою, такою, що несе небезпеку бути даремно вбитим. Отже, такому «бравому» вояку треба дбати лише про себе і збереження власного життя. Сучасний український письменник Юрій Андрухович одразу знаходить подібного швейка серед земляків-галичан: «Один зі старих галицьких анекдотів розповідає таке. До австрійського війська привели поповнення рекрутів з Галичини. Навчання мілітарній справі почалося із засвоювання імен і титулів вищого командування. Зубатий капрал доводив до рутенсько-рекрутського відома, що командантом їхнього регіменту є архикнязь лицар Тосканський, німецькою мовою «ерцгерцог ріттер фон Тоскана». Далі зажадав повторити це від здоровезного, як ведмідь, хлописька звідкілясь з-під Жаб'я чи Проскурави родом. Той не змигнувши оком випалив: «Ерц-герц-перц і ріпа з мотузками»... В оцьому «ерц-герц-перц», як у магічному заклинанні, сконцентровано безліч речей: тут і згадувана вже іронічність, і характерна українська селянськість, і рустикальна хитруватість у ставленні до чужого і чужомовного, і грайливий непослух, таке собі швейкування. Але для мене це ще й діагноз. У ньому – наша набута недорікуватість, фатальне тупцювання на порозі Європи з неспроможністю рушити далі і ввійти, пророцтво, в якому є карикатурність і пародійність усього, що робимо в мистецтві, політиці, економіці. Суцільне «ерц-герц-перц», та й по всьому. Це можна вважати наслідками затягнутого у часі дитинства. Або старечого маразму. Або колоніального минулого» [5, с. 9].

Феномен швейкування – своєрідна форма прихованого спротиву – є пов'язаним, за словами Андруховича, з затягнутим у часі дитинством, але головне – з колоніальним минулим [5, с. 9], інакше кажучи, з травмою колоніального минулого, коли імперія – мачуха, а навкруги триває чужа війна.

Прозаїк і драматург Іван Багряний, вже перебуваючи в еміграції у Німеччині, завершує комедію-сатиру «Генерал» (1946 р.), де зображений шанувальник Швейка і прихильник практики швейкування в особі симпатичного Сашка Приходи, який читає книгу Гашека під час подій вже Другої світової війни:

«(Сашко зручно вмощується, заглиблюється в читання. Читає. Ворушить губами. Водить пальцем по сторінці. Нагло ляскає себе захоплено по стегнах і заходиться сміхом):

– Інтересна книга! Дядьку Данилу, а дядьку Даниле! А чи він ще живий, цей чудак, цей Йосип Швейк? Га?» [6, с. 403].

Трохи далі Сашко порівнює себе зі Швейком: «Інтересна книга! Вроді про нас. ВРОДІ ПРО МЕНЕ... (Бере не глядя книгу і притискає її інстинктивно до грудей) ОТ КНИГА!» [6, с. 405].

Багряний зображує сина розкуркулених селян з Полтавщини Сашка як позитивного героя. Швейкування Сашка Приходи не викликає осуду і сприймається як данина його селянській природній простосердності. Справжнім спротивом, на думку Багряного, є романтичний вибух спротиву трьох героїв – Данила, Оксани і Сашка, які на танку «Летючий Голяндець» звільняють переляканий народ – овечок і матір-Україну – від усіх ворогів одразу – і від гітлерівців, і від російських більшовиків. Такий спротив автор вважає найвищою формою боротьби і перемоги. Концепція романтики боротьби героїв-переможців природна для сюжетної графіки творів Багряного, де людина перебуває у суцільному оточенні ворогів, а напруження безкомпромісної боротьби визначає пафос твору. Порівняно з такою високою боротьбою Сашкове швейкування постає явищем нижчого порядку, а саме грайливою і несерйозною, а головне неефективною формою спротиву. Багряний не засуджує швейкування Сашка Приходи, але певною мірою протиставляє такому спротиву справжню боротьбу – романтично-пасіонарну.

Публіцист, ідеолог української визвольної боротьби Дмитро Донцов у політичних оглядах і численних есеях, що увійшли до збірників «Московська отрута» та «Літературна есеїстика», також використовує постать Швейка. Для Донцова головний персонаж епопеї Гашека «бравий вояк» Швейк – талановитий саботажник, пристосуванець, життєлюб, котрий відзначається практичним розумом, здоровим глуздом і незмінним почуттям гумору, є негативним героєм, який узагальнює хитруватість, пасивність, крутість. Донцов картає швейків: «...їх зброя – зброя слабих – хитрунство, крутість і плазунство перед кожним «паном» [7, с. 182], тоді ж як супротивники швейків – хитрунів і пристосуванців – «фанати ідеї». Для Донцова у його палкій есеїстиці з «тугою за героїчним» справжніми героями постають реальні поети і поетки «вогняних меж» Олег Ольжич, Юрій Клен, Олена Теліга або такі літературні персонажі, як Еней з «Енеїди» Котляревського чи Мойсей із однойменної поеми Франка. Швейк у публіцистиці Донцова втрачає складність і багатимірність героя Гашекової книги. Він стає у низці негативних персонажів, що втілюють слабкість і хитрунство: «...грицьки, паньки, санчо панси, швейки, гречкосії, плебс, раби». Таким чином, Донцов згадує Швейка в площині публіцистики, яка пов'язана з політичною боротьбою, у контексті міжпартійних суперечок та ідеологічних конфліктів. Цілком зрозуміло, що таке використання сприяє втраті глибини і динаміки, внаслідок чого образ постає спрощеним та одновимірним як ілюстрація певного твердження. Крім того, Донцов пише власне ім'я з малої літери та у множині («Московська почвара і дурні швейки» [7, с. 105]), тим самим вказуючи, що вживає не власне ім'я, а загальний іменник як назву для людей певного типу і певної позиції.

Висновки. Можна дивуватися тому, як багато Швейка і швейків в українському культурному просторі у різних формах, а саме як згадувань, впливів, наслідувань, порівнянь, – по-різному інтерпретованих, згаданих в українських творах, перекладених українською мовою (класичний і досі ніким не перевершений переклад Степана Масляка), зіграних в театральних виставах і втілених у пам'ятниках, що споруджені в українських містах

і селах. Відповідь, вочевидь, тут одна: Гашек створив свого Швейка як постать універсальну, таку, що викликає інтерес в різні часи і в різних народів, вклавши у нього свій життєвий досвід, неперевершене почуття гумору і письменницький талант. Можна говорити і про «українського Швейка», погоджуючись із дотепним блогером: «Наш Швейк всім Швейкам Швейк!» [8]. Постать бравого вояка Швейка в контексті українського культурного простору сприймається як універсальний образ «маленької людини» в умовах божевілля «великої війни». Такий універсальний образ має численні інтерпретації, оскільки сприйняття його у різні часи було різним, що цілком зрозуміло. Акцент на колоніальній залежності чеського народу на момент дії роману, як це зробив Юрій Андрухович у своєму есеї «Ерц-герц-перц», згадування дослідників про вигук Швейка «Я чех!» на питання «Чому ви розмовляєте чеською мовою?» [2, с. 245] вказує на нове прочитання роману Гашека і нове тлумачення постаті Швейка у дусі постколоніальних студій.

Література:

1. Сиваченко Г.М. Великий чеський містифікатор, або Гримаси празької іронії. Ярослав Гашек. «Пригоди бравого вояка Швейка». Харків : Фоліо, 2023. С. 14–22.
2. Гашек Я. Пригоди бравого вояка Швейка. Харків : Фоліо. 2023, 670 с.
3. Кочур Г.П. Ярослав Гашек та його роман : передмова. *Ярослав Гашек. Пригоди бравого вояка Швейка*. Київ : Дніпро, 1990. С. 5–14.
4. Хеллер Дж. Пастка на дурнів. Київ : Дніпро, 1987. 680 с.
5. Андрухович Ю. Ерц-герц-перц. *Андрухович Юрій. Дезорієнтація на місцевості*. Івано-Франківськ : Лілея НВ. 1999. 124 с.
6. Багрянний І. Генерал. *Близнята ще зустрінуться. Антологія драматургії української діаспори / Упорядкування і вступна стаття Лариси Залеської-Онишкевич*. Київ – Львів : Видавництво «Час», 1997. 640 с.
7. Донцов Д. «Степові анархісти» і хитрі паньки. *Донцов Дмитро. Московська отрута*. Київ : ФОП «Стебеляк О.М.», 2013. 296 с.
8. Зінзевер Г. Ярослав Гашек. Наш Швейк всім Швейкам Швейк! Український інтерес. 03.01.2023. URL: <https://uain.press/blogs/1145510-1145510/attachment/shvejck-uzhgorod-4200/>.

References:

1. Syvachenko, H.M. (2023). Velykyi cheskyi mistyfikator, abo hrymasy prazkoi Ironii [The Great Czech Mystifier, or Grimaces of Prague Irony]. Yaroslav Hashek Pryhody bravoho voiaka Shveika. Kharkiv: Folio. S.14–22. [in Ukrainian].
2. Hashek, Yaroslav (2023). Pryhody bravoho voiaka Shveika [The Adventures of the Good Soldier Švejek]. Kharkiv Folio.670 s. [in Ukrainian].
3. Kochur, H.P.(1990). Yaroslav Hashek ta yoho roman[Yaroslav Hashek and his Novel]. / Yaroslav Hashek Pryhody bravoho voiaka Shveika. K.:Dnipro. S. 5–14. [in Ukrainian].
4. Kheller Dzhozef (1987). Pastka na durniv[Trap for the scoundrels].Kyiv: “Dnipro”. 680 s. [in Ukrainian].
5. Andrukhovych, Yurii (1999). Erts-herts-perts [Erts-herts-perts] ./Andrukhovych Yurii Dezorientatsiia na mistsevosti] Ivano-Frankivsk: “Lileia NV”.124 s. [in Ukrainian].
6. Bahrianyi, Ivan (1997). Heneral [General]. Blyzniata shche zustrinutsia Antolohiia dramaturhii ukrainskoi diaspory. Uporiadkuvannia i vstupna stattia Larysy Zaleskoi – Onyshkevych. (1997). Kyiv – Lviv: Vydavnytstvo “Chas”, 640 s. [in Ukrainian].
7. Dontsov, Dmytro (2013). “Stepovi anarkhisty” i khytri Panky[“Steppe anarchists” and the quick-witted Panky]. Dontsov Dmytro Moskovska otruta. Kyiv : FOP Stebeliak O.M. 296 s. [in Ukrainian].
8. Zinzever, Hnat (03/01/2023). Yaroslav Hashek. Nash Shveik vsim Shveikam Shveik! [Our Schweik is the Schweikest among them all.] – Ukrainskyi interes.-<https://uain.press/blogs/1145510-1145510/attachment/shvejck-uzhgorod-4200/> [in Ukrainian].

УДК 811.161.2'255.4:622.24=111

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-23>

СТИЛІСТИЧНО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАФТОГАЗОВОГО ТЕКСТУ НА ПРИКЛАДІ ПОСІБНИКА КОМПАНІЇ SHELL «WELL CONTROL: PRINCIPLES AND PRACTICES»

Штогрин Мар'яна

кандидат філологічних наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID: 0000-0002-8654-1486

Кушнірюк Сергій

магістрант кафедри філології та перекладу

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID: 0009-0005-8155-7672

У статті розглянуто стилістично-граматичні особливості перекладу англійського нафтогазового тексту українською мовою на прикладі посібника компанії Shell «Well Control: Principles and Practices». Нафтогазова галузь є однією з ключових сфер сучасної економіки, де точність і зрозумілість технічної інформації мають вирішальне значення. Переклад спеціалізованих текстів потребує не лише досконалого володіння термінологією, але й стилістичної адаптації до норм цільової мови. Дослідження фокусується на основних викликах, пов'язаних із перекладом нафтогазової термінології та синтаксичних конструкцій. Особливу увагу приділено збереженню точності і відповідності тексту нормам української науково-технічної літератури. Для досягнення мети дослідження було застосовано теоретико-методологічний підхід, що охоплює всебічний аналіз вихідного тексту, його порівняння з перекладом українською мовою та використання методів стилістичної адаптації. У межах процедури дослідження було розглянуто специфіку термінології, синтаксичних конструкцій і стилістичних прийомів, характерних для оригінального тексту, з акцентом на їх відповідності у перекладі. Крім того, проведений аналіз конкретних прикладів перекладу сприяв виявленню основних викликів перекладацької практики та визначенню оптимальних способів їх подолання. У статті розглянуто ключові стилістичні та граматичні аспекти перекладу, а також підходи до їхньої адаптації. Показано важливість збереження функціональності та точності термінів, а також необхідність стилістичної узгодженості між мовою оригіналу та перекладу. Аналіз синтаксичних конструкцій підкреслює важливість адаптації граматичних структур для забезпечення природності тексту в українській мові. Висвітлено підходи до стилістичної трансформації, які сприяють досягненню адекватності викладу інформації. Крім того, наголошується на важливості уникнення калькування, що може призводити до помилок у сприйнятті перекладеного тексту. Висновки підкреслюють перспективи подальшого вдосконалення методик перекладу технічних текстів, розробки уніфікованих підходів до перекладу термінології та створення словників, що відповідають сучасним потребам галузі.

Ключові слова: переклад, нафтогазова термінологія, стилістична адаптація, синтаксичні конструкції, науково-технічний стиль.

Shtohryn Mariana

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

Kushniriuk Serhii

Master Student at the Department of Philology and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

STYLISTIC AND GRAMMATICAL FEATURES OF TRANSLATION OF OIL AND GAS TEXTS INTO UKRAINIAN ON THE EXAMPLE OF SHELL MANUAL “WELL CONTROL: PRINCIPLES AND PRACTICES”

The article deals with the stylistic and grammatical features of translating an English oil and gas text into Ukrainian on the example of the Shell manual “Well Control: Principles and Practices”. The oil and gas industry is one of the key sectors of the modern economy, where the accuracy and comprehensibility of technical information is crucial. Translation of specialised texts requires not only a perfect command of terminology, but also stylistic adaptation to the norms of the target language. The study focuses on the main challenges associated with the translation of oil and gas terminology and syntactic structures. Special attention is paid to maintaining the accuracy and compliance of the text with the norms of Ukrainian scientific and technical literature. To achieve the research goal, a theoretical and methodological approach was applied, which includes a comprehensive analysis of the source text, its comparison with the Ukrainian translation, and the use of stylistic adaptation methods. As part of the research procedure, the specifics of terminology, syntactic constructions and stylistic devices characteristic of the original text were considered, with an emphasis on their correspondence in translation. In addition, the analysis of specific translation examples helped to identify the main challenges of translation practice and determine the best ways to overcome them. The article discusses the key stylistic and grammatical aspects of translation, as well as approaches to their adaptation. The importance of preserving the functionality and accuracy of terms, as well as the need for stylistic consistency between the source and target languages, is shown. The analysis of syntactic constructions emphasises the importance of adapting grammatical structures to ensure the naturalness of the text in Ukrainian. The article highlights approaches to stylistic transformation that contribute to the adequacy of information presentation. In addition, the importance of avoiding calquing, which can lead to errors in the perception of the translated text, is emphasised. The conclusions underline the prospects for further improvement of technical translation methods, development of unified approaches to the translation of terminology and creation of dictionaries that meet the current needs of the industry.

Key words: translation, oil and gas terminology, stylistic adaptation, syntactic constructions, scientific and technical style.

Актуальність дослідження. Нафтогазова промисловість є однією з найважливіших галузей сучасної економіки, що вимагає високої точності та чіткості у викладі технічної інформації. Переклад спеціалізованих текстів, таких як посібник «Well Control: Principles and Practices» компанії Shell, ставить перед перекладачем численні виклики, зумовлені специфікою галузевої термінології та синтаксичних особливостей. Проблематика дослідження полягає у збереженні точності викладу інформації без втрати її смислового навантаження у процесі перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попередні дослідження у сфері науково-технічного перекладу вказують на необхідність дотримання стилістичної адаптації, яка враховує мовні та культурні особливості цільової аудиторії. Вагомий внесок у вивчення

термінології, терміносистем та особливостей їх перекладу зробили провідні українські науковці. Зокрема, В. Карабан розглядав термін як унікальну мовну одиницю, що виконує важливу комунікативну функцію в професійній сфері [4]. Дослідженню складності визначення термінів значну увагу приділили А. Д'яков, Т. Кияк і З. Куделько, наголошуючи на багатогранному характері термінів, що є спільною рисою мовних універсалій [2]. Окрім того, питання термінології та її перекладу в різних мовних контекстах активно вивчали зарубіжні науковці, зокрема Т. Кабре [8] і В. Дюбуа [9]. Науково-технічні терміни, як правило, включають складні лексичні одиниці або стійкі словосполучення, що ускладнює їхній точний та адекватний переклад.

Процес перекладу складних термінів передбачає два основних етапи – аналітичний та синтетичний. Особливе значення при перекладі словосполучень відіграє аналітичний етап, під час якого здійснюється переклад окремих компонентів терміна. Важливо точно визначити складові частини складного терміна, оскільки вони можуть включати як окремі слова, так і словосполучення [5, с. 58].

Не менш важливим є встановлення семантичних зв'язків між компонентами, оскільки саме вони впливають на логічну структуру та зміст перекладу. Синтетичний етап полягає у фінальному впорядкуванні та узгодженні компонентів відповідно до встановлених семантичних зв'язків, що сприяє збереженню точності терміна та його зручності у використанні [1, с. 12].

І.Ф. Лощенова та В.В. Нікішина акцентують увагу на значущості перекладацьких трансформацій для досягнення точності й адекватності перекладу оригінального тексту. У своїх дослідженнях вони розглядають різні види трансформацій – лексичні, граматичні та лексико-граматичні, підкреслюючи їхню важливу роль у подоланні міжмовних відмінностей. Аналіз конкретних прикладів застосування цих трансформацій у перекладацькій практиці демонструє їхню ефективність у забезпеченні еквівалентності та змістової відповідності перекладу [7, с. 103].

Мета статті – виявити стилістично-граматичні особливості перекладу англійського нафтогазового тексту українською мовою. Мета проєктує розв'язання таких **завдань**: проаналізувати специфіку лексичних і термінологічних особливостей тексту; оцінити складності, пов'язані із синтаксичною адаптацією; визначити оптимальні стратегії перекладу для досягнення балансу між точністю й доступністю викладу.

Для досягнення поставленої мети було використано теоретико-методологічний підхід, що включає аналіз вихідного тексту, порівняння його з перекладом українською мовою, а також застосування методів стилістичної адаптації. Процедура дослідження включала аналіз термінології, синтаксичних конструкцій, а також стилістичних прийомів оригінального тексту та їхнє відображення в перекладі. Було також проведено аналіз конкретних прикладів перекладу, що дозволяє ідентифікувати ключові виклики та способи їх вирішення.

Результати та дискусії. Основною особливістю науково-технічного стилю є чіткість і точність подання інформації при мінімальному використанні стилістичних засобів, які можуть надати тексту емоційного забарвлення. Головна увага приділяється логічності викладу та структурованості матеріалу, а не його художній виразності.

У посібнику «Well Control: Principles and Practices» автор цілеспрямовано уникає суб'єктивних формулювань, що дозволяє звести до мінімуму можливість неоднозначного трактування інформації. У зв'язку з цим у тексті практично відсутні метафори та метонімії, які широко використовуються в художній літературі для надання виразності та образності. Такий підхід відповідає основним принципам науково-технічного стилю, спрямованого на досягнення максимальної точності та зрозумілості. Це може створювати враження певної

сухості тексту, однак саме така форма подання інформації є оптимальною для спеціалізованої літератури.

Попри формальність і віддаленість від розмовної мови, у перекладі посібника все ж трапляються нейтральні фразеологічні звороти технічного характеру. Вони не змінюють змісту, але роблять текст дещо жвавішим, зберігаючи при цьому необхідну точність. Такі вирази сприяють збереженню автентичності термінології та її адаптації до сприйняття цільовою аудиторією. Наприклад, *kill the well* – «глушити свердловину» (процес припинення неконтрольованого викиду вуглеводнів шляхом нагнітання бурового розчину або іншої рідини); *spud a well* – «почати буріння свердловини» (початковий етап буріння після підготовчих робіт); *trip out* – «підняти бурильну колону» (витягування бурового інструменту зі свердловини для заміни або обслуговування); *trip in* – «опустити бурильну колону» (зворотний процес – опускання інструменту у свердловину).

Використання чітко визначених термінологічних одиниць забезпечує максимально точне передавання суті досліджуваного матеріалу, сприяючи ефективному засвоєнню інформації. У спеціалізованих текстах терміни відіграють ключову роль у структурі повідомлення, слугуючи основою для точної та зрозумілої комунікації в межах науково-технічного дискурсу.

Для підтвердження цього положення наведемо фрагмент із англomовного нафтогазового посібника «Well Control: Principles and Practices»:

During the circulation process, the drilling fluid helps to carry cuttings to the surface. If the flow rate is insufficient, the cuttings may settle down, causing blockages. To prevent such situations, the velocity of the fluid must be maintained at an optimal level.

Під час циркуляції буровий розчин сприяє транспортуванню вибуреної породи на поверхню. Якщо швидкість потоку є недостатньою, частки можуть осідати, спричиняючи засмічення. Щоб уникнути таких ситуацій, необхідно підтримувати оптимальну швидкість руху рідини.

Аналіз цього уривку дозволяє дійти висновку, що через велику кількість термінологічних конструкцій текст може бути складним для розуміння навіть для осіб, які добре володіють англійською мовою, але не мають досвіду роботи з нафтогазовою термінологією. Зокрема, у цьому фрагменті використовуються такі спеціалізовані терміни, як *circulation process* (процес циркуляції), *drilling fluid* (буровий розчин), *flow rate* (швидкість потоку), *cuttings* (вибурена порода), *velocity* (швидкість руху рідини).

З точки зору синтаксису тексти у підручнику «Well Control: Principles and Practices» відзначаються високою структурною складністю. Вони насичені дієприкметниковими, інфінітивними та герундіальними зворотами, які можуть суттєво ускладнювати їхнє розуміння, особливо під час перекладу. Наприклад: *Monitoring pressure fluctuations while adjusting the choke settings allows for better control over well stability. Increasing the back pressure can prevent unwanted fluid influxes. The recommended approach is to gradually change the parameters rather than making abrupt adjustments.*

Спостереження за змінами тиску під час регулювання дросельної заслінки сприяє покращенню контролю за стійкістю свердловини. Збільшення протитиску може запобігти небажаним притокам флюїдів. Рекомендований підхід полягає в поступовій зміні параметрів замість різких коригувань.

Подібні конструкції значно ускладнюють переклад через необхідність правильної інтерпретації причинно-наслідкових зв'язків, збереження логічної послідовності та забезпечення коректності термінології. Це свідчить про важливість стилістичної адаптації таких текстів при перекладі, щоб зберегти їхню точність і доступність для україномовної аудиторії.

Досліджуючи стилістичні особливості англійських текстів у сфері нафтогазової галузі, можна виокремити ключові риси, які є характерними для науково-технічного стилю в цілому. Ці риси також знаходять своє відображення в українських технічних текстах. Серед основних характеристик варто відзначити високу інформативність, наявність спеціалізованої термінології та її детальне пояснення, чітку структуру та логічну послідовність викладу. Крім того, науково-технічний стиль відрізняється іменним характером викладу, де переважають іменникові словосполучення, зокрема атрибутивні конструкції різних типів.

Однак при перекладі таких текстів часто виникають труднощі, пов'язані з відмінностями мовних засобів та стилістичних норм. Мовні особливості оригіналу та перекладу можуть суттєво відрізнятися, що вимагає від перекладача врахування специфіки функціонального стилю. Це впливає не лише на вибір лексичних одиниць, але й на загальний підхід до перекладу. Наприклад, якщо певні стилістичні елементи властиві лише одній мові, перекладачу доводиться вдаватися до стилістичної адаптації. Це означає заміну специфічних мовних засобів оригіналу на відповідні елементи, які відповідають нормам мови перекладу, зберігаючи при цьому зміст та точність передачі інформації. Таким чином, процес перекладу науково-технічних текстів вимагає не лише глибокого розуміння предметної галузі, але й високого рівня володіння стилістичними особливостями обох мов.

Тексти нафтогазової тематики, представлені в аналізованому посібнику, вирізняються частим використанням простих речень, які становлять майже половину всього матеріалу. Наприклад: *The drilling mud density affects the wellbore stability.* – *Густина бурового розчину впливає на стійкість стінок свердловини.*

Водночас складні речення трапляються значно рідше, що не зовсім узгоджується з нормами української мови, де переважають складносурядні та складнопідрядні конструкції. Через це в процесі перекладу нафтогазових текстів з англійської часто застосовують прийом об'єднання простих речень в одне складне, що робить текст більш зв'язним і природним для україномовного читача: *During the cementing process, the slurry must be properly mixed, its flow rate controlled, and the setting time monitored. This ensures the integrity of the well casing* (Під час цементування необхідно ретельно змішати розчин, контролювати швидкість його подачі та стежити за часом тверднення, що гарантує цілісність експлуатаційної колони).

Завдяки такому підходу переклад стає не лише більш зрозумілим, а й відповідає синтаксичним особливостям української мови, що покращує його сприйняття.

Теорія спеціалізованого перекладу охоплює різні форми стилістичної адаптації, які застосовуються під час роботи з текстами певного функціонального стилю. Необхідність такої адаптації зумовлена не лише структурними відмінностями між мовами, про що вже згадувалося. У деяких випадках стилістична корекція може бути доречною навіть тоді, коли певні стилістичні характеристики є спільними для мови оригіналу та перекладу. Це пояснюється тим, що однакові риси науково-технічного стилю можуть реалізовуватися по-різному в різних мовах, а їхня наявність у вихідному тексті не гарантує легкості відтворення в перекладі.

Як англійська, так і українська науково-технічна мова тяжіє до максимальної точності, логічності викладу та уникнення описових або двозначних виразів. Проте в перекладацькій практиці нерідко доводиться стикатися із випадками, коли англійський текст використовує нестандартні описи явищ чи процесів, тоді як у перекладі доцільніше застосувати загальноприйняті терміни.

Розглянемо кілька прикладів перекладу, де в оригінальному тексті містяться нетипові описові конструкції, але в українському варіанті вони були замінені усталеними

формулюваннями, що відповідають нормам науково-технічного стилю: *We shall discover in the succeeding sections of this chapter that ... (У наступних розділах цієї глави буде показано, що ...)*. Попри те, що науково-технічний стиль за своєю природою прагне до об'єктивності, чіткості та відсутності емоційного забарвлення, в англomовних наукових текстах інколи можна зустріти стилістичні засоби, які вносять у виклад певну динаміку та жвавість. Зокрема, автори можуть використовувати емоційні епітети, метафори, риторичні запитання та інші виразні засоби, що наближують виклад до менш формального стилю.

Водночас українські науково-технічні тексти здебільшого зберігають строгість стилю, уникаючи будь-яких елементів суб'єктивності чи розмовної експресивності. Такі відхилення від стилістичної єдності тут трапляються значно рідше, оскільки традиції наукового письма в українській мові тяжіють до максимальної точності, формальності та стандартизації викладу [6].

Аналізуючи оригінальний текст і його український переклад, можна помітити систематичне проведення стилістичної адаптації в процесі перекладу нафтогазової документації. Зокрема, перекладачі часто усувають емоційно-експресивні елементи, характерні для англomовного тексту, оскільки вони не відповідають вимогам науково-технічного стилю.

Наприклад, прикметники з емоційним забарвленням, як-от *exceptional* (винятковий), *groundbreaking* (революційний), *astounding* (приголомшливий), зазвичай не передаються в українському варіанті, оскільки не несуть суттєвої інформації для фахового тексту: *This groundbreaking drilling technology has transformed offshore exploration. – Ця технологія буріння значно вплинула на освоєння шельфових родовищ.*

Подібна тенденція спостерігається і щодо образних висловів, які є прийнятними в англomовному тексті, але в українському варіанті часто замінюються більш нейтральними формулюваннями: *The reservoir's vast untapped potential is waiting to be unleashed with innovative extraction methods. – Використання інноваційних методів видобутку дозволить ефективно освоїти запаси родовища.*

Фрази на зразок «чекає, щоб його розкрили» або «відкриває безмежні можливості» могли б бути використані в художньому чи маркетинговому контексті, проте в технічній документації вони звучать надмірно емоційно.

Таким чином, стилістична адаптація відіграє важливу роль у нафтогазовому перекладі, допомагаючи досягти точності, логічності та відповідності нормам українського науково-технічного стилю.

Відмінності між англійським і українським науково-технічними стилями можна помітити не лише на рівні лексики чи стилістики, а й у частоті використання різних частин мови. Оскільки науково-технічний стиль має номінативний характер, він характеризується переважанням іменників, що дозволяє чітко визначати поняття та процеси. Ця особливість є спільною для англomовних і україномовних текстів у сфері нафтогазової промисловості, однак у кожній мові вона реалізується по-різному.

Важливо відзначити, що науково-технічний виклад відзначається високим рівнем логічності та структурованості. Всі елементи тексту взаємопов'язані за допомогою різних логічних зв'язків: одні речення пояснюють інші, розкривають причинно-наслідкові відношення, вказують на часову чи просторову залежність між явищами.

Ця особливість є характерною як для англійських текстів, так і для їхніх українських перекладів. Однак в англomовних науково-технічних матеріалах логічні зв'язки часто залишаються на рівні змісту без явних мовних маркерів, тоді як українська мова частіше використовує вставні слова та спеціальні конструкції для їхньої явної передачі. Наприклад: *Drilling efficiency depends on formation properties, bit type, and operational parameters. Proper*

optimization improves overall performance. – Ефективність буріння залежить від властивостей породи, типу долота та параметрів роботи. Важливо зазначити, що правильна оптимізація цих факторів підвищує загальну продуктивність.

В англійському варіанті причинно-наслідковий зв'язок між реченнями виражений лише на змістовому рівні, без використання сполучників чи вставних конструкцій. В українському перекладі для підвищення чіткості додано фразу «важливо зазначити, що», яка полегшує сприйняття логіки тексту.

Таким чином, у перекладах нафтогазових текстів з англійської мови нерідко з'являються додаткові уточнення, які сприяють підвищенню зв'язності та структурованості викладу відповідно до норм української науково-технічної мови.

Переклад нафтогазових текстів вимагає точності, повноти та дотримання норм української науково-технічної мови. Це означає, що перекладач повинен не лише передати зміст оригіналу, а й адаптувати граматичні конструкції, уникаючи механічного перенесення особливостей англійського викладу, які можуть суперечити нормам української мови.

Однією з характерних відмінностей між англійськими та українськими технічними текстами є спосіб вираження дії. В англійській мові широко використовуються особові форми дієслів, що підкреслюють виконавця процесу. В українському науково-технічному стилі переважають безособові та невизначено-особові конструкції, що робить виклад узагальненим і формально об'єктивним. Наприклад: *You may notice fluctuations in pressure during the drilling process. – Під час процесу буріння можуть спостерігатися коливання тиску.*

Також в англійських описових текстах часто застосовується майбутній час для позначення загальних або повторюваних процесів. В українській науковій мові такі речення зазвичай передаються у теперішньому часі, щоб забезпечити точність викладу. Наприклад: *If the wellbore is stable, it will prevent formation collapse. – Якщо стовбур свердловини стабільний, це запобігає обваленню породи.*

Аналізуючи переклад методичного посібника з нафтогазової тематики «*Well Control: Principles and Practices*», ми виявили, що англійські тексти часто містять пасивні конструкції, тоді як в українській мові вони використовуються значно рідше. Це пояснюється тим, що український науково-технічний стиль надає перевагу активним або безособовим конструкціям, які забезпечують природність і чіткість викладу.

Через цю відмінність у процесі перекладу часто доводилося замінювати пасивні звороти більш відповідними для української мови конструкціями: *The drilling fluid is circulated to maintain pressure balance in the wellbore. – Циркуляція бурового розчину забезпечує баланс тиску в стовбурі свердловини.* В англійському варіанті використано пасивну конструкцію (*is circulated*), тоді як в українському перекладі замість неї застосовано активний вираз, що робить виклад логічно правильнішим та більш природним для української наукової мови.

У підручнику з нафтогазової тематики «*Well Control: Principles and Practices*» широко використовуються різні аббревіатури, які є характерними для англійської технічної літератури. Однак в українській мові подібні скорочення застосовуються значно рідше, тому в перекладі вони зазвичай розшифровуються та подаються у повному вигляді. Це не лише робить текст зрозумілішим для читача, але й відповідає нормам української науково-технічної мови, наприклад: *MW (mud weight – густина бурового розчину), SPP (standpipe pressure – тиск у стояковій лінії), TD (total depth – загальна глибина свердловини) та WOB (weight on bit – навантаження на долото)* у перекладі подавалися розгорнуто, щоб уникнути непорозумінь. Наприклад: *Maintaining optimal SPP (standpipe pressure) is crucial for effective well control during high-pressure drilling. – Підтримка оптимального тиску у стояковій лінії є критично важливою для ефективного контролю свердловини під час буріння*

в умовах високого тиску. Такий підхід до перекладу сприяє чіткому сприйняттю термінології та запобігає плутанині, особливо у випадках, коли англійські скорочення можуть мати кілька значень залежно від контексту. Крім того, адаптація скорочень до українських стандартів дозволяє уникнути надмірної аббревіатуризації тексту, що покращує його читабельність і відповідність фаховому стилю.

Висновок та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження підтверджують, що переклад нафтогазових текстів вимагає високої уваги до термінології, синтаксису й стилістичної адаптації. Основними викликами є передавання специфічних термінів і конструкцій англійської мови, які мають бути адаптовані до норм української. Проведений аналіз демонструє, що збереження балансу між точністю й доступністю можливе за рахунок стилістичної адаптації, яка враховує особливості обох мов. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці уніфікованих підходів до перекладу нафтогазової термінології та методик стилістичної адаптації для текстів різного спрямування.

Література:

1. Вакуленко М.О. Сучасна українська термінологія: методологія, кодифікація, лексикографічна практика. Київ : Ліра-К, 2019. 402 с.
2. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціологічні аспекти. Київ : Видавничий дім «KM Academia», 2000. 216 с.
3. Ільченко В.В. Практика перекладу науково-технічних текстів з англійської на українську мову. Дніпро : УДХТУ, 2015. 220 с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 575 с.
5. Коваль Л.М. Переклад англійських наукових текстів українською мовою. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. 275 с.
6. Круглій О.Р., Черняк О.П. Основні особливості перекладу термінів із англійської мови на українську (на прикладі галузі атомної енергетики). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2021. Вип. 12 (80). С. 93–95.
7. Лощенкова І.Ф. Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. 2014. Кн. 3. С. 102–105.
8. Cabré M.T. *Terminology: Theory, Methods, and Applications*. Amsterdam : John Benjamins, 1999.
9. Dubois W. *Terminology and Translation*. Cambridge : Cambridge University Press, 2000.
10. Wells D.L.P. *Well Control: Principles & Practices*. Houston : Gulf Publishing Company, 2003. 412 p.

References:

1. Cabré, M.T. (1999). *Terminology: Theory, Methods, and Applications*. Amsterdam: John Benjamins, [in English].
2. Diakov, A., Kyiak, T., & Kudelko, Z. (2000). *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolohichni aspekty* [Basics of Terminology Creation: Semantic and Sociological Aspects]. Kyiv: Vydavnychi dim "KM Academia". 216 s. [in Ukrainian].
3. Dubois, W. (2000). *Terminology and Translation*. Cambridge: Cambridge University Press, [in English].
4. Ilchenko, V. (2015). *Praktyka perekladu naukovo-tekhnichnykh tekstiv z anhliiskoi na ukrainsku movu* [Practice of Translating Scientific and Technical Texts from English to Ukrainian]. Dnipro: UDKhTU. 220 s. [in Ukrainian].
5. Karaban, V. (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury* [Translation of English Scientific and Technical Literature]. Vinnytsia: Nova knyha. 575 s. [in Ukrainian].
6. Koval, L. (2018). *Pereklad anhliiskykh naukovykh tekstiv ukrainskoiu movoiu* [Translation of English Scientific Texts into Ukrainian]. Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina. 275 s. [in Ukrainian].

7. Kruhlii, O., & Cherniak, O.P. (2021). Osnovni osoblyvosti perekladu terminiv iz anhliiskoi movy na ukrainsku (na prykladi haluzi atomnoi enerhetyky) [Main Features of Translating Terms from English into Ukrainian (Based on the Field of Nuclear Energy)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii: Filolohiia*, 12(80), 93–95. [in Ukrainian].
8. Loshchenova, I. (2014). Perekladatski transformatsii yak efektyvnyi zasib dosiahnennia adekvatnosti perekladu [Translation Transformations as an Effective Means of Achieving Translation Adequacy]. *Naukovi zapysky [Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia]. Serii: Filolohichni nauky*, 3, 102–105. [in Ukrainian].
9. Vakulenko, M. (2019). Suchasna ukrainska terminolohiia: metodolohiia, kodyfikatsiia, leksykohrafichna praktyka [Modern Ukrainian Terminology: Methodology, Codification, Lexicographic Practice]. Kyiv: Lira-K. 402 s. [in Ukrainian].
10. Wells, D.L.P. (2003). *Well Control: Principles & Practices*. Houston: Gulf Publishing Company, 412 p. [in English].

УДК 811.161.2'276/'282:82

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-24>

МАРКОВАНА ЛЕКСИКА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Юносова Валентина

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та журналістики
Бердянський державний педагогічний університет
ORCID ID: 0000-0001-6178-1291

У статті досліджено марковані лексичні одиниці сучасної української мови. Попри значну кількість праць, у науковій літературі досі не розв'язаним залишається питання стилістичної диференціації лексики. На основі синтезу поглядів, сформованих у загальній та українській лінгвістиці, розглянуто такі поняття, як маркована лексика, стилістично маркована лексика, визначено групи маркованих слів. Роботу здійснено на матеріалі роману Люко Дашвар «#Гальябезголови», який ще не був предметом досліджень. Мета роботи – схарактеризувати марковану лексику цього художнього твору. Виявлено, що в романі переважають стилістично та соціально марковані одиниці. У межах стилістично маркованої лексики найбільшу групу становлять розмовні слова, представлені різними частинами мови, а також трапляються іронічні, фамільярні, зневажливі, вульгарні лексеми. Чимало слів має подвійне маркування, оскільки вони поєднують у собі різні значення: розмовне і лайливе, зневажливе і лайливе, вульгарне і лайливе тощо. Спостережено залежність вияву різних відтінків значень слова від контексту. Стилiстично марковані слова надають оповіді простоти, деякої експресивності. Соціально марковану лексику письменниця використовує задля відтворення живого нелітературного мовлення, водночас указуючи на соціальний статус персонажів, їхній культурний рівень тощо. У семантичній структурі соціально маркованих слів часто об'єднано значення, які належать до різних груп лексики, що засвідчує їх кодифікація з подвійним чи навіть потрійним маркуванням, чимало з них має ще й додаткові емоційно-експресивні відтінки. У романі виявлено також обценну лексику та суржик. Використовуючи їх, авторка якнайточніше відображає реалії різних груп суспільства. Хронологічно (архаїзми, неологізми) й територіально (діалектизми) марковані лексеми в досліджуваному романі трапляються рідше. Зроблено висновки, що маркована лексика в художньому тексті є важливим засобом створення національно-мовного колориту. Максимально точно відтворюючи всі нюанси сучасної суспільної мовленнєвої комунікації, Люко Дашвар майстерно вводить марковану лексику в тканину художнього твору, впливаючи на емоційну сферу читача.

Ключові слова: маркована лексика, стилістична диференціація лексики, соціально маркована лексика, хронологічно марковані слова, територіально маркована лексика.

Yunosova Valentyna

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Journalism
Berdyansk State Pedagogical University

MARKED VOCABULARY IN FICTION

The article examines marked lexical units of the modern Ukrainian language. Despite a significant number of works, the issue of stylistic differentiation of vocabulary remains unresolved in scientific literature. Based on the synthesis of views formed in general and Ukrainian linguistics, such concepts

as “marked vocabulary”, “stylistically marked vocabulary” are considered, and groups of marked words are identified. The work was carried out on the material of the novel by Liuko Dashvar “#Halyabezholovy”, which has not yet been the subject of research. The purpose of the work is to characterize the marked vocabulary of this work of art. It was found that stylistically and socially marked lexical units prevail in the novel. Within the stylistically marked vocabulary, the largest group is made up of colloquial words represented by different parts of speech, and ironic, familiar, derogatory, vulgar lexemes are also found. Many words have double marking, as they combine different meanings: colloquial and abusive, derogatory and abusive, vulgar and abusive, etc. The dependence of the expression of different shades of the meaning of a word depending on the context has been observed. Stylistically marked words give the narrative simplicity and some expressiveness. The writer uses socially marked vocabulary to reproduce lively non-literary speech, while at the same time indicating the social status of the characters, their cultural level, etc. The semantic structure of socially marked words often combines meanings that belong to different groups of vocabulary, as evidenced by their codification with double or even triple marking, many of them also have additional emotional and expressive shades. The novel also reveals obscene vocabulary and mixed language (*surzhyk*). Using them, the author most accurately reflects the realities of different groups in society. Chronologically (archaisms, neologisms) and territorially (dialectisms) marked lexemes in the studied novel occur less frequently. The conclusions are drawn that marked vocabulary in a literary text is an important means of creating a national-linguistic flavor. Reproducing all the nuances of modern social speech communication as accurately as possible, Liuko Dashvar masterfully introduces marked vocabulary into the fabric of a work of art, influencing the emotional sphere of the reader.

Key words: marked vocabulary, stylistic differentiation of vocabulary, socially marked vocabulary, chronologically marked words, territorially marked vocabulary.

У складі сучасної української мови поряд із загальноживаними словами наявні лексеми, використання яких обмежене та спеціалізоване. Їх називають маркованими лексичними одиницями. Проблема функціонування різних груп лексики присвячено чимало праць в українському мовознавстві. Питання лексичної семантики в різний час розглядали такі лінгвісти, як О. Потебня, В. Виноградов, О. Смирницький, Л. Лисиченко, О. Тараненко, Л. Мацько, М. Кочерган, О. Стишов, Л. Струганець, О. Кабиш та ін. Попри значну кількість праць, у науковій літературі досі не розв’язаним залишається питання стилістичної диференціації лексики. На думку О. Кабиш, поняття «маркована лексика» набагато ширше, ніж «стилістично маркована лексика»: марковані лексеми несуть будь-яку супровідну, додаткову інформацію (до лексичного й граматичного значення) про сфери вживання, часову віднесеність, емоційно-експресивне забарвлення або функціонально-стильове використання лексичних одиниць [2, с. 8]. На основі синтезу поглядів, сформованих у загальній та українській лінгвістиці, О. Кабиш пропонує вирізняти такі групи маркованих слів: 1) *стилістично марковані* – за належністю до певних функціональних стилів і наявністю емоційно-експресивного забарвлення; 2) *хронологічно марковані* – з погляду історичної перспективи; 3) *територіально марковані* – з погляду територіальної обмеженості; 4) *соціально марковані* – за ознакою віднесеності лексичних одиниць до словникового запасу певних соціальних груп людей [2, с. 8].

Маркована лексика широко представлена в художньому стилі, адже саме завдяки їй автор має можливість точно й повно описати індивідуальні й соціально-групові риси персонажів, їхню поведінку, світогляд, умови життєдіяльності тощо.

Мета нашої роботи – схарактеризувати марковану лексику в романі Люко Дашвар «#Галябезголови». Дослідження здійснено на основі вищезазначеної класифікації О. Кабиш, а також з урахуванням маркування в лексикографічних виданнях.

У процесі дослідження використано загальнонаукові методи спостереження, аналізу, синтезу, описовий метод.

Зібраний фактичний матеріал засвідчує, що найбільшу групу маркованої лексики в романі становлять **стилістично марковані слова**, серед яких виділяють «лексичні одиниці, що співвідносяться з функціональними стилями української мови, та конотативно марковані слова, що не тільки називають певні явища, поняття й реалії, а й певним чином характеризують їх, відображають емоційне, експресивне, оцінне ставлення людей до названого» [2, с. 15].

У складі стилістично маркованої лексики переважає розмовна. Зауважимо, що «поняття «розмовна лексика» вужче, ніж поняття «лексика розмовної мови», оскільки останнє може покривати шари діалектних слів, просторіччя, сленгу, жаргону, суржику, усіх макротериторіальних варіантів народнорозмовної практики, зокрема й форм, неправильних «з погляду фонетичної, словотвірної, граматичної будови на зразок *кореш, холєра, паняй*» [1, с. 321].

Розмовна лексика аналізованого роману представлена різними частинами мови – іменниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками. Зрідка трапляються займенники, вигуки. Кількісну перевагу мають дієслова: *белькотіти, бісити, бовкати, брехати, брѡхати, бурчати, вештатися, визвіритися, вирячитися, вициганити, вишкірятися, відкараскатися, відрубати, втокмачувати, второпати, гаркнути, гасати, докумекати, допетрати, дременути, дуги (іти, бігти), жбурляти, завалитися (лягати), завалятися, завестися, запихати, застукати, здихатися, здуріти, зриватися, колупатися, куняти, метикувати, муляти, наїжачитися, нишпорити, обривати (зупиняти, переривати когонебудь), орудувати, отетеріти, плентатися, поцупити, проґавити, репетувати, рипатися, розревітися, сіпати, скиглити, стирчати, стовбичити, теліпатися, тирлуватися, тицькати, тицяти, товкти, товктися, турнути, харкати, хильнути, хмикати, хряпнути, цькувати, чвалати, чесати, чимчикувати, чубитися.*

У романі представлені синонімічні дієслівні ряди розмовної лексики, пор.: **белькотіти, бовкати, бурчати, відрубати, гаркнути** (дієслова на позначення процесу мовлення): «*Женя так зраділа, що не втрималася, бовкнула зайве. – А Галя і справді не хвора!*», де *бовкати* – «розм., перен. говорити, не подумавши, навмання; говорити те, чого не слід» [3, с.185]; «*...Оля Корнійчук поряд із нею стала. Та як гаркне на адміністраторку: – Уляно! Рота закрой, а то як вмажу зараз, коза ти невдячна!*», де *гаркнути* – «розм. однокр. до *гаркати* – кричати різко і уривчасто (на кого). Погрожувати окриком» [3, с. 597]; «*– Галинко, мені так шкода! Так шкода, що ти через все це пройшла! Бідна ти моя подружко! – забелькотіла Оля Корнійчук*», де *белькотіти* – «розм. нерозбірливо, без ладу щось говорити» [3, с. 149]; **брѡхати, вештатися, гасати, дременути, дуги, зриватися, плентатися, пхатися, теліпатися, товктися, чвалати, чесати, чимчикувати** (дієслова на позначення руху): «*Ніби не Галя мостом додому брѡхає – Тьома*», де *брѡхати* – «розм. поволі рухатися в чому-небудь рідкому, грузькому (воді, болоті, снігу і т. ін.)» [3, с. 213]; «*– Де ти вештаєшся?! Шеф уже тричі про тебе запитував! – сказав помічникові бодігард іще на парковці*», де *вештатися* – «розм. ходити сюди-туди, в різних напрямках, блукати, бродити де-небудь» [3, с. 285]; «*Лукав ще від вхідних дверей, наче невістка гасала цілісінькими днями невідомо де*», де *гасати* – «розм. жваво бігати в різних напрямках // перен. Не затримуватися на одному місці, бувати в різних місцях» [3, с. 600]; «*... аби дременути з рідного Хмельницького*», де *дремнути* – «розм. дуже швидко, рвучко побігти, помчати» [3, с. 831]; «*Скільки маршрутка пленталася до Києва, стільки Галя не покидало незрозуміле відчуття тривоги*», де *плентатися* – «розм. іти, їхати, пересуватися повільно, через силу» [3, с. 2447]; «*Подумала: та пусте! Хіба мало*

у людей *дивацтва?! Потовчеться* собі чоловік і піде», де *товктися* – «розм. перебуваючи де-небудь, топтатися на місці або ходити в різних напрямках на невеликому просторі» [4, Т. 10, с. 164]; «*Не пішки ж вона всю ніч теліпалася* зі здоровенною валізою і кейсом, куди, певно, мільйон грошей влізе?!», де *теліпатися* – «розм. вти кудись повільно або довго, з труднощами» [4, Т. 10, с. 64]; «*Майбутній психолог Артем Чорнобай, який уже сьомий рік поспіль, якщо враховувати три академічні відпустки, все чвалав і чвалав* собі без поспіху до диплома, ледь не луснув од прикрощів, коли побачив у передпокої приголомшену замурзану босу дружину», де *чвалати* – «розм. іти повільно, важко ступати, утворюючи шум, шарудіння; брести» [4, Т. 11, с. 286]; «– *Льоню, візьми пару охоронців і чеши до копів!*», де *чесати* – «розм. швидко рухатися, бігти щосили» [4, Т. 11, с. 314]; «*Завмерла, дивилася на красунчика: спокійно чимчикував* собі до автівки», де *чимчикувати* – «розм. іти (перев. повільно); плестися» [4, Т.11, с.324]; ***второпати, докумекати, допетрати, метикувати*** (дієслова на позначення процесів розумової діяльності): «*Женя замовкла, бо тільки тепер второпала: надто вже багато розповіла жаданому мужчині!*», де *второпати* – «розм. сприйняти розумом, зрозуміти / Сприйняти зміст чого-небудь сказаного, написаного і т. ін.» [4, Т. 10, с. 518]; «*За мить докумекала, що робити*», де *докумекати* – «розм. зрозуміти, зміркувати що-небудь» [3, с. 797]; «*Та що відбувається?! – ніяк не міг допетрати, як від старої відкараскатися, щоби не викликати у неї підозри*», де *допетрати* – «розм. зрозуміти, здогадатися, розібратися» [3, с. 809]; «*Три тисячі можу дати! – простягала жінці гроші, подумки метикувала: чотиреста гривень має залишити на таксі, якщо усвідомить, що запізнюється на роботу*», де *метикувати* – «розм. прикидати в голові; обмірковувати, обдумувати» [3, с. 1613]; ***визвіритися, вишкіряться, завестися*** (дієслова на позначення агресивного психічного стану людини): «–*Що ти тут мені істерики влаштовуєш?! – визвірився* поліцейський полковник», де *визвіритися* – «розм. звертатися до кого-небудь або відповідати комусь із нестриманим роздратуванням, злістю» [3, с. 316]; «– *А ти і не розумієш? – вишкірилася* Женя. – *Не треба сунути свого носа у чужі справи, бо дограєшся!*», де *вишкіряться* – «розм. / до кого, на кого і без додатка, *перен.* говорити, відповідати кому-небудь дуже гостро, проявляючи роздратування, злість» [3, с. 391]; «*Завівся: треба довести Галі, що вона помиляється! Тьома у змозі контролювати себе! От він сьогодні ж зіграє! Заради Галі!*», де *завестися* – «розм. починати, затівати з ким-небудь бійку, сварку і т. ін.» [3, с. 934]. Такий широкий набір лексем допомагає авторці передати якнайтонші семантичні нюанси, дуже точно змалювати стан персонажів.

Іменники, що мають ремарку «розмовне слово», в аналізованому творі є назвами людей і тварин (*баба, дівка, мужчина, коняка*), служать для характеристики осіб (*дурень, коротун, пащекуха, стиляга*), називають предмети навколишньої дійсності (*башка, горлянка, пузо; бусик, маршрутка; лахи, барахло, мотлох, одежина; грошики, каменяка, одоробало*), абстрактні поняття (*одуріння, чортівня*). Вони створюють колорит невимушеності, простоти, а також деякої експресивності, пор.: «– *Ви невістці своїй поясніть, щоб вона тут нам своїх правил не встановлювала, бо наші ж баби – без гальм*»; «*Їй такий мужчина потрібен? Не коротун, не жиробас, очі... такі, що аж душу лоскочуть*»; «*Скупчилися при стіні, очей не зводять з двох дебелих сорокарічних перукаррок Ірки і Дарки, а ті – як дві коняки загнані у милі: знай клацають ножицями без передиху*»; «*Перший гачок закинула у розмові з відомою пащекухою Антоніною Василенко, яка мала на базарі кіоск із розливним пивом*».

Розмовні прикметники, вживані в романі, здебільшого характеризують персонажів: *гулящий, дебелий, кіношний, козирний, крутий, набундючений, паскудний, придуркува-*

тий. Пор.: «– Не віряться, що Галя – **гуляща**. На весіллі так на тебе дивилася...»; «Та раптом до нього кинувся перехожий, що йшов вулицею повз салон, **дебелий** молодик у коричневій шкірянці і бейсболці, насунутій на очі»; «...і Тьома – збуджений, на вигляд **козирний** у всіх смислах слова»; «– Тут неподалік один дуже дорогий салон шукає **крутого** майстра-перукаря. Контакти дати?»; «...дівчата, вгамуйтеся, бо ота **придуркувата**, що зараз на вулиці Толю Сулиму стриже, – Чорнобаєва невістка». Також прикметники вказують на ознаку різних предметів та явищ, як-от: голомоза башка, здоровенна валіза, дурнувятий кейс, ідіотська витівка тощо.

Прислівники переважно виражають ознаку дії, що її виконують персонажі роману: «– Дивитися на вас **гідко!**»; «– Добре хоч не погрожуєш розбити мені лице! – **їдучо** відповів син»; «...і стара **спокійнісінько** відвезе Галю до Києва»; «То було ніби у тренді – отак **по-дурному** пити каву»; «Консуматенко усміхнувся **придуркувано**: впіймав діда на брехні!».

Інші частини мови представлені зрідка: «Як сирота ото **сам-самісінький** свою базу будував», «Гроші в кишеню, **гайда** в клуб біля «Лівобережної».

Розмовна лексика, індивідуалізуючи мовлення персонажів, надає йому специфічного колориту.

У складі стилістично маркованої лексики роману Люко Дашвар «#Галябезголови», крім розмовних, засвідчено слова з іншим маркуванням, а саме:

– іронічні або жартівливі: «... і сам Чорнобай, і Казидорівна, і прибиральниці з покоївками, і садівник, і вся ресторанна **братія**, яка готувала базу до відкриття, – всі напружилися: а далі що?»; «Бакси отримав разом зі старим «ТТ», фотографією Андрія Івановича Чорнобая, його автівки, інформацією про чоловіка і адреси, за якими він може перебувати, а також **допотопним** мобільним»;

– фамільярні: «**Верзла** щось типу: допоможеш сумку **доперти?**»; «Казидорівна роздратувалася, бо Галя їй так і не відповіла, пішла до дверей, жестом вказала і Сашкові на двері: мовляв, **вимітайся**, хлопче!»; «Сьогодні на власні очі бачила, як він тій **задрипанці** багаж до будинку Чорнобая **допер**»; «Ото хай завтра зранку Казидорівна **відтарабанить** нашу турботливу Галю до Києва, а ми перехрестимося і попросимо Бога, аби вона до Затятового дорогу забула!»; «**Задкувала** до спальні, кидала на Тьому **благальні** погляди»; «Не стану розкривати тобі усіх подробиць свого плану, але гарантую: ми запам'ятаємо цей день на все життя, – **молола**, поняття не мала, що тепер робити з маячнею, яка полізла з язика»; «Дідько, веду себе, як **пацан!**» – подумав»; «І скоро той красунчик з кейсом **припхається**»; «А чому тоді усміхаєшся, як **пришелепкувата?** – здивувалася Лисиця»; «– То для обділених продажних сук і неадекватних **психів!**»;

– зневажливі: «– Тьома вигнав мене, – сказала Галя. – Ти серйозно? Ну це вже... От же **гад!** – обурилася Оля»; «– Хіба тобі не хочеться вирватися з цієї **діри?! Вступити** до вишу, вивчитися, побудувати кар'єру? – із роздратуванням питала Анка чоловіка»; «І чому вона така **дурепа?**»; «Що за **маячня?** Може, просто не поважаєш мене?»; «Хазяйчин чоловік... з надлишковою вагою і хронічно набундюченою **пикою**, нечасто з'являвся у «Беллі», тож не дивно, що Галя взагалі забула про його існування»; «– Ти погодишся з нашою пропозицією, козел! – зверталася до уявного нардепа, **плюгавенького**, лисуватого, ще й підсліпуватого: кажуть, він завжди ходить зі зброєю, так боїться за своє життя»; «У мізках паніка: а далі що? Наскочити на **покидька?** Жбурнути в нього стаканчик з кавою чи просто кричати: «Козел, стояти! Стояти, я сказала!»»; «– Синку, може, я зараз щось дурне запитаю, та я однаково запитаю, – **проварнякала**, бо дешевий віскі у мізки не вдарив – ясні, а язик заплів, мов у косу»;

– вульгарні: «– *Ти... віскі дудлиш?! – вигукнула так дзвінко, що аж охоронці біля дверей зацікавилися, озирнулися*»; «...*Без проблем залишать у моїй черепушці дірки, якщо діло дійде до мордобою!*» – із жахом констатував Консуматенко»; «*Хвилини двадцять застиглим поглядом дивився в одну точку з таким напруженням, аж мордяка пішла червоними плямами...*»; «– *Вам на мене – начхати, – мовила холодно*»; «*Аж би заволав чи зірвався і побіг у тихий провулок, та відчуття самозбереження затуляло пельку, змушувало і далі на автоматі рухати руками-ногами, підбадьорювати себе...*»; «*Галі більше немає у моєму житті! Хай хоч подохне!*»; «*За безсонну ніч багато цікавого дізналася, та головна новина оглушила за два місяці, коли усвідомила: три тижні поспіль можна ригати не тільки від проблем ШКТ!*»;

– лайливі: «*Дідько, запізнилася!*»; «– *Хіба час хворіти, товстий ти бовдуре?!*»; «– *Але ж я повинна була віддячити тій падлюці, яка на мене каву вилила!*»; «*Пішла геть! Геть, потворо! Забирайся з мого дому!*».

Чимало лексем має подвійне маркування, оскільки вони поєднують у собі різні значення:

– розм. + лайл.: «– *Сама купається у грошах, стерво, а нам ніколи і копійчини за понаднормову роботу не підкине*»;

– зневажл. + лайл.: «– *Забирайся, дурепо!*»; «– *Дідько, який я все-таки йолоп!*»; «*Гавана психонує не на жарт і навіть одразу вирішив, що мурло заплатить за нахабство красивим чорним пальтом і блискучими черевиками!*»;

– вульг. + лайл.: «– *Ах ти ж сучка безсовісна! – розсердилася Олександра Петрівна*»; «– *Шльондра? – спитав врешті зі співчуттям*».

Залежно від контексту слово може набувати різних відтінків значень, пор.: «– *У моєму салоні працює... сволота, яка щодня, щохвилини, щосекунди може «нагородити» клієнтток, нас усіх цією заразою!*», «*Утік, сволота!*». У першому реченні лексема сволота – «вульг. Підла людина; мерзотник», а в другому «уживається як лайка» [4, Т. 9, с. 100].

Авторка насичує окремі речення стилістично маркованими лексемами: «*Розвалився у кріслі, як те бидло, ноги розчепіриє, аби пузові вільно лежалося*», де розвалитися – «розм. сидіти або лежати, недбало розкинувшись» [4, Т. 8, с. 623], бидло – «лайл. скотина, хам» [3, с. 156]; розчепірити – «розм. розставляти, розсувати що-небудь у сторони (іноді незграбно, криво)» [4, Т. 8, с. 859], пузо – «розм. великий, товстий живіт. // фам. живіт взагалі» [4, Т. 8, с. 386].

Уживання стилістично маркованих лексем у художньому творі сприяє інтенсивнішому вираженню почуттів, емоцій, станів персонажів, викликає в читача певні уявлення, асоціації тощо.

Хронологічно маркована лексика (архаїзми, неологізми) в досліджуваному творі представлена незначною кількістю лексем. Зокрема, зафіксовано архаїзми *божитися*, *челядь*: «*Дядьки перелякалися не на жарт! Божилися: розкажуть, як провели день шостого березня по хвилинах!*». Однак зауважимо, що дієслово *божитися* раніше маркувалося як застаріле [4, Т. 1, с. 212], нині ж воно має ремарку «розмовне» [3, с. 188]. Історизм *челядь*, на нашу думку, авторка вживає з додатковим іронічним значенням, пор.: «*Поки сотня обраних по всьому світові перерозподіляє владу на континентах, а тисячі грошовитих – всередині країн-областей-галузей, їхня челядь теж не байдикує: заводить власну челядь, утворює мікротериторії свого мікр впливу і безперервно працює над їх розширенням аж до розмірів, які би дозволили накопичити ресурс і перекочувати до зграї грошовитих*», де *челядь* – «збірн. іст. дворові люди, що жили й працювали в поміщицькій садибі, панська прислуга. // Люди, які займали невисоке службове або громадське становище. / Слуги взагалі; прислужники» [4, Т. 11, с. 292].

Уживані в романі неологізми є назвами людей (*бодігард, бомжиха, кілер*), предметів, певних об'єктів, понять тощо (*дедлайн, квадроцикл, лед-лампа, онлайн-сервіс, ресепшен, секонд*), пор.: «*Та ти хоч знаєш, хто я такий?! – верещав нардеп Гашинський, коли бодігарди за мить скрутили Гавану, зв'язали...*»; «*Без роботи залишуся, без копійки, ще й з квартири хазяйка вижене! І куди мені тоді? У бомжихи записуватися?*»; «*А він усю першу половину того дня витратив на пошуки горе-кілера...*»; «*Тут же взявся перевіряти рахунок, та банківський онлайн-сервіс якогось біса гальмував і глючив*»; «*Не можу я з ресепшена відлучитися!*»; «*Розібралася з «Беллою», переключилася на ломбарди, комісійні магазини і навіть секонди*». Використання неологізмів допомагає письменниці якнайповніше змалювати сучасні реалії, а читачеві відчувати дотичність до описаних подій.

Територіально маркована лексика (діалектизми) у досліджуваному творі представлена поодинокими лексемами: «– *Добре. Заправимосся, – відказав козелецький газда*», де *газда* – «діал. господар» [3, с. 700]; «*Виграє купу бабла і купить дружині файний подарунок!*»; «*В останні дні полковник Жадкін почувався так, ніби приміряв новенький мундир: наче стільки ж зірочок лишилося на погонах і тканина наче така сама, як і на старому, але ж до чого зручно і файно стало у новому!*», де *файний* – «діал. гарний» [4, Т. 10, с. 551]. Ці діалектизми набули поширення за межами певної території, нині відомі більшості носіїв української мови. У романі спостережено також лексеми *бабця, збиткуватися, пательня*, які в «Словнику української мови» в 11 томах засвідчені як діалектні, а нині дві перші маркуються як розмовні, а іменник *пательня* подано без будь-якої ремарки [3]. Тож ужиті в романі діалектизми цілком зрозумілі читачам.

Достатньо велику групу становить **соціально маркована лексика**, що зумовлено сюжетом роману. У лінгвістичній літературі немає єдиного трактування таких понять, як арго, жаргон, сленг. Часто їх ототожнюють, використовують терміни «молодіжний жаргон», «сленг молодіжних груп», «молодіжне арго» тощо. На думку Л. Ставицької, ці поняття варто розмежувати. Арго вона вважає найбільш закритою лексичною підсистемою спеціальних номінацій, що обслуговують вузькі соціально-групові (найчастіше професійні) інтереси. Жаргон і сленг – більш відкриті системи. У багатьох працях ці терміни розглядають як синоніми. У пропонованому дослідженні покликаємося на праці Л. Ставицької, де розмежовані такі поняття, як арго (арг.), жаргонні слова (жарг.), жаргонізована розмовна мова (жрм), загальномолодіжний жаргон (мол.), кримінальний жаргон (крим.) [5; 7].

В аналізованому творі зафіксовано такі жаргонні слова: «*Упевнений, тобі підуть назустріч, бо ти всі завдання вчасно здаєш, «хвостів» не маєш. Чи в тебе є «хвости»? Ти курсову здала?»*»; «*З універу вже, певно, виключили*»; «*Тут же взявся перевіряти рахунок, та банківський онлайн-сервіс якогось біса гальмував і глючив*», «*Ця дівчина на нього колись запала і, може, досі нерівно дихає!*»; «– *Все! Більше не можу! Передоз!*».

Жаргонізована розмовна мова представлена в романі лексемами *алкаш, бакси, тачка, шмотки, чмошник, відморожений* та ін. Частина такої лексики має додаткові емоційно-сміслові відтінки значення: «*Маю дякувати, що у Тьоми такий гонористий і такий відморожений батько: іноді це допомагає...*», де *відморожений* – «презирл., жрм. неемоційна, байдужа людина» [5, с. 71]; «*Коли чмошнику було шістнадцять, його підозрювали у груповому згвалтуванні*», де *чмошник* – «жрм; зневажл. алкоголік (здеградований)» [5, с. 292].

Наявна в романі лексика із загальномолодіжного жаргону, як-от: «*Юрко відкинув кришку і очам не повірив: кейс був ущерть заповнений баблом*», де *бабло* – «мол. гроші» [5, с. 36]; «– *Нічого не можу з собою вдіяти. Все – пофіг!*», де *пофіг* – «мол. байдуже; все одно» [5, с. 216]; «*Я схожий на хлопця, який просить у дівчини гроші? – Вибачте, я не знаю, – чесно призналася Галя. – Добре, проїхали, – Тьома глянув у Галині сині очі*», де

проїхати – «мол. не почути або не зрозуміти сказаного» [5, с. 222]. Деякі жаргонізми також мають додаткові маркування: «– *Та що тобі ще не зрозуміло, йолопе ти довбонутий?!*», де *довбонутий* – «мол.; зневажл. ненормальна людина» [5, с. 100]; «– *Таку фігню несеш, аж матюкатися хочеться! Що за маячня? – роздратувався, завівся*», де *фігня* – «мол., несхвальн. дурниця, нісенітниця» [5, с. 270].

У мовленнєву культуру молоді проникають елементи *кримінального жаргону*. У дослідженні «Про взаємодію жаргону і сленгу» Л. Ставицька зазначає: «Кримінальний жаргон має здатність блискавично проникати в соціальні сфери законослухняних громадян: спочатку ця лексика стає надбанням мови соціальних низів, а згодом «завойовує позиції» у міському розмовно-побутовому мовленні, проникає в мову радіо, преси, телебачення, ну і звичайно ж, у різні корпоративні, професійні лексичні системи, тобто стає надбанням інтержаргону» [6, с. 213].

Люко Дашвар уживає ці жаргонізми для характеристики персонажів, причому зафіксовані вони в мові самих героїв твору: «– *Юлька у нас – жаба, – злилися. – Сама купається у грошах, стерво, а нам ніколи і копійчини за понаднормову роботу не підкине*», де *жаба* – «крим.; несхвальн. жадібна людина» [5, с. 108]; *У мізках паніка: а далі що? Наскочити на покидька? Жбурнути в нього стаканчик з кавою чи просто кричати: «Козел, стояти! Стояти, я сказала!»*, «– *Так тобі, козлино, і треба!*», де *козел* – «крим. найобразливіша лайка, адресована особі чоловічої статі, у злочинному середовищі» [5, с. 144]; «*Та що відбувається?! Син його і далі, як лоха, розводить на гроші чи бреше виключно про дружину, бо не може простити її?*», де *лох* – «крим.; зневажл. жертва злочину; потенційна жертва злочину. //Людина, яку легко обдурити, жертва шахрайства» [5, с. 164].

Переважно соціально марковані лексеми реалізують негативну оцінну семантику, вони є емоційно-експресивною реакцією на неприємні дії чи слова. Проте частина з них передає також позитивні емоції, пор.: «*І в нас дійсно все буде кльово*», де *кльово* – «крим., мол.; схвальн. добре, чудово» [5, с. 142]; «– *Все вийде! Я ж фартовий... тепер!*», де *фартовий* – «крим, схвальн. спритний, щасливий (про злодія)» [5, с. 268]; «– *Невже Сашко не бачить, яка вона файна: і симпатична, і хазяйновита, і порядна, і вірна, і тес... просунута? Інтернет, соціальні мережі – Лена у темі*», де *просунутий* – «мол., жрм; схвальн. той, хто серйозно займається чимось, знає щось краще за інших; компетентний у своїй галузі» [5, с. 233].

У семантичній структурі соціально маркованих слів часто об'єднано значення, які належать до різних груп лексики, що засвідчує їх кодифікація з подвійним чи навіть потрійним маркуванням, чимало з них має ще й додаткові емоційно-експресивні відтінки, пор.: «– *Грохни цього покидька! Закопай! Замочи! Прибий!*», де *замочити* – «крим., мол. Убити когось» [5, с. 119]; «– *Валю, якщо зараз ти пустиш Сашка Сулиму з тією прибацаною і калікою до себе на каву, то присягаюся: зроблю все, щоб нормальні люди обходили твою кав'ярню стороною*», де *прибацаний* – «мол., жрм; несхвальн. несповна розуму; придуркуватий» [5, с. 219]; «*Думаю, ти в курсі, яку лабуду несуть дорослі, коли їм треба якось виправдатися перед дітьми*», де *лабуда* – «мол., крим.; зневажл. щось недостойне уваги, несерйозне» [5, с. 158]; «...*і Гавана вже бачив, як після його удару нахабне чмо впаде мордякою у багнюку*», де *чмо* – «крим, мол., жрм; зневажл. неприємна людина, яка викликає відразу, огиду» [5, с. 292]; «*Логічно було би запропонувати жінці викликати поліцію, та клятий язик не повертався мовити таке: наче сам себе мєнтам здавав*», де *мент* – «крим., тюр., мол. міліціонер; будь-який працівник правоохоронних органів» [5, с. 173]. Значення таких лексем конкретизується в контексті, пор.: «*Хто всю цю схему замутив, мать вашу?! Коліться, суки, бо я вас оцими ось руками замордую!*», де *коло-*

тися – «крим. і мол. Признаватися в чомусь» [5, с. 145]; «Якась вона... порожня! Пофігістка, певно. Чи, може, **колеться**. Ті – такі. Геть відморожені», де колотися – «крим., нарк., мол. вводити наркотики в організм за допомогою шприца» [там само]; «– **Дідько**, я – **мудак...**», де мудак – «крим.; вульг., зневажл. наївна людина» [5, с. 178]; «Я тебе власними руками прикінчу, **мудак ти кінчений!**», де мудак – «крим., мол., жрм; вульг., зневажл., лайл. дурна, нікчемна, шкідлива людина» [там само].

У романі використано обценну лексику, яка маркується у словнику як вульгарно-просторозмовна. Обценною лексикою називають табуйовані (заборонені) непристойні (недруковані, нецензурні, нелітературні) слова і вислови. Обценність – це вживання мови, яку вважають відразливою, непристойною [7, с. 16]. З-поміж таких слів виділяємо однозначні і багатозначні лексеми, пор.: «– **Думаю, дитино, це велика скіпка у зятятівській задниці!** – сказала Анка Сулима», де задниця – «вульг.-просторозм. задня частина тулуба людини; сідниці» [7, с. 177]; «Тільки вийшов за поріг, Консуматенко забігав, наче у **сраку** припікало», де срака – «вульг.-просторозм., зруб. заднє місце людини або тварини» [7, с. 346]; «І тобі, **гімнюк** ти, дуже пощастило!», де гімнюк – «вульг.-просторозм., презирл., лайл. 1. Нікчемна людина. 2. Підла, ненадійна й непорядна людина; негідник» [7, с. 134]; «– А Оля **засцяла** до вас із такими новинами потикатися», де засцяти – «вульг.-просторозм. 1. Забруднювати сечею. 2. Відчувати страх; боятись кого-, чого-небудь, дуже злякатися» [7, с. 188]. У художньому тексті такі лексеми виконують емоційно-оцінну функцію. Авторка майстерно використовує обценну лексику для передачі глузування, насмішки, приниження співрозмовника тощо: «– **Льоню, хвилина тобі! Біжи попісяй, бо я тебе знаю! Сцикун ти!**», де пісяти – «дит. випускати сечу; мочитися» [7, с. 297], сцикун – «вульг.-просторозм. 1. Чоловік, який часто справляє малу нужду. 2. Боягуз» [7, с. 362].

Серед соціально маркованої лексики виділяємо також суржик (*безпредел, велік, дешовка, пап'ік, пестік, пєченькі, тєлік*): «– **Та ти хвора! – відповіла манікюрша. – А твоя перукарня – повний безпредел!**»; «– **Іди собі, турботливий папіку!**»; «Консуматенко хотів сказати, що зі свого, може, навіть незарядженого **пєстіка** перестріляє всю банду люду, яка увірвалася нині до його хати!»; «Гавана давно пропив **тєлік**, тому в лице народних депутатів не знав». Це переважно російські слова, передані графічними засобами української мови.

Соціально маркована лексика в неформальному спілкуванні спрощує комунікацію, робить її експресивнішою, але також свідчить про низький культурний рівень зображуваних у романі персонажів. Використовуючи її, авторка якнайточніше відображає реалії різних груп суспільства.

Отже, в романі Люко Дашвар «#Галябезголови» маркована лексика представлена здебільшого стилістично та соціально маркованими одиницями. У межах стилістично маркованої лексики переважають розмовні слова, які надають оповіді простоти, деякої експресивності. Соціально марковану лексику письменниця використовує задля відтворення живого нелітературного мовлення, водночас указуючи на соціальний статус персонажів, їхній культурний рівень тощо. За допомогою маркованої лексики герої роману висловлюють свої почуття, емоції, впливають на інших персонажів силою своїх почуттів – шокують, дивують, провокують, інтригують тощо. Максимально точно відтворюючи всі нюанси сучасної суспільної мовленнєвої комунікації, Люко Дашвар майстерно вводить марковану лексику в тканину художнього твору, здійснюючи вплив на емоційну сферу читача. Маркована лексика в художньому тексті є важливим засобом створення національно-мовного колориту. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні стилістичних модифікацій лексики української мови.

Література:

1. Ермоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
2. Кабиш О.О. Зміни в семантичній структурі та функціонуванні маркованої лексики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 ; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2007. 21 с.
3. Словник української мови: в 20 томах. URL: <https://sum20ua.com/>.
4. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І.К. Білодід ; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
5. Ставицька Л.О. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ : Критика. 2003, 334 с.
6. Ставицька Л.О. Про взаємодію жаргону і сленгу. *Сучасний український інтержаргон: проблеми й аспекти вивчення* : доповіді та повідомлення IV Міжнародного конгресу українців. Мовознавство. Київ : Пульсари, 2002. С.213–216.
7. Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Київ : Критика, 2008. 454 с.

References:

1. Yermolenko, S.Ya. (1999). *Narysy z ukrainskoi slovesnosti (Stylistyka ta kultura movy)* [Essays on Ukrainian literature (Stylistics and language culture)] Kyiv: Dovira,. 431 p. [in Ukrainian]
2. Kabysh, O.O. (2007). *Zminy v semantichnii strukturі ta funktsionuvanni markovanoi leksyky: avtoref. dys. ... kand.filol. nauk: 10.02.01* [Changes in the semantic structure and functioning of marked vocabulary] / National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Kyiv, 21 p. [in Ukrainian]
3. *Slovyk ukrainskoi movy: v 20 tomakh* [Ukrainian Language Dictionary: in 20 volumes]. Retrieved from: <https://sum20ua.com/> [in Ukrainian]
4. *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh / za red. I.K. Bilodid* / [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes] Instytut movoznavstva AN URSR. Kyiv: Nauk. dumka, 1970–1980. [in Ukrainian]
5. Stavytska, L.O. (2003). *Korotkyi slovyk zhargonnoi leksyky ukrainskoi movy* [A brief dictionary of Ukrainian jargon]. Kyiv: Krytyka. 334 p. [in Ukrainian]
6. Stavytska, L.O. (2002). *Pro vzaiemodiiu zharhonu i slenhu.* [On the interaction of jargon and slang] *Suchasnyi ukrainskyi interzharhon: problemy y aspekty vyvchennia. Dopovidi ta povidomlennia IV Mizhnarodnoho konhresu ukrainistiv: Movoznavstvo.* Kyiv: Pulsary, P.213–216. [in Ukrainian]
7. Stavytska, L. (2008). *Ukrainska mova bez tabu.* [Ukrainian language without taboos] *Slovyk netsenzurnoi leksyky ta yii vidpovidnykiv.* Kyiv: Krytyka, 454 p. [in Ukrainian]

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-25>

«ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ І ВИТРИВАЛОСТІ В ОСОБИСТИХ ДОКУМЕНТАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ, ХУДОЖНИКІВ ТА КІНОРЕЖИСЕРІВ (ВІД ОРЛИКА ДО СУЧАСНИКІВ)» VI-ТА МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

Сулима Віра

кандидат філологічних наук,
провідний науковий співробітник відділу
давньої української літератури
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

14 жовтня 2024 р. в онлайн-форматі відбулася VI Międzynarodowa Konferencja Naukowa з циклу «Filozofia bycia i przetrwania w ego-dokumentach pisarzy, malarzy i filmowców ukraińskich (od czasów Orlika do współczesnych)». Організатор – Варшавський університет, Польща; співорганізатори – Карлів університет у Празі, Чеська Республіка; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Учасників конференції привітали: *Василь Мельничук*, секретар Посольства України в Республіці Польща; *Агнешка Андрихович-Трояновська*, декан факультету прикладної лінгвістики Варшавського університету; *Наталія Стишова*, директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України; *Валентина Соболев*, керівник Студії історії польсько-українських відносин Літературного інституту українознавства Варшавського університету, (ініціатор і промоутер конференції). Зібрання привітав директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, академік *Микола Жулинський*; у своєму слові він зупинився на унікальній особистості Василя Стуса, українського поета-шістдесятника і правозахисника; зокрема М. Жулинський сказав: «У долі й творчості В. Стуса життя і витривалість драматично поєднані величини; перебуваючи в умовах зовнішньої несвободи примусової ізоляції від світу, поет намагався набутти внутрішню свободу, тому для нього збереження себе як фізичної особи в цьому закритому просторі буття було неважливим, – важливим було досягти внутрішньої свободи, за його ж поетичним рядком, щоб “...світ благословенний, караючи, у душу увійшов”». В. Стус, перед усім, був митцем, творцем власного поетичного світу, але за духом він був українським патріотом. Цей патріотичний український дух надихає на героїчну оборону України й нинішніх воїнів ЗСУ.

Конференція тривала один день, складалася з чотирьох секцій. Три доповіді, виголошені на I-й секції, – ЖИТТЯ В НАУЦІ. УРОКИ ВИДАТНИХ ВЧЕНИХ, – стали символічним вшануванням трьох відомих авторитетних подвижників науки, які нещодавно завершили свій земний шлях: *Ганни Скрипник (1949–2024)*, *Миколи Сулими (1947–2023)* і *Лешека Шаруги (1949–2024)*. *Лариса Вахніна (Інститут мистецтвознавства фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України)* окреслила головні віхи українсько-польської співпраці Г. А. Скрипник, і як директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнології НАН України (з 2003 р.), і як президента Міжнародної асоціації українців (2005–2013 рр.), і як голови українського комітету Міжнародної асоціації дослідження слов'янських культур;

Г. Скрипник сприяла розвитку україністики в Польщі, зокрема підтримуючи створення Вармінсько-Мазурського (громадського) університету в Ольштині; за редакцією Г. Скрипник побачили світ: Енциклопедичний словник «Художня культура західних на південних слов'ян» (2006), «Українсько-польські культурні взаємини» (2008), «Польська етнологія» (Народна творчість та етнографія, № 1, 2007) та багато інших. *Віра Сулима* (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України) запропонувала власну інтерпретацію філософії життя і буденної стійкості академіка Миколи Сулими; упродовж всієї професійної діяльності *буденним життям* якого (за Гайдеггером, повсякденною присутністю), була українська філологія, переважно давнього періоду. *Буття буденне* філософи характеризують як пасивне підкорення іншому, відчуженість від власного «Я»; почасти М. Сулима засвідчив це щоденним служінням філології на посадах заступника директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (з 1999 по 2022 р.) і завідувача відділу давньої української літератури; водночас роблячи рішучі кроки виходу з буття буденного в простір *буття граничного*, де людина актуалізує особистісні ознаки, стаючи одночасно відкритою світові та самотньою по відношенню до нього. Доказом цьому можуть служити окремі «неакадемічні» видання М. Сулими (про це ширше у ст. В. Сулими у «Слово і час», 2024 р. № 5). У відповідь на збройну агресію Московії, яка в 2014 р. на території окремих районів Луганської та Донецької областей України проголосила невизнане квазідержавне утворення Новоросією, М. Сулима відповів науковим дослідженням «*Дещо про “Новоросію”*», розвінчуючи міф про імперські претензії Московії на південно-українські землі ще у XVIII ст. 2015 р. М. Сулима опублікував дослідження «*Україна й українці очима російських письменників ХХ – початку ХХІ ст.*», демонструючи прикладами із творів сучасних російських авторів їхню відверту зневагу і ненависть до українців, за сленгом московитів – до «хахлов». Органічно вписалась у цю тріаду першої секції доповідь *Валентини Соболя* (Варшавський університет, Польща) «*Лешек Шаруга (1949–2024). Слово про колегу*». Це була розповідь про польського поета, літературознавця, літературного критика, перекладача творів німецької, російської і української літератур. Лешек Шаруга – псевдонім Олександра Вірпші, сина поета Вітольда Вірпші і письменниці Марії Курецької; він обрав собі літературний псевдонім після затримання й арешту у процесі Березневих подій 1968 р. Лешек Шаруга у 1970–1980-х роках був редактором самвидаву; з 1979 по 1989 р. працював у польській секції «Радіо Вільна Європа», у паризькому часописі «Культура» (очолював відділ поезії); з 1987 по 1990 р. жив у Західному Берліні, співпрацював з BBC та Deutsche Welle. У 2003 р. повернувся до Польщі; був редактором журналів «Нова Польща» і «Przegląd Polityczny». За своє життя він опублікував понад тридцять книг. Модераторами цієї секції були *Тереза Хинчевська-Геннель* і *Ольга Новик*.

На секції II-й – ЗАРУБІЖНЕ УКРАЇНОЗНАВСТВО – слово мала *Тереза Хланьова* (завідувачка секції україністики в Карловому університеті, голова Чеської асоціації україністів); її доповідь була про «*Український театр у Празі після початку повномасштабної війни*». В рамках «*Місяця українського театру в Європі*», у червні 2022 р., разом з іншими глядачами європейських міст, театралі Праги могли побачити українські вистави «*Погані дороги*» (реж. Тамара Трунова), «*Зальот*» (реж. Юрій Радіонов, Малий театр), «*Каліки*», (реж. Стас Жирков, театр «Золоті ворота»). До глядачів Чехії прийшов і документально-музичний перформанс режисера Владислава Троїцького «*Danse Macabre*». Сюжети цих вистав спрямовані на пробудження в глядачах мирної Європи розуміння, співчуття і солідарності з миролюбивими українцями, які приймають бій з агресором, захищаючи Україну і всю Європу. Широкого кола *проблем українсько-угорського культурологічного співробітництва* торкнулася в своїй доповіді *Леся Мушкетик* (Інститут мистецтвознавства

фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України), яка абсорбувала ці динамічні взаємовпливи у 2013–2018 роках як членкиня Міжнародного угрознавчого товариства (Будапешт), Угорського етнографічного товариства (іноземне членство), і як член Спілки письменників Угорщини. Модераторами II секції були *Ольга Харлан і Давід Брозек*.

На секції III-й – ДО ДЖЕРЕЛ – представлено такі доповіді: *Терези Чинчевської-Геннель* (Почесний професор Білостоцького університету, Польща) «*Про українські світи Речі Посполитої*»; *Ольги Новик* (Бердянський державний педагогічний університет, Україна) «*Жіноча природа в бароковій поезії*»; *Тетяни Трофименко* (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна; Варшавський університет, Польща) «*Архів українського письменника доби Розстріляного відродження Івана Дніпровського: проблеми дослідження та видання*»; *Юлії Камінської* (незалежний науковець, Польща) «*Феномен Наталії Ужвій*». *Ольга Харлан* (Бердянський державний педагогічний університет, Україна) у доповіді «*Жіночий погляд на трагедію Маріуполя...*», зробила порівняльний аналіз двох документальних свідчень про окупацію одного міста за книгами *Надії Сухорукової* «*Маріуполь. Надія*», і *Валерії Суботіної* «*Полон*»; розповіді маріупольської журналістки Сухорукової широко відомі у світі за її щоденником у соцмережах, який вона вела під час блокади міста, і з документального фільму «*Маріуполь. Невтрачена надія*», знятого на основі цього щоденника; *Валерія «Нава» Суботіна* була в складі пресслужби полку «*Азов*». 86 днів разом з військовими тримала оборону заводу «*Азовсталь*». Їй судилося бути в полоні – спочатку в Оленівці, потім в Таганрозькій тюрмі – понад 11 місяців. Всі кола пекла, які вона пройшла за майже рік, *Валерія* описала в цій книжці. *Олена Бондарева* (Київський столичний університет ім. Б. Грінченка, Україна) у доповіді торкнулася *художньо-образної інтерпретації, тобто різних моделей сценічного прочитання, усних історій про окупацію в українській драмі 2022–2024 рр.* Модераторами III секції були *Леся Мушкетик і Віра Сулима*.

Секція IV – ОРЛИКІАНА. Доповідали: *Наталія Дроб'язко* (Національний історико-культурний заповідник «*Столиця Гетьманська*», Україна), яка познайомила з науковими дослідженнями й експозиційними презентаціями особи гетьмана Пилипа Орлика у Національному заповіднику «*Гетьманська столиця*»; *Малгожата Корнацька* (Варшавський університет, Польща) поділилася результатами і досвідом перекладу латинських текстів Пилипа Орлика (за рукописом 1727 р.); цю ж тему «*Латина Пилипа Орлика (за рукописом 1727 р.)*» досліджувала і *Валентина Соболев* (Варшавський університет, Польща). *Маріуш Роберт Дроздовський* (Білостоцький університет, Польща) торкнувся важливих сторінок Гадяча, колишньої резиденції декількох гетьманів України. Слово також брали: *Марина Тратнер* (незалежний науковець, Швеція), знавець шведських архівів, зокрема, документів з історії України, і *Теофіл Рендюк* (Інститут мистецтвознавства фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України), дослідник етнополітичних процесів і їхнього впливу на сучасну Європу (зокрема, й на Україну). Модераторами IV секції були *Лариса Вахніна і Тетяна Трофименко*.

Учасники підсумкової дискусії згодилися на тому, що вісімнадцять доповідачів, представників сучасної гуманітаристики Польщі, України, Чехії і Швеції подали суголосний огляд заявленої в назві конференції масштабної наукової теми, яку творчо й оригінально розробили на широкому історико-культурному матеріалі, кожен з обраних аспектів розкрито достатньо фактографічно, поглиблено, методологічно різнобарвно.

НОТАТКИ

Наукове видання

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**

Випуск XXIII

Головний редактор –
доктор філологічних наук, професор **Ольга Харлан**

Комп'ютерна верстка – **Вікторія Гайдабрус**

Надруковано з оригінал-макету, наданого авторами

Підписано до друку 04.03.2025.
Формат 60×84/8. Гарнітура Arial.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 24,65. Замов. № 0325/210. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК No 7623 від 22.06.2022 р.